

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους, ἐλεγχομένη ὑπὸ τοῦ Κρέοντος, ὅτι, παρὰ τοὺς καθεστηκότας νόμους τῆς πόλεως, δὲν ἐδίστασε νὰ θάψῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς, παραβαίνουσα εἰδικὴν διαταγὴν τοῦ τυράννου, ὁμολογεῖ μὲν ὅτι παρέβη τοὺς νόμους τούτους, καλῶς συνειδῶσα τὴν βαρύτητα τῆς παραβάσεως, ἀλλ' ἔπραξε τοῦτο ἀνωτέρου σκοποῦ χάριν, τῆς πληρώσεως τῶν ἠθικῶν νόμων, τῶν διεπόντων τὴν κοινωνίαν. Ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ, τῆς ἀρνήσεως ὑποταγῆς εἰς σκληρὸν νόμον ὑβρίζοντα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐκπροσωπεῖται ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις, ἐν κρίσιμῳ στιγμῇ διασπῶσα τὰ ὅρια τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, καὶ αἰρομένη εἰς τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τῶν ὄντων. Ἡ φιλόστοργος ἀδελφὴ κωλύεται ὑπὸ τῶν πολιτικῶν νόμων, αἰθαιρέτως τειθειμένων ὑφ' ἐνός τυράννου, ἀλλ' ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῆς ἐξεγείρεται ὁ φυσικὸς νόμος, ὁ αἰώνιος, πατάσων πάντα δισταγμὸν, καὶ παροτρύνων αὐτὴν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος, μεθ' ὅλας τὰς ἀπαγορεύσεις καὶ τὰς ἀπειλάς ἐφημένου κοινωνικῆς ἐξουσίας· ὁ θετικὸς νόμος ἀποτρέπει αὐτὴν, ἀλλ' ἐμπνέει καὶ ἐμψυχοῖ ὁ φυσικὸς νόμος, κατισχύων ἐπὶ τέλος ἐν τῇ τραγικῇ ταύτῃ συγκρούσει τοῦ νόμιου καὶ τοῦ καθήκοντος. «Ἔστι γάρ, ὁ μαντευόμενός τι πάντες, φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον, κἂν μηδεμίᾳ κοινωνίᾳ πρὸς ἀλλήλους ἢ μηδὲ συνθήκη, οἷον καὶ ἡ Σοφοκλέους Ἀντιγόνη φαίνεται λέγουσα, ὅτι δίκαιον ἀπειρημένον θάψαι τὸν Πολυνεΐκην, ὡς φύσει ὄν τοῦτο δίκαιον :

«Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' αἰετοπε

ζῆ τοῦτο, κ' οὐδέεις οἶδεν ἐξ ὄτου φάνη.» 1

Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ τοῦ ποιητοῦ διετυπώθη κατὰ πρῶτον ὁ προαιώνιος ἀγὼν τοῦ φυσικοῦ καὶ θετικοῦ νόμου, τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων ρευμάτων τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἕμια καὶ ἡ ἰδέα τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ὡς προνομιοῦχου καὶ θεμελιώδους βάσεως τῆς κοινωνίας, καὶ ὡς ἀφετηρίας τοῦ καθήκοντος. Παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς καὶ καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς ἱστορίας, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀτελεστάτῃ βαθμίδι τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἠθιχάνθη καὶ συνέλαβεν αἰετοπε τὸ δίκαιον ὡς τινα ἀνωτέραν ἰδέαν, διέπουσαν τὸν ἠθικὸν αὐτοῦ βίον, κατ' εἰκόνα τοῦ ὁποίου ὀρίζεται καὶ ἀναπτύσσεται τὸ ὑφιστάμενον θετικὸν δίκαιον. Ἐἴτε ἀπὸ τῆς θεότητος, εἴτε ἀπὸ τίνος ἄλλης ἀνωτέρας ἀρχῆς ἀπορρέον τὸ δίκαιον τοῦτο, εἶνε αἰώνιον, πᾶσα δὲ προσβολὴ αὐτοῦ εἶνε ἄρνησις παντός θεμελιώδους κοινωνικοῦ νόμου. Εἰ καὶ διημφισθητήθη πολυλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ οὐδέποτε κυρωθὲν ἐπισήμως ὑπὸ λαοῦ τινός, ἀλλ' ἡ με-

1 Ἄριστ. Ρητορ. Βιβλ. Ι, κεφ. XII.

λέτη τῆς κοινωνίας μωρτυρεῖ, ὅτι ἐνστικτικῶς ἡ ἀνθρωπότης ἀείποτε ἐπίστευ-
σεν εἰς τὴν ὑπαρξίν δικαιοσύνης, ἀνεξαρτήτου πάσης τῶν αἰώνων ἐπηρείας,
διεπούσης τὸν ἠθικὸν κόσμον καὶ χειραγωγούσης τὴν ἱστορίαν.

Ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἠθικῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ τᾶξως παρίσταται κατ' ἐξοχὴν
διὰ τοῦ δικαίου, ὡς τοῦ κυριωτάτου μοχλοῦ τῆς κοινωνικῆς εὐκοσμίας· τὸ
δικαίον τοῦτο δὲν εἶνε ὠρισμένος τύπος, ἀβιαιρέτως καὶ κατὰ συνθήκην τε-
θειμένος, ἀλλ' ἀπορρέει ἀπὸ τῆς νομοθεσίας τοῦ λόγου, ἀπόλυτον καθ' ἑαυτὸ,
ἐλεύθερον δὲ πάσης ἀβιαιρείας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν καιρῶν· ἡ νομοθε-
σία δ' αὕτη εἶνε αἰωνία, ἡ αὐτὴ ἐν πάσῃ περιόδῳ τῆς ἱστορίας.

Τὸ ἀπόλυτον τοῦτο δικαίον ὑφίσταται ἀπανταχοῦ καὶ ἀείποτε, διεκδι-
κοῦν κύρος ὑπέρτατον· καθ' ὅσον δὲ θριαμβεύει, κατὰ τοσοῦτον ἡ ἀνθρω-
πότης προσεγγίζει εἰς ἀνωτέραν περιωπὴν. Ἀλλὰ τὸ δικαίον δὲν πραγματο-
ποιεῖται εὐχερῶς, ἀνωδύτως, ἀνευ προσκομμάτων ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμε-
ρῶν τῆς ἀνθρωπότητος τεραστία τελεῖται πάλῃ μεταξὺ φύσεως καὶ ἱστο-
ρίας, ἐκδηλουμένη κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ δικαίῳ: ὁ ἀνθρωπος, ὡς ἀπόλυ-
τον ὄν, ζητεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ πᾶν τὸ ὑπὸ τοῦ λόγου ἐπιτασσόμενον
αὐτῷ· ἀλλ' ἅμα εἶνε καὶ ὄν ἱστορικόν, πεπερασμένον, ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ
δρῶν καὶ ὑφιστάμενον τὴν ἐπιρροὴν τούτων· ἐντεῦθεν ἡ πάλῃ μεταξὺ τῶν
δύο τούτων σημείων τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως: πάλῃ ἐκδηλοῦσα τὴν κοινω-
νικὴν ζωὴν, δι' ἧς, καθ' ὅσον θριαμβεύει ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα, κατὰ το-
σοῦτον ἡ ἀνθρωπότης καθίσταται ἐλεύθερα, διεκφεύγουσα τὰ δεσμά τῆς
ῥῆς, καὶ πραγματοποιοῦσα τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς ἀποστολὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ τοῦ δικαίου, τείνοντος νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν τῇ ἀπο-
λύτῳ αὐτοῦ οὐσίᾳ κατὰ τῶν παρεντιθεμένων ποικίλων προσκομμάτων, τὸ
λεγόμενον θετικὸν δικαίον εἶνε ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ποικίλη ἐκδήλωσις αὐτοῦ
καὶ διατύπωσις. Ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ δεδομένον, εἶνε εὐμετάβολον, ὑποκεί-
μενον εἰς τὰς ποικίλας περιπετείας καὶ ἀλλοιώσεις τῆς ἱστορίας, ἀφορῶν εἰς
ὠρισμένας σχέσεις καὶ περιστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἧς ἀλλοιουμέ-
νης ἡ θνησκούσης, ἀλλοιοῦται καὶ τοῦτο ἡ θνήσκει· ἀλλήλοισ παραβαλλό-
μενα τὸ φυσικὸν καὶ τὸ θετικὸν δικαίον, τὸ μὲν εἶνε ἀπόλυτον, ἀναλλοιώτον
καὶ ἀμετάβλητον, τὸ δὲ σχετικόν, πεπερασμένον καὶ μεταβλητόν· τὸ μὲν
καθαρῶς ἀνθρώπινον, τὸ δὲ ἐθνικόν, φυλετικόν, τότε μόνον περιβαλλόμενον
ὑπὸ σχετικῆς ἀληθείας, ὅποταν ἀπορρέει ἀπὸ τῶν αἰδίων ἀρχῶν τοῦ ἀπο-
λύτου δικαίου, ὅσον συλλαμβάνει ἐν τῇ καθαρᾷ καὶ ἀληθεῖ αὐτοῦ φύσει τὸ
ἀνθρώπινον πνεῦμα· οὕτω τὸ θετικὸν δικαίον εἶνε ἀληθές καὶ δύναται νὰ
ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ ὄρῳ μόνον τῆς διαπλάσεως καὶ
διαμορφώσεως αὐτοῦ, συνωδᾷ τοῖς αἰωνίοις καὶ ἀναλλοιώτοις νόμοις τοῦ ἀπο-
λύτου δικαίου.

Τοιαύτη ἡ πορεία ἐν γένει τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως ζωηρὰν, ἀκα-
τάπαυστον ἔχον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν κοινωνιῶν, παρέχει τὴν

πρωτίστην ὄθησιν εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῶν τελειότητα· ἂν ἡ νομοθεσία
ἐνὸς ἔθνους εἶνε τὸ διδακτικώτατον τῆς ἱστορίας αὐτοῦ κεφάλαιον, τὸ θετι-
κὸν δικαίον, τὸ ὑπὸ νομοθέτου τινὸς τιθέμενον, ἵνα ἐκπληρῇ τὸν σκοπὸν του,
δέον νὰ ᾖ ὅσον τὸ δυνατόν τέλειον ἀπέκασμα τοῦ ἀπολύτου δικαίου, ἄλλως
εἶνε διαστροφή αὐτοῦ καὶ ἄρνησις· τούτου ἕνεκα ὁ νομοθέτης — ἐν συνειδή-
σει ἐπιτελῶν τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ — δέον νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει τὰς αἰωνίας τοῦ
δικαίου ἀρχάς, μὴ παραγνωρίζων ἅμα τὴν κατάστασιν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς
κοινωνίας. Ἐκαστος λαὸς, ἀναλόγως τοῦ κλίματος ἐν ᾧ ζῆ, καὶ ὑπὸ τὴν
ἐπίδρασιν τοῦ ἑποίου διατελεῖ, ἔχει διάφορον φυσικὴν, πνευματικὴν καὶ
ἠθικὴν ἰδιοφυίαν καὶ χαρακτηριστὰ, ἀναλόγως τῶν ὁπίων διαμορφοῦνται καὶ
ἀναπτύσσονται ποικίλως τὸ ἦθος αὐτοῦ, ἡ θρησκεία, ἡ πολιτεία, ὁ καθόλου
βίος· καὶ οὐ μόνον ποικίλως διαμορφοῦται τὸ δικαίον, ἀναλόγως πρὸς τὴν
κοινωνικὴν καὶ ἱστορικὴν ἰδιορρυθμίαν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ στοιχεῖα τινὰ
αὐτοῦ μορφοῦνται διάφορως, ποῦ μὲν τελειότερον, ποῦ δ' ἀτελέστερον, κατὰ
τὰς ποικίλας περιστάσεις, ὑφ' ἧς διατελεῖ, καὶ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀνά-
πτυξιν καὶ ζωὴν: οὕτως ἄλλως μὲν διαμορφοῦται ἡ πολιτεία, ὁ γάμος, ἡ
ἰδιοκτησία, ἡ κληρονομία ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ἄλλως ἐν Ἑλλάδι, Ῥώμῃ,
Γερμανίᾳ κ.τ.λ. Πρὸς ἀκριβῆ ὡσαύτως τοῦ θετικοῦ δικαίου κατανόησιν, ἀ-
παιτεῖται ἡ σπουδὴ τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν τοῦ λαοῦ προσόντων, τῆς
ἱστορικῆς αὐτοῦ ζωῆς, τῆς κοινωνικῆς συστάσεως· τότε δὲ μόνον δυνάμεθα
νὰ ἐξαγάγωμεν ἀσφαλῆ καὶ βέβαια περὶ αὐτοῦ συμπεράσματα.

Ἡ ἱστορικὴ καὶ θετικὴ ἀνάπτυξις τοῦ δικαίου δέον νὰ διατελῇ σύμφω-
νος ἀείποτε πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν καὶ κοινωνικὴν τοῦ λαοῦ μόρφωσιν καὶ
ἀνάπτυξιν, ἐν γένει πρὸς τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ· λαοὶ πνευματικοὶ ἢ ὑλιστι-
κοὶ ἀναπτύσσουσι τὸ δικαίον αὐτῶν ἀναλόγως, ἐπιβάλλοντες οὕτως εἰπεῖν
τὸν τύπον τῶν ἰδίων ἐνστικτικῶν καὶ τάσεων· ἀλλ' ἀείποτε τὸ φυσικὸν δικαίον
δέον νὰ ᾖ ὁ γνώμων ἐν πάσῃ περιπτώσει τοῦ ἱστορικοῦ, τοῦ θετικοῦ δι-
καίου, συντελοῦν εἰς τὴν ἀποβολὴν πάντων τῶν παρεισάκτων καὶ ἐσφαλμέ-
νων αὐτοῦ στοιχείων, προάγον δὲ τὰ λογικὰ καὶ κοινωφελῆ, καθότι δυνατόν
δικαίον τι νὰ φαίνεται ὀρθὸν μὲν καὶ δεδικαιολογημένον, ψευδές δὲ ἐν τούτοις·
τότε δ' ἐν γένει εἶνε τέλειον, ὅποταν ἱστορικῶς τε καὶ φιλοσοφικῶς δύναται
νὰ συμβιβασθῇ, ἐπερχομένης συνεννόησεως καὶ ἐξισώσεως τῶν δύο τούτων
δημιουργικῶν αὐτοῦ στοιχείων. Ποσάκις δὲν ἐξεδηλώθη ἐν τῷ βίῳ, δι' ὅλης
τῆς βίης τῶν παθῶν καὶ τῶν ἀντιθέτων συγκρούσεων τῆς κοινωνικῆς τά-
ξεως, ἡ τοιαύτη πάλῃ τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ θετικοῦ δικαίου, τοῦ φιλοσοφι-
κοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ! αἱ στιγμαὶ αὗται εἶνε ἀληθῶς τὰ πραγματικὰ σημεῖα
τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἅμα καὶ τὰ δημιουργικὰ· ἡ ἱστορικὴ ζωὴ τῶν λαῶν εἶνε ἡ
ἐκδήλωσις συγκρούσεως ἀντιθέτων δυνάμεων, ἡ πάλῃ αὕτη εἶνε συνέπεια ἱστο-
ρικῆς ἀνάγκης· ἡ ἔλλειψις πάσης ἐπαναστατικῆς πνοῆς ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν
εἶνε κοινωνικὸς θάνατος· τοῦτο δὲ βλέπομεν ἐπαναλαμβανόμενον καθ' ἐκά-

στην· μία ιδέα ζητεί να κατισχύση τῆς ἐτέρας· αἰσθάνεται ἑαυτὴν ἀρκούντως ἰσχυρὰν διὰ τὴν ἀντικαταστάσῃ· ἀλλ' ἡ μεταβολὴ αὕτη οὔτε ἀνωδύνας οὔτε ἀναιμάκτως τελείται· αἱ δύο ἀντιθέσεις δέον νὰ παλαίσωσι, νὰ καταγωνισθῶσιν ἀλλήλας, μέχρις οὗ ἐπέλθῃ ἡ συνδιαλλαγὴ, ἡ σύνθεσις, ἡ κοινωνικὴ ἁρμονία. Ἡ πάλιν αὕτη διευτυπώθη πλέον ἢ ἅπαξ ἐν τῇ ἱστορίᾳ: ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος βλέπομεν αὐτὴν κατ' ἐξοχὴν μεταξὺ Ἀριστοφάνους, Σωκράτους καὶ τῶν Σοφιστῶν· τὸ ἱστορικὸν δίκαιον διεκδικεῖται ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν ἀρχαίων κωμικῶν, κεραινοβολοῦντος ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς τοὺς περὶ τὸν Σωκράτη καὶ τοὺς σοφιστάς, ἀμφισβητοῦντας τὸ ἱστορικὸν δίκαιον, δημιουργοῦντας δὲ τὴν πολιτικὴν κοινωνικὴν ἀ priori· καὶ πάλιν τὸν μὲν Σωκράτη ἐφεκτικὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον, οἶονεῖ ἐκπροσωποῦντα τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῆς σχολῆς, κατὰ τινα νεωτερικωτέραν φρασεολογίαν, τοὺς δὲ τὴν ἄκραν ἀριστεράν, ἀπολύτως, χάριν τῆς καταστροφῆς, καταστρέφοντας καὶ ἐκ τοῦ προχείρου δημιουργοῦντας τὸν ἠθικὸν κόσμον. Οὕτω, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου ἐν Ῥώμῃ, συγκροῦνται ἀλλήλοισι οἱ περὶ τὸν *Capito* καὶ *Labeo*, ἡ ἱστορικὴ παράδοσις, ἡ συντήρησις, καὶ ἡ ἐλευθερά φιλοσοφικὴ τοῦ δικαίου ἀποψις· ὀλίγω δὲ βραδύτερον τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον καὶ τὸ χριστιανογερμανικὸν πνεῦμα· ἀλλὰ πρὸ παντὸς βλέπομεν τὴν πάλιν ταύτην ἱστορικὴν καὶ φιλοσοφικὴν ἀποψιν περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος καὶ κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος, μετὰ τὴν ἀναστάσιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως· τὸ φιλοσοφικὸν δίκαιον ἤξιον ν' ἀποροφήσῃ πᾶσαν ἱστορικὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ παράδοσιν καὶ ἰσχὺν, καθυποτάσσον αὐτὴν ὑπὸ τοὺς κανόνας τοῦ ἡ τάσις δ' αὕτη διαφαίνεται ἐν τῇ ἀνατροπῇ παντὸς καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καθεστῶτος. Σύμπας ὁ ἠθικὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ κόσμος ἔδει νὰ καταστραφῇ ἐκ θεμελίων κατὰ τὰς ἀρχὰς ταύτας, τὰς μετὰ τὸσαύτης εὐγλωττίας καὶ διαλεκτικῆς ἀναπτυχθείσας ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ρουσσώ, ἕτερον δὲ ν' ἀνεγερθῇ οἰκοδόμημα, συνωδὰ τοῖς ἐπιτάγμασι τοῦ ἀπολύτου λόγου· ἀλλὰ ταχέως κατεδείχθη, ὅτι εἶνε μὲν δυνατὴ ἡ ἀνατροπὴ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ εὐχερῆς ἡ δημιουργία· ἡ γαλλικὴ ἐπαναστάσις, ἐν ταῖς κρίσιμωτάταις στιγμαῖς τοῦ πνευματικῆς αὐτῆς ἰλίγγου, ζητήσασα ν' ἀνακαινίσῃ τὸν ἀρχαῖον κόσμον αὐτοσχεδίως, ἐν μιᾷ στιγμῇ, καὶ νὰ διαγράψῃ τὸ παρελθὸν ἀπὸ τῶν δέλτων τῆς ἱστορίας, ὡς μάταιον ἱστορικὸν ὄνειρον, ἀλλὰ παραπλανηθεῖσα ταχέως εἰς ἀδιεξίτητον λαβύρινθον, κατεφωάθη ἐν ὄλῃ τῇ ἀδυναμίᾳ καὶ τῇ οὐτοπίᾳ τῶν σκέψεων αὐτῆς· ὁ καταστρέφων τὸν ναὸν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν, δὲν δύναται ἐν ἄλλῳ τόσῳ χρόνῳ καὶ ν' ἀνοικοδομήσῃ αὐτόν· πᾶσα κοινωνικὴ ἢ ἱστορικὴ δημιουργία δεῖται χρόνου καὶ ἐργασίας ὀλοκλήρων γενεῶν, οὐδ' εἶνε ἔργον ἑνὸς ἢ εὐαρίθμων ἀτόμων· ἡ δ' αὐτοσχεδίως σύλληψις καὶ πραγμάτωσις αὐτῆς εἶνε ἐπιχείρησις, ὑπερβαίνουσα τὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Οὐδεὶς

λαὸς ἐδημιούργησεν αὐθακίρτως τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ αὐτοῦ καθεστῶτα, ἕτινα ὑπῆρξαν ἀποτελέσματα τοῦ ἰδίου αὐτοῦ χαρακτῆρος, ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ ἐθνικῆς δοκιμασίας. Οὕτως ἀνεγνωρίσθη μετ' ὀλίγον καὶ διευτυπώθη σαφέστερον, κατόπιν τῶν οἰκτρῶν ἀποτυχιῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ζητησάσης ἐν τῇ στιγμῇ ν' ἀνακαινίσῃ, ἀναδημιουργοῦσα τὰ πάντα, ἡ ἀνωτέρα ἐκείνη, οἶονεῖ ἀσυνείδητος καὶ ἀπόκρυφος δύναμις, ἡ ἐν τῇ συνείδησει τῶν λαῶν ἐδράζουσα, ποικίλως δ' ἐπιδρώσα ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων καὶ περιπετειῶν αὐτῶν, τὸ δὲ δίκαιον διεξεδικίηθη ὑπὸ τῶν περὶ τὴν ἱστορικὴν σχολὴν, ἀπὸ τοῦ *Burke* μέχρι τοῦ *Savigny*, οὐχὶ πλέον ὡς ἀπόλυτον παραγόμενον τῶν νόμων τῆς σκέψεως, ἀλλ' ὅπως ἡ γλῶσσα, ζῶηρος παραγωγῶν, παρακολουθῶν ἀείποτε τὴν κοινωνικὴν πρόοδον τῶν λαῶν, συνδεόμενος δὲ μετὰ τῶν ποικίλων αὐτῶν σχέσεων καὶ ἐκπροσωπῶν τὴν κίνησιν τῆς ἱστορίας· ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ ἡ ἀντίδρασις ὑπερέβη τὰ ἐσκαμμένα: αἱ παρεκτροπαὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπήνεγκον ζῶηράν κατ' αὐτῆς ἐξέγερσιν καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τὸ δὲ τέως μῖτος κατὰ παντὸς ἀρχόντος ἐν τῷ βίῳ ἱστορικῷ καθεστῶτος, μετεβλήθη αἴφνης εἰς ἀποστροφὴν πάσης ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτήτου τοῦ πνεύματος συλλήψεως καὶ δημιουργίας· οὕτω κατίσχυσαν μετ' ὀλίγον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ θεολογικὴ σχολή, οἱ περὶ τὸν Δεμαῖτρον καὶ τὸν Γκέντζ, μηδὲν ἀνεχόμενοι ἐν τῷ βίῳ, ἔξω τῆς αὐθεντείας καὶ τῆς παραδόσεως. Ἐντεῦθεν πάλιν μετὰ τῶν λαῶν καὶ κυβερνήσεων, ἀγὼν τῆς προόδου κατὰ τῆς στασιμότητος καὶ τῆς συντηρήσεως, ἀγὼν διεξαγόμενος καθ' ἐκάστην ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἥτις εἶνε τὸ δημιουργήμα τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων τάσεων τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ὅστις ἀγὼν ποτὲ μὲν σφοδρότερον, ποτὲ δ' ἡρεμώτερον διεξαγόμενος, ἀποτελεῖ τὴν κίνησιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας. Μόνον ὅτε ἡ σχολὴ τοῦ Ἐγέλου κατὰ πρῶτον, ἐν τῇ ἀκμῇ ἔτι αὐτῆς καὶ τῇ δημοτικότητι, βραδύτερον δὲ ἡ τοῦ *Crause*, καὶ οἱ κατ' ἀνάλογον πνεῦμα περὶ τοῦ δικαίου φιλοσοφήσαντες, ἐπῆλθον συμβιβαστικοὶ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων ροπῶν τῆς ἱστορικῆς κινήσεως, ἐφάνη ὅτι γαλήνη τις ἐμελλε νὰ διαδεχθῇ τὴν καταιγίδα, καὶ ἡρεμία σκέψεως τὸν παροξυσμὸν τῆς συζητήσεως καὶ τῆς πάλης· ἅπασαι αὐταὶ αἱ σχολαὶ ἐσεβάσθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον τὴν ἱστορίαν, οὐδ' ἠρνήθησαν τὰ δίκαια αὐτῆς, ἀλλ' ἅμα ἀνεγνώρισαν καὶ τὸ ἐξ ὑποκειμένου στοιχεῖον, τὸν ἀνθρώπινον λόγον, ἐν πάσῃ ἱστορικῇ δημιουργίᾳ· ἡ δὲ θεωρία αὐτῶν καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι διὰ τῆς διαδοχικῆς μᾶλλον ἐξελίξεως καὶ προόδου, ἢ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, κατορθοῦται εὐχερέστερον καὶ σκοπιμώτερον ἢ ἐν τῇ ἱστορίᾳ σκοπούμενη πληρεστέρα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἐντελέχεια τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ἄλλ' ἡ πάλιν ἐξακολουθεῖ εἰσεῖτι, ἀν οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς βίας καὶ σφοδρότητος, ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφοσιώσεως· ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν ἢ ἡμετέρα εἶνε ἐποχὴ κριτικῆς καὶ ἀναλύσεως, τεινούσης νὰ υποβάλλῃ τὰ πάν-

τα υπό τὸν δοκιμαστήριον λίθον τῆς ἐρεύνης. Ἄς ἀναπτύξωμεν λοιπὸν εὐρύ-
τερον τὸ ζήτημα :

Τὸ φιλοσοφικὸν δίκαιον, τὸ ἐξ ὑποκειμένου τοῦτο τοῦ ἀνθρώπινου πνεύμα-
τος κατασκευάσμα, ἀπόλυτον διεκδικοῦν κύρος καὶ παραγνωρίζον τὰ ὅρια
καὶ τὸ κύρος τοῦ ἱστορικοῦ δικαίου, ἀξιοῖ νὰ μεταβάλη δι' ἑνὸς συλλογι-
σμοῦ, διὰ τῆς διαλεκτικῆς, πᾶν τὸ ὑφιστάμενον ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ νὰ δη-
μιουργήσῃ ἕτερον ἀπόλυτως, ἐν τῇ ὑπερφροσύνῃ αὐτοῦ φαντασιογραφοῦν κοι-
νωνικόν τι *Eldorado*, μεγαλοπρεπῆ ἴσως οὐτοπίαν, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ σκέ-
ψει ὑπάρχουσαν, οὐδεμίαν δ' ἔχουσαν ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν· οὕτως, ὁ
κοινωνισμὸς, ἀρχαῖος τε καὶ νεώτερος, εἶνε μίᾳ τῶν ἐκδηλώσεων τῆς τά-
σεως ταύτης, ἣτις ἐπεφάνη ἰδίᾳ ἀείποτε ἐν χρόνοις κοινωνικῶν κρίσεων,
προομιῶν δὲ νέας ἱστορικῆς συνθέσεως καὶ δημιουργίας· ἀδικηφορῶν ἐπὶ τῇ
ἠθικῇ ἢ πνευματικῇ λαοῦ τινὸς ἢ κοινωνίας μορφώσει καὶ συνειδήσει, λαμ-
βάνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν *in abstracto*, ὡς κατ' ἰδίαν βούλησιν ἀποκλει-
στικῶς ὑφιστάμενην καὶ δρῶσαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οὐχὶ δ' ὡς κατ' ἀνάγκη
κινη παραγόμενον κοινωνικοῦ βίου καὶ ἀγῶνος, καθὰ πρεσβεύει τὸ ἱστο-
ρικὸν δίκαιον, ἀποδεχόμενον τὴν ἰδέαν βαθμολογικῆς τοῦ δικαίου προόδου,
ἐλαχίστην ἢ οὐδεμίαν ἐξασκοῦντος ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασιν τοῦ ἀνθρώπινου λό-
γου. Ἄλλὰ καὶ τὸ ἱστορικὸν δίκαιον ὑπερβάλλει τὰ διαγεγραμμένα αὐτῷ
ὅρια, ἀρνούμενον καὶ ἀξιοῦν νὰ ἐξοστρακίσῃ πᾶσαν ἐκ τοῦ προτέρου δημιουρ-
γικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ δικαίου, φρο-
νοῦν ὅτι δὲν εἶνε ἀπεικασμα καὶ ἀντίτυπον αἰωνίου τινὸς νόμου, ἀλλὰ τυ-
χαία τις ἐκδήλωσις τῆς ἱστορικῆς τῶν λαῶν προόδου, ἀσυνειδήτως ἀναπτυσ-
σομένη, οἶονει ἐν φυτικῇ τινὶ διαδοχικῇ μεταμορφώσει, οὐχὶ δὲ κατὰ φυσι-
κοὺς νόμους λελογισμένης διαλεκτικῆς ἐξελίξεως, ἢ δὲ φιλοσοφία, ὁ ἀνθρώ-
πινος τουτέστι λόγος, ζητοῦσα ἀπόλυτόν τι, ἐπιζητεῖ τὸ δυσπραγματοποιή-
τον, τὴν χίμαιραν. Ἄλλὰ μὴ ἡ φιλοσοφία δὲν ζῆ, δὲν συγκινεῖται καὶ δὲν
δημιουργεῖ ἐντὸς τῆς αὐτῆς κοινωνίας, τὰ δὲ πορίσματα αὐτῆς δὲν εἶνε πο-
ρίσματα τῆς ἱστορικῆς τῶν λαῶν ἀναπτύξεως, ὧν ἐκπροσωπεῖ αὕτη τὴν ἀνω-
τάτην ἀνάπτυξιν καὶ βαθμίδα ; βεβαίως πολλάκις αὕτη πτερυγίσασα ἐπέκεινα
τῶν ὁρίων τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ προσήκοντος, καὶ ἐμπιστευθεῖσα πέρα τοῦ δέ-
οντος εἰς ἐκυτὴν, παρεγνώρισε τὴν αὐτῆς ἀποστολήν, συλλαβοῦσα φαντά-
σματα καὶ ἐκλαβοῦσα αὐτὰ ὡς πραγματικότητα : τοῦτο ἔπραξεν ὁ Πλάτων ἐν
τῇ *Πολιτείᾳ*, τοῦτο Θωμᾶς ὁ Μῶρος ἐν τῇ *Οὐτοπίᾳ*, τοῦτο ὁ Ἰωάννης Ἰάκω-
βος Ρουσσώ ἐν τοῖς λαμπροῖς ἀλλὰ παραδόξοις αὐτοῦ περὶ κοινωνίας βιβλίοις·
ἀλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκευάσματα τοῦ πνεύματος, *ειδῶλα σκιῶδους κό-
σμου*, ἀκριβῶς μελετώμενα καὶ κατανοούμενα, οὐδὲν εἶνε ἕτερον ἢ ἡ ἄκρα
ἰδεοποίησις θετικῶν τινῶν τῆς ἐποχῆς τάσεων καὶ πόθων.¹ Ἐκ τούτου ἔπεται

¹ Ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος, μεθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ὑπερβολὰς, ἐκπροσωπεῖ τὸ πνεῦμα καὶ
τὰς τάσεις τῆς σπαρτιατικῆς ἐν Ἀθήναις μερίδος· εἶνε ἐν γένει ἰδεοποίησις δωρικῆς πολι-

ὅτι ἡ ἀλήθεια ἔγκειται ἐν τῷ μέσῳ· τὸ δίκαιον δὲν εἶνε οὔτε καθαρῶς ἀπόλυ-
τον, οὔτε ἀπολύτως σχετικόν· ὁ δὲ φιλόσοφος, καθὼς καὶ ὁ νομοθέτης, δέον
νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψει ἀείποτε τὸ ἱστορικῶς ἀναπτυχθέν ἐν τῇ κοινωνίᾳ
θετικὸν δίκαιον, πόρισμα ὃν μακρᾶς τοῦ λαοῦ ἐργασίας καὶ δοκιμασιῶν,
ὅπως καὶ ὁ νομομαθῆς, ὁ κεκλημένος νὰ ἐρμηνεύσῃ ἢ ἐφαρμόσῃ τὸ θετικὸν
δίκαιον, νὰ μὴ ἀγνοῇ οὔτε παραγνωρίσῃ τὸ ἀπόλυτον δίκαιον, συνωδὰ τῷ
ὁποῖω δέον νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ θετικὸν δίκαιον, μὴ καταχρώμενον τῆς
ἀποστολῆς αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Τοῦτο δὲν ἠμέλησαν νομοθεταί τινὲς νὰ
ὀρίσωσιν· ἀληθῶς, τὸ θετικὸν δίκαιον δέον νὰ ἦνε λογικόν, τουτέστι φιλο-
σοφικόν, τὸ δὲ φιλοσοφικὸν θετικόν, δυνάμενον νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐν κοινωνίᾳ
ἀνθρώπων.

Πρὸς τὸν ὕψιστον αὐτῆς σκοπὸν, πρὸς τὸν πολιτισμὸν, βαίνουσα ἡ ἀνθρω-
πότης, ὀφείλει νὰ ἐμπνέται ὑπὸ τοῦ ἀπολύτου δικαίου, τοῦ ἀρχεγόνου, ὃ
οὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου ἴσθη, καθιστάμενον θετικὸν διὰ τοῦ χρόνου δίκαιον·
ἡ ἱστορία δὲν εἶνε τὸ μακρὸν καὶ τεταραγμένον ὄνειρον τῆς ἀνθρωπότητος,
ἀσυνειδήτων δημιουργημάτων τῶν τυφλῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστο-
ρίας· ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτῆς φυσιογνωμίᾳ δέον ν' ἀποτυπῶται βεβαίως τὸ πνεῦμα
καὶ ἡ ζωὴ τοῦ παρελθόντος, ἄλλως εἶνε ἄμορφος καὶ διαρκῆς σειρὰ γεγονότων
τυχαίων, ἐστερημένων λογικῆς συναφείας καὶ ἐξαρτήσεως, καὶ ἄνευ σκοποῦ
καθορισμένου παρερχομένων.

Ἐρρήθησαν ἀρκοῦντα, ἀλλ' οὐχὶ ἴσως ἱκανὰ, πρὸς ἐρμηνείαν καὶ διαφώτι-
σιν τοῦ μεγάλου τούτου κοινωνικοῦ μυστηρίου, τοῦ ἀπασχολοῦντος τὴν ἀνθρω-
πίνην συνειδήσιν ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡμερῶν. Ἄλλ' ἐν τῇ
συγχρόνῳ ἐποχῇ, τοῖς χρόνοις τούτοις καθολικοῦ δισταγμοῦ καὶ ἀμφιβολίας,
ἢ ἀρνήσεως τοῦ δικαίου, ὡς ἀπολύτως ὑπάρχοντος, καὶ ἡ διαμφισβήτησις τῆς
ἀρχῆς αὐτοῦ ἔμελλον ν' ἀπασχολήσωσι καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐκείνην, ἣτις, ἀρ-
νουμένη πᾶν τὸ μὴ ὑποπίπτον ἀμέσως εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ μὴ ὃν πόρισμα
τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς παρατηρήσεως, διαμφισβητεῖ τὴν ἀνωτέραν κατα-
γωγήν τοῦ δικαίου, κηρύττουσα αὐτὸ θέσει καὶ μὴ φύσει ὑφιστάμενον, αὐθαί-
ρετον τῆς κοινωνίας δημιουργημα, δυνάμενον νὰ μεταβληθῇ ἐν πάσῃ
στιγμῇ, κατὰ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἀξιώσεις τῆς ἡμέρας· καὶ τοῦτο δὲν
συμβαίνει κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ· εἶνε δὲ σύμπτωμα ἀναλύσεως τὸ μὲν,
νέας δὲ κοινωνικῆς συνθέσεως ἀφ' ἑτέρου. Δὲν ἀποδυσπετοῦμεν λοιπὸν, ὀπι-
σθοχωροῦντες πρὸ τοῦ ραγδαίως κατερχομένου ρεύματος τῶν καιρῶν· τού-
ναντίον, λαμβάνομεν τὴν τόλμην ν' ἀντιστῶμεν κατ' αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ πίστει
ὅτι τὸ ἐμπειρικὸν τοῦτο τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς ρεῦμα ἔσται πρόσκαιρον, νέα
ταῖς μετὰ τινος ἀνατολικῆς ἐπιχώσεως· ὁ Μῶρος ἐκπροσωπεῖ τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς
Ἀναγεννήσεως, περὶ τὴν λήξιν τῆς ὁποίας ἤμασεν, ὁ δὲ Ρουσσώ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπαναστά-
σεως τοῦ 18ου αἰῶνος, τὸ ὁποῖον κυοφορήθην καὶ βλαστῆσαν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ τελευ-
ταίου τούτου καὶ τῶν περὶ τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν, ἐπήνεγκεν ἐπὶ τέλους τὴν μεγάλην ἐκρηξίν
τοῦ 1789.

δὲ ἰδανιστικὴ ἀντίδρασις προπαρασκευάζεται αὖθις ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἣτις, ἡμιστὰ παραγνωρίζουσα τὰ ἱστορικὰ δίκαια, ὡς καὶ τὰ πορίσματα τῆς πείρας καὶ τῆς παρατηρήσεως, λαμβάνουσα δὲ ὑπ' ὄψει *speculative Resultate nach inductiv naturwissenschaftlicher Methode*¹, κατὰ τὸ πρόγραμμα ἐνὸς τῶν πρωτίστων συγχρόνων φιλοσόφων, συνδυάζουσα τὰ ἀντίθετα, θέλει προπαρασκευάσει νέαν συνθετικὴν περίοδον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινωνίας.

Φιλοσοφικὸν καὶ θετικὸν δίκαιον, ἀμφοτέρωθεν ἐναρμονίως ἐκπληροῦντα τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν, συμπληροῦσιν ἄλληλα: τὸ πρῶτον, διαπνέον ἅπαντας τοὺς κλάδους τοῦ θετικοῦ δικαίου, ὡς ἀναγκείας αὐτοῦ ἐκδηλώσεις, δὲν ἀπορροφᾷ αὐτὸ καθ' ὅλοκληρίαν, ἀλλ' ἐπιτρέπει τὴν ἰδίαν τοῦ θετικοῦ δικαίου ἱστορικὴν μορφήν καὶ προσωπικότητα. Ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν ἐν γένει συναντῶμεν τὸν διττὸν τοῦτον τύπον: τὸν καθαρῶς ἀπόλυτον, τὸν ἀνθρώπινον, καὶ τὸν σχετικόν, τὸν ἐθνικόν· τοῦτο δὲ τὸ φαινόμενον παρατηρούμεν συμβαίνον ἰδίως ἐν τῷ δικαίῳ, ἀναπτυσσομένη κατὰ τὰς δύο ταύτας ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν καθολικὴν, τὴν ἀνθρωπίνην καὶ τὴν μερικὴν, τὴν ἐθνικὴν· ἀλλ' ἀμφοτέρωθεν αὐταὶ αἱ σχέσεις δέον νὰ συνδέωνται ἀλλήλαις, ἀμοιβαίως ἀναπτυσσόμεναι. *Et la patrie et l'humanité*² τί εἶνε τὸ ἄτομον ἄνευ τῆς πατρίδος; τί ἡ πατρίς ἄνευ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας; καναί, μεμονωμένοι ἐκφράσεις, προωρισμένοι ν' ἀποθάνωσιν ἐν τῇ πνιγνῆ ἀτμοσφαιρᾷ τοῦ ἐγώτισμοῦ ὑπὸ συγκοπῆς, ἐλλείψει ὀρίζοντος καὶ ἄνευ φωτὸς καὶ ἀέρος· ἀνθρωπότης ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῆς ἐκφράσει, ἄνευ τῆς πολλαπλότητος ἐθνῶν, εἶνε ἀφηρημένη ἔννοια, φανταστικὸν ἰνδαλμα ἐν τῇ κεφαλῇ φιλοσόφου, οὐδεμίαν δυναμένη νὰ ἔχη ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ πραγματικότητα· ἀλλ' ἅπασαι αὐταὶ αἱ σχέσεις, αἱ ἀπόλυτοι καὶ αἱ σχετικαί, αἱ καθολικαὶ καὶ αἱ μερικαί, μόνον διὰ τοῦ δικαίου δύνανται νὰ διατυπωθῶσι καὶ νὰ διαρρυθμισθῶσι προσηκόντως, τοῦ δικαίου, ὡς τῆς ἀληθεστέρως ἐκφράσεως τῆς κοινωνικῆς ἰδέας καὶ τοῦ ἰσχυροτάτου μοχλοῦ τῆς ἀνθρωπίνης προόδου. Ἄρκει ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἱστορίας, πρὸς πληρεστέραν τοῦ φαινομένου τούτου κατανόησιν: Ἄφ' οὗτου — ἀπὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως — ἐχειραφετήθη τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ἐξηγέρθη ἡ συνείδησις αὐτοῦ, τὸ δὲ κῦρος καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ διελέχθη ἡ κριτικὴ καὶ ἡ ἔρευνα, πλεῖστα ζητήματα, σκοτεινὰ τέως καὶ ἀμφίβολα, τὰ μέγιστα διηυκρίνισθησαν, νέα δὲ ἱστορικὴ περίοδος ἐνεκαινίσθη, ἐν ᾗ τὸ δίκαιον πρωταγωνιστεῖ κατ' ἐξοχὴν· οὕτως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν εὐρυτέρων καὶ κοσμοπολιτικωτέρων ἀρχῶν λύνονται ὅπωςδῆποτε σήμερον τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, τῆς ἀτομικῆς ἀπόψεως τῶν ἐθνῶν ἢ τῶν ἀτόμων ὑποχωρησάσης εἰς τὰ καθολικώτερα συμφέροντα τῆς κοινωνίας. Τὸ ἄτομον καὶ ἡ κοινωνία,

¹ Θεωρητικὰ συμπεράσματα κατ' ἐπαγωγικὴν φυσιολογικὴν μέθοδον. Hartmann's Philosophie des Unbewussten.

ἀρχαὶ πολέμιαί τέως κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἔδωκαν τὴν χεῖρα, στοιχεῖα ἤδη συνδιαλλαγῆς καὶ προόδου, παρέχοντα ἀμοιβαίως τὴν ὄθησιν εἰς τὴν κίνησιν καὶ τὴν δράσιν τῆς ἀνθρωπότητος· τὸ θετικὸν δίκαιον, διὰ τῆς ἐπίδρασεως τοῦ φυσικοῦ, κατέστη ἀληθῶς ἀνθρώπινον· ὑπὸ τὰς ἀρχὰς δὲ ταύτας συντάσσονται καὶ ἀνακηρύσσονται οἱ κώδικες τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν· βαθύ, ζεῖδωρον κοσμοπολιτικὸν πνεῦμα διαπνέει τὰς διεθνεῖς σχέσεις, καὶ ὅ,τι ἄλλοτε οὐτοπία ἐθεωρεῖτο, λαμβάνει σήμερον ἀληθῆ ὑπόστασιν καὶ πραγματικότητα· ἡ δὲ πολιτεία, δι' ἧς ἐκπροσωπεῖται ἐν τῇ ἐξωτερικωτέρᾳ αὐτοῦ ἐννοίᾳ τὸ δίκαιον, δὲν εἶνε πλέον ὁ ἀνθρωποδόρος ἐκεῖνος Μολόχ τῆς παραδόσεως, πρὸ τοῦ ὁποῦ γονυπετεῖ, ἀποκαρτεροῦσα χωρὶς ψυχὴν καὶ συνείδησιν πᾶσα ἀνθρωπίνη ζωὴ καὶ ἀτομικότης, ἀλλ' ὄντως, ἵνα μεταχειρισθῶ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἐγέλου, ὁσημέραι καθίσταται τὸ ἄκρον ἄκρον τῆς ἀνθρωπίνης ἡθικότητος.

Μετὰ τὰ εἰρημένα, κατάδηλον ὅποια ἡ σημασία καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ δικαίου, καὶ ἡ πλήρης αὐτοῦ κατανόησις καὶ ὡς ἰδέας καὶ ὡς ἐπιστήμης. Ἡ σπουδαιότης πάσης ἰδέας ἢ ἐπιστήμης καταλογίζεται ἐκ τῆς μικρᾶς ἢ μεγάλης ὠφελείας, ἣν παρέχει, ἐκ τοῦ σκοποῦ, ὃν διώκει, καὶ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, ὃ πραγματεύεται. Ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶνε ἀφηρημένη φαντασμαγορικὰ σχολαίων πνευμάτων, ματαίων ἰδεολόγων, ἀσκοπῶς μετεωρολεσχούντων, οὔτε εἶνε τοιαύτη μόνον πᾶν τὸ θετικῆς ὠφελείας πρόξενον. Ἐν μέσῳ τῆς ζωῆς καὶ τῆς κινήσεως τοῦ αἰῶνος, κατ' ἣν τὸ πνεῦμα πρωταγωνιστεῖ, ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη, ἀνταξία καθισταμένη τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς, λαμβάνει ἄμεσον καὶ ἐνεργὸν μέρος, ζωηρὰν ἐξασκοῦσα ἐπίδρασιν ἐν τῇ ἱστοριοδρομίᾳ τοῦ πνεύματος, διότι πᾶσα ἐπιστήμη, κατ' ὅσον σχετίζεται πρὸς τὰ ὑψίστα τοῦ κοινωνικοῦ βίου συμφέροντα, κατὰ τοσοῦτον εἶνε σπουδαιότερα, μάλλον δ' ἐνδιαφέρουσα ἢ περὶ αὐτῆς ἔρευνα καὶ μελέτη.

* *
*

Τὸ Φυσικὸν δίκαιον ἀντικείμενον ἔχει τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην τῶν ἡθικῶν ἐκείνων νόμων, τῶν συνδεόντων τὸν κοινωνικὸν διάκοσμον, οἵτινες εἶνε οἱ ὅροι τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος· ὁ λέγων δίκαιον, ἐννοεῖ ζῶην, κίνησιν, ἀρμονίαν· ἀλλὰ τὸ δίκαιον τοῦτο δέον νὰ ζητηθῆ οὐχὶ ἐν φανταστικῇ τινί, ἔξω τῆς κοινωνικῆς τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεως, εἰκόνι, καθὰ ὠνειροπόλησαν πολιτειολόγοι τινές, ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, (Πλάτων, Μᾶρος, Ρουσσώ), ἀλλ' ἐν πραγματικῇ καὶ ὑφισταμένῃ κοινωνίᾳ ἀνθρώπων· ἐντεθθεν³ ἡ ἐπιστήμη δέον νὰ μελετᾷ τὸ δίκαιον, οἷον ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτοῦ φύσει ἐμφανίζεται καὶ ἀναπτύσσεται ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οὐχὶ δὲ οἷον παρίσταται ἐν τῇ φυσικῇ τοῦ ἀνθρώπου καταστάσει, πρὶν ἢ δῆθεν οὗτος εἰσέλθῃ εἰς κοινωνικὸν βίον, ὡς ἐπρέσβευεν ἡ ἀρχαιότερα τοῦ δικαίου σχολή, δημιουργ-

γήσασα αὐθαίρετον περὶ αὐτοῦ θεωρίαν, ἐν τῇ σκέψει μᾶλλον τοῦ θεωρητικοῦ ὑφισταμένην, ἢ ἐν πραγματικῇ καταστάσει.

Ἰπῆρξεν ἐποχὴ, οὐχὶ μακρὰν ἡμῶν κειμένη, καθ' ἣν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἐσφαλμένων περὶ κοινωνίας καὶ ἱστορίας ὑποθέσεων, οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων καὶ κοινωνιολόγων ἐπίστευον εἰς τινὰ πρὸ τῆς ἱστορίας ὑφισταμένην τοῦ ἀνθρώπου κατὰστασιν, πρὶν ἢ οὗτος εἰς ὀριστικὸν κοινωνικὸν βίον εἰσέλθῃ· ἦτο ἡ βασιλεία τοῦ Κρόνου, πόρρω κειμένη ἐποχὴ, διακοσμηθεῖσα πολλάκις διὰ ποιητικῶν χρωματισμῶν καὶ εἰκόνων· ἀναμνήσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπαντῶμεν ἐν ταῖς παραδόσεσι πάντων τῶν λαῶν, αἵτινες ἀπὸ τῆς ποιήσεως κατήλθον καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα, οὐχὶ ἄπαξ υἰοθετηθεῖσαι ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας, ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος μέχρι τοῦ φιλοσόφου τῆς *Κοινωνικῆς Συνθήκης*. Ὁ Πλάτων φρονεῖ ὅτι, πρὸ τῆς εἰς κοινωνικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου μεταβάσεως, θειοτέρα τις κατὰστασις διεῖπε τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὅποτε «θεὸς ἔνεμε τοὺς ἀνθρώπους αὐτὸς ἐπιστατῶν, καθὰ περ νῦν ἄνθρωποι, ζῶν ὃν ἕτερον θειοτέρον, ἄλλα γένη αὐτῶν φαυλότερα νομεύουσι· νέμοντος δὲ ἐκείνου *πολιτεῖται τε οὐκ ἦσαν οὐδὲ κτήσεις γυναικῶν καὶ παιδῶν.*»¹ Ταῦτα, συμφωνοῦντα ἄλλως τε πρὸς τὰς περὶ παραδείσου χριστιανικὰς παραδόσεις, ἔσχον ζωηρότερον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἀπήχησιν παρὰ τισι τῶν ἀρχαιοτέρων πολιτειολόγων, παραδεχθεῖσι προϊστορικὴν τινὰ καὶ προκοινωνικὴν τοῦ ἀνθρώπου κατὰστασιν, πρὸ τοῦ ὀριστικοῦ σχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας. Συγγραφεῖς διαφόρων ἀπόψεων συναντῶνται ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον: οὕτως οἱ Ἰησουῖται *Bellarmin* καὶ *Marianna* δίδουσι τὴν χεῖρα εἰς τοὺς Ἄγγλους ἐμπειρικούς, τὸν *Hobbes* καὶ τὸν *Locke*. ἄπαντες οὗτοι παραδεχόμενοι προκοινωνικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατὰστασιν, καταλήγουσιν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ κοινωνία ἐσχηματίσθη οὐχὶ ἀπὸ τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ διὰ τινος ἐκουσίας μεταξὺ τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν μελῶν *συμβάσεως*· ἡ θεωρία αὕτη, ἣτις ἐπεκράτει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον κατὰ τὸν δέκατον ἑβδόμον καὶ ὄγδοον αἰῶνα, εἶμαρτο νὰ τύχῃ εὐρύτερου κύρους καὶ διαδόσεως διὰ τῆς *Κοινωνικῆς Συνθήκης* τοῦ ἐκ Γενεύης φιλοσόφου. *L' homme sauvage*, ὁ ἐκτὸς τῆς κοινωνίας ἀνθρώπος, εἶνε τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ Ρουσσώ πλάσμα καὶ ἰδεῶδες· ὁ ἄγριος καὶ ὁ πεπολιτισμένος ἀνθρώπος διαφέρουσιν ἀλλήλων ἐξίσου κατὰ τὰ ἐνδόμυχα τῆς καρδίας καὶ κατὰ τὰς κλίσεις, ὥστε πᾶν τὸ ἀποτελοῦν τὴν ὑπερτάτην τοῦ πρώτου εὐδαιμονίαν ἐξαναγκάζει τὸν ἕτερον εἰς ἀπελπίσιαν· τέλειος ἀνθρώπος εἶνε ὁ ζῶν φυσικὸν βίον, ἐνῶ ὁ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζῶν, ὁ σκεπτόμενος εἶνε ὁ διασπαρμένος.²

Ἡ θεωρία αὕτη, ἣτις διατυποῦται ἐν τῇ ἀκροτάτῃ αὐτῆς ὑπερβολῇ ἀλλὰ καὶ τῇ λαμπρᾷ διαλεκτικῇ παρὰ τῷ γενεαίῳ φιλοσόφῳ, εἶνε ἡ ἀρχουσα

¹ Πολιτικός 444—447.

² Discours sur l'origine de l'inégalité parmi les hommes.

περὶ τοῦ φυσικοῦ δικαίου θεωρία τοῦ δεκάτου ἑβδόμου καὶ ὄγδοου αἰῶνος, ἅμα τοῦτο ἀνυψωθὲν διὰ τοῦ Γροτίου εἰς ἰδιαιτέραν ἐπιστήμην, ἤρξατο σπουδαίως ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς σπουδῆς τοῦ δικαίου ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ Γρότιος ἀποκαλεῖ αὐτὸ «*Jus naturale, dictatum rectae rationis*»¹, κατισχύει δὲ ὁ τίτλος οὗτος μετ' ὀλίγον καθ' ὀλοκληρίαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ,² ἐκφράζων τὸ ἀπόλυτον δίκαιον, δι' ἅπαντας ἐξίσου τοὺς ἀνθρώπους τὸ αὐτὸ κεκτημένον κύρος, ὑπέρτερον τόπου καὶ χρόνου, ὀφείλον δὲ νὰ διέπῃ ἀπολύτως τὰς σχέσεις τῶν λαῶν πρὸς ἀλλήλους. Οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων καὶ δημοσιολόγων ἀποδέχονται τὴν φυσικὴν ταύτην τοῦ ἀνθρώπου κατὰστασιν — *Status naturalis*, πρὸ τῆς εἰς κοινωνικὸν βίον εἰσόδου αὐτοῦ, ἀφ' ἧς ἐν τούτοις τείνει νὰ ἐξέλθῃ ὁ ἀνθρώπος, ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἔμφυτον τὸ αἶσθημα τῆς κοινωνικότητος κατὰ τοὺς μὲν, ἐνῶ κατὰ τοὺς ἑτέρους, συμβαίνει τοῦναντίον: *Bellum omnium contra omnes*. τοιαύτη ἦτο ἡ πρὸ τῆς κοινωνίας φυσικὴ τοῦ ἀνθρώπου ζωὴ· πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τοιαύτης ἐκρύθμου καὶ ἐκνόμου καταστάσεως, ἧς συνέπεια θὰ ἦτο ἡ ἐξόντωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, κατὰ μὲν τὸν *Hobbes*, οἱ ἀνθρώποι συνῆλθον εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν, ἐκουσίως ὑποβληθέντες εἰς τὸν ἰσχυρότερον αὐτῶν, ἵνα ἐξασφαλίσῃ αὐτοῖς εἰρήνην καὶ τάξιν, κατὰ δὲ τὸν *Σπινόζαν*, ἐφεύρον κοινωνικὴν τινὰ τάξιν, τοιαύτην, ἣτις νὰ δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐκάστῳ τὴν ἐλευθερίαν, ἀδιάφορον ἂν οὗτος ὀδηγεῖται ὑπὸ τοῦ λόγου ἢ ὑπὸ τοῦ πάθους· οὕτως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐμελετήθη τὸ δίκαιον παρ' ἅπάντων σχεδὸν τῶν τότε φιλοσόφων, μηδὲ τοῦ Καντίου ἐξαιρουμένου. Ἡ φυσικὴ κατὰστασις τοῦ ἀνθρώπου, πρὸ τῆς εἰς κοινωνίαν εἰσόδου του, ἤγαγεν εὐθὺ ἐπὶ τὴν θεωρίαν τῆς *κοινωνικῆς συνθήκης*, καθ' ἣν ἡ κοινωνία εἶνε οὐχὶ φυσικὸν τι δημιούργημα καὶ συνέπεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, πρὸς κοινωνικότητα ρεπούσης, ἀλλ' αὐθαίρετου βουλήσεως τῶν ἀτόμων κατασκευάσμα. Οὕτω κατὰ τὴν τοιαύτην ἀρχὴν, οὐδὲν εἶνε

¹ De jure Belli ac Pacis 4, 40.

² Πουφενδόρφιος, μαθητὴς τοῦ Γροτίου, καὶ πρῶτος διδάξας [τὸ φυσικὸν δίκαιον ὡς ἰδιαιτέραν ἐπιστήμην ἐν Ἀϊδελβέργῃ, καλεῖ τὸ πρῶτον αὐτοῦ περὶ φυσικοῦ δικαίου βιβλίον *jurisprudentia universalis*: ὡσαύτως ὁ Θωμάσιος, μαθητὴς τοῦ Πουφενδόρφου, ὠνόμασε τὸ φυσικὸν δίκαιον *jurisprudentia divina*, μὴ δυνάμενος ν' ἀποφύγῃ ἔτι καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐκκλησίας, διαίρεσας μόνον τὸ κατ' αὐτὸν θεῖον δίκαιον εἰς φυσικὸν καὶ θετικόν (lex divina est vel naturalis vel positiva). Ὁ Οὐόλφιος, οὗ τὸ βιβλίον *Jus Naturae methodo scientifica* [pertractatum μεγίστην ἐκτέτατο ἐπίδρασιν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ, ἀνεγνώρισαν ὀριστικῶς τὸ ὄνομα τοῦτο. Μόνον δὲ ἀπὸ τοῦ Καντίου καὶ τοῦ δι' αὐτοῦ θριάμβου τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας, ἡ ἐπιστήμη αὕτη μετωνομάσθη φιλοσοφικὴ δικαιολογία (*Philosophische Rechtslehre*: ἀλλ' ὡσαύτως διετήρησε καὶ τὸ ὄνομα *Naturrecht* (Φυσικὸν δίκαιον), ὡσαύτως *Rechtsphilosophie*, *Vernunftrecht* (λογικὸν δίκαιον), κ.τ.λ. Καταῦτα ἐν Γερμανίᾳ· ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου βραδύτερον ἀνεπτύχθη τὸ φυσικὸν δίκαιον, ἡ ἐπιστήμη αὕτη ὠνομάσθη *Esprit des Lois*, *Traité de Legislation*, καὶ σνηθέστερον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους *droit naturel*: ὡσαύτως *Science politique* κ.τ.λ.

σταθερόν και μόνιμον ἐν τῷ βίῳ, δυνάμενον ἐν πάσῃ στιγμῇ νὰ τροποποιηθῆ και νὰ μεταβληθῆ· ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἀναμφίβολος ἐκδήλωσις τοῦ ἐπαναστατικοῦ ὄργανου τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἐμελλε νὰ ἐπενέγκῃ πλήρη ἐπανάστασιν και ἐν τῇ ἐπιστήμῃ και ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς Εὐρώπης τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις πλέον ἢ ἅπαξ ἐγονυπέτησε πρὸ τοῦ εἰδώλου τῆς θεωρίας ταύτης· δὲν εἶνε δὲ ὑπερβολικὴ ἢ σκέψις τοῦ *Bluntschli* εἰπόντος, ὅτι ὁ «γινώσκων τὰ συγγράμματα τοῦ Ρουσσώ, κατέχει τὴν κλεῖδα τῆς πολιτικῆς θεωρίας τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.»¹

Εἶνε ἀληθὴς ἡ ὑπόθεσις φυσικῆς τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεως, ἀρχαιοτέρας τοῦ κοινωνικοῦ βίου, κέκτηται δ' αὕτη φιλοσοφικὴν ἢ ἱστορικὴν πραγματικότητα· Ἐκ τῶν παραδόσεων και τῶν χρονικῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἀποδεικνυται, οὐδαμῶς δὲ δύναται νὰ διαμφισβητηθῆ, ὅτι πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἧς τυγχάνει οὐσα ἢ πρώτη ἐκδήλωσις. Φυσικὴ κατάστασις, οἷα ἡ μυθολογούμενη ὑπὸ τούτων μὲν, ὡς κατάστασις πολέμου πάντων κατὰ πάντων, ὑπ' ἐκείνων δὲ ὡς κατάστασις ἐλευθερίας και εὐτυχίας, οὔτε ἀπὸ φιλοσοφικῆς τινὸς ἀρχῆς ἀπορρέει, οὔτε ἱστορικὴν ἀλήθειαν κέκτηται· ἡ ἱστορία δὲ παρουσιάζει φαινόμενον ἀτόμων διεσπαρμένως ζώντων, εἶτα δὲ συνελθόντων εἰς κοινωνίαν, κατόπιν συνομολογηθείσης συμβάσεως· ἡ δὲ φιλοσοφία διδάσκει, ὅπως και ἡ παρατήρησις, ὅτι ἡ κοινωνικότης εἶνε τὸ πρῶτιστον ἔνστικτον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἧτις ἐκδηλοῦται ἐν τῷ ἀτόμῳ, ἅμα τῇ πρώτῃ αὐτοῦ πνευματικῇ ἐξεγέρσει και συνειδήσει. Βλέπομεν τὸ ἔνστικτον τῆς κοινωνικότητος και παρὰ κατωτέροις τοῦ ἀνθρώπου θηρίοις· οὐδεὶς δὲ σπουδαῖος περιηγητῆς ὠμολόγησε μέχρι τοῦδε, ὅτι εὔρε λαοὺς, και ἐν θηρίῳδε εἶτι καταστάσει διατελοῦντας, ὅποιοι πλείστοι λαοὶ τῆς Πολυνησίας και τῆς Αὐστραλίας, κατ' ἄτομα και κεχωρισμένως ζῶντας, οὐδεμίαν δὲ κεκτημένους κοινωνικὴν συνείδησιν και τάξιν.

Υφίσταται ἀληθῶς φυσικὴ κατάστασις, ἀλλ' αὕτη διατελεῖ οὐχὶ ἐκτός, ἀλλ' ἐντός αὐτῆς τῆς κοινωνίας· φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου εἶνε οὐχὶ ὁ ἄγριος, ὁ κατ' εὐφημισμὸν ἐλεύθερος καλούμενος βίος τῆς φύσεως, ἀλλ' αὕτη ἢ κοινωνία, ἀναγκαῖα οὐσα συνέπεια τῶν ἠθικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων πρὸς ἐνότητα τεινουσῶν, δι' ὧν ἐκδηλοῦται ἢ ἔμφυτος αὐτῷ κοινωνικότης· και εἰς τοῦτο κυρίως ἐπλανήθησαν οἱ ἀρχαιότεροι θεωρητικοὶ τῆς κοινωνίας, ζητήσαντες τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν οὐχὶ ἐν τῇ αὐτοῦ φύσει, ἀλλ' ἐκτός αὐτῆς, ἐν τῇ κατ' ἐξοχὴν φύσει, οἶονεὶ τῇ *alma mater* πάσης δημιουργίας· φύσις και κοινωνία, εἶτε ἐν πάλλῃ, εἶτε ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς ἀλλήλας, εἶνε ἀδιάσπαστοι ἀείποτε, καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀνάπτυξιν.

Τὸ φυσικὸν δίκαιον, ὅσον συναλαμβάνετο και διευτυπῶτο ὑπὸ τῶν πλείστων

¹ Geschichte des Staatsrechts und der Politik 320.

θεωρητικῶν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἐξήτει μεγάλην ἐπίδρασιν και ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῶν νόμων, και ἐν τῇ νομοθεσίᾳ, και ἐν αὐτῇ ἐπὶ τέλους τῇ συνειδήσει τῆς κοινωνίας. Ἦτο ἡ ἐκδήλωσις τοῦ ἀπολύτου δικαίου, ὅσον διέπει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν τῇ καθαρᾷ αὐτῆς ἐννοίᾳ, ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτῆς ἐλευθερίᾳ, πρὶν ἢ αὕτη εἰσερχομένη εἰς κοινωνίαν, ἐξαναγκασθῆ ν' ἀποβάλλῃ πολὺ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς και ἀνεξαρτησίας. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Γροτίου και τῶν μετ' αὐτὸν θεωρητικῶν τοῦ δικαίου δείκνυται και αφανῶς ἐν τοῖς συμβουλοῖς και ταῖς πολιτικαῖς και διπλωματικαῖς τῶν ἐθνῶν σχέσεσιν· ἐν τοῖς ἐγγράφοις τῆς διπλωματίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γίνεται πολλὰς ἐπίκλησις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου και εἰς τὰ συμπεράσματα τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης· Φρειδερίκος δ' ὁ δεύτερος τῆς Πρωσίας, συντάσσων τὸν πολυθρόλλητον αὐτοῦ κώδικα και προβαίνων ἕνα αἰῶνα τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Μιραβώ, ἐπιστέλλει τὰ ἐπόμενα εἰς τὸν ἀρχικαγγελλάριον αὐτοῦ: «Καθ' ὅσον δ' ἀμέσως ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑμετέραν συμβουλὴν περὶ βελτιώσεως τῶν νόμων, εἶμαι καθ' ὀλοκληρίαν νηχαραστημένος ὡς πρὸς τοῦτο . . . προκρίνοντες τὸ φυσικὸν δίκαιον τοῦ ρωμαϊκοῦ, ἔχετε καθ' ὀλοκληρίαν δίκαιον. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἡ ἰδέα σας εἶνε θαυμασία» . . . ἐν ἄλλῃ δὲ πάλιν περιστάσει ἔγραφε πρὸς τὸν αὐτὸν ἀρχικαγγελλάριον, ὅτι ἔπρεπε νὰ λαμβάνῃ ἀπὸ τοῦ *Corpus juris* μόνον πᾶν «τὸ ἐν συμφωνίᾳ μετὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου εὐρισκόμενον.»¹ Ἄλλ' ἔτι μείζων καθίσταται ἡ ἐπίδρασις τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· τῆς κλονιζομένης αὐθεντείας τῆς πολιτείας και τῆς ἐκκλησίας οὐδεμίαν ἄλλη ἀρχὴν κοινωνικὴν ἢ δύνατον νὰ σαλεύσῃ τὰ θεμέλια, ἢ τὸ φυσικὸν τοῦτο δίκαιον, ἀναγορεῖον ὡς ἀρχὴν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας, και κηρύττον τὴν κοινωνίαν δημιουργημα συμβάσεως τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀτόμων βουλήσεως· ἡ θεωρία αὕτη κατέληγεν εἰς ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἦτο ἀληθῶς ἱστορικὴ ἀνάγκη, διότι μόνον ἡ θύελλα τῆς ἐπαναστάσεως ἠδύνατο νὰ ἐξαγνίσῃ τὴν μεμολυσμένην ἐκείνην κοινωνίαν, ἧς τὰ θεμέλια ἐσάλειυν ἤδη ἡ θεωρία τῆς κοινωνικῆς συνθήκης. «Διὰ τοῦ Γροτίου εἰσηλθεν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, λέγει ὁ *Stahl*, ἀρχὴ, ἧτις ἐν τῇ περαιτέρῳ αὐτῆς ἀναπτύξει κατ' ἀνάγκην κατέληξεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καντίου και τοῦ Ρουσσώ, και ἐπὶ τέλους εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ διδασκαλία τοῦ Γροτίου, ὅτι τὸ καθῆκον τῆς ὑπακοῆς τὴν βᾶσιν αὐτοῦ ἔχει ἐν σιωπηλῇ συμβάσει, εἶνε παρ' αὐτῷ ὅλος ἀφανής και ἀπλή. Ἄλλ' ἐν ἀπάσῃ αὐτῆς τῇ ὕλῃ και ταῖς συνέπειαις, ἐδέετο μόνον ν' ἀναπτυχθῆ, ὅπως ἕνα αἰῶνα βραδύτερον ἀνατρέψῃ τὴν τάξιν τῆς Εὐρώπης. Οὕτως ἀθέατος εἶνε νιφὰς χιόνος ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους, ἀλλὰ κυλινδουμένη πίπτει ἀκολούθως εἰς τὰ βᾶθη δίκην καταστρεπτικῆς κολοσσῆς χιονοστιβάδος.»²

¹ Cabinets—Ordre an den Gross—Gantzer von Carmer τῆς 6 και 14 Ἀπριλίου 1780.

² Stahl's die Philosophie des Rechts 1 175.

Ἡ θεωρία αὕτη, ὡς εἶπον ἤδη, ἔσχε τὸ κατακόρυφον αὐτῆς σημεῖον καὶ τὴν εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν ἐν τῇ *Κοινωνικῇ Συνθήκῃ* τοῦ Ρουσσώ, τῷ εὐαγγελίῳ τούτῳ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλὰ δυστυχῶς, ἀνατρέπουσα τὴν κοινωνίαν, δὲν ἐπέκτειτο τὰ κατάλληλα προσόντα καὶ στοιχεῖα πρὸς δημιουργίαν αὐτῆς ἐπὶ θετικῶν καὶ ἀσφαλῶν βάσεων· ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας διὰ τῆς συμβάσεως τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν μελῶν ἐγκυμονεῖται ἐξ ἀνάγκης ἡ ἰδέα τῆς ἐπαναστάσεως· ἀφοῦ ἡ κοινωνία εἶνε ἀυθαίρετον δημιούργημα τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως τῶν ἀτόμων ὠρισμένης ἱστορικῆς περιόδου, τίς ὁ καταναγκαστικὸς λόγος, ὁ ὑποχρεῶν τὰ ἄτομα κοινωνίας ἄλλης ἐποχῆς ἀυθαίρετως καὶ αὐτοδικαίως νὰ μὴ μεταβάλλωσι διὰ μιᾶς πράξεως πάντα τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα, ὅταν ταῦτα δὲν συμβιβάζονται πρὸς τὰς ἀρχούσας τῆς ἐποχῆς θεωρίας; τίνα ἔχουσιν ὑποχρεῶσιν νὰ τηρήσωσι ταῦτα, ἀντιμαχόμενα πρὸς τὰ προσωπικὰ αὐτῶν συμφέροντα; Οὐδεμία σύμβασις, καθ' οἷονδήποτε φιλοσοφικὸν καὶ ἱστορικὸν λόγον, δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ ἄτομα, μὴ λαβόντα μέρος εἰς τὴν σύνταξιν αὐτῆς. Ἀναγορεύσατε λοιπὸν τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὡς θεμελιώδη ἠθικὴν ἀρχὴν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ, ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ εὐρύτητι, καὶ ἀμέσως θέλετε παρατηρήσει, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἀνακηρύττεται ὡς τὸ α καὶ τὸ ω πάσης κοινωνίας, χωρὶς οὐδὲν ἕτερον καθεστῶς νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ διεκδικήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ σχετικόν τι κῆρος· οὐδεὶς τῶν ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ δρώντων ὑποχρεοῦται νὰ σεβασθῇ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ καθεστῶτα μὴ ὑπ' αὐτοῦ συνωμολογημένα. Καὶ οὕτω καθιεροῦται τὸ δόγμα τῆς αἰωνίας μεταβολῆς, ἡ δὲ γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἐν ἣ ἡ θεωρία αὕτη ἔσχε τὴν ὑπερτάτην αὐτῆς ἐκδήλωσιν, μαρτυρεῖ ἱκανῶς, ὅτι οἰαδήποτε καθεστῶτα δὲν δύνανται νὰ δημιουργηθῶσιν ἐν μιᾷ στιγμῇ, διὰ τῆς ἀυθαίρετου πολλῶν ἢ ὀλίγων βουλήσεως, ἀλλ' εἶνε κανονικὰ προϊόντα τῆς βαθμολογικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως καὶ ἱστορίας.

Ἡ φυσικὴ τοῦ ἀνθρώπου κατάστασις, ἡ ματαίως ἀναζητηθεῖσα ἄλλοτε ἐκτὸς τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἱστορίας, πρέπει τούναντίον ν' ἀναζητηθῇ ἐν αὐτῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ καὶ ἱστορίᾳ· ὑπὸ τὴν ἔνοιαν δὲ ταύτην νὰ διατυπωθῇ τὸ φυσικὸν δίκαιον. Ἀγνοοῦμεν τὸν τρόπον τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀρχεγόνων κοινωνιῶν, ἀφανιζόμενον εἰς τὰ βῆθη τῶν αἰώνων· ἀλλ' ὅ,τι γινώσκουμεν ἐκ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον γνώσεως τῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορίας, εἶνε ὅτι οὐδεὶς λαὸς συνῆλθεν εἰς κοινωνίαν, ὑποχρεωθεὶς πρὸς τοῦτο διὰ συμβάσεως· μελετώντες τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὰ ποικίλα αὐτῆς ἔνστικτα καὶ αἰσθήματα ἐν διαφόροις περιόδοις τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως, ἐξετάζοντες τὸν πολιτισμὸν καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ποικίλας φάσεις, εὐρίσκουμεν ὅτι ἐν ἰσχυρὸν δεσμεύει τὸν ἀνθρώπον κατ' ἐξοχὴν αἰσθημα, μίαν ἰδέαν ἐπικρατεῖ ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ — ἡ ἰδέα τῆς *κοινωνικότητος*· τοῦτο δὲ τὸ αἰσθημα, ἀναπτυσσόμενον τὸ πρῶτον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἀνευ τῆς ὑπόσεως

οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ὁ ἀνθρώπος δύναται νὰ ὑπάρξῃ, μεταβιβάζεται μετ' ὀλίγον εἰς τὴν εὐρυτέραν αὐτῆς ἀνάπτυξιν—εἰς τὴν φυλὴν, εἰς τὸ ἔθνος.

Ἀπὸ τῆς κοινωνικότητος ταύτης ἀπορρέει σιωπηλῇ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας συνθήκη. Αὕτη οὔτε συνεζητήθη ποτὲ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, οὔτ' ἀνεγράφη ἐπὶ μνημείων, πρὸς γνῶσιν τῶν μετὰ ταῦτα γενεῶν, ἀλλ' ἐνεπνεύσθη ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐν τῇ σιωπηλῇ ταύτῃ συμβάσει ἔγκειται ἡ κοινωνικὴ ἀρμονία. Ἀληθῶς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκδηλοῦνται πολλάκις διαθέσεις ἀγρίας αὐτοσυντηρησίας καὶ ἀνεξαρτησίας ἀπὸ τῆς κοινωνίας· ἐπανιστάμενος κατ' αὐτῆς, ζητεῖ ν' ἀποχωρισθῇ, ἴδιον τείνων ν' ἀποτελέσῃ κόσμον· ὑπάρχουσι στιγμαὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καθ' ἃς φαίνεται ἐπαπειλουμένη ἡ διάσπασις αὐτῆς, ἀντὶ δέ τοῦ δικαίου τῆς εἰρήνης, ἀναγορευόμενον τοῦ πολέμου τὸ δίκαιον· ἀλλ' ἡ τοιαύτη κατάστασις εἶνε προσωρινὴ ἄρνησις μᾶλλον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ ἡ φυσικὴ αὐτῆς τάσις· ἐπανέρχεται δὲ καὶ πάλιν ἡ γαλήνη, ἀναγκαίως ἐν τῷ βίῳ τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν ἀτόμων.

Οὕτω φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἡ κοινωνικὴ, τοῦτο δὲ συμβαίνει οὐχὶ δι' ἱστορικῆς τινος μεταβάσεως καὶ ἐξελίξεως ἀπὸ μιᾶς καταστάσεως εἰς ἄλλην, ἀλλὰ διὰ βαθμιαίας ἠθικῆς ἐξελίξεως· ὁ ἀνθρώπος τῆς φύσεως εἶνε ὁ ἀνθρώπος τῆς κοινωνίας, ἀκαταπαύστως βελτιούμενος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ δράσει. Τοῦτον δὲ τὸν ἀνθρώπον, ἐν μέρει ἢ καθ' ὅλου, ὡς μονάδα ἢ ὡς σύνολον, ὡς ἄτομον ἢ ὡς κοινωνίαν, μελετῶν τὸ δίκαιον, φέρει ἀληθῶς τὸν τίτλον *φυσικόν*, ἀλλ' ὅπως ἢ πράγματι τοιοῦτον, δεόν νὰ ἦνε κοινωνικόν, τότε μόνον ὄν καθ' ὀλοκληρίαν ἀνθρώπινον.

Ἡ θεωρία τῆς *Κοινωνικῆς Συνθήκης* καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἀπορροῦσης θεωρίας τῆς *κυριαρχίας* τοῦ λαοῦ, ἐπανηγύρισε τὸν ὑπέρτατον αὐτῆς θρίαμβον διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ δίκαιον καὶ ἡ πολιτεία, κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἦσαν δημιουργήματα τῆς φύσεως καὶ τοῦ λόγου· ἡ δὲ ἐπανάστασις ἐκείνη, ἐν τῷ ἱλίγγῳ αὐτῆς, ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην συνέλαβεν οὐ μόνον τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα, ὑφιστάμενα μόνον διὰ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς συντελοῦντα· ἦτο ἐπόμενον, ὅτι συμπέρασμα τῆς τοιαύτης ἀπόψεως τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ἐμελλε νὰ ἦνε ἡ ἀναρχία, ἣτις ἀληθῶς ἐξεδηλώθη ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ἀφροσύνῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μηδενὸς ἀναγνωριζομένου πλέον ἐν τῷ βίῳ κριτηρίου, ἐκτὸς τοῦ κριτηρίου τῆς ἀτομικῆς βουλήσεως καὶ ἀνεξαρτησίας, οὐδένα ἔξω τοῦ ἀπολύτου ἐγὼ χαλινὸν ἐν τῷ βίῳ ἀνεχομένου. Οὕτως ἐπιφανεῖ εἰς τῶν κορυφαίων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως — ὁ *Saint Just*: «Οὐδεὶς ὑποχρεοῦται ἀπέναντι συμβάσεως, εἰς ἣν δὲν ὑπέγραψεν αὐτός·» τολμηρότερος δ' ἔτι ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος *Fichte*, ἀναγορεύει τὴν ἀρχὴν ταύτην μέχρι τῶν ἀκροτάτων αὐτῆς ὁρίων, λέγων ὅτι, «ἡ μόνη πραγματικὴ ἀλήθεια εἶνε ἡ *αὐθυναρχία* τοῦ ἀνθρώπου»¹, καὶ περαιτέρω βαινὼν, ὅτι «πάντα τὰ θετικὰ

δίκαια βασιζονται ἐπὶ συμβάσεως», πολιτικὴ δ' ἐλευθερία εἶνε «τὸ δίκαιον τῆς οὐδενὸς νόμου ἀναγκωρίσεως, ἢ ἐκείνου, ὃν ἕκαστος εἰς ἑαυτὸν δίδει... «Ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ συνάπτῃ συνθήκας, ὅσας καὶ ὅπως θέλει· δύναται δ' ἐν αὐταῖς νὰ συνάπτῃ τὴν ἰδιαιτέραν συνθήκην ἐνὸς-μεθ' ὄλων, καὶ ὄλων μεθ' ἐνός, ἣτις καὶ λέγεται *κοινωνικὴ συνθήκη*. Ἐφ' ὅσον ἀνεγνώρισε τὴν συνθήκην ταύτην, καλεῖται πολίτης· ἐξαρτᾶται δὲ ἢ ὑπαρξίς αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀρεσκείας τῆς προσωπικῆς βουλήσεως... Μόνον ὡς ἄνθρωπος δύναται τις νὰ συνάπτῃ συνθήκας, ἀλλ' οὐχὶ ὡς πολίτης.»²

Τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, τὰ καθιερωθέντα ἐξαιρέτως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ἀναγορευθέντα ὡς ὁ αἰώνιος κώδιξ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἦσαν ἔργον τῆς θεωρίας ταύτης. Δι' αὐτῆς τὸ δίκαιον ὠρίζετο κοινὸν κτῆμα ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων, ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, ἐθνικότητος καὶ τάξεως· ἐντεῦθεν τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἐπαναστάσεως ταύτης, τῆς κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπίνης ἐπαναστάσεως, ὡς τὴν ἀπεκάλεσεν ὁ Ἔγγελος· ἀλλὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦτο λεληθότως διεβίβρωσεν ὁ σάραξ τῆς ἀποσυνθέσεως καὶ τῆς καταστροφῆς· τὸ ἰδεῶδες, τὸ ὁποῖον αὕτη ἐζήτει νὰ πραγματοποιήσῃ ἐν μιᾷ στιγμή, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ὑπὸ τινὰ ἔποψιν εἶνε ἀξία θαυμασμοῦ, δὲν ἦτο ἔργον μιᾶς γενεᾶς, ἀπῆρτετο δὲ πολλῇ ἱστορικῇ ἐργασίᾳ· οὕτω ζητοῦσα νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ἀδύνατα, ἀπεπλανήθη εἰς ἀδιεξίτητον λαβύρινθον χιμαιρικῶν πολιτικῶν ἐπιχειρήσεων· καὶ ἐπῆλθε μετ' ὀλίγον ἢ ἀντίδρασις, τοσοῦτον ζῶηρά, ὅσον ὑπῆρξε θεμελιώδης ἢ ἐπαναστάσις.

Ἡ ἀντίδρασις αὕτη διετυπώθη ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους διὰ τῆς ἱστορικῆς σχολῆς, ἐκθύμως ἀρνηθείσης καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ πορίσματα τοῦ φυσικοῦ δικαίου, διατυπωσάσης δὲ νέον δόγμα, καθ' ὃ τὸ δίκαιον οὐτ' αἰώνιον, οὐτ' ἀπόλυτον εἶνε, ἀλλ' ἰδιοφυὲς εἰς ἕκαστον λαόν, ὀργανικῶς μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένον, καὶ κατὰ φυσικοὺς νόμους ἀναπτυσσόμενον ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἱστορίας. Ἡ νέα αὕτη ἄποψις δὲν ὑπῆρξεν ἀνωφελῆς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον μελετηθὲν ἐν ταῖς διαφόροις αὐτοῦ ἱστορικαῖς ἐκδηλώσεσι κατὰ ἔθνη καὶ ἱστορικὰς περιόδους, καὶ ἐν τοῖς σωζομένοις αὐτοῦ μνημείοις, κατενοήθη τελειότερον, μεθ' ὅλας δὲ τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς ἀντιφάσεις τῆς σχολῆς ταύτης, καταληξάσης ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἐσχάτην ἀντίδρασιν κατὰ πάσης προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ αὐτοβουλίας, ἐπῆλθε τὸ εὐάρεστον ἀποτέλεσμα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ὅτι ἡ ἄκρα μονομέρεια τοῦ φυσικοῦ δικαίου, πολεμηθεῖσα διὰ τῆς ἀναλόγου ἀντιδράσεως τῆς ἱστορικῆς σχολῆς, ἐπῆνεγκε μὲν ἐπὶ στιγμήν τὴν σύγχυσιν καὶ τὸ χάος καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀλλὰ τοῦτο, ὅπως ἐπέβη μετ' ὀλίγον ἢ συνδιαλλαγῇ, καὶ ἀναγνωριθῶσι τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι, ἐν δὲ τῇ πάλῃ αὐτῶν μᾶλλον προσεγγίζουσαι, σχέσεις τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας.

1 Fichte: System der Sittenlehre—Nurrecht.

2 Beiträge 34—35.

Οὕτως ἀπετελέσθη τὸ νεώτερον φυσικὸν δίκαιον, οὐσιώδης, ἀνεξάρτητος κλάδος τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, βάσις δὲ καὶ θεμέλιον τῆς ἐπιστήμης τῶν νόμων. Οὔτε ἀπὸ τῆς θεολογίας ἐξαρτώμενον, ὅπως ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, οὔτε ἀπὸ τῆς ἠθικῆς ἀπορροφώμενον, ὡς συνέβαινε βραδύτερον μέχρι τοῦ Καντίου, πρῶτον κατ' ἐξοχὴν διακρίναντος τὰ ὅρια τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δικαίου, ἀποτελεῖ ἰδίαν ἐπιστήμην, ἐλευθέραν καθ' ἑαυτὴν καὶ ἀνεξάρτητον, στενότατα μὲν μετὰ τῆς ἠθικῆς ἐπιστήμης συνδεδεμένην, ἀλλ' ἰδίον ἔχουσαν κύκλον καὶ ἕτερον ὀρίζοντα, ἐν πληρεστάτῃ δὲ συναφείᾳ διατελοῦσαν μετὰ τῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ πρόοδος τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικότητος συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον ἐπίσης συντελεῖ καθ' ἑαυτὸ εἰς τὴν ἐπικράτησιν αὐτῆς· εἰς τοῦτον δὲ τὸν ἀρμονικὸν σύνδεσμον τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δικαίου ὀφείλομεν κατ' ἐξοχὴν τὰς μεγάλας κατακτήσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, ὅστις πράγματι δικαιούται νὰ ἐγκυαχᾶται ὡς ἡ ἐποχὴ τῆς λύσεως τῶν δυσχερεστάτων ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων, ἅτινα ἀπησχόλησάν ποτε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Τοῦτο λοιπὸν τὸ δίκαιον, περιφανῆ ἐκπροσωποῦν κλάδον τοῦ ἀνθρωπίνου ἐπιστητοῦ, ἀπόλυτον μὲν καθ' ἑαυτὸ ὄν, ἀλλὰ σύμφωνον ἅμα καὶ ἐν ἀρμονίᾳ διατελοῦν πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα ἱστορικῆς τινος περιόδου, εἶνε ἢ βάσις καὶ ἡ ἀφετηρία τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτοῦ ἐννοίᾳ καὶ σημασίᾳ. Ἡ ἱστορία, ἢ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἐκδήλωσις αὕτη τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, συνδέεται ἐπίσης ἀναποσπάστως πρὸς τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον εἶνε ἡ διαπνεύουσα αὐτὴν ψυχὴ, καὶ ἄνευ τοῦ ὁποίου αὕτη εἶνε ρωπογραφία χωρὶς ἀρμονίαν, χωρὶς κάλλος, ρυθμὸν καὶ ἰδεῶδες. Εὐστόχως ἀπεκάλεσεν αὐτὴν ὁ Ἔγγελος «τὴν ἐρμηνείαν καὶ πραγμάτων τῶν παγκοσμίου πνεύματος.» Ἀλλ' οὐδαμοῦ τὸ δίκαιον εὐρίσκει τὴν εἰλικρινῆ αὐτοῦ πραγμάτωσιν ἢ ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ, τῇ ἐξωτερικῇ ταύτῃ τῆς ιδέας αὐτοῦ ἐκδηλώσει. Κατανοουμένου τοῦ δικαίου ἀνεξαρτήτως καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αἰώνιων τοῦ λόγου κανόνων, συντελεῖται κατ' ἐξοχὴν ἡ πραγμάτωσις αὐτοῦ διὰ τῆς ἱστορίας, διὰ τοῦ θετικοῦ δικαίου καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς, ὡς ἐπιστήμης καὶ ὡς τέχνης, ὡς θεωρίας καὶ ὡς ἐφαρμογῆς ἐν τῷ ἀνθρώπινῳ βίῳ.

Ἡ ἐλευθέρη κίνησις τῶν κοινωνικῶν εἶνε συνέπεια πασῶν τούτων τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐφ' ὧν πρωτοστατεῖ ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου ἀπόλυτος, ἐνιαία, ἐκπροσωπούσα τὴν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπίνης ιδέας, οὐδ' ἔχουσα ἀντικείμενον ὠρισμένον τινὰ λαὸν μόνον, ἢ εἰδικὴν τινὰ ἱστορικὴν περίοδον. Οὕτω τὸ φυσικὸν δίκαιον, καὶ ὡς ἰδέα καὶ ὡς ἐπιστήμη, δέον νὰ διατελῇ ὃν ἀείποτε ὑπέρτερον τοῦ ἀτομικοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος καὶ τῶν ποικίλων ἐκάστου πολιτισμοῦ περιόδων, καθαρῶς κοσμοπολιτικόν· ἢ κοσμοπολιτεία εἶνε τὸ ἄ-

κρον ἄωτον, ἡ ἰδεωδεστάτη ἐκδήλωσις τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος καὶ ζωῆς, ἐκπροσωπούσης τὴν ἔννοιαν τῆς ἐνότητος, ὡς τοῦ τέλους πάσης ἐν τῷ κόσμῳ δημιουργίας· ἅπαντες οἱ λαοὶ εἶνε μέλη ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, λογικῆ καὶ εὐσυνείδητος σύνθεσις, γιγνομένη οὐχὶ διὰ βιαίας ἔλξεως καὶ τεχνητοῦ καταναγκασμοῦ, ἀλλὰ τῇ ἐνεργείᾳ ἀνωτέρας δυνάμεως, ἐμφύτου τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἣν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν *κοινωνικὴν βαρύτητα*· αἱ διαφοροὶ αὐτῶν ἱστορικαὶ περίοδοι εἶνε διαφοροὶ ἡλικίαι τοῦ καθόλου βίου τῆς ἀνθρωπότητος· ὁ πολιτισμὸς, πραγματοποιοῦν ὁσημέραι τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνότητα καὶ ἀλληλεγγύην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὡς ἐνιαίου συνόλου, συντελεῖ ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ δικαίου, ὡς τοῦ ὑψίστου παντός ἀγαθοῦ στοιχείου καὶ ἐλατηρίου· ἡ ἀκριβὴς τούτου μελέτη διδάσκει ἡμᾶς ὅτι, καθὼς ἡ ἀνθρωπότης διαίρεται εἰς ποικίλας φυλάς, κατ' οὐσίαν μὲν τὰς αὐτάς, διαφερούσας δὲ κατὰ τύπον, ἕνεκα ποικίλων φυσικῶν ἢ ἠθικῶν αἰτίων, οὕτω καὶ τὸ δίκαιον, κατ' οὐσίαν ἂν τὸ αὐτὸ, διαφέρει κατὰ τὸν ἐξωτερικὸν αὐτοῦ τύπον, ὑφιστάμενον παντοίας ἀλλοιώσεις καὶ περιπετείας ἐν τῇ κοινωνικῇ τῶν λαῶν ἱστορίᾳ, ἕνεκα πολλῶν ἠθικῶν ἀφορμῶν καὶ ἄλλων ἱστορικῶν λόγων. Ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου εἶνε ἡ αὐτὴ δι' ἅπαντας τοὺς λαοὺς, καθαρὰ οὕσα ἀνθρωπίνῃ ἰδέᾳ· ὑφίσταται ἀείποτε ἡ αὐτὴ, ἀρχέγονος δημιουργικὴ δύναμις παντός ἱστορικοῦ τοῦ δικαίου τύπου, τοῦ θετικοῦ δικαίου. Ἐκ δὲ τῆς ἱστορίας γινώσκομεν, ὅτι τὸ δίκαιον τότε μόνον ἀναλαμβάνει πράγματι τὸ ἀξιωματικὸν καὶ ὑπέρτερον αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ κύρος, ὅταν αὕτη, ἀπαλλαγέτω πάσης ξένης ἐπηρείας καὶ ἀρνήσεως τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ἐπιτυχῶς τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς, ἣτις εἶνε ἡ ἐξόχως ἀνθρωπίνῃ τελειότης καὶ εὐημερία.

Τοῦτο καταδείκνυται ἰδιαζόντως τρανώτερον καὶ ἀληθέστερον ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι. Τὸ δίκαιον, ἀνθρώπινον καὶ κοινωνικὸν ὁσημέραι καθιστάμενον, εἶνε ὁ ἰδεώδης φάρος, ὑπ' οὗ ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης καταυγάζεται σταδιοδρομοῦσα. Ἐν τῇ ἀντιθέσει τοῦ ἰδεώδους καὶ τῆς πραγματικότητος ὑπολανθάνει ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἀλήθεια, καθ' ὅσον τὸ ἰδεῶδες τείνει νὰ καταστῇ πραγματικότης, καθ' ὅσον ἡ πραγματικότης ζητεῖ νὰ φθάσῃ καὶ νὰ ἐνσαρκωθῇ τὸ ἰδεῶδες· τὸ δὲ φυσικὸν δίκαιον, τείνει νὰ πραγματοποιηθῇ, κυμαίνεται ποῦ μὲν μάλλον, ποῦ δ' ἧσσον ἐν μέσφ τῶν ἀντιθέτων καὶ ἀντιμάχων τούτων ροπῶν τοῦ ἰδεώδους καὶ τῆς πραγματικότητος, ἀμοιβαίως ἀλληλοδιαδεχομένων ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ.

Τοιαύτη ἡ σύγχρονος ἰδέα τοῦ δικαίου, οὔτε ἀπόλυτος καθ' ὁλοκληρίαν, οὔτε σχετικὴ μόνον, ἱστορικὴ ἢ θεοκρατικὴ, ἀλλὰ πράγματι ἀνεξάρτητος, ἀναγνωρίζουσα τὴν ἐλευθέραν βούλησιν καὶ αὐτοσυνειδησίαν τοῦ πνεύματος, οὐχὶ δὲ καθιστῶσα αὐτὸ ὑποτελὲς ξένων δυνάμεων, εἴτε τυχαίως καὶ αὐτομάτως δρῶν καὶ ἐργαζόμενον, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπινον, φιλοσοφικόν, ἂν ἀληθῶς ἡ φιλοσοφία δὲν εἶνε χιμαρικὸν ὄνειρον, ἀλλ' ἡ γνησιωτάτη

ἐκδήλωσις τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, διεκδικούσα ἀείποτε ἕξοχον ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν σημασίαν. Ἄνευ τῆς κατανοήσεως τοῦ δικαίου, οὐδέποτε θέλομεν ἀκριβῶς κατανοῆσαι καὶ ταξινομήσαι τὰ ποικίλα, δυσερμήνευτα πολ- λάκις, στοιχεῖα τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τὴν διάφορον αὐτῶν ἰδιοφυίαν· οὕτως ἡ φυσιολογικὴ ἐπιστῆμη ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ τὰ μυστήρια καὶ τὰς ιδιότητας τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ, ἂν δὲν μελετήσῃ τοὺς διέποντας τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος νόμους. Διότι τὸ δίκαιον εἶνε διὰ τὸν ἠθικὸν ὀργανισμὸν τῆς κοινωνίας ὅ,τι τὸ αἷμα διὰ τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἀνθρώπινου σώματος: ὁ πρῶτιστος ἀγωγὸς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, καὶ ἡ αἰτία πάσης κινήσεως καὶ κυκλοφορίας ἐν τῇ ἱστοριοδρομίᾳ τοῦ πνεύματος.

* *
*

Ἐκ τῆς ἐπισκοπῆσεως τῶν εἰρημένων συμπεραίνεται, ὅτι τὸ δίκαιον, ὅπως πᾶσα ἰδέα καὶ ἐπιστῆμη, ἵνα ᾖ ἀληθές, πιστῶς πληροῦν τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, δεόν νὰ ᾖ ἀνεξάρτητον καὶ ἐλεύθερον πάσης ἐπηρείας, εἴτε ἠθικῆς, εἴτε προσωπικῆς. Οὐδεμία αὐθεντεία, οὐδὲν κύρος· τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γνώρισμα εἶνε ἡ κριτικὴ, ἣς οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ἢ νὰ διαμφισβητήσῃ τὴν ἐπίδρασιν. Σύννοια τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐποχῆς, ἣτις προβάσκει εἰς τὰ ἄκρα, ἀπαισιόδοξος πολλῶκις καὶ ὑποπτος πρὸς πᾶν τὸ παραδεδομένον καὶ μὴ φέρον τὸ χρίσμα τοῦ λόγου καὶ τῆς σκέψεως, ἐπιφωνεῖ καθ' ἐκὰς τὴν μετὰ τοῦ Μεφιστοφελούς:

«ich bin der Geist
der stets verneint».¹

οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ κλίνη τις τὸ γόνυ πρὸ τῆς παραδόσεως ἐν κοινωνίᾳ, ἣτις παρήγαγε μετὰξὺ τοσούτων ἄλλων ἀποστατῶν κατὰ τοῦ κύρους τοῦ παρελθόντος ἕνα Ῥενάν, ἕνα Στράους. Αἱ αὐταὶ τάσεις τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος, ἡ αὐτὴ ἀρνητικὴ ἐκδήλωσις ἐν πάσῃ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας σφαίρα, ἡ αὐτὴ ἀποθέσις τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἀμφιβολίας εἶνε καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς — ἡ εἰρωνεία τοῦ Βολταίρου, ἡ ἀρνήσις τῆς Ἐγκυκλοπαίδειας, ὑποκαταστήσασα τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τῶν παρελθουσῶν γενεῶν τῆς ἱστορίας. Ἐν τῷ αἰῶνι τοῦ Δαρβίνου ἡ ἐπανάστασις εἶνε ἡ καταστρεπτικὴ πνοὴ ἀλλὰ καὶ τὸ δημιουργικὸν στοιχεῖον τοῦ ἀπωτέρου μέλλοντος, πλεόν δὲ ἡ ἀπαξ ἡ ἐπιστῆμη ἐφωράθη ἐπαναλαμβάνουσα μετὰ τοῦ αὐτοῦ Μεφιστοφελούς:

«ich ein Theil von jener Kraft,
die stets des Böse will, und stets das Gute schafft».²

¹ Εἶμι τὸ ἀείποτε ἀρνούμενον πνεῦμα.

² Εἶμι τμῆμα τῆς δυνάμεως ἐκείνης, ἣτις ἀείποτε ἐπιζητεῖ τὸ κακὸν καὶ ἀείποτε τὸ ἀγαθὸν δημιουργεῖ.

Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ τὸ κακὸν δὲν εἶνε πλέον ἢ ἄρνησις τοῦ ἀγαθοῦ, μὴ ἔχουσα ὑπαρξίν, ἀλλ' ἀναπόφρευκτον σημεῖον ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἱστορίας· τοῦτο ἀνακηρύττει καθ' ἑκάστην ἢ ἐπιστήμη διὰ πάντων αὐτῆς τῶν ὀργάνων, δὲν ἀδιαφορεῖ δὲ ἡ κοινωνία, παρακολουθοῦσα πᾶσαν αὐτῆς ἀποκάλυψιν ἢ θέσιν. Ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ στιγμῇ, ἐν ἣ τὰ πάντα ἀμφισβητοῦνται καὶ κλονίζονται ὑπὸ ἀμειλίχτου κριτικῆς, ὃ δὲ σκεπτικισμός, ἢ ἀδιαφορία, ἢ ἀπιστία κηρύττονται οἱ ἐφέστιοι θεοὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἱστορίας, ὅ,τι δὲ ὑφίσταται τὸν μείζονα κλονισμόν εἶνε ὁ κοινωνικὸς κόσμος, ἐκ θεμελιῶν ὑποσκαπτόμενος καὶ πολλαχοῦ καταρρέων, λίαν ἐπισηφάλης καθίσταται ὁ ὀρισμός καὶ ἡ ἔρευνα πάσης ἐπιστήμης, ἀντικείμενον ἐχούσης κατ' ἐξοχὴν καὶ θέμα τὸν ἠθικὸν βίον τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ συνειδήσεως, τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς καὶ τὸν προορισμόν, τὸ αἰώνιον τοῦτο καὶ ἄλυτον τῆς ἱστορικῆς Σφιγγὸς ἀίνιγμα καὶ μυστήριον. Ἡ νεωτέρα κριτικὴ εἶνε ἡ ἄρνησις πάσης ἐκ τοῦ προτέρου συλλήψεως τοῦ πνεύματος· πᾶν τὸ μὴ βεβαιούμενον ὑπὸ τῆς παρατηρήσεως ἀμφισβητεῖται· καὶ ἐνῶ πίπτουσιν οἱ ψευδεῖς θεοὶ τοῦ παρελθόντος, ὑπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, οὐδὲν διαρκὲς οἰκοδόμημα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν δύναται ν' ἀνεγερθῇ, ἀπολαῦον εὐρυτέρας πίστεως καὶ ἀποδοχῆς. Ὅ,τι σήμερον ἐν μέσῳ τοῦ θερμοῦ ἐνθουσιασμοῦ παροδικῶς ἀναγνωρίζεται καὶ λατρεύεται στιγμιαίως, δὲν παρέρχεται χρόνος, καὶ πίπτει ἐν μέσῳ τοῦ δισταγμοῦ, τῆς ἀμφιβολίας, τῆς ἀδιαφορίας, τῆς περιφρονήσεως.

Τοιοῦτον τὸ πνεῦμα τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ὁφείλομεν ν' ἀπελπισθῶμεν λοιπὸν, ἐν μέσῳ τῆς διαρκοῦς ταύτης καταστροφῆς, περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας; Ἄν ἀπωλέσαμεν τὴν ἀρχαίαν πίστιν, ἀπωλέσαμεν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν, καὶ τὰ ιδεώδη ἐκεῖνα, ἅτινα ἐν πάσῃ περιόδῳ τοῦ ἀτομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἡμῶν βίου συντηροῦσιν ἀεῖποτε καὶ υποθάλλουσι τὸ πῦρ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς δημιουργίας; Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀπώλεσε τὴν πίστιν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἄλλοτε ἀσφαρῆ καὶ συγκεχυμένα δημιουργήματα τῆς φαντασίας του, ἀπώλεσε καὶ πᾶσαν λατρίαν πρὸς τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀληθές, τὸ καλόν, ἅτινα ἔσονται ἀεῖποτε ἢ τρισυπόστατος βάσις τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ δράσεως; τὸ ὑνάντιον· ἂν ἡ πίστις ἐκλονίσθη, ἢ σκέψις ἐκρατύνθη· τὸ ιδεῶδες σήμερον τοῦ ἀνθρώπου δὲν κεῖται ἐκτὸς ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ συνειδήσει, ἣτις, ἐκπροσωποῦσα τὸ κυρίαρχον αὐτοῦ Ἐγὼ, ἀκατάσχετος βαίνει ἐν τῇ ἱστορίᾳ καταστρέφουσα, ἀλλὰ καὶ δημιουργοῦσα. Δὲν εἶνε τοιαύτη ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου; ἡ ἰδέα, ἡ πένουσα συνήθως πῦρ καὶ φλόγας καταστροφῆς, δὲν εἶνε ὡσάκτως ἡ μυστικὴ πνοὴ νέας δημιουργίας, ἐγείρουσα ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τοῦ παρελθόντος τὸ οἰκοδόμημα τοῦ μέλλοντος; ἡ αὐτὴ δὲ μυστικὴ ἰδέα, ὑπὸ τὴν δύναμιν τῆς ὁποίας πίπτουσι τὰ τεῖχη τῆς Ἱερικῆς, δὲν ἀνεγείρει ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν ὑπὸ τὸ πνεῦμα περιπαθοῦς μελωδίας;

Τί ἄλλο παρὰ τοῦτο τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἱστορίας;

ἢ αἰωνία μεταβολή, ἢ ἐπανάστασις· τὰ πάντα ρεῖ. Μόνον τὸ ἄλλοτε τελούμενον διὰ μακροῦ ἀγῶνος καὶ πολλῆς δοκιμασίας, σήμερον γίνεται ταχύτερον, εὐχερότερον, διὰ τῆς συζητήσεως καὶ τοῦ λόγου. Μακρὰ πείρα κατέστησε τὸν ἄνθρωπον γενναϊότερον, ἐνίσχυσε τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ φύσιν καὶ ἐκράτυνε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ τὰς τάσεις. Οὐδ' ἀναζητεῖ οὗτος ἀλλαχοῦ τὸ ιδεῶδες, ἐξῶ τοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ κόσμῳ, τῷ κόσμῳ τῆς ἰδίας σκέψεως καὶ δημιουργίας. Ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ φύσεως καὶ τῆς ἱστορικῆς προόδου ἔθηκε διαδοχικῶς τὸ ιδεῶδες τοῦτο ἐν τῇ θρησκείᾳ, τῇ τέχνῃ, τῇ πολιτείᾳ, ἐκπροσωπούμενον διὰ τοῦ θεοῦ, τοῦ ναοῦ, τοῦ ἀνακτόρου, τοῦ πολεμικοῦ θριάμβου, τῆς ἀκαδημείας ἢ τοῦ κοινοβουλίου· ἀλλὰ σήμερον τὸ ιδεῶδες τοῦτο τείνει κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὸ εἰδέναι, τὴν ἐπιστήμην, ἣτις εἶνε ἡ ἀποθέσις τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τὸ τελευταῖον αὐτῆς στάδιον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐρύτερον καὶ ποικιλώτερον. Οὕτως ἐν μέσῳ τοσοῦτον μακρᾶς πορείας, διὰ μυρίων περιπετειῶν καὶ δοκιμασιῶν, εὖρεν ἐπὶ τέλους ὁ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, ἀνευρὼν ἅμα τὴν ἀποστολὴν του. Καὶ ποῖον ἔσται τὸ αὔριον; θὰ ἐπανέλθωμεν ἄρα εἰς τὸ παρελθόν, οἰοεὶ ἀποδεχόμενοι τὴν περὶ τῶν κύκλων ἐν τῇ ἱστορίᾳ θεωρίαν τοῦ Βίκου, ἢ κλίνοντες τὸ γόνυ πρὸ τῶν δογματῶν καὶ τῶν συμπερασμάτων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, θὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν ἐξέλιξιν, τὴν πρόοδον, ὡς τὸν προνομιούχον νόμον τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου, ἐπαναλαμβάνοντες ὅτι ἡ ἱστορία εἶνε πρόοδος, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶνε οὐ μόνον ὄργανον ἀλλὰ καὶ σκοπὸς συνάμα τῆς προόδου;

Ἡ ἠθικὴ ἐξέλιξις τελεῖται ἰδίως διὰ τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως· ὁ ἄνθρωπος ἐν κοινωνίᾳ μόνον δημιουργεῖ τὸν ἱστορικὸν αὐτοῦ προορισμόν· φυσικὴ αὐτοῦ κατάστασις εἶνε ἡ κοινωνικὴ. Τὰ ὄνειρα προϊστορικῆς φυσικῆς καταστάσεως ἐνὸς Πλάτωνος ἢ Ρουσσώ εὐρίσκουσι τοσαύτην ἡχὴν ἤδη ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμῃ, ὅσην καὶ ἡ ὑπαρξίς παραδείσου καὶ βίου *dolce far niente*, πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, καὶ τῶν τοιοῦτων θεολογικῶν φαντασμάτων τῶν πρώτων αἰῶνων τῆς ἱστορίας. Ἡ κοινωνία εἶνε ἀρχέγονος ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναπόσπαστος συμπλήρωσις τῆς φυσικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, ἐξῶ δ' αὐτῆς ἄρχων νόμος εἶνε ἡ ἀπομόνωσις, ἡ ἐρήμωσις, τὰ αἰσθητικὰ ἔνστικτα ζώδους καταστάσεως· τὸ ὑνάντιον δ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐπικρατεῖ ἢ ἀμοιβαιότης, ἢ ἀλληλεγγύη, καὶ ἀντὶ τῶν αἰσθητικῶν ἀπολαύσεων καὶ πόθων ὑψηλότεραι τάσεις, αἰσθηματα καὶ ιδεώδη, μὴ δυνάμενα νὰ κατανοηθῶσιν ἄνευ τῆς ἐνοίας τῆς κοινωνίας· οὕτως ὑποκαθίσταται εἰς τὴν φυσικὴν ἰσχὴν καὶ τὴν ὑλικὴν βίαν ἡ ἀλληλεγγύη καὶ τὸ δίκαιον, εἰς τὴν ἄγνωστον καὶ τὰ ἔνστικτα ἢ γνῶσις καὶ ἡ ἐπιστήμη, καὶ εἰς τὴν ἐγώιστικὴν πλεονεξίαν ὁ ἠθικὸς τῆς ἀνθρωπότητος ἔρωσ.

Τοιοῦτος ὁ κοινωνικὸς βίος· σταδιοδρομίᾳ ἀνταγωνισμοῦ καὶ πάλης· ἡ γαλήνη, ἡ ἡρεμία, ἣν μετὰ τοσαύτης στοργῆς ἐπικαλοῦνται εὐσεβῆ τινὰ καὶ

θησκευτικά πνεύματα ως τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπίνης ἀποστολῆς, εἶνε ψευδὲς πλάσμα ἀτελοῦς τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς γνώσεως. Ὑλικὰ καὶ ἠθικὰ ἐλατήρια, τὸ συμφέρον, ὑπὸ τὴν ταπεινοτάτην αὐτοῦ παράστασιν, τὸ ἰδεῶδες, ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ γοητείᾳ, ἅπαντα τὰ ποικίλα καὶ ἀντίθετα ἔστιν κατὰ καὶ αἰσθητά, πρὸς τὸ αὐτὸ δὲ τέρμα τείνοντα, εἶνε τὸσαῦτα σημεῖα ἀμοιβαίου ἀνταγωνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸσαῦτα τοῦ πολιτισμοῦ ἐλατήρια. Ἀλλ' οὐδεὶς λαὸς, ἀξίων τὴν πλήρωσιν ἀνωτέρας ἀποστολῆς ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ, ἠρκέσθη μόνον εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν, ἀείποτε δὲ τὰ ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ ἰδεῶδη εἶνε οἱ κατ' ἐξοχὴν δρῶντες παράγοντες τῆς ἱστορίας. Συντήρησις φυσικὴ τὸ μὲν, τροφή καὶ πλοῦτος ἀφ' ἑτέρου, τιμὴ καὶ δόξα, ὁ θρίαμβος τῆς ιδέας, τοιαῦτα τὰ ἀντίθετα ἐλατήρια, τὰ ὑποθάλλοντα τὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀγῶνα, τὰ κρατύνοντα τὴν φυσικὴν τῶν λαῶν ῥώμην, ἀλλ' ἅμα καὶ τὰ προάγοντα τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτῶν συνειδήσιν, ἐν γένει τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὅταν ὁ ἀγὼν οὗτος ἀνέλθῃ ἀπὸ τῶν ἐνστικτικῶν καὶ τῆς φυσικῆς συντηρήσεως καὶ ζωῆς εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, ὁ προορισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος ἐπληρώθη, ἡ δὲ ἱστορία ἀνεῦρε τὸ ἀληθὲς τῆς δράσεως αὐτῆς στάδιον· ἡ τέως τείνουσα πρὸς διάσπασιν κοινωνία συνδυάζεται ἀρμονικώτερον, τηροῦσα τὴν ἐνότητά ἐν τῇ ποικιλίᾳ τοῦ ἀμοιβαίου ἀγῶνος, ὅστις ἀπὸ φυσικοῦ καὶ ὑλικοῦ μεταβάλλεται εἰς πνευματικὸν καθ' ὅλοκληρίαν· ὁ πόλεμος τοῦ φυσικοῦ ἐκμηδενισμοῦ, ὁ ἐπικρατῶν ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τῶν λαῶν, καθίσταται βαθμηδὸν ἠθικὸς ἀγὼν, ἐπιζητῶν τὴν ἰσχύν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἀποθέσιν τῆς ιδέας· διὰ τῆς πάλης ταύτης ἰσχυρὸς ἀναπτύσσεται παρὰ τῶν ἀνάγκων, τὸ δίκαιον, τείνον νὰ συνδυάσῃ τὰς ἀντιθέσεις διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς συζητήσεως, καὶ οὕτω καθιεροῦν τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, ὧν ὁ ἐν τῇ κοινωνίᾳ θρίαμβος εἶνε θρίαμβος τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νίκη τοῦ πολιτισμοῦ· ἀπὸ τῆς φυσικῆς αὐτοσυντηρησίας τὸ πρῶτον, ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ κατὰ τῶν δυναστικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἐνδυσμασίας, ἀπὸ τῆς πληρώσεως τῶν ἀφροδισίων ὁρμῶν, πασῶν ἐν γένει τῶν ὑλικῶν τοῦ σώματος ἀναγκῶν, ὁ ἄνθρωπος προβαίνων ἐν τῷ πολιτισμῷ, δημιουργεῖ ἕτερον, νέον κόσμον· ἡ ιδέα ἐπικρατεῖ τῆς φύσεως, ὁ δὲ ἠθικὸς βίος ἐξευγενίζεται καθ' ὅλοκληρίαν, ἀπελευθερούμενος πάσης ἐξωτερικῆς ἐπίδρασεως· οὕτως ὁ ἐνστικτικὸς ἔρω, φυσικὸς μόνον παράγων τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ εἶδους, μεταβάλλεται εἰς ἠθικὸν ἔρώτα, εὐγενὲς καὶ παντοδύναμον σύμβολον δημιουργίας καὶ κοινωνίας, εἰς ὃ ὀφείλομεν τὸσαῦτα τοῦ πνεύματος καλλιτεχνήματα ἐν τῇ ποιήσει, ἐν τῇ μουσικῇ, ἐν τῇ ζωγραφίᾳ· ἡ ἀνάγκη τῆς προφυλάξεως τοῦ σώματος ἀπὸ τῶν ἐπηρεῶν τῆς ἀτμοσφαιρας, ἥτις ἐκδηλοῦται ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς ταπεινῆς καλύβης τοῦ ἀγρίου, ἡ τῶν παραλιμνίων προϊστορικῶν κατοικιῶν τῆς Ἑλβετίας, ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπεροχῆς ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ δωρικοῦ ναοῦ, τῆς

γοθθικῆς μητροπόλεως, ἡ τῶν ἀστικῶν μεγάρων τῆς Ἀναγεννήσεως. Τὸν φόβον πρὸ παντὸς φυσικοῦ φαινομένου διαδέχεται βαθμηδὸν ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα, ἥτις, χειραφετούμενη διὰ τοῦ χρόνου ἀπὸ πάσης ὑπερφυσικῆς ἐπίδρασεως καὶ πίστεως, καταλήγει εἰς τὰ τελευταῖα ὄρια τοῦ διαταγμοῦ, εἰς τὴν ἀρνησιν, ἐπισφαλὲς σημεῖον, ἀλλ' ἐξ οὗ δείκνυται ἡ εἰς ἑαυτὸ πεποιθήσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τολμῶντος ν' ἀρνηθῇ τὰ πάντα, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι δύναται νὰ δημιουργήσῃ ὡσαύτως καὶ τὰ πάντα· οἱ ἥρωες τοῦ ξίφους ἀντικαθίστανται ὑπὸ τῶν ἡρώων τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου· τὴν δὲ μονομαχίαν τοῦ στρατοπέδου διαδέχεται ἡ πάλη τῆς συζητήσεως ἐν τῷ τύπῳ καὶ τῷ κοινοβουλίῳ· καὶ οὕτω θεμελιούται καὶ κρατύνεται ἡ κοινωνία, θριαμβεύοντος τοῦ λόγου καὶ ἐπικρατοῦντος τοῦ δικαίου, ὡς τοῦ διοργανωτικοῦ συνδέσμου αὐτῆς, ἐν ἀναρχικῇ καταστάσει τὸ πρῶτον παρισταμένης ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἡ δημιουργουμένη νέα αὕτη ἠθικὴ τάξις ὑφίσταται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἀποκαλύψεως ἀλλ' ἀτελῆς καὶ ἐν σπέρματι· μόνον δὲ ἡ ἐλευθέρα ἐνάσκησις πάντων τῶν στοιχείων, τῶν ἀποτελούντων τὸν κοινωνικὸν ὄργανισμὸν, ἰσχυροποιεῖ ἕκαστον τούτων ἐν τῇ εἰδικῇ αὐτοῦ ἐργασίᾳ, καθιεροῦσα τὸν ἀγῶνα ὡς οὐσιαστικὴν ἐκδήλωσιν ὑφισταμένης ζωῆς, ἀπόκειται δὲ καὶ ἐπιβάλλεται εἰς τὸ δίκαιον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ νὰ διοργανώσῃ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ρήξεως, διαστάσεως, ἀναρχίας, δυναμένης νὰ καταστρέψῃ μᾶλλον ἢ νὰ δημιουργήσῃ. Ὁ κωλύων τὴν πάλην ταύτην ἀφαιρεῖ τὴν ζωὴν ἀπὸ τῆς κοινωνίας· ἐντεῦθεν ἡ σῆψις, ἡ σιωπὴ, ἡ γαλήνη τοῦ νεκροταφείου. Ὁ πολιτισμὸς, τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἶνε συμπέρασμα τοῦ μακροῦ τούτου ἀγῶνος, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μόνου κρατύνεται τὸ ἄτομον ἐν τῷ ἰδίῳ καὶ τῷ καθόλου βίῳ, τὸ ἄτομον βλάσκει πάσης κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐξελιξέως· τὸ δὲ δίκαιον, διακκανονίζον τὸν ἕκπαλαι ἐν τῷ βίῳ ὑφιστάμενον τοῦτον ἀγῶνα, εἶνε ὁ κυριώτατος παράγων τοῦ πολιτισμοῦ, ἐκπροσωπούμενος κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ, δι' ἧς πραγματοῦται ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Τὸ δίκαιον τοῦτο, ἀπαλλαγὴν πάσης ἀλλοτριᾶς ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως, ἐλευθερον τῶν ψευδῶν συλλήψεων τοῦ παρελθόντος, ἀληθῶς ἀνθρώπινον, δὲν εἶνε πλέον ὄργανον ξένων ἀπόψεων καὶ συμφερόντων, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸ ζῶν, σκοπὸν ἔχον τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἐν αὐτῷ ιδέας, εἶνε ὁ ἰσχυρότατος μοχλὸς τῆς ἀνθρωπίνης προόδου καὶ τῆς κοινωνικῆς χειραφεσίας. Οὕτως ἡ σπουδὴ τοῦ δικαίου εἶνε ἡ ἔρευνα πάντων τῶν κοινωνικῶν φαινομένων· αἱ ἐπαναστάσεις, αἱ μεταμορφώσεις αὗται τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, εἶνε μεταμορφώσεις τοῦ δικαίου, ἀναπτύσσουσαι νέους κοινωνικοὺς ὀρίζοντας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δραστηριότητα, καὶ ἀποκαλύπτουσαι νέας τρίβους εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐργασίαν τοῦ πνεύματος. Τὸ δίκαιον τοῦτο δὲν ἐκπροσωπεῖται σήμερον ἐν μιᾷ ἐποχῇ ἢ κοινωνίᾳ, δὲν εἶνε θεῖα ἀποκάλυψις, εἰς ἐν μόνον ἄ-

τομον γενομένη, ἢ ἱστορικὴ ἐνὸς ἔθνους ἢ ἀτόμου παράδοσις καὶ σύλληψις* ἀνθρωπίνη ιδέα ἔχει θυσιαστήριον τὴν ἀνθρωπίνην συνειδήσιν, καὶ στάδιον τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἐν τῇ εὐρείᾳ, τῇ κοσμοπολιτικῇ ταύτῃ κατανοήσει τοῦ δικαίου, πανηγυρίζει σήμερον τὸν θρίαμβον αὐτοῦ ὁ πολιτισμὸς, ἡ δὲ πλήρης αὐτοῦ παράστασις καὶ πραγμάτωσις εἶνε ἡ πρωτίστη ἀποστολὴ καὶ ἐργασία τοῦ πνεύματος. Δὲν ὑπάρχουσι πλέον *Pyrrhaia* τοιαύτη ἢ πανταχόθεν ἐκβαλλομένη κοινωνικὴ κρυγὴ ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱστορίᾳ* ἡ ἀνθρωπίνη ἀλληλεγγύη κραταιοῦται ὁσημέραι ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν, καὶ ἡ διεθνὴς κοινωνικότης ἀντὶ τῆς ἀρχαίας μονώσεως καὶ ὑποψίας. Καθὰ εὐφυῶς παρατήρησεν ἤδη ὁ Ρουδὸλόφος von *Ihering*: «Ἐθνος μονούμενον, οὐ μόνον διαπράττει καθ' ἑαυτοῦ ἔγκλημα, ἀφαιροῦν τὰ μέσα τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἀνατροφῆς του, ἀλλὰ καὶ καθίσταται ἔνοχον ἀδικίας πρὸς ἄλλους λαούς. Ἡ μόνωσις εἶνε τὸ πρωτίστον τῶν λαῶν ἔγκλημα, διότι ὁ ὑπέρτατος νόμος τῆς ἱστορίας εἶνε ἡ κοινωνικότης. Λαὸς ἀποκρούων τὴν ιδέαν τῆς ἐπιμιξίας μετὰ ξένου πολιτισμοῦ, τούτεστι τῆς διὰ τῆς ἱστορίας ἀνατροφῆς, ἀπώλεσε πράγματι τὸ δίκαιον τῆς ὑπάρξεως.»¹ Ἀληθῶς ἡ ἐθνικὴ μόνωσις εἶνε ὁ ἀπαισιος δαίμων, ὁ πλανώμενος ἐπὶ τῆς εἰμαρμένης τῶν ἀρχαίων λαῶν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον οὐδένα ἄλλον θεὸν γινωσκόντων πλὴν τοῦ ἰδίου θεοῦ, καὶ οὐδὲν ἄλλο δίκαιον πλὴν τοῦ δικαίου τῆς πόλεως* ἀλλὰ τὸ δίκαιον, ὄν ἀνθρώπινον, εἶνε κατ' ἀνάγκην κοσμοπολιτικόν, ἄνευ δὲ τῆς ἐνοίας ταύτης οὔτε νὰ κατανοηθῇ δύναται, πολλῶ μᾶλλον νὰ πραγματοῦσθαι ἐν ἀληθείᾳ κοινωνίᾳ ἀνθρώπων ἢ κοσμοπολιτικῇ αὐτῇ ιδέᾳ τοῦ δικαίου, χωρὶς ν' ἀπαμβλύνη τὸ αἴσθημα τῆς πατρίδος, τοῦ ἐλατηρίου τούτου τῶν μεγάλων ιδεῶν καὶ τῶν γενναίων ἀφοσιώσεων, κρατύνει τὸναντίον αὐτὸ, ἐξεγεῖρον συγχρόνως τὰ ἔξοχα ἐκεῖνα αἰσθήματα, ἅτινα κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους αἰῶνας διαφλέγουσι τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν. Ἡ μεγάλη κραυγὴ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἡ τοσοῦτον ποικίλως διατυπωθεῖσα, ἐν τῇ θρησκευτικῇ ιδέᾳ διὰ τοῦ Λουθήρου, ἐν τῇ φιλοσοφικῇ διὰ τοῦ Βέκωνος καὶ τοῦ Καρτεσιῦ, ἐν τῷ δικαίῳ καὶ τῇ πολιτείᾳ διὰ τοῦ Γροτίου καὶ τοῦ Ρουσσῶ, ἡ ὑποστάσα τοσούτας ποικίλας μεταμορφώσεις καὶ περιπετείας, μέχρις οὔτου διετυπώθη ἐν τῇ ἀξιωματικῇ ἐκείνῃ νυκτὶ τῆς τετάρτης Αὐγούστου ἐν Παρισίοις, καταργοῦσα τὰ προνόμια καὶ τὰς διακρίσεις τοῦ παρελθόντος, καθιεροῦσα μίαν καὶ πλήρη ἐν τῇ ἱστορίᾳ κοινωνικὴν τάξιν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν δημιουργικὸν παράγοντα τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἐπισήμως ἀνακηρύττουσα τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, εἶνε τὸ *Πιστεύω* τῶν νεωτέρων λαῶν* αἱ μεταξὺ ἐθνῶν, ὅπως πρότερον μεταξὺ ἀτόμων, διακρίσεις αἴρονται, τὰ ἀρχαῖα μίσση ἐκλείπουσιν ὑπὸ τὸν νόμον τῆς ἀδελφοποιήσεως τῶν λαῶν, ἡ ἀλληλεγγύη καθίσταται ὁσημέραι ὁ ἠθικὸς τῶν κοινωνιῶν νόμος, τὸ ἄτομον ἐχειραφετήθη,

¹ Geist des Römischen Rechts—Einleitung § 1.

νέα δὲ ἱστορικὴ περίοδος, κοσμοπολιτικώτερον ἔχουσα τύπον, διαγράφεται, περιφανεστέρα ἀείποτε ἀναδύουσα ἀπὸ τῶν ναυαγίων τῶν τελευταίων ἐπαναστάσεων, καὶ νέαι ιδεαὶ διαπνέουσι τὴν ἱστορίαν.

Ἐν τῇ κοινωνικῇ ταύτῃ δημιουργίᾳ, εἰς ἣν εἰσῆλθεν ἤδη ἡ Εὐρώπη, κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, πάντῃ ἀντιθέτῳ τῶν προηγηθεισῶν περιόδων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, δὲν ἐλλεῖπει ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ φυσιογνωμία τῆς ἐλληνικῆς ιδέας* ἀπολεσθεῖσα αὕτη ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἐν τῷ λαβυρίνθῳ τῆς ἱστορίας, λαυθάνοντα βίον τέως ἄχουσα, ἑλληπῆ ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ ἐλευθέρως δράσεως, παρέστησεν αἴφνης ἀπροσδόκητον ἱστορικὸν θαῦμα ἐν τῇ νεκραναστάσει αὐτῆς. Ἡ ἐλληνικὴ ἀναγέννησις ὑπῆρξε συνέπεια τῆς ἠθικῆς ἐκείνης ἐξεγέρσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τῆς ἀπὸ τινῶν αἰῶνων ἀναζωπρωσάσης τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν, καὶ ἤτις, διατυπωθεῖσα τὸ πρῶτον διὰ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἐξεδηλώθη κατ' ἐξοχὴν, λήγοντος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως* ἡ ἐξεγερθεῖσα ἐθνικὴ συνείδησις ἔξεν ἀναπόφευκτον συνέπειαν τὴν ἐκ νέου ἐξεγερσιν τῆς ἐπιστημονικῆς συνειδήσεως καὶ ζωῆς, τῆς τάσεως πρὸς τὸ εἰδέναι, τῆς προσκλήσεως τῶν αἰώνιων, ἐλληνικῶν κατ' ἐξοχὴν, νόμων τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, τοῦ τριφυοῦς τούτου παντὸς πολιτισμοῦ συμβόλου. Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ ἱστορικῇ ἀναδιώσει, τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἔχει τὸν ἱστορικὸν καὶ φιλοσοφικὸν ἐκεῖνον λόγον, ὅστις, μεθ' ὅλας τὰς δοκιμασίας, τοὺς πειρασμοὺς, τὰς ἀμφιβολίας, τὰς πτώσεις καὶ τὰς ἀπογοητεύσεις τοῦ παρόντος, εἶνε ἡ ἀναγκαῖα πραγμάτωσις μιᾶς ἱστορικῆς ιδέας, ἣτις ὅσον καὶ ἂν παρίσταται ἀρχῆθεν ἀφηρημένη καὶ στοιχειώδης, ἐξελισσομένη διὰ τοῦ χρόνου, καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον συγκεκριμένη καὶ εὐρύτερα, τείνουσα νὰ διατρέξῃ ἐμπράκτως τὸ ἐκ τοῦ προτέρου διαγραφέν αὐτῇ ὑπὸ τῆς ἱστορίας στάδιον, καὶ, ἵνα μεταχειρισθῇ τὴν εἰκόνα τοῦ Οὐμβόλδου, ὁμοίᾳ πρὸς τὸ τρυφερώτατον φυτὸν, διαρρηγνῆσι διὰ τῆς ὀργανικῆς αὐξήσεως τῶν ἀγγείων τῆς τεύχος, ἀνθιστάμενον τέως κατὰ τῶν ἐπηρειῶν τῶν αἰώνων. Οὕτως ἡ Ἑλλάς, μετὰ τοσαύτας μεταμορφώσεις, ἐπιφαίνεται καὶ πάλιν ἐν τῇ κόνιστρᾳ τοῦ ἀγῶνος μετὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος, τοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ, τῶν αὐτῶν τοῦ ιδεώδους τάσεων, δι' ὧν ἐκυριάρχησεν ἄλλοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ ἅτινα διατελοῦσιν ὄντα ἀείποτε τὰ κάλλιστα τῶν κοσμημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἦδη, ἐλευθέρᾳ καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα, κέκληται νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐθνικὴν καὶ κοινωνικὴν αὐτῆς ἀνεξαρτησίαν, τὸ δὲ μυστήριον τοῦτο οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ θέλει κατανοήσῃ ἢ ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ δικαίου, ἐν τῇ ἐρεύνη τῆς πολιτείας, ὡς τῶν κατ' ἐξοχὴν παραγόντων πάσης ἠθικῆς προόδου, πάσης κοινωνικῆς ζωῆς καὶ πάσης ἐλευθερίας.

NEOKΛΗΣ ΚΑΖΑΖΗΣ

Σημ. Ἀπόσπασμα συγγράμματος περὶ Φυσικοῦ Δικαίου, οὗ ὁ πρῶτος τόμος, περιλαμβάνων τὴν ἱστορικὴν καὶ φιλοσοφικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, ἐκδοθήσεται ὅσον οὖπω.

ΠΕΡΙ ΦΡΟΒΕΛΙΑΝΩΝ ΝΗΠΙΑΚΩΝ ΚΗΠΩΝ

Μεγάλη είναι η πρόοδος ἢν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐμφαίνουσι τὰ ἐν Γερμανίᾳ σχολεῖα· ἀπλήστως δ' ἀποβλέπει εἰς τὰ ἐν αὐτοῖς ἀγαθὰ ὁ εἰς ταῦτα προσερχόμενος ἐκ χωρῶν ἰδίως ἐν αἷς πολλή μὲν ὑπάρχει ἢ πρὸς τὴν μάθησιν ῥοπή, ὀλίγη δ' εἰσέτι ἢ ἀληθῆς ταύτης ἐκτίμησις καὶ ἐμφύχωσις. Πολλὰ πολλαχοῦ ὑπάρχουσιν ἄριστα ἰδρύματα κατωτέρως καὶ μέσως ἐκπαιδεύσεως, ἐν αἷς ἐν Δρέσδῃ μὲν διακρίνεται τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου **Moritz Heger** ἐπαξίως διευθυνόμενον Ἀ' δημοτικὸν σχολεῖον, ἀρρένων καὶ κορασίων, καὶ τὸ διδασκαλεῖον (**Lehrerseminar, Friedrichsstadt**) ὅπερ ἄριστα διευθύνει ὁ καθηγητῆς **Emil Pohle**. Ἐν Βερολίῳ δὲ μεταξὺ πολλῶν διακρίνεται ἢ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ **Otto Schönermark** δραστηρίως καὶ ἐπιτυχῶς διευθυνομένη βασιλικὴ δημοτικὴ σχολὴ ἀρρένων καὶ κορασίων (**Elisabethschule**).

Τάξις, καθαριότης, ἀκρίβεια, πειθαρχία, ἐντέλεια κατὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νεωτάτων ἀρίστων μεθόδων τῆς τε διδασκαλίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς, ταῦτα πάντα καθιστῶσι τὰ ἰδρύματα ταῦτα ἄριστα πρότυπα, ἀποφέροντα πληρέστατα τὰ ποθούμενα καὶ εὐεργετικὰ διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς φοιτῶσαν νεολαίαν ἀποτελέσματα.

Βεβαίως ὅμως καὶ ἐν αὐτοῖς ὡς καὶ ἀπανταχοῦ, δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἢ ἐπίτασις τῶν καλῶν τούτων ἀποτελεσμάτων ἐξαρκᾶται οὐσιωδῶς ἐκ τῆς ἀτομικῆς ἱκανότητος τοῦ τε διευθύνοντος καὶ τῶν διδασκόντων. Διότι καὶ τὰ τελειότατα μέσα καὶ ἢ ἀρίστη μέθοδος εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσιν, ὅταν δὲν τύχῃσι καλοῦ παιδαγωγοῦ. Καὶ ἀληθῶς νῦν μὲ τὰς νέας μεθόδους ὀσημέραι ἐπαισητοτέρα καθίσταται ἢ ἀνάγκη τῆς ταυτίσεως τῆς διδασκαλίας μετὰ τῆς ἰδίως παιδαγωγικῆς· ὅπως δὲ νεκρὰ καὶ ἐπιβλαβῆς μᾶλλον καθίσταται ἢ διδασκαλία, ὅταν ὁ διδάσκαλος δὲν εἶναι συνάμα καὶ καλὸς παιδαγωγός, δηλ: ὅταν δὲν βασιζῆ τὴν ἐπὶ τῶν μαθητῶν ἐνέργειάν του ἐπὶ τῶν ἀληθῶν ἀρχῶν τῆς παιδαγωγίας. Ἐν ᾧ τάνάπαλιν θαυμάσια καὶ ὄντως εὐχάριστα εἶναι τ' ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀληθοῦς παιδαγωγοῦ!

Ἀναντίρρητον ἐν τούτοις εἶναι, ὅτι ὁ ὑπὸ ἀνωτέραν παιδαγωγικὴν ἔποψιν τὴν ἐν ταῖς χώραις ἐκεῖναις διανοητικὴν δρᾶσιν παρακολουθῶν, μετὰ συγκινήσεως παρατηρεῖ, ὅτι ἢ σπουδαιότατη μεταρρυθμίσις πάσης ἐκπαιδεύσεως καὶ διδασκαλίας προετοιμάζεται νῦν διὰ τῶν Φροβελιανῶν νηπιακῶν κήπων, δι' ὧν ὁ παῖς ἀπὸ τῆς νηπιότητός του διὰ τῆς ἐλευθέρως ἀσκήσεως ὅλων τῶν δυνάμεων καὶ προσόντων αὐτοῦ παρασκευάζεται πρὸς τὴν ἐπὶ ἀληθῶν βάσεων θρησκείας καὶ ἀρετῆς περαιτέρω ἐκπαίδευσιν καὶ τελειοποίησίν του,

ἵνα διὰ ταύτης εἰσάγῃται εἰς τὴν πραγματικὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὕψηλοῦ προορισμοῦ του. Πᾶς ὁ βαθύτερον κατανοήσας τὴν παιδαγωγικὴν ἰδέαν τοῦ Φρόβελ γινώσκει ὅτι αὕτη ὀλόκληρον τὸ παιδαγωγικὸν σύστημα περιλαμβάνει καὶ ὅτι ὁ θάνατος μόνος παρεκώλυσε αὐτὸν τοῦ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σύστημά του, πλὴν τῶν νηπιακῶν κήπων, καὶ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς κατωτέρως καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Δυστυχῶς ὅμως καὶ τὸ Φροβελιανὸν σύστημα, ὡς καὶ πᾶν νέον σύστημα, διήγειρεν ἐν Γερμανίᾳ πολυειδεῖς ἀντιζηλίαις καὶ ἀντιπράξεις· εἰσήχθησαν δὲ τινες τῶν Φροβελιανῶν ἀσκήσεων καὶ ἐργασιῶν, ἀτελέστατα ἐκτελούμεναι, εἰς τινὰ αὐτόθι νηπιαγωγοῦ, ἅτινα ὠνομάσθησαν μὲν νηπιακοὶ κήποι, ἀλλ' εἰς οὐδὲν μέχρι τοῦδε συνετέλεσαν, εἰμὴ εἰς τὴν στρέβλωσιν τῆς ἀγωγῆς τῶν εἰς αὐτὰ προσερχομένων νηπίων καὶ εἰς μεγαλητέραν ἔτι βλάβην τοῦ ὅλου Φροβελικνοῦ συστήματος· διότι εἰς τοὺς ἀγνοοῦντας τὰ τῆς ἀπάτης ταύτης, ἐμποιοῦσι κακίστην ἐντύπωσιν καὶ διεγείρουσι δικαίαν ἀποδοκιμασίαν, ἢν πολλοὶ τούτων, ἄνευ πλειοτέρας ἐξακριβώσεως, ἐπεκτείνουσι καὶ ἐφ' ὀλόκληρον τὸ Φροβελιανὸν σύστημα.

Ἐν τούτοις, ὡς πᾶσα ἀλήθεια, καὶ πᾶν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὠφέλιμον, καὶ αὕτη ἢ ἐν τῷ Φροβελιανῷ συστήματι ἀλήθεια θέλει θριαμβεύσει· ἤδη δ' ἐπῆλθε τὸ πλήρωμα τῶν χρόνων καὶ κατέστη ἐπαισητὴ ἢ ἀνάγκη τῆς μεταρρυθμίσεως τῶν παιδαγωγικῶν συστημάτων. Ἄλλ' ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Φρόβελ ἤρχισε τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματός του ἀπὸ τῶν νηπιακῶν κήπων, προτιθέμενος βραδύτερον νὰ ἐπεκτείνῃ τοῦτο καὶ εἰς τὰ λοιπὰ σχολεῖα, οὕτω καὶ κατὰ τὴν παραδοχὴν καὶ διάδοσιν τοῦ συστήματος αὐτοῦ, πρώτη παρίσταται ἢ ἀνάγκη τῆς μετατροπῆς τῶν νηπιαγωγείων εἰς νηπιακοὺς κήπους, οἵτινες ἀφθόνως καὶ μετὰ προδήλου ἐπιτυχίας ἐξηπλώθησαν ἤδη καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν καὶ εἰσήχθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη εἰς τὸ Βέλγιον, τὴν Αὐστρίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς Ἡνωμένας πολιτείας, τελευταῖον δὲ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἐν Αὐστρίᾳ δὲ, ὅπου ἢ ἐκπαίδευσις νῦν γιγαντιαίως προβαίνει, προέβησαν ἤδη καὶ εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα διὰ τῆς εἰς ταῦτα προσαρτήσεως ἐργαστηρίων βιοτεχνικῶν, κήπων πρὸς καλλιέργειαν, ἀγρῶν κτλ. περὶ ὧν ἔγραψε κάλλιστα καὶ ὁ διευθυντῆς τοῦ ἐν Βιέννῃ γυμνασίου καθηγητῆς **Erasmus Schwab** (**Der Schulgarten 1876**).

Ἐκ πάντων τούτων ὁρμωμένη καὶ ζωηρῶς ποθοῦσα νὰ συντελέσω, τὸ κατ' ἐμὲ, εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δυναμένων νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἀσφαλεστάτην ἀναγέννησιν τοῦ παρ' ἡμῖν ἐν πολλοῖς ἔτι καθυστεροῦντος παιδαγωγικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἐφοδιάσθη κατὰ τὴν ἐν Δρέσδῃ διαμονήν μου (τὸ 1878 - 1879) διὰ τε τῶν γνώσεων καὶ τῆς πείρας τῶν μελλόντων νὰ μοὶ χρησιμεύωσιν εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τούτου. Εὐτυχεστάτην βεβαίως ἐθεώρησα ἐμαυτὴν, ὅταν ἐγνώρισα αὐτόθι τὴν παντὸς θαυμασμοῦ καὶ ἐπαί-

νου υπερτέραν μαθήτριαν τοῦ Φρόβεελ, τὴν σεβασμίαν ἐβδομηκοντούτιδα κόμησαν Berta v. Marenholtz-Bülow, ἥτις ὡς γενναῖος ὑπέρμαχος τῶν ιδεῶν τοῦ διδασκάλου τῆς, οὐ μόνον διὰ τῶν σπουδαίων καὶ ἀξιολόγων συγγραμμάτων τῆς¹ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ διευκρινίσῃ αὐτὸ τὸ Φροβελιανὸν σύστημα, ἀλλὰ καὶ διὰ θυσίῶν παντὸς εἶδους ἴδρυσεν τὸν ἐν Δρέσδῃ Φροβελιανὸν σύλλογον, οὗ καὶ προεδρεύει, καὶ ἐκ τοῦ διδασκαλείου τοῦ ὁποίου κατ' ἔτος ἱκανὰς δραστηριωτάτας καὶ ἄριστα παρεσκευασμένας νηπιαγωγούς, τὰς λεγομένας κηπουρούς τῶν νηπίων (Kindergärtnerinnen), ἀπανταχοῦ πρὸς διάδοσιν τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος ἀποστέλλει. Ἐν τῷ διδασκαλείῳ τούτῳ ἐξελουθεῖ νὰ διδάσκῃ ἡ ἰδίᾳ τὴν θεωρίαν τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος μετὰ δυνάμει καὶ ζωηρότητος, δι' ὧν ἐμπράκτως ἀποδεικνύει τοῖς ἀκροαταῖς αὐτῆς, ὅτι ὄντως δὲν γηράσκει ἡ πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἀναπτυχθεῖσα καὶ καταβιώσασα εὐσεβὴς ψυχὴ!

Τοιαύτη εἶναι ἡ κόμησσα Marenholtz, ἡ πολλὰ ἔτη τῆς ζωῆς τῆς δαπανήσασα εἰς περιοδείας καὶ πολυειδεῖς θυσίας πρὸς διάδοσιν τῶν Φροβελιανῶν ιδεῶν εἰς τε τὴν Γερμανίαν, τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἡ ἰδίᾳ ἴδρυσεν τοὺς πρώτους νηπιακοὺς κήπους. Φυσικώτατον λοιπὸν ἦτο νὰ κατασταθῇ ἔνθους ἐκ χαρᾶς, ὅταν ἤκουσεν, ὅτι ἐπεθύμουν νὰ διδάχθῃ τὰ τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος, ὅπως διαδώσω αὐτὸ, εἰ δυνατόν, ἐν Ἑλλάδι· ἐλυπεῖτο δὲ μόνον ὅτι τὸ γῆρας τῆς δὲν τῇ επέτρεπε νὰ ἔλθῃ ἡ ἰδίᾳ νὰ με συνδράμῃ εἰς τὸ ἔργον μου. Πρὸς ἀναπλήρωσιν δὲ τούτου ἐθυσίασεν πολλὰς ἐκ τῶν πολυτίμων ὠρῶν τῆς, ὅπως μοι μεταδώσῃ ὅ,τι ἐθεώρει ἀφευκτον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ μου. Ὅθεν καὶ μετὰ θερμοῦ αἰσθήματος εὐγνωμοσύνης, ἅμα δὲ καὶ ἀληθοῦς θλίψεως, ἀπεχωρίσθην τῆς εὐγενοῦς ταύτης καὶ ἐναρέτου γυναικὸς, ἥτις ἐνίτχυσεν σπουδαίως καὶ τὰς περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀνυψώσεως τῆς γυναικὸς ιδέας μου. Ἐροδιασθεῖσα λοιπὸν διὰ τῶν θησαυρῶν τούτων καὶ λαβοῦσα μετ' ἐμοῦ, πρὸς τ' ἀπαιτούμενα Φροβελιανὰ ὑλικά, καὶ μίαν ἐκ τῶν ἱκανῶν τοῦ συλλόγου νηπιαγωγῶν, ἔφθασα ἐνταῦθα, μετὰ δεκατετράμηνον ἀπουσίαν, πλήρης ἐλπίδων, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἱκανῆς ὑπομονῆς, διότι πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦμένου καὶ ἐν γνώσει τῶν πολυειδῶν δυσχερειῶν, ἃς βεβαίως ἤθελα ἀπαντήσῃ, ἀρχῆθεν ὑπελόγισα, ὅτι ἀπρητέτο τριετὲς διάστημα πρὸς πλήρη εἰσαγωγὴν τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος, ὅπερ προετιθέμεν νὰ εἰσάξω εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον τοῦ Παρθεναγωγείου μου, ὡς καὶ βαθ-

¹ Τὰ συγγράμματα τῆς κομήσσης Marenholtz εἶνε· «Ὁ νηπιακὸς κήπος ὡς πρῶτον ἐργαστήριον τοῦ παιδός». «Ἡ ἐργασία καὶ ἡ νέα κατὰ Φρόβεελ παιδαγωγικὴ». «Ἀναμνήσεις περὶ Φρειδερίκου Φρόβεελ». «Ὁ παῖς καὶ ἡ φύσις αὐτοῦ, εἰς συμπλήρωσιν τῆς Φροβελιανῆς παιδαγωγικῆς». «Ἀνάλεκτα πρὸς κατάληψιν τῆς Φροβελιανῆς ἰδέας». «Der Kindergarten des Kindes erste Werkstätte». Dresden 1878. «Die Arbeit und die neue Erziehung nach Froebel's Methode». Kassel und Göttingen 1875. «Erinnerungen an Friedrich Fröbel». Kassel 1876. «Das Kind und sein Wesen zum Verständnis der Fröbel'schen Erziehungslehre». Kassel 1878. «Gesammelte Beiträge zum Verständnis der Fröbel'schen Erziehungs-idee». Kassel 1877.

μηδὸν εἰς ἅπαντα τὰ τμήματα τοῦ προκαταρκτικοῦ καὶ ἀπάσας τὰς τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου.

Ἦδη παρήλθε τὸ πρῶτον ἔτος τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐργασίας ἡμῶν. Τὸ μηχανικὸν μέρος τοῦ συστήματος λειτουργεῖ ἤδη ἐν πλήρει ἐφαρμογῇ, χάρις εἰς τὴν πρόθυμον καὶ νοήμονα συνδρομὴν τῶν περὶ ἐμὲ ἱκανῶν βοηθῶν μου, ὧν τινες μάλιστα κατενόησαν ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι τὸ πνεῦμα τῆς μεθόδου. Ἀλλὰ βεβαίως καὶ χάριν εἰς τὴν πρόθυμον ἀρωγὴν τοῦ κυρίου Ἀλ. Κατακουζηνοῦ, ὅστις λίαν ἐπιτυχῶς ἐξελλήνισεν τὰ εἰς τὰς Φροβελιανὰς ἀσκήσεις καὶ τὰ παίγνια ἀφευκτα ἄσματα. Νῦν κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος προσέλαβον καὶ ἄλλας ἱκανὰς βοηθοὺς, ἐλπίζω δ' ὅτι θέλομεν προβῆ ἔπι μᾶλλον, τείνουσαι βαθμηδὸν εἰς τὸ νὰ ἐμψυχώσωμεν τὰς ἀσκήσεις καὶ τὰς ἐργασίας τῶν τέκνων δι' αὐτῆς τῆς αὐτοθύμου ἀναπτύξεως τῶν δυνάμεων αὐτῶν εἰς ἐξέγερσιν τῆς ἀτομικότητός των, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Φροβελιανῆς ιδέας. Εἰ καὶ πρὸς πλήρη ἐφαρμογὴν ταύτης ὑπολείπεται νὰ ἐξελληνισθῶν, ἐὰν ὄχι ἀκόμη τὰ συγγράμματα τοῦ Φρόβεελ, τοῦλάχιστον τὰ εὐληπτότερα τούτων τῆς κομήσσης τοῦ Marenholtz-Bülow, ὡς καὶ ὁ Ὁδηγὸς τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου, χάριν πληρεστέρως ὀδηγίας τῶν διδασκαλιστῶν. Τοῦ τελευταίου τούτου ἔργου ἐπεχείρησα ἤδη τὴν μετάφρασιν, ἐξ ἧς ἀποσπῶ νῦν τὴν ἐπομένην βιογραφίαν τοῦ Φρόβεελ καὶ τὴν εἰς τὸν Ὁδηγὸν τοῦτον ὑπὸ τῆς κομήσσης Marenholtz, τὸ 1874 ἐν Βρυξέλλαις, γραφεῖσάν εἰσαγωγὴν. Διὰ τῆς δημοσιεύσεως τούτων ἀποβλέπω εἰς τὴν διάδοσιν εἰδήσεων τινων περὶ αὐτοῦ τοῦ Φρόβεελ, περὶ τοῦ ὁποίου ἱκανὸς ἤδη ἀπανταχοῦ γίνεται λόγος, ἕνεκα τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ συστήματός του· πρὸς τούτοις δ' ἐλπίζω νὰ συντελέσω δι' αὐτῶν καὶ εἰς πληρεστέραν κατανόησιν τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος.

Εἶθε μετ' οὐ πολὺ αἰ νηπιαγωγοί μας, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς παιδαγωγήσεως τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ, εἰς ἃ τὰ πλεονεκτήματα τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου εἶναι ἀφευκτότατα.

Εἶθε τέλος νὰ μὴ βραδύνη ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ ἀπανταχοῦ τῆς τότε μείζονος Ἑλλάδος διάδοσις τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου θέλει συντελέσει εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ ἔθνος μας εἰς τὴν τῶν πατέρων ἡμῶν ἀνδρίαν καὶ φιλοπατρίαν καὶ τὴν τῶν προγόνων ἡμῶν, εὐκλειαν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 1 Δεκεμβρίου 1880.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Α. ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΦΡ. ΦΡΟΕΒΕΛ

Ἐκ τοῦ ἐγχειριδίου τῆς κομῆσεως

B. v. Marenholtz-Bülow.

Ὁ Φρειδερίκος Φρόβεελ (F. Froebel) ἐγεννήθη τὸ 1782 ἐν Oberweisbach ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τοῦ Schwarzburg-Rudolstadt τῆς Θουριγγίας. Ὁ πατὴρ του, ἐφημέριος ἐν τῇ ἐξοχῇ ἀνέθρεψεν αὐτὸν ἐν εὐλαβείᾳ καὶ χριστιανικῇ ἀρετῇ.

Νεώτατος ἔτι ὢν, ὁ Φρειδερίκος ἔχασε τὴν μητέρα του καὶ ἐστερήθη οὕτω τῶν περιθάλψεων ὡς καὶ τῆς τρυφεράς, συνετῆς καὶ ἀφωσιωμένης στοργῆς, ἧς ἡ παιδικὴ ἡλικία τοσαύτην ἔχει ἀνάγκη. Ἄλλ' ἴσως ἡ περίστασις αὕτη μάλιστα, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς πηγὴ τῆς ἀφοσιώσεως, μεθ' ἧς βραδύτερον ὑπερησπίσθη τὸ ζήτημα τῆς διὰ τῶν μητέρων ἀγωγῆς τῶν παιδίων.

Αἱ δ' ἐπισκέψεις, ἅς μετὰ τοῦ πατρὸς του ἔκαμνεν ἐν ταῖς καλύβαις τῆς παροικίας, ἡ δυστυχία ἣν ἐν αὐταῖς ἀπῆντα, αἱ ποικίλαι οἰκογενειακαὶ σκηναὶ, εἰς ἅς παρευρίσκειτο, συνετέλεσαν τὰ μέγιστα ν' ἀναπτύξωσιν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ νεανίου τὴν ἀγάπην τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸν πόθον τοῦ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν δεινῶν, ἅτινα ἠδυνήθη οὕτω νὰ παρατηρήσῃ.

Ἐσπούδασεν εἰδικῶς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν. Ἀφοῦ δὲ διήλθεν ἔτη τινὰ ἐν Ἑλβετίᾳ παρὰ τῷ Πεσταλόττῃ, ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ἐν τῷ τάγματι τοῦ στρατηγοῦ Lutzow. Διορισθεὶς ὅμως βραδύτερον ἐπιθεωρητῆς τοῦ οὐροτολογικοῦ μουσείου ἐν Βερολίῳ, ἐγκατέλειπε μετ' οὐ πολὺ τὴν προσοδοφόρον ταύτην θέσιν, προτιμῶν, καὶ μετὰ πικρῶν στερήσεων ἀκόμη, ν' ἀφιερῶσιν ὅλον τὸν καιρὸν του εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἰδέας, ἣν πάντοτε εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, τῆς τελειοποιήσεως δηλαδὴ τῆς τῶν παιδίων ἀγωγῆς, ἣν ἐθεώρει ὡς ἀφετηρίαν τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἰδρυσεν τὸ πρῶτον κατάστημά του ἐν Keilhau, μικρῷ χωρίῳ τῆς Θουριγγίας, ὅπου τὸ σχολεῖόν του, διατηρούμενον ὑπὸ τῶν πέριξ κατοίκων, ὑφίσταται μέχρι τῆς σήμερον.

Ὁ οἶκος, ὃν αὐτόθι εἶχεν ἐνοικιάσει δὲν ἐπῆρκει, ὅπως τοποθετήσῃ δεόντως τοὺς μαθητὰς του· μέχρις οὗ δὲ αἱ νέαι οἰκοδομαὶ τελειώσωσιν, ὁ Φρόβεελ ἔλαβεν ὡς κατοικίαν του αὐτὸν τὸν ὄρνιθῶνα. Μόλις παρέσχεν ἑαυτῷ τ' ἄφρευκτα, περιορίζων εἰς δύο ἄρτους τὴν προμήθειάν του ὀλοκλήρου ἐβδομάδος καὶ σημειῶν διὰ τῆς κιμωλίας τὸ μερίδιον ἐκάστης ἡμέρας.

Κατὰ τὰς περιόδους, ἅς χάριν τῆς διαδόσεως τοῦ συστήματός του ἐνῆργει, πλειστάκις διενυκτέρευεν ἐν ὑπάθρῳ, οἰκονομῶν οὕτω τὴν δαπάνην τοῦ ξενοδοχείου, ὅπως μεταχειρισθῇ αὐτὴν πρὸς ἀνατροφὴν πτωχοῦ παιδίου.

Ἐν τούτοις μετὰ πολυετῆ πείραν ἀνεγνώρισε τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐφαρ-

μόσῃ τὸ σύστημά του εἰς παιδία νεώτερα ἐκείνων, ἅτινα ἐδέχετο ἐν Keilhau ἀφῆκε λοιπὸν τὴν διεύθυνσιν τοῦ σχολείου ἐκείνου εἰς τινὰς συγγενεῖς του καὶ προσεπάθησε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν περὶ τῶν νηπιακῶν κήπων ἰδέαν του. Ὅπως ἀναπτύξῃ ταύτην, συνέστησε σειρὰν παραδόσεων, ἰδρυσεν δὲ βραδύτερον νηπιακοὺς κήπους ἐν πολλαῖς πόλεσι τῆς Γερμανίας, ὡς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλβετίᾳ.

Ἄλλ' ὁ θάνατος ἐστραχμάτησεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς φιλανθρωπικῆς καὶ πλήρους ἀφοσιώσεως ὁράσεως τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅστις εἰ καὶ ἐστερεῖτο ἰδίων τέκνων, καθιέρωσεν ὅμως ἑαυτὸν καθ' ὀλοκλήριαν εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτῷ ἀλλοτρίων. Ἀπεβίωσε τὴν 21 Ἰουνίου 1852 ἐν Marienthal, ὅπου εἶχεν ἰδρῦσει διδασκαλεῖον πρὸς μόρφωσιν νέων διδασκαλισσῶν.

Ὁ Φρόβεελ εἶχε νὰ καταβάλῃ μεγάλαν προσκόμματα, ἀλλ' ἡ ἰδέα του δὲν ἠννοήθη εἰμὴ κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς του ἔτη. Τὴν σήμερον δὲ οἱ νηπιακοὶ κήποι εἶναι διαδεδομένοι ἐν Γερμανίᾳ καὶ εἰσηγμένοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὸ Βέλγιον¹. Καθ' ἐκάστην δ' ἑλαττοῦται ἡ ἀντίπραξις, ἣν, ὡς πᾶν νέον σύστημα, εἶχεν ἀπαντήσῃ κατ' ἀρχάς.

Ὅταν βραδύτερον γράψωσι τὸν βίον τοῦ Φρόβεελ καὶ κρίνωσι τὸ ἔργον του, βεβαίως θέλει χαριετηθῆ ὡς εἰς τῶν μεγαλειτέρων εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ἐν τῶν σπανίων ἐκείνων ὀργάνων τῆς προνοίας, ἅτινα ὀλοκλήρως καθιεροῦνται εἰς τὴν διὰ δόσιν ἰδέας τινός, ὡς εἰς τῶν πιστῶν ἐκείνων ὀπαδῶν τοῦ Χριστοῦ, οἵτινες ἀκολουθοῦντες τὰ ἔγνη του καὶ ἀπαρνούμενοι ἑαυτοὺς, παραδίδονται ἐκουσίως καὶ μετὰ χαρᾶς εἰς θυσίαν ὑπὲρ τῶν ὁμοίων των.

Ἄπλοῦς τὴν καρδίαν, τὰ ἦθη, τὸν χαρακτῆρα· ταπεινὸς ὡς παιδίον, οὗ εἶχε διατηρήσει τὴν ἀγνὴν καὶ ἀφελῆ ἔκφρασιν ὑπὸ τὰς λευκὰς τρίχας τοῦ γέροντος· γενναῖος συνάμα καὶ ἰσχυρὸς ὡς ἥρως ἢ ὡς μάρτυς ἐνώπιον τῶν προσκομμάτων καὶ τῶν παθήσεων· πάντοτε παρεγνωρισμένος, ὡς συμβαίνει εἰς πάντα μεγαλοφυῆ ἀνθρώπον, καὶ μ' ὅλα ταῦτα θριαμβεύων διὰ τῆς ἀκλονήτου εἰς τὸν Θεὸν πεποιθήσεώς του· ἀφωτισμένος εἰς τὴν ἐντολήν του εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ λησμονήσῃ ἕνεκα ταύτης οὐ μόνον τὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐν ταῖς ἐπιστήμασι προσφιλεστάτην αὐτῷ ἐπιστήμην τῆς φύσεως, ἧς ἴσως πλειότερον παντός ἄλλου εἶχεν ἀνιχνεύσει τὰ μυστήρια καὶ τ' ἀπόκρυφα, ἀλλ' ἦν δὲν ἤθελε νὰ ἐφαρμόσῃ εἰμὴ εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ τὸν ἐξαγιασμόν τῆς ἀθανάτου ψυχῆς· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀνθρώπος πρωτότυπος καὶ ἀληθῶς ἰδιόρρυθμος, ἀπαύστως ἔτοιμος καὶ ἱκανὸς ν' ἀκούσῃ καὶ κατανοήσῃ τὴν γλῶσσαν, ἣν ὁ δημιουργὸς λαλεῖ πρὸς τὸ δημιούργημα διὰ τῶν ἔργων του καὶ διὰ τῆς συνειδήσεως, προσπαθῶν δὲ πάντοτε νὰ καταστήσῃ τὴν γλῶσσαν ταύτην καταληπτὴν τοῖς ἄλλοις· τοιοῦτος ἦτο ὁ Φρόβεελ.

Δὲν ἐπεζήτει τὰς τιμὰς καὶ τὴν δόξαν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς ὑπὸ

¹ Ἐκτοτε εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἡνωμένας πολιτείας.

τοῦ ἔργου του κατεχόμενος ἤρκετο εἰς τὴν ἔγκρισιν μικροῦ ἀριθμοῦ φίλων καὶ μαθητῶν, οἵτινες τιμῶσι καὶ εὐλογοῦσι τὴν μνήμην του. Αὐτὸ ἔργον του ἐν τούτοις μίαν ἡμέραν, καὶ τάχιστα μάλιστα, θέλει ὁμιλήσει περὶ αὐτοῦ. Θέλουσιν ἀναγνωρίσει, ὅτι ἀνήγειρε τὴν τοσοῦτον ἀτελῆ μέχρι τῆς σήμερον ἀγωγὴν τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος ἐπὶ τῶν ἀληθῶν αὐτῆς βάσεων.

Τῇ συνδρομῇ δ' αὐτοῦ αἱ γυναῖκες θέλουσι κατασταθῆ κηπουροὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὡς καὶ ἐκάλεϊ αὐτάς, περιποιούμεναι τὸ ἀνθρώπινον φυτὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον τῆς ἀγάπης των καὶ συντελοῦσαι εἰς τὸ ν' ἀναθάλλῃ ὡς τὸ ἄνθος, ἄνευ καταπίεσεως, ἄνευ στρεβλώσεως, συμφώνως τοῖς νόμοις τῆς φύσεως καὶ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Εἰσαγωγή εἰς τὸν Ὅδηγόν τῶν Φροβελιανῶν νηπιακῶν κήπων ὑπὸ τῆς κομῆσης B. v. Marenholtz Bülow, Γαλλιστὶ δημοσιευθεῖσα ἐν Βρυξέλλαις τὸ 1874.

Πρώτιστον καὶ σπουδαιότατον μεταξὺ τῶν ζητημάτων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν εἶναι βεβαίως τὸ ζήτημα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νέων γενεῶν. Καθ' ὅσον ὁ πολιτισμὸς ἐκπληροῖ τὸ ἔργον του, ἐπὶ τοσοῦτον πολλαπλασιάζει τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ δημιουργεῖ αὐτοῖς νέα δικαιώματα, νέα καθήκοντα. Ἔργον δὲ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι τὸ νὰ διδάξῃ τῷ ἀνθρώπῳ τὴν τε ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του καὶ τὴν ἐξάσκησιν τῶν δικαιωμάτων του. Περὶ τούτου ἄπαντες συμφωνοῦσιν, οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος, οἱ δημοσιογράφοι ἐν τῷ τύπῳ, οἱ νομοθέται ἐπὶ τοῦ βήματος. Ἄλλ' ἐν γένει δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀνατροφή τοῦ ἀνθρώπου, παιδός, εἰμὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν οὗτος γίνεταί δεκτὸς ἐν τῷ σχολεῖῳ καὶ ἐκεῖ δ' ἀκόμη περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεώς του λαμβάνεται φροντίς μᾶλλον ἢ περὶ τῆς ἀγωγῆς του ἰδίως. Καὶ ὁμως τὰ εἰς πρῶτα ἔτη, ἅτινα προηγούνται τῆς εἰς τὸ σχολεῖον εἰσόδου τοῦ τέκνου, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείπωνται εἰς τὴν τύχην· ἀρχίζουσι δὲ τὴν σήμερον νὰ ἐνοῶσιν, ὅτι ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης περιόδου τοῦ βίου, τὸ ἀνθρώπινον δὲν δέχεται ποιάν τινα ἐντύπωσιν, ἣτις καθίσταται κυρίως ἡ ἀφετηρία τῆς ὅλης ἀναπτύξεώς του. Εὐχῆς ἔργον λοιπὸν ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν αἱ μητέρες, αἱ τροφὸι καὶ πάντες οἱ ἀσχολούμενοι εἰς τὴν περίθαλψιν τοῦ ἀναπτυσσομένου τούτου φυτοῦ, παρεσκευάζοντο, ὥστε νὰ ὦσι κατὰλληλοι τοσοῦτον δυσχεροῦς καὶ σπουδαίας ἐντολῆς.

Τὸ ἡμῖς τοῦ ἀνθρώπινου γένους θνήσκει πρὶν ἢ φθάσῃ τὸ ἕκτον ἢ τὸ ἑβδόμον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Τοῦτο εἶναι γεγονός, ἀποδεδειγμένον διὰ τῆς στατιστικῆς. Ἄλλὰ δὲν ἐνέχεται κατὰ μέγα μέρος ἡ ἀγνοία καὶ ἡ ἀμάθεια τῶν ἀσχολουμένων εἰς περίθαλψιν τῆς πρώτης ἡλικίας τοῦ παιδός εἰς τὴν

τρομακτικὴν ταύτην θνησιμότητα; Ἐν τούτοις ὅσον μεγάλη καὶ ἀν ἦναι ἡ φυσικὴ βλάβη ἢ ἐκ τῆς ἀμαθείας πηγάζουσα, αὕτη δὲν προξενεῖ μικροτέρων ἢθικῶν βλάβων. Καὶ ὄντως, ἢ ἐντύπωσις, ἦν τὸ τέκνον ἔλαβεν ἐκ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ βίου του, οὐδέποτε ἐξαλείφεται ἐντελῶς, καὶ πολλάκις παρὰ τῆς ἰδίας μητρὸς λαμβάνει, χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτευθῇ τις κατ' ἀρχάς, τὸ στίγμα, ὅπερ βραδύτερον θέλει ἴσως ἐπιφέρει τὴν κατὰπτωσίν του. Πόσον λοιπὸν εἶναι ἀναγκαῖα, ἀναπόφευκτος εἰς τὰς μητέρας ἢ γυνῶσις τῶν πρώτων στοιχείων, δι' ὧν θέλουσι καθοδηγηθῆ εἰς τὴν παιδαγωγικὴν αὐτῶν ἐντολήν! Ἐν τούτοις, θλιβερόν εἰπεῖν, σύστημα ἀναμορφωτικῶν, ἰδρύον τὴν ἀνατροφήν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ βάσεως φυσικῆς, ἀληθοῦς καὶ νομίμου, ἔλειπεν ἡμῖν ἀκόμη, ὅτε ὁ Φρόβελ, ἀρῦόμενος τὰς γνώσεις του ἐκ βαθείας σπουδῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἰδίως τῆς φύσεως τῶν παιδῶν, ἐδημιούργησε τὴν πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὴν ἐπιστήμην, ἣν δύναται τις νὰ καλέσῃ τὴν ἐπιστήμην τῶν μητέρων.

Τὴν ἐπιστήμην ταύτην ὁ Φρόβελ ἐφήρμοσεν ἐν τοῖς νηπιακοῖς κήποις. Τὸ δ' ὄνομα τῶν ἰδρυμάτων τούτων καταδεικνύει τὴν ἰδέαν, ἣτις ἐπεκράτει κατὰ τὴν διοργανώσιν αὐτῶν. Διότι ἀληθῶς ἐν τῷ κήπῳ, δηλ. ἐν ὑπαίθρῳ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, πρέπει ν' ἀνατρέφεται ὁ παῖς καὶ ἐκεῖ πρέπει νὰ παρέχωνται εἰς τὸ ἀνθρώπινον φυτὸν τὰ εὐεργετήματα τόπου ἐνεργείας καταλλήλου πρὸς τὸν ὄλον σκοπὸν, ὅπως καλὸς κηπουρὸς ἤθελε πράξει ὑπὲρ τῶν φυτῶν τοῦ κήπου του. Ἄς ἔχωμεν ἐν τούτοις πάντοτε κατὰ νοῦν, ὅτι τὸ κατὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ ἡμέρας ἀμεληθὲν φυτὸν, θέλει ὑποφέρει ἐν τῷ μέλλοντι ἐκ τῆς ἀρχικῆς ταύτης ἑλλείψεως καὶ ὅτι οὐδέποτε θέλει τελείως ἀναπτυχθῆ. Τούτου ἕνεκα πρέπει νὰ τείνωμεν πᾶσαν ἡμῶν τὴν προσοχὴν, ὅταν ὁ Φρόβελ θέτῃ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὴν ὁποῖαν ὀφείλομεν νὰ βασίζωμεν τὴν ἀγωγὴν, ὅταν δεικνύῃ ἡμῖν τὸν ἀληθῆ ταύτης σκοπὸν καὶ παρέχῃ ἡμῖν τὰ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ.

Ὁ γενικὸς σκοπὸς πάσης ἀγωγῆς εἶναι ἀναντιρρήτως ἢ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ δυνατοῦ ἐναρμόνιος ἀνάπτυξις ὅλων τῶν δυνάμεων, ἅς ὁ Θεὸς ἔδωκε τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπως ἐκτελῇ τὴν ἀγίαν αὐτοῦ θέλησιν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐν τῇ ὁδῷ δὲ ταύτῃ τὸ ἀνθρώπινον δὲν τελειοποιεῖται, συντείνει εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν ἄλλων, καὶ παρασκευάζεται οὕτως εἰς τὸν ἀνώτερον βίον, ὅστις εἶναι ὁ ἐν τῷ μέλλοντι προορισμὸς αὐτοῦ.

Τίς δ' ὀφείλει κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν γὰ ἦναι ὁ εἰδικὸς σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς; Ὁ σκοπὸς οὗτος εἶναι νὰ καταστήσωμεν τὸν ἀνθρώπον ἱκανὸν νὰ ἐκτελῇ κατὰ εὐρύτερον τρόπον τὰ κοινωνικὰ αὐτοῦ καθήκοντα· νὰ περιλαμβάνῃ ἐκτενέστερον διανοητικὸν ὄριζοντα· νὰ ἐνεργῇ ἐν περιστάσεσιν ἅς οἱ συναίτητοι, οἱ ὑπὸ τὰς ποικιλωτάτας καὶ εὐρυτάτας μορφὰς ἐμφανιζόμενοι, καθιστῶσιν ἐπὶ μᾶλλον πολυπλόκους. Ν' ἀνυψώσωμεν τέλος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς παγκόσμιον ἀγάπην, πραγματοποιοῦντες οὕτω τὴν ὑπὸ τῆς θρησκείας ἐντεταλμένην ἡμῖν ἀδελφοποίησιν.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ διττοῦ τούτου σκοποῦ, ὁ Φρόβεελ θέτει τὴν ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ὑποδεδειγμένην ἀρχὴν τῆς ἐλευθέρως καὶ αὐθορμήτου δράσεως τοῦ παιδός· οὐχὶ τὸ ἐλεύθερον ἢ μᾶλλον αὐθαίρετον παίγιον τῶν ὁρμῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν προαιρετικὴν παιδαγωγίαν τῶν ὁρμῶν τούτων, διευθυνομένων πρὸς ὠφέλιμον σκοπὸν, δηλ. τὴν διὰ τῆς συμπράξεως ὄλων τῶν δυνάμεων του, ὄλων τῶν προτερημάτων του, ἐπίτευξιν τῆς ὀλοσχεροῦς ἀναπτύξεως τοῦ ὄντος. Διότι ἡ δράσις εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως· πρὶν ἔτι ὁ ἄνθρωπος πράξει τι, οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε οἱ ἄλλοι γνωρίζουσιν, ὁποῖός τις εἶναι καὶ ὁποῖων πλεονεκτημάτων εὐμοιρεῖ. Τὸ δὲ παίγιον εἶναι εὐάρεστος ἅμα δὲ καὶ ἐλευθέρως διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν δράσις.

Τὸ παιδίον ἀπὸ τῶν πρώτων στιγμῶν τοῦ βίου του λαμβάνει ἐντυπώσεις ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· αἱ δ' ἐντυπώσεις αὗται ἐξεγείρουσι τὰς δυνάμεις του, τὰς φυσικὰς, ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς δεξιότητας αὐτοῦ καὶ παρακινουσιν αὐτὸ οὕτως εἰς τὸ νὰ ἐκδηλώσῃ αὐτὰς διὰ τῶν πράξεών του. Αἱ ἐντυπώσεις του δὲν δύνανται νὰ ὦσιν εἰμὴ ἐπιβλαβεῖς ἢ ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὄντος. Συμφέρει λοιπὸν νὰ μὴ τὰς ἀφίνωμεν ὄλως ἐξαρτωμένας ἐκ τοῦ τυχαίου· ἀπεναντίας πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν αὐτὰς σκοπίμως, ὅπως ὑποδοθῶμεν τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν. Μέχρι τοῦδε τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἶναι ὄλως ἐγκαταλελειμμένα εἰς τὸ ἀπρόοπτον· αἱ δὲ περιθάλψεις, ἃς δασιλεύουσιν εἰς τὸ νεογέννητον, δὲν ἀποβλέπουσιν εἰμὴ εἰς τὸ ὑλικὸν μέρος τῆς ὑπάρξεώς του. Καὶ ὅμως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ζητεῖ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξεγέρσεώς του τὰς ἀρμοζούσας αὐτῷ τροφάς.

Πάντα ὅσα περιβάλλουσι τὸ τέκνον κατὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ ἡμέρας δὲν εἶναι δι' αὐτὸ εἰμὴ σύγχυσις, χάος· διότι ἡ ποικιλία τῶν ἀντικειμένων εἶναι μεγάλη, ὥστε αἱ ἀσθενεῖς αὐτοῦ αἰσθήσεις νὰ δύνανται νὰ διακρίνωσιν αὐτά. Τὸ νὰ χρησιμεύωμεν λοιπὸν αὐτῷ ὡς ὀδηγοί, διευθύνοντες τὰς πρώτας ὁρμηφύτους τάσεις, δι' ὧν διακρίνει τὰς ιδιότητας τῶν πραγμάτων, τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνατροφῆς του.

Πρὸς τὸ τέρας τοῦτο τείνει ὁ Φρόβεελ, παρέχων εἰς τὴν πρώτην ἡλικίαν προοδευτικὴν σειρὰν ἐντυπώσεων δι' ἀπλῶν ἀντικειμένων, διὰ κινήσεων συνδυομένων δι' ἄσμάτων, καὶ βραδύτερον διὰ παιγνίων καὶ ἀσχολιῶν ἐξασκουσῶν τὴν ψυχὴν ὅσον καὶ τὸ σῶμα.

Τὰ νῦν ἐν χρήσει παίγνια βεβαίως μέχρι τινὸς βαθμοῦ χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδῶν· ἀλλ' ὡς καὶ πᾶσα εἰς τὸ τυχαῖον ἀφειθεῖσα ἐνέργεια, δὲν χρησιμεύουσιν εἰς αὐτὴν εἰμὴ δι' ἀτελεστάτου τρόπου.

Τὸ παιδίον παρακινεῖται ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως εἰς μυρίας κινήσεις καὶ ἐκδηλώσεις, δι' ὧν ἐξασκῶνται αἱ δυνάμεις καὶ αἱ δεξιότητες αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτων ὁ Φρόβεελ ἐθεμελίωσε τὴν μεθόδον του.

Ἄποια δ' εἶναι αἱ φυσικαὶ αὗται ἐκδηλώσεις;

Ἄς παρατηρήσωμεν τὰ μικρὰ παιδιά, ὅταν ἀφίνωνται ἐλεύθερα. Ἀπαύ-

στως σχεδὸν τὰ βλέπομεν εἰς κινήσιν, τρέχοντα, πηδῶντα, χορεύοντα, ἀναρριχώμενά που. Ἡ κινήσις εἶναι ἡ πρώτη ἐκδηλώσις τῆς ζωῆς. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ σπαργανῶμεν, οὔτε τὸ σῶμα, οὔτε τὴν ψυχὴν, ὡς συνήθως συμβαίνει!

Ἡ φυσικὴ ἄσκησις εἶναι ἡ πρώτη ἀνάγκη τοῦ παιδός. Ὁ Φρόβεελ ὠφελήθη τῆς φυσικῆς ταύτης ἐκδηλώσεως, ὅπως ἐξασκήσῃ μεθοδικῶς τὰ μέλη τοῦ παιδός— ἔπερ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις σκοπεῖ— διὰ σειρὰς μικρῶν γυμναστικῶν παιγνίων κατατεταγμένων εἰς τρόπον, ὥστε νὰ θέτωσιν εἰς κινήσιν ὅλους τοὺς μυῶνας, καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐξασκῶσι τὰς χεῖρας, τὰ ἐξόχως ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰ συνοδεύοντα τὰ παίγνια ταῦτα ἄσματα, ὡς καταδεικνύουσι καὶ αἱ ἀ' Οὐιλιάι τῆς μητρὸς¹, χρησιμεύουσιν ἵνα δίδωσιν εἰς τὸ παιδίον τὰς πρώτας γνώσεις τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ λόγου, ἀσκῶσι δὲ καὶ τὸ οὖς αὐτοῦ.

Ἡ τοσοῦτον κατάδηλος ἀνάγκη τοῦ μικροῦ παιδός τοῦ νὰ μεταχειρίζηται τὰς χεῖράς του, τοῦ νὰ ψηλαφῇ πάντα τὰ πλησίον του εὐρισκόμενα, εἶναι ἐν τῶν ἰσχυροτέρων μέσων, ἅτινα μεταχειρίζεται ἡ φύσις, ὅπως δώσῃ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀντιλήψεως καὶ ἀναπτύξῃ τὰς αἰσθήσεις. Ἡ δ' ἄσκησις τῶν αἰσθήσεων βεβαίως κατέχει σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ· ὅθεν καὶ ἕκαστον παίγιον, ἐκάστη ἐνασχόλησις τοῦ Φρόβεελ, συντελεῖ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Δὲν κολακεύομεν τὰς αἰσθήσεις, ἀναπτύσσοντες αὐτὰς, ἀλλὰ τὰς παιδαγωγούμεν καὶ τὰς συνειθίζομεν νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ πνεύματος. Αὕτη εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως· ἡ δ' ἠθικὴ ἀγωγή εἶναι ἀδύνατος ἄνευ τῆς παιδαγωγότησεως ταύτης.

Ἡ ἀφή, ἡ ὑλικωτέρα, οὕτως εἰπεῖν, τῶν αἰσθήσεων, ἐξεγείρεται πρώτη. Κατὰ συνέπειαν ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία δὲν πρέπει ν' ἀρκῆται εἰς τὸ νὰ δεικνύῃ μόνον ἀντικείμενα ἀλλὰ μάλιστα νὰ καθιστᾷ αὐτὰ ψηλαφητὰ εἰς τὰ παιδιά· πρέπει δηλαδὴ ν' ἀφίνη νὰ λαμβάνωσι ταῦτα ἐπανειλημμένως εἰς τὰς χεῖράς των.

Ὁ πόθος τοῦ εἰδέναι εἶναι ὁ ὡθὼν τὸ παιδίον εἰς τὸ νὰ ἐρευνᾷ τὰ πάντα καὶ νὰ ψηλαφᾷ τὰ πάντα. Ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ δὲν λαμβάνει γινώσιν ὅσων βλέπει, ἀλλ' ὅσων ἐνεργεῖ καὶ πράττει. Ἴδου ὁ λόγος δι' ὃν ὁ Φρόβεελ δίδει ἀρχῆθεν εἰς τὸ παιδίον στερεὰ σώματα, κανονικὰ σχήματα νὰ ψηλαφᾷ καὶ νὰ παίζῃ.

Ἄρχεται ἀπὸ τῆς σφαιράς, ἀπὸ τοῦ σφαιρικοῦ δηλαδὴ σχήματος, τῆς ἀφετηρίας πάντων τῶν λοιπῶν σχημάτων.

Τὸ ἐνοστικὸν παρακινεῖ τὸ παιδίον νὰ ἐπασχολῆται πάντοτε κατὰ πλαστικὸν τρόπον. Κατασκευάζει σχήματα, εἴτε πλάττον ὑγρὰν ἄμμον καὶ χάρασσον ἐν αὐτῇ σχήματα διὰ τοῦ δακτύλου ἢ διὰ τοῦ ξυλαρίου· εἴτε κατασκευάζον παντὸς εἶδους οἰκοδομὰς μὲ οἰαδήποτε προσπίπτοντα εἰς τὰς χεῖ-

¹ Σύγγραμμα τοῦ Φρόβεελ.

ράς του υλικά· ἢ τέλος διπλῶνον καὶ ἀναδιπλῶνον τεμάχια χάρτου ἢ ὑφασμάτων. Πρὸς εὐχαρίστησιν του ζητεῖ πάντοτε νὰ ἐπασχολῇ τὰς χεῖράς του ἢ νὰ σχηματίζῃ τι ἐξ οἰουδήποτε προϊόντος.

Ὁ ἄνθρωπος ἀληθῶς ἐγεννήθη καλλιτέχνης, παραγωγὸς, ἐφευρέτης, δημιουργὸς τέλος ἐντὸς τῶν ὀρίων τῶν δυνάμεών του, ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργημένος. Ἀλλὰ τὸ εἰς ἑαυτὸ ἐγκαταλείμενον παιδίον, τυχαίως μόνον ψηλαφῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἐμφύτου ταύτης ἀνάγκης του, δὲν ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ, δὲν πραγματοποιεῖ ἐκεῖνο, ὅπερ ἠδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ.

Ὁ Φρόεβελ διὰ τῶν καταλλήλων υλικῶν παρέχει αὐτῷ εὐκόλον μέσον, ὅπως διὰ τούτων παραστήσῃ τὰς ιδέας του σαφῶς διὰ τῆς παραγωγῆς οἰουδήποτε ἔργου.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διασκεδαστικῆς ἐργασίας, ἐξασκοῦν παντοιοτρόπως τὴν δεξιότητα τῶν χειρῶν, διεγείρει τὸ παιδίον εἰς παρατήρησιν, εἰς ἔρευναν, εἰς σύγκρισιν μετὰ πλείονος ἀκριβείας καὶ ἰδίως μετὰ πλειοτέρας εὐκολίας. Ἡ δ' εὐκολία καὶ ἀκριβεία τῆς συγκρίσεως εἶναι οἱ πρῶτοι ὅροι τῆς ἀντιλήψεως.

Ὅ,τι τὸ παιδίον παράγει κατὰ κανόνα, κατὰ νόμον ὀρισμένον, ὅστις τῷ προτρέπει ν' ἀναζητῇ τὴν ἀντίθεσιν σχήματος δοθέντος καὶ νὰ ἐνώη τὰς δύο ταύτας ἀντιθέσεις διὰ τοῦ μεσάζοντος (τὸ μεσάζον εἶναι σχῆμα, οὐ ἢ ὁμοίότης μετέχει ἀμφοτέρων τῶν ἀντιθέτων σχημάτων), παρέχει αὐτῷ τὴν πρώτην ιδέαν τοῦ ὀργανισμοῦ. Διότι καὶ αὐτὸ καταρτίζει ὀργανισμόν, κατασκευάζον ἐν ὄλον ἐκ διαφόρων μερῶν, καὶ ἐνῶνον πολλὰ συμπληρωμένα σχήματα ὡς νέα μέρη μεγαλειτέρου συμπλέγματος. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον πράττει ὁ,τι, πᾶς καλλιτέχνης, πᾶς διοργανωτὴς ἀναγκάζεται νὰ πράττῃ ἐφαρμοζέτω δηλ. κανόνα τινὰ, νόμον, ὅπως καταρτίσῃ συνδυασμοὺς πρὸς ὀρισμένον σκοπόν.

Ἐξακολουθοῦντες νὰ ἐρευνῶμεν τὸ ἔνστικτον τοῦ παιδὸς, παρατηροῦμεν πρὸς τούτοις τὴν πρὸς περίθλασιν καὶ καλλιέργειαν τάσιν αὐτοῦ.

Ὅταν περιθάλπωμεν ἀντικείμενόν τι ἐξεγείρομεν τὴν πρὸς αὐτὸ συμπάθειάν ἡμῶν, διότι ἀγαπῶμεν ὅ,τι περιποιούμεθα. Εἶναι πολὺ σπουδαῖον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως νὰ καταστήσωμεν τὸ παιδίον ὅσον τὸ ταχύτερον ἱκανὸν εἰς τὸ νὰ φέρῃ τὴν φροντίδα πράγματός τινος, εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ μικρὰ καθήκοντα. Ἡ καλλιέργεια λοιπὸν τῶν φυτῶν, ἡ κηπουρικὴ κατὰ τὰ πρώτιστα αὐτῆς στοιχεῖα, ἢ ὑπὲρ τῶν ζῴων τοῦ νηπιακοῦ κήπου καταβαλλομένη μέριμνα, ἢ φροντίς περὶ τῶν παιγνίων καὶ τῶν χορηγούμενων αὐτῷ ἀναγκαίων πρὸς ἐνασχόλησιν υλικῶν, παρέχουσι μυριοτρόπως τὴν πρὸς τοῦτο ἀφορμὴν. Τὰ δὲ ὑπὸ τῶν παιδίων παραγόμενα μικρὰ ἔργα, χρησιμεύουσιν αὐτοῖς, ὅπως διὰ δώρων ἐκδηλώσῃ τὴν ἀγάπην των πρὸς τοὺς οικείους αὐτῶν, πρὸς τοὺς συμπαίκτοράς των, ὡς καὶ ὅπως γίνωσιν ἐλεήμονα. Ἐὰν τὸ τέκνον δὲν κοπιᾷσῃ ὑπὲρ ἐκείνων οὐς ἀγαπᾷ, ἢ ἀγάπῃ του δὲν ἀναπτύσσεται καὶ δὲν ἐνισχύεται ἀρκούντως πρὸς καταστολὴν τῆς φιλαυτίας. Ἡ

θυσία καθιστᾷ ἀγαπητοὺς ἐκείνους, ὑπὲρ ὧν αὐτὴ γίνεται. Τὸ παιδίον εὐκόλως οὕτω μαθηθῆναι, ὅτι διὰ μόνης τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος ἀποκτάται δικαίωμα τι καὶ ὅτι αἱ παρεχόμεναι ἐκδουλεύσεις ὀρίζουσιν ἐκάστῳ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν.

Ἡ ποικίλη αὕτη δραστηριότης τοῦ παιδὸς δίδει αὐτῷ προσέτι ἀφορμὴν πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ περιεργείας, ἥτις ὄντως εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς φιλομαθείας του καὶ προκαλεῖ τὴν ἀπάντησιν τῶν ἀδιακόπων αὐτοῦ «διατί». Τῷ δίδεται δὲ ἡ ἀπάντησις αὕτη διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν πραγμάτων καὶ οὐχὶ διὰ μόνου τοῦ ἀφηρημένου λόγου.

Οὕτω φυσικῶς ὀδηγεῖται εἰς ἀναζήτησιν τῆς ἐσχάτης αἰτίας τῶν ὄντων, εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ δημιουργοῦ, εἴτε ἐρευνῶν τὰ φαινόμενα τῆς παγκοσμίου φύσεως, εἴτε ἀκρῶμενον τῶν ἀφηγήσεων τῶν τοῦ ἀνθρώπινου βίου πράξεων. Τὸ ἔξσημα, αἱ ἀπλατ καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸν παιδικὸν νοῦν προσεuchaί, διεγείρουσαι τὰ αἰσθήματα τῆς εὐλαβείας, ἀποτελοῦσι τὴν βᾶσιν ἣτις χρησιμεύει ὡς προετοιμασία τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος.

Μὴ ἀπατώμεθα ἐν τούτοις· οὐδέποτε διὰ μόνου τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀπεναντίας πάντοτε διὰ τῆς προσθήκης ἔργων καὶ παραδειγμάτων, κατορθοῦμεν νὰ ἀνοίγωμεν τὴν μικρὰν ψυχὴν εἰς τὰς πρώτας λάμψεις τῆς εὐσεβείας. Καὶ ὄντως πῶς δύναται τις νὰ φαντασθῇ, ὅτι ἐμπνέει εἰς τὸ τέκνον τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, ὅταν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν σκέψιν ταυτίσει μετὰ τῆς ἀνίας, ἣν προξενούσιν αὐτῷ αἱ μακρὰ ἐκεῖναι προσεuchaί καὶ τὰ μηχανικῶς ἀπαγγελόμενα καὶ μηδέποτε κατανοούμενα μαθήματα τῆς προώρως καὶ ἀτελῶς διδασκομένης κατηχήσεως;

Δὲν εἶναι φυσικώτερον νὰ ταυτίσωμεν τὴν περὶ Θεοῦ ιδέαν μετὰ τῶν προσφιλῶν τῷ τέκνῳ ὄντων καὶ ἀντικειμένων, μετὰ τὴν ιδέαν τέλος τῶν προξενούντων αὐτῷ εὐεξίαν καὶ εὐτυχίαν;

Ἄς ἴδωμεν π.χ. τὴν φωλεάν τοῦ πτηνοῦ ἐν ταῖς «Ὀμιλίαις τῆς μητρὸς» ὑπὸ Φρόεβελ. Δεικνύοντες τὴν πτερωτὴν ταύτην οἰογένειαν τῷ παιδίῳ, ὑποδεικνύομεν αὐτῷ ἐν πρώτοις τὴν φροντίδα τῶν πτηνῶν ὑπὲρ τῶν νεογνῶν των, φροντίδα ἀνακαλοῦσαν αὐτῷ ἐκείνην, τὴν ὅποιαν αὐτὸ τὸ ἴδιον ἀπολαμβάνει παρὰ τῆς τρυφερᾶς μητρὸς του. Τῷ ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς, ὅστις ὀδηγεῖ τὰ μικρὰ ταῦτα ζῶα εἰς ἀνεύρεσιν τῆς τροφῆς των, καὶ τῶν διὰ τὴν φωλεάν των ἀπαιτουμένων υλικῶν. Ὁ Θεὸς ἐπρόϊκισεν αὐτὰ διὰ τῶν ὀρμῶν, δι' ὧν προβλέπουσι περὶ ὄλων τῶν ἀναγκῶν των· αὐτὸς διδάσκει αὐτὰ νὰ ἐκλέγῃσι καταλλήλως τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον· αὐτὸς τέλος ἐπαγρυπνεῖ ὑπὲρ αὐτῶν ὡς καὶ ὑπὲρ τῶν παιδίων. (Δὲν πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν τὸ νὰ εἰσερχώμεθα εἰς πολλὰς λεπτομερείας, ὅταν διηγώμεθα τι πρὸς τὰ παιδία, διότι αἱ λεπτομερεῖαι ἐξεγείρουσι τὴν διάνοιαν αὐτῶν). Θέλουσιν ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐν πᾶσι τοῖς θαυμασίοις τῆς δημιουργίας, καὶ οὕτω θέλουσι παρασκευασθῆ εἰς τὸ νὰ κατανοήσωσι βραδύτερον καὶ τελειότερον

τὸν δημιουργὸν διὰ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας. Μόνον διὰ τοῦ ὄρατος τὸ παιδίον δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἀόρατον. Ἡ δὲ γνώσις τοῦ Θεοῦ δημιουργοῦ, παρασκευάζει τὴν γνώσιν τοῦ Θεανθρώπου. Ἄλλ' ἐνταῦθα, τὸ ἐπαναλαμβανόμενον δὲν δύναται νὰ γείνη λόγος εἰμὴ περὶ τῆς θρησκευτικῆς παρασκευῆς, διότι δὲν πρόκειται εἰμὴ περὶ τῆς πρώτης νηπιότητος.

Τὸ ἄσμα εἶναι προσέτι μία τῶν πρώτων ἀναγκῶν τῆς παιδικῆς ψυχῆς. Ἦνε ἡ πρώτη αὐτῆς ἐκδήλωσις. Τὸ παιδίον τραγῶδει ἅμα ὁμιλήσῃ ἕως καὶ πρὸ τούτου τραγῶδει διὰ τῶν διακεκομμένων ἤχων, τῶν ἐξερχομένων τοῦ βρεφικοῦ του στόματος. Ἐν δὲ τῷ νηπιακῷ κήπῳ συνοδεύει διὰ τοῦ ἄσματος ὅλα σχεδὸν τὰ παίγνια του.

Ὅτι, δὲ ἰδίως διακρίνει τὸ ἀνθρώπινον ἐν τῆς λοιπῆς δημιουργίας, εἶναι ἡ ἰσχυρὰ αὐτοῦ ἀνάγκη τοῦ νὰ ζῆ ἐν κοινωνίᾳ τοῦ νὰ περιστοιχίζεται ὑπὸ τῶν ὁμοίων του. Ἡ ἀνάγκη αὕτη, ἡ ὑψίστη τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, δὲν λαμβάνεται ἀρκούντως ὑπ' ὄψιν ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἡλικίαν.

Τὸ παιδίον ἀληθῶς δὲν εὐρίσκει ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ τοὺς ὁμοίους του, δηλ. ἐκείνους, οἵτινες τῷ ὁμοιάζουσιν ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν, τὰς κλίσεις, τὰς ἐφῆσεις, τὰς ἔξεις κτλ. Οἱ ἔφησοι δὲν εἶναι βεβαίως ὅμοιοί του ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην· οὐδ' οἱ κατὰ τινα ἔτη μεγαλύτεροί του ἀδελφοὶ καὶ αἱ ἀδελφαὶ εἶναι τοιοῦτοι, τὸ δὲ μικρὸν παιδίον δὲν δύναται εἰσέτι νὰ ὀρίσῃ τὴν ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ θέσιν του. Καὶ ὅμως, ὁ βίος ἐν κοινωνίᾳ τῶν ὁμοίων του, τῷ εἶναι ἀναγκαῖος, ὅπως ἀποκτήσῃ βαθμηδὸν τὴν συναίσθησιν τῆς θέσεώς του ὡς μέλος κοινωνίας, ἐμφανιζομένης αὐτῷ τὸ πρῶτον διὰ τῆς οἰκογενεῖας αὐτοῦ.

Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ, ἕκαστον παιδίον εὐρίσκει συντρόφους τῆς ἡλικίας του· κατέχει ὠρισμένην θέσιν ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ κοινότητι, ἐν τῇ μικρογραφικῇ ταύτῃ κοινωνίᾳ.

Μόνον ἐν τῷ πλήθει τούτῳ τῶν παιδίων δύναται ἀληθῶς νὰ ζῆ, ν' ἀποκαλύπτῃ καὶ ν' ἀσκῆ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς δεξιότητας αὐτοῦ. Ἡ συνάφεια τῶν διαφορῶν ἀτομικότητων ἀναπτύσσει τὸν χαρακτῆρα. Ἐκεῖ ἡ ἠθικὴ ἐφαρμόζεται εἰς τὸν καθημερινὸν βίον· ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ ἡ ἀμοιβαία συνδρομὴ εἶναι τὸ γενικὸν αἶσθημα, ὁ ἐπικρατῶν γενικὸς νόμος. Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν καλεῖται, ὅπως θέσῃ εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἄλλων διαφορῶν δεξιότητας καὶ διάφορα προτερήματα, διότι ἕκαστον εἰδικὸν δῶρημα, καὶ ἕκαστος ἀταμικὸς χαρακτῆρ εὐρίσκουσιν ἐκεῖ τὸ κατάλληλον μέσον τοῦ νὰ ἐκδηλωθῶσιν. Ἐκαστον εὐρίσκει ἐκεῖ τὸ ἀνώτερόν του εἰς ἅτι δῆποτε, ὅπερ κωλύει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑπεροφίας καὶ τῆς ματαιότητος. Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τὰ ἔργα θέτουσι φραγμὸν εἰς τὴν φιλαυτίαν καὶ εὐκόλως διδάσκουσι τὴν αὐταπάρνησιν· τὸ δὲ παράδειγμα ἐξεγείρει τοὺς ἄκηρους καὶ περιορίζει τοὺς ὀρηγτικούς. Τέλος ἐκεῖ εὐρίσκεται ὁ πραγματικὸς βίος, ἡ πεῖρα καὶ ἡ πράξις, αἱ ἀναπτύσσουσαι πᾶσαν ἀτομικότητα διὰ τῶν προσπαθειῶν ἕως ἐκάστη τούτων παρακινεῖται νὰ καταβάλλῃ.

Τὸ τοιοῦτον ἀποτέλεσμα βεβαίως δὲν ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας παιδιόθεν διεγειρομένης φιλαυτίας!

Ὁ νηπιακὸς κήπος παρέχει πρὸς τούτοις τὸ κάλλιστον μέσον τῆς πειθαρχίας· οὐχὶ τῆς καταναγκαστικῆς ἐκείνης πειθαρχίας, τῆς ὅλως ἀντιθέτου εἰς τὴν παιδικὴν φύσιν, ἣν εὐρίσκομεν εἰσέτι ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις, τοῖς σχολείοις, καὶ ὅπου γίνεται λόγος περὶ πειθαρχίας· ἀλλὰ τῆς πειθαρχίας τοῦ λόγου καὶ τῆς δραστηριότητος. Ἡ πειθαρχία ἄνευ δραστηριότητος εἶναι φαινομένη μόνον. Δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρᾶξιν τοῦ κακοῦ, οὐδέποτε ὅμως θέλει παροτρύνει καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ δ' ἀληθὴς πειθαρχία πρέπει νὰ ἐξασκῆ ὅλας τὰς δυνάμεις πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Δὲν δύναται τις νὰ προλαμβάνῃ τὸ κακὸν εἰμὴ δίδων καλὰς ἔξεις· εἶναι λοιπὸν πρόδηλον, ὅτι τὸ τέκνον ἔχει ἀνάγκην μέσου καταλλήλου, ὅπως ἐλευθέρως κινήται καὶ ἐνεργῇ. Διότι μόνον τὸ δυνατὸν τῆς ἐκλογῆς δίδει εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ ἠθικὴν ἀξίαν. Τὸ παιδίον δὲν εὐρίσκει ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ του καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἐν τοῖς κοινοῖς νηπιαγωγείοις, ὅπου ἐπὶ ὀλοκλήρους ὥρας εἶναι ὡς καρφωμένον ἐπὶ τῶν βαθμίδων, τὰς ἀφορμὰς τοῦ νὰ θέτῃ τὴν θέλησίν του εἰς πρᾶξιν, οὐδὲ νὰ διευθύνῃ αὐτὴν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐὰν ἦναι ἀνάγκη νὰ ζητῶμεν ἐνίοτε πράγματα ἀντίθετα τῶν διαθέσεών του, δὲν εἴμεθα ἕνεκα τούτου καὶ ἠναγκασμένοι νὰ ἐφαρμόσωμεν πειθαρχίαν ἀντίθετον πρὸς τὴν παιδικὴν φύσιν. Ἡ παθητικότης εἰς ἣν τὸ τέκνον εἶναι καταδεδικασμένον ἐν τοῖς πλείστοις τῶν καταστημάτων τούτων εἶναι παρὰ φύσιν πειθαρχία, ἣν σπουδαίως καὶ τάχιστα ὀφείλομεν νὰ ἐξοστρακίσωμεν. Τὴν ἀληθῆ πειθαρχίαν δὲν ἀποτελοῦσιν οἱ ἐπιβεβλημένοι κανόνες, ἀλλ' οὔτε αἱ γενικαὶ ἀπαγορεύσεις, αἱ προτροπαὶ ἢ αἱ ἀπειλαί.

Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ ὁ μαθητῆς εἰδοποιεῖται διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πράξεων ὅτι τὸ κακὸν ὅπερ πράττει παρέχει αὐτῷ στέρησιν ἢ θλίψιν, τὸ δ' ἀγαθὸν εὐχαρίστησιν καὶ εὐεξίαν.

Ἐἶδομεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ νηπιακοῦ κήπου πληροῖ τὰς φυσικὰς ἀπαιτήσεις τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας.

Πληροῖ δηλ. α') τὴν ἀνάγκην τῶν σωματικῶν κινήσεων διὰ γυμναστικῶν παιγνίων, συντελούντων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος· β') τὴν ἀνάγκην τῆς κατὰ τινα πλαστικὸν τρόπον ἐνασχολήσεως, δι' ἀσκήσεων συντελουσῶν εἰς τὴν δεξιότητα τῶν χειρῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν αἰσθήσεων· γ') τὴν ἀνάγκην τῆς δημιουργίας διὰ τῶν μικρῶν αὐτοῦ ἔργων, δι' ὧν ἀναπτύσσει καὶ τὰς καλλιτεχνικὰς αὐτοῦ δυνάμεις· δ') τὴν ἀνάγκην τοῦ εἰδέναί, ἢ τὴν φυσικὴν περιέργειαν, διὰ τῆς προτροπῆς εἰς παρατήρησιν, ἔρευναν καὶ σύγκρισιν (οὕτω μόνον κατορθοῦται ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις)· ε') τὴν τάσιν τοῦ παιδὸς πρὸς καλλιέργειαν καὶ περίθαλψιν, διὰ τῆς καλλιέργειας τοῦ κήπου καὶ διὰ τῆς ἐμπληρώσεως τῶν μικρῶν αὐτοῦ καθηκόντων, δι' ὧν μορφοῦται ἢ καρδίᾳ του καὶ ἐξεγείρεται ἢ συνείδησίς του· ς') τὴν ἀνάγκην τοῦ ἄσματος

τος διὰ τῶν παιγνίων καὶ τῶν ἀσμάτων, ἅτινα διευκολύνουσι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς στοργῆς καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος· ζ') τὴν ἀνάγκην τῆς κοινωνικότητος διὰ κοινοῦ ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ βίου, δι' οὗ παράγονται αἱ κοινωνικαὶ ἀρεταί· παρατηρητέον ἐν τούτοις, ὅτι ὁ νηπιακὸς κήπος, ὡς καὶ τὸ σχολεῖον, δὲν πρέπει ν' ἀντικαθιστῶσι τὴν οἰκογενεῖαν, ἀλλὰ μόνον νὰ ὑποβοηθῶσιν αὐτήν, ἥτις πρέπει πάντοτε νὰ μένῃ τὸ κέντρον καὶ ἡ ἀφετηρία ὄλων τῶν ἐνεργειῶν τοῦ παιδός· η') τέλος πληροῖ τὴν μᾶλλον ἐνδόμυχον ἀνάγκην τῆς ψυχῆς τοῦ παιδός, δηλ. τὴν ἀνάγκην τῆς εὐρέσεως τῆς αἰτίας τῶν ὄντων, ἧτοι τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι πρόδηλον, ὅτι οὔτε μόνη ἡ ἐν τῇ οἰκογενεῖα ἀγωγή, οὔτε ἡ νῦν ἐν τοῖς καταστήμασι, τοῖς εἰς τὴν πρώτην ἡλικίαν καθιερωμένοις, ἐπαρκοῦσι πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀνωτέρω πλεονεκτημάτων. Ἐν τῇ οἰκογενεῖα τὸ τέκνον συχνότατα εἶναι ἐγκαταλειμμένον εἰς ἑαυτὸ, ἢ ἐμπειπιστευμένον εἰς τὴν ἐπίβλεψιν προσώπων οὐδόλως εἰδότην πῶς νὰ διευθύνωσιν αὐτὸ, ἐχόντων μάλιστα πολλάκις κακοποιᾶν ἐπ' αὐτὸ ἐπιρροήν. Τέλος καὶ τὰ συνήθη παιγνία του οὐδόλως συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διδασκαλίαν αὐτοῦ.

Ὁ νηπιακὸς κήπος, συναθροίζων παιδία δύο μέχρι ἑπτὰ ἐτῶν, ἐπὶ τινὰς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ὥρας (συνήθως πέντε) παρέχει εἰς τὰς μητέρας σπουδαίαν βοήθειαν, ὅπως ἐκπληρώσωσι κατὰ τελειότερον τρόπον τὴν παιδαγωγικὴν αὐτῶν ἐντολήν, εἰς ἣν ἕνεκα τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐποχῆς μας ἀδυνατοῦσι νὰ ἐπαρκέσωσι, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀφιεροῦνται ὅλως ὑπὲρ τῆς ἀγωγῆς τῶν τέκνων των. Οὐ μόνον πολυάριθμοι ἀσχολίαι, ἀς δὲν δύνανται ν' ἀποφύγωσιν, ἤθελον παρακωλύσει αὐτὰς τοῦ ἔργου τούτου, ἀλλὰ πολλάκις καὶ αὐτὴ ἡ ὥς πρὸς αὐτὸ ἀδεξιότης αὐτῶν.

Ἀλλὰ διὰ τὸν μέγιστον ἀριθμὸν τῶν νηπίων, εἶναι γνωστὸν, ὅτι ὁ οἰκογενειακὸς βίος δὲν ὑπάρχει· διότι διέρχονται τὰς ἡμέρας των ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις ἢ ἐν μικραῖς ἰδιωτικαῖς σχολαῖς. Διὰ τὴν τάξιν δὲ ταύτην τῶν νηπίων, οἱ νηπιακοὶ κήποι περιέχουσι τὰ πλεῖστα πλεονεκτήματα. Ἐὰν ἡ ἀνατροφή τῆς πρώτης ἡλικίας ὀφείλῃ νὰ παρέχῃ εἰς τὰ τέκνα ὄλων τῶν τάξεων τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν τῶν φυσικῶν, ἠθικῶν καὶ διανοητικῶν αὐτῶν δυνάμεων, εἶναι φανερόν, ὅτι καθίσταται ἔτι σπουδαιότερον διὰ τὴν ἐργατικὴν τάξιν τὸ νὰ προπαρασκευασθῇ ἐγκαίρως πρὸς τὸν ἐργατικὸν βίον.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐτέθη πρόβλημα, ἀφορῶν τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, ὅπερ μόνη ἡ Φροβελιανὴ μέθοδος ἔλυσε, τὸ ἐξῆς· «Πῶς δύνανται τις νὰ ἐνώσῃ εὐρυτέραν ἐκπαίδευσιν καὶ καλλιέργειαν τοῦ ἠθικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος μετ' ἐπαρκεστέρως πρὸς τὴν ἐργασίαν προπαρασκευῆς;»

Τὰ τέκνα τῆς ἐργατικῆς τάξεως ὀφείλουσι ν' ἀπέρχωνται τοῦ σχολείου, προσερχόμενα εἰς μαθήτευσιν τέχνης τινός, ἢ ὅπως ἀναλαμβάνωσι τὰς φροντίδας τοῦ οἰκιακοῦ βίου, εἰς ἡλικίαν περίπου 14 ἐτῶν.¹ Τὸ χρονικὸν δὲ διά-

¹ Ἐν Βελγίῳ γενικῶς πολὺ ταχύτερον.

στημα τὸ οὕτως, εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν καθιερωμένον εἶναι λίαν βραχὺ, ὅπως αὕτη δύναται ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἀνωτέρω μνησθείσας ἀπαιτήσεις ἐὰν παρακολουθήσωμεν τὰ παρόντα ἐκπαιδευτικὰ συστήματα, ἅτινα κατὰ τὰ πρῶτα ἑπτὰ ἔτη ὅλως ἀνεπαρκῶς παρασκευάζουσι τὰ παιδία διὰ τὸ σχολεῖον καὶ οὐδόλως διὰ τὴν ἐργασίαν. Ἡ μέθοδος τοῦ Φρόβεελ ἀπεναντίας διὰ τῶν ἀσχολιῶν τοῦ νηπιακοῦ κήπου προτάσσει τὴν ἐργασίαν τῆς ἰδίως ἐκπαιδύσεως. Αἱ δ' ἀσχολίαι αὗται πληροῦσιν ὅλους τοὺς ὅρους τῆς εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἢ καλλιτεχνικὴν ἐργασίαν παρασκευῆς, χωρὶς ποτε νὰ καθιστῶσιν αὐτὴν μηχανικὴν. Ἐξασκοῦσι δηλ. τὴν δύναμιν καὶ τὴν δεξιότητα καὶ ἐπιφέρουσι τὴν ἕξιν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἐργασίας, ἐνῶ συγχρόνως παρασκευάζουσι πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἐκπαίδευσιν.

Οὕτω τίθεται ἡ ἀληθὴς βᾶσις τῆς ἐκπαιδύσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ σχολεῖον δύναται νὰ προβῇ κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ ἄνευ ἐξαντλήσεως τῶν δυνάμεων νὰ δώσῃ ὑγιεστέραν καὶ εὐρυτέραν ἐκπαίδευσιν.

Τότε τὸ τέκνον δέκα μέχρι δώδεκα ἐτῶν, ἤθελον εἶναι ἤδη ἱκανὸν ν' ἀσφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸ πρόσδοτον, δι' ἐργασίας ὀλίγων ὥρων καθ' ἑκάστην, ἢ δύνατο δὲ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐκπαίδευσίν του πέραν τοῦ συνήθους τέρματος, διότι ἡ μαθητεία του κυρίως εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ δευτέρου περιήπου τῆς ἡλικίας του ἔτους. Ποῖον καλῆτερον μέσον ἢ δύνατό τις νὰ εὕρῃ, ὅπως προλάβῃ ὅσον τὸ δυνατόν τὴν ἔνδειαν τοῦ ἀνθρῶπου;

Ἡ ἐντελεστέρα ἐφαρμογὴ τῆς ἰδέας τοῦ Φρόβεελ θέλει ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ ἀρξάμενην μαθητείαν ταύτην ἐντὸς καλλιτεχνικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν ἐργαστηρίων, προσηρητημένων εἰς τὸ σχολεῖον.¹ Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐξαπλώσεως τούτων, ἢ δύνατό τις ἀπλῶς νὰ ἐνώσῃ τὰ βιοτεχνικὰ σχολεῖα πρὸς τὰ ἰδίως σχολεῖα, καὶ νὰ δέχηται ἐν αὐτοῖς παιδία μικροτέρως ἡλικίας.

Βεβαίως εἶναι γονιμωτάτη ἡ ἰδέα τὴν μετατροπῆς τοῦ παιγνίου τῶν παιδῶν εἰς τερπνὴν καὶ μὴ κοπιώδη ἐνασχόλησιν, εἰς τὴν δι' αὐτῆς ταύτης διδασκαλίαν, τέλος εἰς ἐργασίαν, ἥτις οὐ μόνον χρησιμεύει αὐτῷ εἰς δημιουργίαν, εἰς παραγωγὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς φωτισμὸν τοῦ νοός του, εἰς μόρφωσιν τῆς καρδίας καὶ τοῦ χαρακτῆρός του, ἥτις τέλος καθιστᾷ αὐτὸν νοήμονα ἐργάτην.

Αἱ σπάνιαι ἀσχολίαι, αἵτινες τὴν σήμερον δίδονται εἰς τὰ παιδία εἶναι ὅλως μηχανικαί· ἀλλ' ἡ μηχανικὴ ἐργασία συντελεῖ μᾶλλον εἰς ἀποκτήνωσιν τοῦ μὴ ἀνεπτυγμένου ὄντος·

Ἡ διὰ τῶν ὑφισταμένων νηπιακῶν κήπων ἤδη ἀποκτηθεῖσα πείρα οὐδεμίαν ἐπιτρέπει ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς πραγματοποίησεως τοῦ προμνησθέντος σκοποῦ.

Αἱ δὲ παραγωγαὶ τῶν μικρῶν ἐργατῶν τῶν καταστημάτων τούτων ἀπο-

¹ Τοιαῦτα εἰσῆχθησαν ἤδη ἐν Αὐστρίᾳ.

δεικνύουσιν, ότι από ηλικίας πέντε μέχρι επτά ετών το παιδίον δύναται, ού μόνον να κατασταθῆ χρήσιμον ἀλλ' ότι εἶναι μάλιστα εἰς θέσιν να προσεγγίση εἰς βαθμίδα τινὰ καλλιτεχνικῆς ἐργασίας, ἄνευ ἐξαντλήσεως τῶν δυνάμεών του.

Ἐάν ἀριστουργήματα τῆς τέχνης πρόκειται να πολιτίσωσι καὶ ἠθικοποιήσωσι τὸν λαὸν δὲν ἀρκεῖ να ἦναι ταῦτα προσιτὰ εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν θεωρίας, ἀνοιγομένων δηλ. αὐτῶ τῶν μουσειῶν καὶ τῶν πινακοθηκῶν· πρέπει προηγουμένως να παρασκευασθῆ οὗτος, ὥστε να ἦναι ἱκανὸς να ὠφεληθῆ ἐξ αὐτῶν, δεχόμενος διὰ τῆς θέας αὐτῶν ἐντυπώσεις ἐπενεργούσας ἐπὶ τοῦ πνεύματός του. Βεβαίως ὅμως δὲν δύναται να δεχθῆ ἀληθῆ ἐντύπωση ἐκ τῆς θέας καλλιτεχνήματός τινος, εἰμὴ ὁ δυνάμενος ν' ἀντιληφθῆ, τοῦλάχιστον διὰ τοῦ αἰσθήματος τῶν ἐν αὐτῶ καλλονῶν καὶ τῆς ἰδέας, ἣτις εἶχεν ἐμπνεύσει αὐτό. Καὶ ὅμως μόνον ὁ δυνηθεὶς να παραγάγῃ τι προσεγγίζον εἰς τὸ κάλλος καὶ ἐμφαίνον ποιὰν τινὰ ἁρμονίαν, καθ' οἷονδῆποτε τρόπον καὶ βαθμὸν, δύναται να ἦναι κατὰλληλος να αἰσθανθῆ καλλιτεχνικὰς ἡδονὰς.

Ἡ προπαρασκευὴ αὕτη τῆς καλλιτεχνικῆς ἐργασίας ἐν τῶ νηπιακῷ κήπῳ θέλει συντελέσει ἐν ταύτῳ εἰς τὸ να παράσῃ τῶ βιομηχάνῳ τὴν ἀπαιτούμενην ἄνεσιν· διότι ὡς δεξιότερος ἐργάτης, θὰ ἐργάζεται ταχύτερον, θὰ κερδίζει πλεόπερα καὶ κατὰ συνέπειαν θὰ οἰκονομῆ χρόνον. Οὕτω τὸ ἠθικὸν αἶσθημα καὶ ἡ καλαισθησία, ἀναπτυσσόμενα ἐν τῇ ἐργατικῇ τάξει, θέλουσιν ὁδηγήσει τὸν λαὸν ν' ἀποκρούσῃ τὰς καθαρῶς ὕλικὰς καὶ βρναύτους διασκεδάσεις καὶ θέλει ἐπιτρέψῃ αὐτῶ να ὠφεληθῆ ἀληθῶς ἐκ τῶν περιστάσεων, αἵτινες τῶ παρέχονται διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν καλλιτεχνημάτων.

Ἡ δημώδης φιλολογία τῶν ἡμερῶν μας τείνει να καταστήσῃ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας προσιτὰς εἰς ὅλας τὰς τάξεις. Οὐδεμία δ' ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ τὴν παρατήρησιν ὅσον αὐταί. Εἶναι λοιπὸν σπουδαϊκότατον να καταστήσωμεν τὸ παιδίον ὅσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερον προσεκτικὸν εἰς τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως. Ἡ κηπουρικὴ ἐν τῶ νηπιακῷ κήπῳ, ἠνωμένη μετὰ στοιχείων τινῶν τῆς βοτανικῆς, παρέχει πάντα τὰ μέσα τῆς παρασκευῆς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, δίδει δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὴν κλίσιν πρὸς τὴν γεωργίαν.

Ἰδοὺ τὰ μεγάλα πλεονεκτήματα τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου διὰ τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ. Ἡ δ' εἰσαγωγή αὐτῆς ἐν τοῖς δημοτικῶς σχολείοις οὐ μόνον δυνατὴ εἶναι, ἀλλὰ καὶ σχετικῶς εὐκολος. Τοῦτο δὲ θέλει καταδείξει ἡ κατὰ τὰ ὑποδείγματα τοῦ παρόντος ὁδηγοῦ πρακτικὴ αὐτῆς ἐφαρμογή.

Ἄς μὴ ἀπατώμεθα· τὰ τέκνα μας ζῶσιν ἐν ἀτμοσφαιρᾷ μεμολυσμένῃ, ἣτις τοῖς ἀφαιρεῖ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀφέλειαν τῆς ἡλικίας τῶν· ζῶσιν ἔνερ τὸ δέον μετὰ τῶν ἐνηλίκων καὶ μιμοῦνται τὸν τρόπον τῆς ζωῆς αὐτῶν. Αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ τῆς ἐπιστήμης ἀνοίγονται αὐτοῖς ταχύτερον τοῦ δέοντος,

ἐξ οὗ πηγάζει, ὅτι αἱ γνώσεις αὐτῶν εἶναι μᾶλλον φαινόμενα καὶ ἐπιπόλαια ἢ πραγματικά. Πρὸ τῆς ἐπιστήμης ἔχουσιν ἀνάγκην τοῦ βίου· ἄς δημιουργήσωμεν λοιπὸν ἴδιον αὐτοῖς κόσμον, ὅπου τὸ ὄμμα τῶν γονέων καὶ τῶν παιδαγωγῶν ἐπιτηρεῖ μὲν αὐτὰ, ἀλλ' ὅπου αὐτὰ θέλουσι κατὰ τὸ εἶδος κατασταθῆ τὰ ἐνεργὰ πρόσωπα. Ἐκεῖ θέλει ἐκδηλωθῆ ἡ φύσις αὐτῶν ἐλευθέρως καὶ ἀνυποκρίτως ἄνευ περιορισμοῦ, ἄνευ τῆς ἀξιώσεως τοῦ να μιμηθῶσι τοὺς μεγάλους, ἄνευ τῆς κατὰ συνθήκην ψευδοπολιτικῆς, ἄνευ τῆς ὑποκρισίας τοῦ πλήθους. Ἐν τῇ ἀληθῇ καὶ φυσικῇ ταύτῃ ἀτμοσφαιρᾷ τὸ παιδίον δὲν θέλει ἔλθει εἰς πειρασμὸν, ὅπως προσποιῆται τελειότητα, ἦν δὲν ἔχει, δὲν θέλει κρύπτει τὰς ἀτελείας καὶ τὴν ἀμάθειάν του, ἀλλὰ θέλει μάθει να γνωρίζῃ τὰ ἐλαττώματά του καὶ να κοπιάζῃ ὅπως ἀποβάλλῃ αὐτὰ. Ὁ νηπιακὸς κήπος παρέχει αὐτῶ τὸν κόσμον τοῦτον μετὰ τῶν σκηνῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἄνευ τῶν κακιῶν αὐτοῦ.

Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ βίου ὁ Φρόβελ παρουσιάζει αὐτῶ δι' εἰκόνων τὴν ἱστορίαν τοῦ παιδικοῦ βίου ἐν τῶ βιβλίῳ τῶν «Ὁμιλιῶν τῆς μητρὸς». Τοῦτο περιέχει ἐν ἀρχῇ τὰς πρώτας σχέσεις τοῦ παιδίου πρὸς τὴν μητέρα του, τὰς πρώτας περιθάλψεις, ἄς αὕτη τῶ παρέχει, τὰ πρώτα παίγνια, ἄτινα τῶ διδάσκει· εἶτα τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, πρὸς ἄλλα παιδιά καὶ ἄλλας οἰκογενείας· τὸ παιδίον βλέπει ἐκεῖ ἐπίσης τὴν παράστασιν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας κτλ., ἔτι δὲ καὶ σκηνὰς τοῦ βίου τῶν ζώων· σκηνὰς τοῦ κηπουρικοῦ καὶ τοῦ γεωργικοῦ βίου· βλέπει τὸν οἰκογενειακὸν βίον ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις· εἶτα τὰ ἐπαγγέλματα, τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας κτλ., τὴν ἐκκλησίαν, τὴν λατρείαν κτλ., σκηνὰς τοῦ ἠθικοῦ τοῦ παιδὸς βίου· τέλος βλέπει καὶ τὴν ἐκδήλωσιν ἐν γένει τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐφηρμοσμένου εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Ὁ λόγος τῆς μητρὸς ἐρμηνεύει εἰς τὸ παιδίον τὰς γενικὰς ταύτας σκηνὰς, ὡς καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ ἀτομικὸν βίον· οὕτω καταδεικνύει αὐτῶ ὡς ἐν κατόπτρῳ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἱστορίαν, ἣτις εἶναι ἡ ἱστορία πάντων τῶν ὁμοίων αὐτοῦ καὶ ἣτις παριστᾷ τὴν πραγματικὴν ζωὴν. Οὕτως ἀπὸ μικρῆς ἡλικίας θέλει παρασκευασθῆ, ὅπως βραδύτερον δυνηθῆ να κατανοήσῃ ἐμβριθῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δηλ. τὴν καθολικὴν ἱστορίαν. Θέλει ἰδεῖ διὰ συμβόλων, θέλει κατανοήσῃ αὐθορμήτως τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν ὀλοκλήρου τοῦ εἴδους. Αἱ ἐρμηνεῖαι τῶν εἰκόνων αἱ διδόμεναι ἐν ταῖς «Ὁμιλίαις τῆς μητρὸς» κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης νηπιότητος πραγματοποιοῦνται, οὕτως εἰπεῖν, βραδύτερον ἐν τῶ νηπιακῷ κήπῳ. Τὸ παιδίον αὐτοπροσώπως διέρχεται δι' ὅλων τῶν σκηνῶν τούτων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Τὰ παίγνια καὶ αἱ ἀσχολίαι του παριστῶσιν αὐτῶ τὰ πρώτα στοιχεῖα τῆς ἐντελοῦς ἀναπτύξεως, ἣς ἡ ἀνθρωπότης ἠναγκάσθη να διέλθῃ τὰς φάσεις. Ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν ἀσκήσεων τοῦ νηπιακοῦ κήπου εἶναι ἐν αὐτῶ ἡ ἀναπαράστασις, ἡ ἀπομίμησις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς κατὰ

παιδικὸν τρόπον, δηλ. διὰ παιγνίων. Τὸ παιδίον παρασκευάζεται οὕτως ἕνα παραστήσει τὸ ὄρισθὲν αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ μέρος, ἕνα καταλάβῃ βραδύτερον τὴν ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ θέσιν του. Ἀκολουθῶν δὲ μεθοδικῶς τὴν σειράν πῃς ἐν τῷ παρελθόντι ἀναπτύξεως τῶν ὁμοίων του, φυσικῶς θέλει εὐρεθῆ βραδύτερον ἐτοιμότερον, ὅπως πραγματοποιήσῃ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ αὐτὸ, τὰς νέας προόδους, ἃς ἡ πρόνοια ἐπιφυλάττει τῇ ἀνθρωπίνῃ δραστηριότητι.

Ἄλλὰ πῶς ὁ Φρόβεελ θέλει συνεχίσει ὡς πρὸς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ παιδὸς τὸ σύστημα αὐτοῦ, ὅπερ ἐφήρμοσε κατ' ἀρχὰς εἰς μόνην τὴν πρώτην νηπιότητα; Ἀπηντήσαμεν ἤδη εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην. Ἡ προσάρτισις τῶν παιδικῶν ἐργαστηρίων ἢ τῶν προπαρασκευαστικῶν βιοτεχνικῶν σχολείων εἰς τὰ κυρίως σχολεῖα θέλει συνεχίσει μεθοδικῶς τὴν τε φυσικὴν, τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐκ τοῦ νηπιακοῦ κήπου ἐξερχομένου μαθητοῦ τοῦ Φρόβεελ. Τὸ δὲ περὶ προκαταρκτικοῦ σχολείου κεφάλαιον τοῦ παρόντος ὁδηγοῦ θέλει καταδείξει κατὰ ποῖον τρόπον ἢ ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ Φροβελιανὴ μέθοδος παρέχει τὴν ἀφετηρίαν πρὸς ἐκάστην ἐπιστήμην, ἐκάστην τέχνην καὶ ἕκαστον ἐπάγγελμα.

Πρὸς πλήρη ἀπόκτησιν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τῶν νηπιακῶν κήπων δὲν ἀπαιτοῦνται μόνον καλλιτεχνικὰ καὶ βιομηχανικὰ ἐργαστήρια, ὡς καὶ πρακτικὰ γεωργικὰ σχολεῖα εἰς χρῆσιν τῶν μαθητῶν ὄλων τῶν σχολείων, ἀλλὰ πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ὀδηγῶνται οἱ μαθηταὶ καὶ εἰς ἐκδρομὰς πρὸς παρατήρησιν καὶ ἔρευναν τῶν φαινομένων καὶ τῶν προϊόντων τῆς καθ' ὅλου φύσεως· πρέπει νὰ ἐπισκέπτονται τὰ ἐργαστήρια, τὰ μουσεῖα κτλ.

Τότε μόνον θέλουσι πραγματοποιηθῆ καὶ ὑπὸ τοῦ Φρόβεελ, ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Ἡ ἀνατροφή τοῦ ἀνθρώπου» δοθεῖσαι ἀρχαί. Ἡ νεολαία θέλει λάβει γνῶσιν τῆς πραγματικῆς ζωῆς ἐφαρμόζουσα ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοθύμου καὶ ἐλευθέρως δρᾶσεως· διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου θέλει κατορθωθῆ νὰ συμβαδίσῃ ἢ πεῖρα μετὰ τῆς θεωρίας καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διδασκαλίας.

Αἱ τελειότεραι μέθοδοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ὑπάρχουσιν ἤδη. Δὲν ἐναπόκειται λοιπὸν τῷ Φρόβεελ ν' ἀνακαλύψῃ αὐτάς ἐκ νέου, ἀλλ' αἱ ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Φρόβεελ ἀποκτηθεῖσαι διανοητικαὶ ἐξεῖς κατ' ἀνάγκην θέλουσιν ἐπενεργήσει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν, ἐνῶ ἀπεικντίας τὰ μέχρι τοῦδε σχολεῖα ἀφαιροῦσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς πρωτοβούλους ιδέας.

Συνέχειαν λοιπὸν τοῦ νηπιακοῦ κήπου θέλει ἀποτελῆ τὸ Φροβελιανὸν ἐργαστήριον, χωρὸς ἐν ᾧ οἱ μαθηταὶ θέλουσι διακίβησθαι κατὰ τὰς ὥρας τῶν ἀνέσεων των, καθ' ἃς ἕκαστος προσκαλεῖται νὰ δώσῃ ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς ποικιλωτάτας ἐκδηλώσεις τῆς ἀτομικότητός του. Ὑπάρχουσι κίνδυνοι, οἵτινες οὐδέποτε καταλαμβάνουσι τὰς νεαρὰς ψυχὰς κατὰ τὰς ὥρας τῆς

προσδιορισμένης ἐργασίας, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀνέσεως καὶ τῆς τέρψεως. Τὸ δὲ Φροβελιανὸν ἐργαστήριον πρόκειται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βοήθημα εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ἀγνότητος τῶν καρδιῶν, θέλει ἀνυψώσῃ τὰς διανοίας δι' ἠθικῶν ἡδονῶν, θέλει παράσχει ἠθικὰς ἀπολαύσεις διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν, ὡς καὶ διὰ τῆς γυμναστικῆς καὶ τοῦ χοροῦ, τῶν τοσοῦτον ὑγιεινῶν ἀσχήσεων. Αἱ δραματικαὶ παραστάσεις καὶ ἄλλαι παιδιαὶ θέλουσι παράσχει ἀθῶαν διασκέδασιν, ὡς καὶ ἀφορμὴν πρὸς εὐχάριστον ἀποκάλυψιν τῶν ἀτομικῶν πλεονεκτημάτων. Ἡ δ' ἐπίβλεψις τῶν διευθυνόντων ἢ τῶν γονέων θέλει διατηρεῖ αὐτόθι τὴν τάξιν καὶ τὴν κοσμιότητα, χωρὶς νὰ παρακωλύῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς δρᾶσεως.

Ἐξεθέσαμεν ἐν συντόμῳ τὴν συνέχειαν τῆς παιδαγωγικῆς ιδέας τοῦ Φρόβεελ. Πρὶν ὅμως φθάσωμεν εἰς τὴν πραγματικὴν ταύτην ἐφαρμογὴν, ἐνδιαφέρει ἡμᾶς νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, δηλ. τὴν διεύθυνσιν τῆς πρώτης ἀγωγῆς τῶν παιδῶν ὑπὸ τῶν μητέρων καὶ τῶν νηπιακῶν κήπων.

Ἐν τέλει προσθέτομεν, ὅτι ἡ σωτηρία τῶν μελλουσῶν γενεῶν ἐξαρτᾶται κατὰ μέγιστον μέρος ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τῶν μητέρων ἐπὶ τῶν νηπίων. Ὁ Φρόβεελ παρέχει τὰ πρακτικὰ πρὸς τοῦτο μέσον, ὅπως ἐφαρμοσθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀληθῶν παιδαγωγῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ἤτοι τῶν μητέρων. Ἄς ὠφελθῆ ἐκ τούτων ἢ παροῦσα γενεά.

Ἄς ἐλπίσωμεν δὲ ὅτι ὁ πρακτικὸς Ὅδηγός, ὅστις παρέχει τοὺς συνήθεις τρόπους τῆς μεθόδου τοῦ Φρόβεελ, θέλει χρησιμεύσει, ὅπως εἰσαχθῆ αὕτη καὶ διαδοθῆ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκογενεαῖς. Ἄς ἐλπίσωμεν τέλος ὅτι αἱ οἰκογένειαι θέλουσι κατασταθῆ βοηθοὶ τοῦ νηπιακοῦ κήπου, ὡς οὗτος εἶναι βοηθός τῶν οἰκογενειῶν.

GERMANΟΥ ΜΥΘΟΛΟΓΟΥ ΕΥΤΡΑΠΕΛΟΙ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

*Sieben Legenden, von Gottfr. Keller.
Stuttgart, Göschen 1872.*

Αἱ ἀναρίθμητοι ἀγιογραφαί, αἵτινες κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐγεννήθησαν ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν μοναστηρίων, παρέχουσιν ἐνίοτε ἰδίον τι σύμμιγμα χριστιανικοῦ μυστικισμοῦ καὶ ἀναμνήσεων εἰδωλολατρικῶν. Ἐξ τινος τοιαῦτα ποιητικὰ πλάσματα διορθῶμεν εἰσέτι, ἀνευ πολλοῦ κόπου, τὰς κλασικὰς ἀναμνήσεις, ἢ τὴν ἀπωτάτην ἡχὴ τῶν σκανδιναυικῶν μύθων, καὶ συναντῶμεν πλείστους ἀγίους λίαν ὑπόπτου καταγωγῆς. Τὸ πλεῖστον τούτων πιθανῶς ὀφείλονται εἰς τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα τὸν καλούμενον λαδν, καὶ ἕκτανον ἵσθησαν μετὰ πολλὰς μεταμορφώσεις, ἃς ὑπέστησαν ἐφ' ὅσον ἐφέροντο ἀπὸ

στόματος εις στόμα, ὡς τὰ ἔσκατα καὶ αἱ παροιμίαι. Ἡ τοῦ λαοῦ διάνοιξις, ἀπλοϊκὴ καὶ ἀνυπόμονος, δημιουργεῖ, καλλωπίζει, προσεγγίζει τοὺς τύπους τῆς, μὴ παραμένουσα εἰς τὴν αἰτίαν τῶν πραγμάτων· ὅπως τὸ ὄναρ, σκώπτει τὴν ἐνόητα τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, καὶ αὐτὴν τὴν ἐνόητα τῶν χαρακτηριστικῶν. Τὰ συμβάντα μετὰ τόλης παρατίθενται, τὰ ψυχολογικὰ αἷτια δὲν μαντεύονται πάντοτε· ἐπεισόδια καὶ πράξεις στεροῦνται συχνάκις ἀληθείας ποιητικῆς, καὶ φαίνονται τοσοῦτον ἀπίθανα ὅσον καὶ ὁ πραγματικὸς βίος. Θέλοντες νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ ἀπρόοπτον, ν' ἀποδεχθῶμεν τὸ ἀκατάληπτον, προσφεύγομεν εἰς τὴν μεσαιτέραν τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων. Ὁ κόσμος τῶν ἀγιογραφικῶν ἀντικατέστησε τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν, ὅπως πληρώσῃ τὴν ἀνάγκην τοῦ θαυμαστοῦ, ἥτις εἶναι κυρία τις ἀνάγκη πρὸς σμίσκρυνσιν τοῦ αἰφνιδίου θάμβους τῆς πραγματικότητος.

Ἐπ' ἐσχάτοις χρόνοις, ἡ ἀγιογραφικὴ ποίησις ἔδωκε τὸ ἐνδόξιμον εἰς πλείστας περιέργους δημοσιεύσεις ἐν Ὁλλανδίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Σοφὸς καθηγητῆς τῆς Utrecht, ὁ κ. Brill, ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως εἰς ἀρχαίαν Φλαμανδικὴν γλῶσσαν, νέαν κριτικὴν ἔκδοσιν τῆς ἱστορίας τοῦ ἀγίου Βρανδάνου μεταφρασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Schröder εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τρεῖς ἄλλας εἰς γερμανικὰς διαλέκτους. Ἡ ἀλλόκοτος ὁδύσεια τοῦ ἱρλανδοῦ μοναχοῦ, εἰ καὶ ἐν αὐτῇ τὸ τερατώδες ἐπικρατεῖ, τοσοῦτον ἐπιστεύθη, ὥστε οἱ Πορτογάλλοι, παραχωροῦντες τὰς Καναρίους νήσους εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Καστίλλης, προσελάμβανον ἀντὶ ταύτης τῆς παραχωρήσεως «τὴν νῆσον τοῦ ἀγίου Βρανδάνου, ὅποτε ἤθελεν ἀνευρεθῆ». Ὁ κ. Schröder ἐδημοσίευσεν προσέτι τὴν ἱστορίαν τοῦ ξύλου τοῦ ἀληθοῦς σταυροῦ καὶ ἀρχαίαν τινὰ ποιητικὴν μετάφρασιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἐσθῆρ. Ὁ κ. Rocholz κατέγινεν εἰς μελέτην συγκριτικῆς μυθολογίας τῶν τριῶν ἀγίων Walburg, Verena καὶ Gertrude, εἰς ἃς πιστεύει ὅτι ἀνεῦρε θεότητας γερμανικὰς μεταμορφωμένας. Ἡ Verena εἶναι ἡ Frigga, ἡ τευτονικὴ Ἀφροδίτη.

Ποιητῆς ἐκ Ζυρίχης, ὁ κ. Gottfried Keller, ἐπεχείρησε νὰ τελειώσῃ ἰκανὰ τῶν ὑπὸ ἀγνώστων συγγραφέων σχεδιασθέντων τούτων σκιαγραφημάτων, ποικίλων τὸ ἀρχαῖον σχέδιον καὶ διασαφηνίζων τὰς μυθιστορικὰς ὀρέξεις τὰς ἐγκατεσπαρμένας ἐν τῷ εἰρημῷ τῆς διηγέσεως, ὡς ζωγράφος, ὅστις ἐξάγει εἰκόνα ἐκ τῶν ἀσθενῶν γραμμῶν τοιχογραφίας κατὰ τὸ ἤμισυ ἐσβεσμένης. Ἀπὸ δεκαεξέ ἐτῶν, ὁ κ. Keller ἐφαίνετο ἐπιζητῶν τὴν λήθην. Ἐφημίσθη ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως μυθιστορήματος συγγραφέντος ἐν ἔτει 1854 (Der grüne Heinrich), καὶ μεθ' ὃ ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1856 τόμον ὀλόκληρον διηγέσεων. (Die Leute von Seldwyla). Ἡ βραδεῖα τῆς μουσῆς ἀφύπνισις παρέσχε σειρὰν ποιητικῶν διηγέσεων, ἐν αἷς ὑπάρχουσι τύποι ζῶντες καὶ ποικίλοι εἰς τὸ χρυσοῦν θεμέλιον τῆς ἀγιογραφίας. Αἱ διηγέσεις αὗται εἰσὶ τὰ μάλα ἐξαιρετικὰ καὶ περιεκτικὰ ἐπιχαρίτως· ὑπὸ τὴν ἀφέλειαν τοῦ μυθογράφου, ἡ λεπτὴ εἰρωνεία πολλάκις καθίσταται ἐπαισθητὴ· Ὁ συγγραφεὺς

δὲν ὑποδεικνύει τὰς πηγὰς ἀφ' ὧν ἤντησε· ἀλλὰ καὶ μὴ ἀνατρέχοντες εἰς ταύτας, συχνάκις ἀναγνωρίζομεν τὸν νεώτερον κάλαμον· διότι καταδήλωσε ἐστενοχώρησε τὸ προχάραγμα πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς εἰδωλολατρικῆς χροιάς, τῆς ἀρχετύπου ὑποθέσεως. Ὡς δεῖγμα δὲ τῆς ἰκανότητος ταύτης τοῦ ἐν λόγῳ συγγραφέως, θέλομεν παράσχει ἐνταῦθα τὴν πρώτην τῶν ἑπτὰ ἀγιογραφικῶν, ἣν προσεπάθησε νὰ ἐκδώσῃ κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῷ τρόπον.

Ο ΜΟΝΑΧΟΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ

Ὅποταν αἱ γυναῖκες, ἐγκαταλείπουσαι πᾶσαν φιλοδοξίαν καλλονῆς καὶ χάριτος, ἐπιθυμῶσι νὰ ἐκλάμψωσι δι' ἄλλων ἀρετῶν, τότε βλέπομεν αὐτὰς ἐνδομέναις ἐσθῆτα ἀνδρὸς καὶ περιφερομένας ἐν τῇ περιβολῇ ταύτῃ. Ἡ μαρτυρία τῶν μεταμφιέσεων τούτων παρίσταται ἤδη ἐν τῷ ὀρίζοντι τῷ ἀγιογραφικῷ τῆς πρώτης χριστιανωσύνης, καὶ πλείους τῆς μιᾶς ἀγίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, αἰσθάνονται τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀθετήσεως τῆς ἐκ παραδόσεως συνηθείας. Τοιαύτην ἐπιθυμίαν ἐπεθύμησε καὶ νεαρά τις καὶ ὠραία Ῥωμαία ὀνομαζομένη Εὐγενία. Ἀλλ' ὅμως, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι, καὶ ἡ Εὐγενία ἐκ τῆς παρεκτροπῆς τῆς ταύτης περιέστη εἰς σπουδαίαν ἀμυχανίαν, καὶ ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους, ὅπως σωθῆ ἀπὸ τοῦ παρακεκινδυνευμένου διαβήματός της, νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν συνδρομὴν τοῦ φυσικοῦ φύλου της.

Ὁ πατὴρ τῆς Εὐγενίας ἦν πρόκριτος Ῥωμαῖος ζῶν μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐνθα ἔπληθον τότε φιλόσοφοι καὶ σοφισταὶ παντός ἔθνους. Ἡ νεαρὰ κόρη ἀνετρέφη λίαν ἐπιμεμελημένως καὶ ἐπωφελήθη τόσῳ ἐπιτυχῶς τῆς ἀνατροφῆς ταύτης, ὥστε μόλις ὀλίγον ἡλικιωθεῖσα, ἐσύχναζεν εἰς πάσας τὰς σχολὰς τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητόρων, συνοδευομένη ἀείποτε, ἐν εἶδει σωματοφυλάκων, ὑπὸ δύο εὐγενῶν νεανίσκων ὁμηλικῶν της. Οἱ δύο οὗτοι νεανίσκοι ἦσαν υἱοὶ ἀπελευθέρου τοῦ πατρός της, οἵτινες συνανετρέφθησαν μετ' αὐτῆς καὶ διέμειναν συσπουδασταὶ της.

Ἡ νεῆνις ἐγένετο ἐξαισίου καλλονῆς, καὶ οἱ δύο συνεταῖροί της, οἵτινες ἐκ συμπτώσεως ἐκαλοῦντο ἀμφοτέροι Ὑάκινθοι, ἠῤῥον ἀδιακόπως καὶ ἐφαιδρύνοντο· ὅπουδῆποτε παρέστη τὸ χάριεν τοῦτο ῥόδον τὸ καλούμενον Εὐγενία, πανταχοῦ παρίστατο καὶ οἱ δύο Ὑάκινθοι, περιπτάμενοι περὶ αὐτὴν ἢ ἀκολουθοῦντες αὐτὴν φαιδρῶ τῷ βήματι, ἐνῷ ἡ νεῆνις, μεταξὺ περιπατοῦσα, συνεζήτητε μετ' αὐτῶν. Οὐδέποτε φιλόσοφος ἔσχεν ἀκροατήριον κοσμιώτερον, ἀείποτε ἀκολουθοῦν τὴν γνώμην τῆς διδασκαλίας του, καὶ διαμένον κατὰ τὰς γνώσεις κατὰ πολὺ ὑποδεέστερον· ὥστε ἡ Εὐγενία ἀείποτε ἔλυε τὰ ζητήματα, καὶ αὐδῶλως ἐφοβεῖτο ὅτι θὰ παρίστατο κατωτέρα τῶν ἐταίρων της. Πάντες οἱ ἄθλιοι ποιηταὶ τῆς Ἀλεξανδρείας συνέθετον διθυράμβους καὶ ἐπιγράμματα πρὸς τιμὴν τῆς νεαρᾶς μουσῆς, καὶ οἱ καλοκάγαθοι Ὑάκινθοι

θοι ἀνελάμβανον τὴν ἀντιγραφὴν τῶν στίχων τούτων ἐπὶ πινάκων ἐκ χρυσοῦ, οὓς περιῆγον σὺν τῇ δεσποίνῃ των.

Ἄφ' ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ ἀπ' ἔτους εἰς ἔτος ἡ Εὐγενία εἰς κάλλος ἐπέδιδε καὶ σοφωτέρα καθίστατο. Ἦδη ἡ Εὐγενία προσετήκετο σπουδάζουσα εἰς τοὺς μυστηριώδεις λαβυρίνθους τῶν νεοπλατωνικῶν διδασκαλιῶν, ὅτε ὁ νεαρὸς ἀνθύπατος Ἀκυλιανὸς ἠράσθη αὐτῆς καὶ ἐζήτησεν εἰς γάμον παρὰ τοῦ πατρὸς. Ἄλλ' ὁ πατὴρ τῆς Εὐγενίας ὑπὸ τοσοῦτου σεβασμοῦ κατείχετο πρὸς τὴν θυγατέρα του, ὥστε, ἐναντίον τῶν παρὰ τοῦ νόμου καθιερωμένων αὐτῷ δικαιωμάτων, δὲν ἀπετόλμησε νὰ τῇ ἀπευθύνῃ οὐδεμίαν πρότασιν, παρέπεμψε δὲ τὸν μνηστῆρα εἰς τὴν ὑπερτάτην τῆς νεαρᾶς κόρης ἀπόφασιν, καίτοι οὐδεὶς γαμβρὸς ἦν καταλληλότερος τοῦ Ἀκυλιανοῦ.

Ἄλλὰ καὶ τῆς Εὐγενίας εἶχεν οὗτος ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν πρὸ πολλοῦ, διότι ὁ Ἀκυλιανὸς ἦν ὁ τελειότερος καὶ σημαντικώτερος ἀνὴρ τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐφημιζέτο ὡς λίαν νοήμων καὶ εὐψυχος. Καὶ ὅμως ὑπεδέχθη τὸν ἀνθύπατον ἀταράχως καὶ ἀξιοπρεπῶς, ἐν μέσῳ κυλίνδρων ἐκ μεμβράνης, καὶ ἱσταμένων ὀπισθεν τῆς ἑδρας τῆς τῶν δύο Ἰακίνθων. Ὁ μὲν ἦν περιβεβλημένος ἐσθῆτα οὐρανοβαφῆ, ὁ δὲ ἱμάτιον ῥοδόχρουν, ἡ δ' Εὐγενία ἐφόρει χιτῶνα λευκόχρουν περιλαμπῆ. Ἐένος τις ἤθελε διστάσει νὰ εἴπῃ ἐὰν ἀπέναντί του εἶχε τρεῖς καλλιπαρίους καὶ μελιχίους νεανίσκους μᾶλλον ἢ τρεῖς ἀγλαομόρφους νεάνιδας. Ἐνώπιον τούτου τοῦ δικαστηρίου παρέστη ὁ ἀνδρώδης Ἀκυλιανὸς μεγαλοπρεπῶς περικεκαλυμμένος ἐντὸς τῆς τηθένου του, καὶ βεβαίως εὐχερέστατον ἦν αὐτῷ νὰ καλήσῃ ἐλευθέρως καὶ νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν περιπαθῆ ἔρωτά του· ἀλλὰ, βλέπων τοὺς δύο νεανίσκους οὓς ἡ Εὐγενία μηδαμῶς διανοεῖτο ν' ἀπομακρύνῃ, ἐκάθησεν ἀπέναντί της ἐπὶ ἑδρας καὶ ἀπηύθυνε τὴν πρότασίν του διὰ λόγων βραχέων καὶ ἐναργῶν, κρατῶν τῆς ταραχῆς του, καθόσον δὲν ἐδύνατο ν' ἀποσπάσῃ τὰ ὄμματά του ἀπὸ τοσοῦτων θελγῆτρων.

Ἀπὸ τῆς Εὐγενίας διωλίσθησεν ἀδιόρατον μειδιάμα· ἀλλ' οὐδὲ κἄν ἐρύθημα τὴν περιέβαλε, διότι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ διάνοιά της εἶχον δεσπόσει καὶ τῶν μᾶλλον τρυφερῶν τῆς ψυχῆς της αἰσθημάτων. Ἀναλαβοῦσα ἦθος σπουδαῖον, ἀπεκρίνατο εἰς αὐτόν ὡς ἐξῆς: Ἡ ἐπιθυμία σου, Ἀκυλιανέ, καὶ τιμᾶ καὶ κολακεύει με· ἀλλ' ἔνεκα ταύτης δὲν πρέπει νὰ στερηθῶ καὶ φρονήσεως, καὶ θὰ ἐστεροῦμην ταύτης, ἐὰν, πρὶν ἢ γνωρίσωμεν ἀλλήλους, προσβαινὸν εἰς διάδημα ἀπερίσκεπτον. Πρὸ παντός, ὁπότεν ὑπανδρευθῶ, θέλω ὁ σύζυγός μου νὰ γνωρίσῃ τὴν διανοητικὴν μου ἀνάπτυξιν, νὰ μάθῃ νὰ σέβῃ τὰς ὀρέξεις μου καὶ νὰ συμμερίζηται αὐτάς. Ἔσει μοι λοιπὸν εὐπρόσδεκτος, ἐὰν συγκατατεθῆς νὰ με συνοδεύῃς καὶ ν' ἀσκήσῃ μετ' ἐμοῦ πρὸς ἀναζήτησιν τῶν ὑψηλῶν ἀληθειῶν, ὡς πράττουσιν οἱ δύο οὗτοι ἐταῖροί μου. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον θὰ κατανοήσωμεν εὐχερῶς ἐὰν ἐπλάσθῃμεν ὅπως συζήσωμεν, καὶ μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινός, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ καταβάλλωμεν κοινούς κόπους, θὰ δυνηθῶμεν νὰ κρίνωμεν ἐὰν ἀρμόζῃ

εἰς δύο πλάσματα τοῦ Θεοῦ νὰ βαδίζωσιν, οὐχὶ ἐν τῷ σκότει, ἀλλ' ἐν τῷ φωτί.

Εἰς τὴν ἀγέρωχον αὐτὴν ἀξίωσιν, ὁ Ἀκυλιανὸς ὑπέλαβεν ἀταράχως καὶ μεγαλοφρόνως, κατέχων κρυφίαν ἐξέγερσιν τοῦ θυμοῦ: Ἐὰν ποσῶς δὲν σ' ἐγνώριζον, Εὐγενία, δὲν ἤθελον προσέλθει ἵνα σε ζητήσω εἰς γάμον· τὸ δ' ἐπ' ἐμοί, εἰμι γνωστὸς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ῥώμην καὶ καθ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν ταύτην. Ἐὰν λοιπὸν ἡ πολυμάθειά σου δὲν ἐπαρκῆ ὅπως ἀπὸ τοῦδε κρίνης τίς εἰμι καὶ ὅ,τι ἀξίζω, φρονῶ, ποτὲ δὲν θέλει ἐπαρκέσει πρὸς τοῦτο. Δὲν ἤλθον, ὅπως ἐπαναλάβω τὰς σπουδὰς μου· ἤλθον ὅπως ζητήσω γυναῖκα, ὅσον δ' ἀφορᾶ εἰς τοὺς δύο τούτους παῖδας, ἐὰν συγκατανεύσῃς, σοὶ προτείνω νὰ τοὺς ἀποστείλῃς εἰς τοὺς ἐκυτῶν γονεῖς, ὅπως τοὺς συνδράμωσι καὶ γένωνται αὐτοῖς ὠφέλιμοι. Νῦν δὲ παρακαλῶ σε νὰ μ' ἀπαντήσῃς, οὐχὶ ὡς γυνὴ σοφῆ, ἀλλ' ὡς γυνὴ ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος.

Τοὺς λόγους ταύτους ἀκούσασα ἡ ὠραία φιλόσοφος περιεχύθη ὑπὸ ἐρυθήματος καὶ ἐγένετο ὡς χαϊρέφυλλον πορφυρᾶ, καὶ ὅτε ἀπήντησεν ἡ καρδιά της ἅπαλλε σφοδρῶς: Ἡ ἀπόκρισίς μου ἐστὶν ἐτοίμη, ἐπειδὴ οἱ λόγοι σου δηλοῦσιν, ὅτι ποσῶς δὲν μ' ἀγαπᾶς, Ἀκυλιανέ... Ποσῶς δὲ δὲν ἤθελον συγκινηθῆ, ἐὰν δὲν ἦτο ὕβρις εἰς κόρην εὐγενοῦς Ῥωμαίου τὸ ἀκούειν ψεύδη.

— Ποτὲ δὲν ψεύδομαι, ὑπέλαβε μετὰ ψυχρότητος ὁ Ἀκυλιανός. Χαῖρε!

Ἡ Εὐγενία ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον χωρὶς ν' ἀντιχαιρετίσῃ, καὶ ὁ ὑπατος ἀνεχώρησε οἴκαδε βραδυπορῶν. Κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ἡ Εὐγενία, νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἔργον της, ὡς ἂν μηδὲν εἶχε συμβῆ· ἀλλὰ τὰ γράμματα ὠροῦντο πρὸ τῶν τεθαμβωμένων ὀφθαλμῶν της, παρεκάλεσε δὲ τοὺς Ἰακίνθους ν' ἀναγινώσκωσιν αὐτοί, καθ' ὅσον ἡ καρδιά της ἔκαιε καὶ ἡ διάνοιά της ἐπλανᾶτο. Ἐὰν μέχρι σήμερον ὁ Ἀκυλιανὸς ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἀνὴρ ὁ θεωρηθεὶς κατάλληλος παρ' αὐτῆς ὡς σύζυγος, προϋποτιθεμένου ὅτι ἐπεθῶμι νὰ ὑπανδρευθῆ, ἀπὸ τοῦ νῦν καθίστατο ἀληθὴς πέτρα σκανδάλου στηθεῖσα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ της. Ὁ δὲ ὑπατος ἐξηκολούθησε πρὸς τοῖς ἰδίους σχολάζων, αἰτιώμενος κρύφα τῇ μανίᾳ του, ἥτις μηδαμῶς ἐπέτρεπε ν' ἀποβάλλῃ τῆς μνήμης τὴν ὠραίαν φιλόσοφον.

Μόλις δύο παρήλθον ἔτη καὶ ἡ Εὐγενία ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διαπρέπουσα ἐγένετο ἀληθῶς ἐπιφανὲς πρόσωπον, ἐνῶ οἱ Ἰακίνθοι παρὰ πάντων ἐθεωροῦντο ὡς δύο μεγάλα μειράκια μετὰ βαθυχνόου πώγωνος. Καίτοι δ' ἐν τῇ πόλει τὸ σκάνδαλον ἐξηπλοῦτο ὡς ἐκ τῆς ἀλλοκότου ταύτης ἀκολουθίας καὶ τὰ σατυρικά ἐπιγράμματα συνανεμίχθησαν, ἔστιν ὅτε πρὸς τοὺς διθυράμβους, οὐχ ἦττον ἡ Εὐγενία δὲν ἀπεφάσισε ν' ἀποσπασθῆ τῆς ἐπιτιμίου φρουρᾶς της· δὲν ἦτο ἀρὰ γε πάντοτε παρῶν ὁ ὑψηλόφρων ἀνὴρ, ὅστις ἐπεχείρησε νὰ τὴν ὑποχρεώσῃ ν' ἀποσπασθῆ ἀπ' αὐτῆς; Ὁ Ἀκυλιανὸς ἔζη διὰ τῶν ἀναμνήσεων, καὶ ἥκιστα ἐφαίνετο μεριμνῶν περὶ τῆς Εὐγενίας· καὶ ὅμως τὰ ὄμματά του εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐστρέφοντο γυναῖκα, καὶ οὐδόλως ἐσκέπτετο

περι γάμου, ὥστε ἔψεγον αὐτὸν, καθόσον ἄνθρωπος τῆς κοινωνικῆς τάξεώς του δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ διατελῇ ἄγαμος. Ἀφορμὴ καὶ τοῦτο εἰς τὴν ἰσχυρογνώμονα Εὐγενίαν νὰ μὴ τὸν προκαλέσῃ ἐπὶ διαλλαγᾶς ἀποπέμπουσα τοὺς ἀλλοκότους ἐταίρους τῆς. Πλὴν τούτου ἠρέσκετο νὰ καταφρονῇ τῶν ἐθίμων καὶ τῆς κοινῆς γνώμης μόνον ἑαυτὴν συμβουλευομένη, καὶ νὰ τηρῇ τὴν συνείδησιν βίου ἀμέμπτου ἐν περιστάσεσιν αἰτινες διὰ πᾶσαν ἄλλην γυναῖκα θὰ ἦσαν μεστὰι κινδύνων καὶ σκοπέλων. Ἐπὶ τοιαύταις προπετείαις ἐκατηγορεῖτο τότε ἡ Εὐγενία.

Καὶ ὅμως ἡ Εὐγενία πόρρω ἀφίστατο τῆς εὐτυχίας. Οἱ δύο οἰκεῖοί τῆς καὶ συνεπίκουροι ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἀφοῦ μετ' αὐτῆς διέτρεξαν οὐρανὸν, γῆν καὶ ἕδην, ἀποτόμως ἀνέπαυλαν ἐποιοῦντο, καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ περιτρέξωσιν ὀλοκλήρους λεύγας εἰς τοὺς ἀγρούς, χωρὶς οὐδὲ ἓνα κἄν λόγον νὰ εὐδοκῆσῃ ν' ἀπευθύνῃ πρὸς αὐτούς. Πρωῖαν τινὰ ἡ Εὐγενία ἐπεθύμησε νὰ ἐπισκεφθῇ ἐν κτήματι τῆς. Αὐτὴ ὠδήγει τὸ ἄρμα καὶ παρίστατο εὐπροσήγορος ἦν διασυχῆς ἡμέρας ἕκτος, ὁ ἀὴρ ἠρωματίζετο δι' ἀπείρων εὐωδιῶν· οἱ δὲ Ὑάκινθοι ἐτέρποντο βλέποντες τὴν Εὐγενίαν τόσον φαιδράν. Διήρχοντο δι' ἀγροτικῆς προαστείου ἐνθα οἱ χριστιανοὶ ἐπετρέπετο νὰ λατρεύωσι τὸν θεὸν αὐτῶν. Ἐτελεῖτο ἡ κυριακὴ λειτουργία· ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας μοναστηρίου ἐξήρχοντο ἤχαι εὐλαβεῖς ὕμου· ἡ Εὐγενία ἔστη ὅπως ἀκροασθῇ, καὶ ἤκουσε τὸν ἐξῆς στίχον τοῦ ψαλμοῦ: «Ὁν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ Θεός. Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα». (Δαυὶδ τοῦ προφητᾶ ἀνακτος, Ψαλμὸς μα').

Εἰς τοὺς ἤχους τοῦ ἔσματος τούτου, εἰς οὓς ἔπαλλε φωνὴ διαπύρου εὐλαβείας καὶ ταπεινώσεως, ἠσθάνθη αἴφνης νὰ ἐκλείπῃ ἀπ' αὐτῆς πᾶν ὅ,τι τεχνικὸν καὶ μάταιον· συνελοῦσα δ' εἰς ἑαυτὴν, βραδεῖ τῷ βήματι καὶ ἐν σιγῇ ἀνέλαβε τὴν διακοπεῖσαν πορείαν τῆς. Φθάσα εἰς τὴν οἰκίαν τῆς, κατεκλείσθη ἐντὸς αὐτῆς, ἀπέβαλεν ἂν ἐφόρει χιτῶνα καὶ περιεβλήθη ἀνδρικόν, κατόπιν δὲ συνεξήλασε μετὰ τῶν δύο Ὑακίνθων μὴδὲ παρὰ τῶν θεραπόντων τῆς γνωσθεῖσα. Εὐθὺ πρὸς τὸ μοναστήριον πορευθεῖσα, ἤνοιξε τὴν θύραν, καὶ παραστᾶσα ἐνώπιον τοῦ ἡγουμένου μετὰ τῶν δύο ἐταίρων τῆς, τὸν παρεκάλεσε νὰ τοὺς κατατάξῃ μετὰ τῶν μοναχῶν του, βουλήν καὶ οἱ τρεῖς θέμενοι ν' ἀπαρηθῶσι τὰ ἐγκόσμια καὶ ν' ἀρσιωθῶσι τῷ Κυρίῳ. Ὁ ἡγούμενος ὑποβάλων εἰς αὐτὴν διάφορα ζητήματα, εἰς ἃ εὐχερῶς ἀπεκρίνατο, καθὼν νουνεχῆς καὶ πεπαιδευμένη, ἔκρινεν ὅτι συνετύγχανε πρὸς νεανίσκους ἐπιφανοῦς οἴκου, καὶ προθύμως συγκατετέθη νὰ τοὺς εἰσαγάγῃ ἐν τῷ μοναστηρίῳ του, ἐνθα ἐνεδύθησαν τὸ ἐκκλησιαστικὸν τριβῶνιον.

Ἡ Εὐγενία ἀνεδεικνύετο τέλειος μοναχός, μικρὸς καὶ ἐράσμιος μοναχός· ἐκαλεῖτο ὁ ἀδελφός Εὐγένιος. Οἱ Ὑακίνθοι, χωρὶς νὰ ἐρωτηθῶσιν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐνδυθῶσι τὸ τριβῶνιον, μιμούμενοι τὴν Εὐγενίαν· ἀνέκαθεν ἦσαν

εἰθισμένοι ν' ἀκολουθῶσιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ θήλεος προτύπου των. Ὅμως ἑμοναστικὸς βίος ἐγένετο εἰς αὐτούς ἐπωφελής· διότι διήρχοντο ἡμέρας ἡσύχους, μὴ ὄντες τοῦ λοιποῦ περιορισμένοι εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλα καθήκοντα ἢ παθητικὴν ὑποταγήν. Ὁ ἀδελφός Εὐγένιος ποσῶς δὲν ἠρμόσθη πρὸς τὴν ἡσυχίαν· ἀποκατέστη ἔνδοξος μοναχός, ἔχων πρόσωπον λευκὸν ὡς μάργαρον, ὀφθαλμοὺς πυρόχρους καὶ παρὰ στήμα ἀρχαγγέλου. Μετέπεισε πολλοὺς εἰδωλολάτραις, περιεποιήθη ἀσθενεῖς καὶ πένητας, κατενόησε τὰς Ἀγίας Γραφάς, ἐδίδαξεν ἐπ' ἐκκλησίας λιγυφώνως, καὶ ἐπὶ τέλους θανόντος τοῦ ἡγουμένου ἐξελέχθη διάδοχός του, ὥστε ἡ τρυφερὰ Εὐγενία ἐγένετο ἡγούμενος διοικῶν ἐβδομήκοντα μοναχοὺς μικροὺς τε καὶ μεγάλους.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ πατὴρ τῆς Εὐγενίας μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς θυγατρὸς του καὶ τῶν δύο ἐταίρων τῆς, ἐπορεύθη ἵνα ἐρωτήσῃ τὸν χρησμὸν, ὅστις ἀπεκρίνατο ὅτι ἡ Εὐγενία ἀνάρπαστος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο καὶ εἰς ἀστερισμὸν μετεβλήθη. Οἱ ἱερεῖς ποσῶς δὲν ἐλυποῦντο ἐπιδεικνύμενοι εἰς τοὺς χριστιανούς· ὅτι ἐξηκολούθουν εἰσεῖτι νὰ τελῶνται θαύματα, ἐνῶ οὗτοι πρὸ καιροῦ ἠπίστουν ἐντελῶς εἰς αὐτά. Ἐδείκνυον μάλιστα εἰς τὸ στερέωμα ὡς τὸν νέον ἀστερισμὸν ὠρισμένον τι ἄστρον, ἔχον πλαγίους δύο μικροὺς δορυφόρους· οἱ Ἀλεξανδρίνοι ἴσταντο εἰς τὰς ὁδοὺς ἢ ἀνεβρίχωντο ἐπὶ τὰ δώματα τῶν οἴκων, ἵνα θαυμάσωσιν αὐτὸ, πολλοὶ δὲ, οἵτινες ἀνεμιμνήσκοντο τῆς ὠραίας Εὐγενίας, τῇ ἀπένεμον παλινδρομικὴν λατρείαν, καὶ ὑγρῷ ὄμματι παρηκολούθουν τὸ πλανώμενον εἰς τὸν κυάνεον οὐρανὸν ἄστρον.

Καὶ ὁ Ἀκυλιανὸς ἔτεινε εἰς τὰ ἄνω τὸ βλέμμα· ἔσειεν ὅμως τὴν κεφαλὴν καὶ ἔμενε σκεπτικός. Τούγκντιον, ὁ πατὴρ τῆς ὠραίας ἀφάντου ἀκαρδάντως ἐπίστευεν εἰς τὸ ἀγγελθὲν θαῦμα, ἐπήρετο ἐπὶ τούτῳ, μάλιστα δὲ τῇ συναγωγῇ τῶν ἱερέων κατώρθωσε νὰ στηθῇ ἀνδριάς τῇ Εὐγενίᾳ, καὶ νὰ ἀπονέμωσιν αὐτῇ θείας τιμᾶς. Ὁ Ἀκυλιανός, παρ' οὗ ἔδει νὰ ζητηθῇ ἡ νόμιμος ἄδεια, ἐχορήγησεν αὐτὴν ὑπὸ τὸν ὄρον ἢ εἰκὼν νὰ ὁμοιάζῃ τῷ πρωτοτύπῳ· τοῦτο δ' ἦν εὐχερὲς, διότι εὐρίσκοντο τῆς Εὐγενίας πλῆθος εἰκονίων καὶ προτομῶν. Ὁ μαρμαρίνος ἀνδριάς τῆς Εὐγενίας ἐστήθη ἐν τῷ προδρόμῳ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ἐδύνατο νὰ ὑποστῇ νικηφόρος τὰ βέλη τῆς κριτικῆς· διότι, πλὴν τῆς καταπληκτικῆς ὁμοιότητος, ὁ ἀνδριάς ἦν ἔργον ἰδεῶδες ὕψ' ὄλας τὰς ἐπόψεις.

Ὅταν οἱ ἐβδομήκοντα μοναχοὶ τοῦ μοναστηρίου ἐπληροφόρηθησαν τὰ συμβάντα σφόδρα ἐλυπήθησαν ἰδόντες τοὺς εἰδωλολάτραις μηχανευομένους τοιαῦτα μηχανήματα, — νὰ ἰδρῶσι νέον εἶδωλον καὶ ἀναισχύντως νὰ λατρεύωσι θνητὴν γυναῖκα· ἀλλὰ κατὰ τῆς γυναικὸς ταύτης ἰδίως ἐξήμεσαν πολλὰς λοιδορίας· οἱ μὲν τὴν ἀπεκάλουν αἰσχροβίον, οἱ δὲ συμπράκτορα τοῦ Σατανᾶ, καὶ μετὰ τῶν τρώγοντες ἐθορύβουν διαβολικὸν θόρυβον. Οἱ Ὑακίνθοι, οἵτινες ἦδη ἦσαν δύο καλοὶ δόκιμοι, καὶ εἶχον θάψαι ἐν τῇ καρδίᾳ των τὸ μυστικὸν τοῦ ἡγου-

μένου των, ἔρριψαν ἐπ' αὐτὸν βλέμμα ἐκφραστικόν· ἡ Εὐγενία διὰ σημείου τοῖς ἐπέταξε σιγὴν, καὶ εἰς τὰς ὕβρεις τῶν ἀγαθῶν πατέρων, ὡς εἰς ποινὴν ἀνταξίαν τῶν ἀμαρτημάτων της, ἐκουσίως ὑπέκυψε.

Πλὴν, περὶ μέσας νύκτας, ἡ Εὐγενία ἠγέρθη τῆς στρωμνῆς της, ἔλαβε βαρεῖαν σφύραν καὶ ἐξῆλθε τοῦ μοναστηρίου ἀκροποδητή, ὅπως ἀναζητήσῃ τὸ εἰδῶλον καὶ τὸ κατασυντρίψῃ. Εὐχερῶς ἔφθασεν εἰς τὸ περικαλλέστερον τῆς πόλεως μέρος, ἔνθα ἴδρυντο οἱ ναοὶ καὶ τὰ δημόσια καταστήματα καὶ ἔνθα εἶχε διέλθει τὴν νεαράν της ἡλικίαν. Οὐδὲ ψυχὴ ζῶσα εἰς τὰς ἐρήμους ὁδοὺς, εἰς τὰς σωρείας ἐκείνας τῶν ἀφῶνων καὶ νεκρῶν μαρμάρων, τὴν στιγμήν δὲ καθ' ἣν ὁ ψευδομοναχὸς ἀνῆλθε τὰς βαθμίδας τοῦ ναοῦ, ἡ σελήνη προσφαίνετο ἄνωθεν τῶν τῆς πόλεως σκιῶν, καὶ προέβαλλε τὸ ἄσπρον φέγγος της μέσον τῶν κίωνων τοῦ προδόμου. Τότε ἡ Εὐγενία ἠτένησε τὸ ἀξιοθαύμαστον ὁμοίωμά της, λευκὸν ὡς τὴν χιόνα τὴν πρὸ μικροῦ καταπεσοῦσαν, ἔχον τοὺς ὤμους ἑσμενοπρεπῶς κεκαλυμμένους δι' εὐρέος περιβλήματος φέροντος πτυχὰς ἐπιχαρίτους, φέρον εἰς τὸ στόμα ἐπικαθήμενον τὸ μειδιάμα, καὶ ἐπληρῆμενον τὸ βλέμμα. Ἡ νεαρὰ χριστιανὴ, ἠνορθωμένην κρατοῦσα ἐν χειρὶ τὴν σφύραν, ἐπλησίασε μετὰ περιεργείας· ἀλλ' ὅτε ἔφθασε νὰ διακρίνῃ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ εἰδώλου, ἠσθάνθη διὰ τῶν φλεβῶν της διαρρέουσαν ἠδεῖαν φρικίαν, τὸ σφυρίον κατέπεσε, καὶ κατέδυσεν εἰς τὸν θαυμασμὸν τοῦ κατόπτρου τούτου τοῦ παρωχημένου βίου. Πόθοι πικροὶ εἰσέβαλλον ἐν τῇ ψυχῇ της, ἐνόμισεν ὅτι ἐξόριστος ἐγένετο ἀπὸ κόσμου εὐτυχοῦς, καὶ κατεδικάσθη, ὡς ἀπόκληρος σκιά, νὰ πλανᾶται εἰς τὴν μοναξίαν. Ἡ εἰκὼν αὕτη, ἣ τὸν τύπον τὸν ἰδανικὸν παριστῶσα, ἄριστα διηρμήνευσε τὴν ἀληθῆ αὐτῆς φύσιν, ἣν ἡ σχολαστικότης ἐπεσκίασε, καὶ αἴφνης αἰσθησις ἀνωτέρα τῆς ματαιότητος τῇ ἀπεκάλυψε τὴν οὐσίαν της ὑπάρξενός της εἰς τὸ μαγικὸν φέγγος τοῦ ἀστέρους τῶν νυκτῶν. Δὲν ἔσφαλλεν ἄρ' γε τοῦ προορισμοῦ του;

Αἴφνης βήματα ἀντήχουν εἰς τὴν ὁδόν· ἡ Εὐγενία ἐκρύφθη ὑπὸ τὴν σκιὰν κίονος, καὶ εἶδε πλησιάσαντα ἄνδρα ὑψηλοῦ ἀναστήματος. Ἄνεγνώρισε τὸν Ἀκυλιανὸν ὅστις, ὄρθιος στάς ἀπέναντι τοῦ εἰδώλου, τὸ παρατήρησεν ἐπὶ πολὺ· εἶτα δὲ περιβιβάων αὐτὸ διὰ τοῦ ἐτέρου τῶν βραχιόνων του, ἀπεγεύσατο φιλημάτι τῶν μαρμαροποιήτων χειλέων του, μεθ' ὃ περιβληθεὶς αὖθις τὸν μακρύον, ἀπεχώρησεν ὡς ἤλθε, ἀλλεπάλληλα βλέμματα ρίπτων ὀπίσω. Ἡ Εὐγενία ἠσθάνθη ἑαυτὴν τρέμουσαν ἰσχυρῶς· ὁ θυμὸς ἀνῆλθε, κατέβαλε πάσας τὰς δυνάμεις της καὶ ἐπανῆλθεν ὅπου τὸ ἀγαλλμα, ἀνορθωμένην κρατοῦσα τὴν σφύραν, ὅπως δώσῃ πέρας εἰς τὴν ἐγκληματικὴν ταύτην φαντασμαγορίαν· ἀλλ' ἀντὶ νὰ καταθραύσῃ τὴν γλυκυτάτην εἰκόνα, τὴν ἐφίλησε καὶ αὐτὴ χέουσα δάκρυα θαλερὰ, καὶ ταχέως ἀπεμακρύνθη, διότι ἤκουσε τὰ βήματα τῶν περιπόλων. Τεθορυβημένη τὴν καρδίαν καὶ κλαίουσα εἰσῆλθεν εἰς τὸ κελλίων της. Δὲν ἐκοιμήθη πρὸ τῆς ἔω, καὶ δὲν παρέστη

εἰς τὸν ὄρθρον, ὄνειρευομένη συγχευμένως πληθὺν ὄλην ἀντικειμένων βεβαίως πάντη ξένων πρὸς τὴν θεῖαν λατρείαν.

Οἱ μοναχοὶ ἐφείσθησαν κατ' ἀρχὰς τοῦ ὕπνου τοῦ ἡγουμένου των, ὃν ἐπαρκῶς ἐδικαιολογουν αἱ παρατεταμέναι ἀγρυπνίαι· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, κατ' ἀνάγκην τὸν διατάραξαν, διότι ἐζητήθη δι' ἰδιαιτέραν ὑπόθεσιν. Γηραιὰ τις πλουσία γυνὴ, αἰτιωμένη βαρεῖαν ἀσθένειαν, ἐπεκαλεῖτο τὰς πνευματικὰς παρηγορίας τοῦ ἡγουμένου Εὐγενίου, οὗ πρὸ καιροῦ ἐγένωσκε τὴν εὐκλεᾶ φήμην. Οἱ μοναχοὶ ἐμερίμνησαν νὰ μὴ διαφύγῃ ἡ λίκν ἐπωφελῆς τῇ ἐκκλησίᾳ των κατὰκτησις αὕτη, καὶ ἐπροθυμοποιήθησαν ν' ἀφυπνίσωσι τὴν Εὐγενίαν. Ἐπορεύθη πρὸς τὴν ἐπισκέπτριαν, τεθορυβημένη καὶ τὰς παρειὰς κεχρωματισμένας ἔχουσα δι' ἐρυθρίματος, ὅπερ οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχον ἰδεῖ οἱ μοναχοί· τὸ πνεῦμά της ἐφοῖτα εἰσέτι πρὸς τὰς ὀπτασίας τοῦ πρῶινου ὄνειρου καὶ ἦτο πλήρες ἐντυπώσεων τῆς νυκτός. Ὡδηγήθη πρὸς τὴν εἰδωλολάτριδα, ἣν εὗρεν ἐντὸς θαλάμου μόνην, κατακειμένη ἐπὶ κλιντήρος. Ἦν δ' ἡ γυνὴ αὕτη, ὠραία καὶ νέα, οὐχὶ δὲ ἀσθενής, συντετριμμένη τὴν καρδίαν ἔχουσα, ἀλλ' ἀμαρτωλὴ καταφλεγόμενη ὑπὸ ἀλόγου καὶ ἀμέτρου ὀρέξεως. Μετὰ πολλοῦ κόπου ὑπεκρίθη κοσμιότητα, μεχριστοῦ ὁ ὑποτιθέμενος μοναχὸς ἐκαθέσθη παρ' αὐτῇ· ἀλλὰ τότε πλέον ἐδράξατο τῶν λευκῶν χειρῶν του, ἐκόλλησεν ἐπ' αὐτὰς τὸ μέτωπόν του καὶ τὰς ἐπλημμύρησεν ἐκ φιλημάτων. Ἡ Εὐγενία, οὐσα προκατελιημμένη, δὲν παρατήρησε τὰ βέβηλα μηχανήματα ταύτης τῆς γυναικός, καὶ ἐκλαβοῦσα κατὰ πρῶτον τὴν ζέσιν της ὡς ἐκφρασιν εὐλαβοῦς ταπεινοφροσύνης, ἠδιαφόρει περὶ αὐτῆς· ἐνθάρρυνθεῖσα δὲ ἡ ξένη ἐκ τῆς ἀνοχῆς ταύτης, τὴν ἐνηγκαλίσθη, νομίζουσα ὅτι συεσφιγγεν ἐπὶ τῆς καρδίας της τὸν εὐειδέστερον τῶν νεαρῶν μοναχῶν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, πρὶν ἢ ὁ ἀτυχὴς μοναχὸς συνέλθῃ ἐκ τῆς ἐκπλήξεώς του, συνεσφίχθη ὑπὸ τοῦ ἐρωτικοῦ τούτου πλάσματος, καὶ ὑπὸ μυριάδος σφοδρῶν φιλημάτων κατεπλημμυρίσθη. Καταθορυβηθεῖσα ὑπὸ τῆς προσβολῆς ἡ Εὐγενία συνῆλθε τέλος ἐκ τῆς ἀλλοφροσύνης της, ἀλλ' ἐδέησε νὰ παλαίσῃ ὅπως δυνήθῃ ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς ἀγρίας ταύτης περιπτύξεως.

Ταυτοχρόνως ὁ θῆλυς οὗτος δαίμων ἐπεκαλεῖτο συνεπίκουρον τὴν γλῶσσαν του· διὰ πλῆθος λέξεων κατὰδηλον ἐποίησατο τῷ κατεπτονημένῳ ἡγουμένῳ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν μαρμασμὸν της προσπαθήσασα συνάμα νὰ τῷ ἀποδείξῃ, ὅτι τοσαύτη νεότης καὶ τοσαῦτα θέληγτρα δὲν ἔπρεπε νὰ κωφεύσωσιν εἰς τοιαύτας παρακλήσεις. Συνάμα δὲ ἀνεόου τὴν μάχην, ὥστε ἡ Εὐγενία δὲν ἐδύνατο νὰ εὕρῃ μέσον ἀμυντικὸν καὶ ἐξήντησε τὴν ὑπομονὴν της. Ἀπαστράπτων τὸ βλέμμα ἔχουσα καὶ ὠρθωμένη τὴν κεφαλὴν, κατεμέμφοτο τὴν Μέγαιραν τὸσον πικρῶς καὶ δι' ἄρῶν τόσῳ δεινῶν, ὧν ἐργάται μόνον μοναχοὶ δύνανται νὰ ᾄσιν, ὥστε ἡ ξένη ἐπέισθη περὶ τοῦ ναυαγίου τῶν σχεδίων της, καὶ, λαβοῦσα αἴφνης μορφήν ἄλλην, προσέτρεξεν εἰς τὸ μέσον τὸ ἀπειράκεις ἐφαρμοσθὲν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐφευρέσεώς του παρὰ τῆς γυναικός τοῦ Πα-

τερρῆ. Ἐπήδησε λοιπὸν ἐπὶ τῆς Εὐγενίας, ἣν συνέσφιγγεν αὖθις μάνιακῶς, τὴν ἔρριψε πλησίον τῆς, καὶ ἔβαλε τοιαύτας κραυγὰς, ὥστε αἱ θεράπαιναι πανταχόθεν συνῆρυσαν. — Βοήθεια! ἐκραύγαζε, σώσατέ με ἀπὸ τούτου τοῦ ἀνθρώπου! — Συγχρόνως δὲ παρήτει τὴν Εὐγενίαν, ἥτις, πνευστιῶσα, ἀμηχανία κατεχομένη, συντεταραγμένη ἐκ φρίκης, ἠνορθώθη. Ἐν τῷ ἄμα αἱ θεράπαιναι ἤγειραν βοήν ὀξεῖαν, τινὲς δὲ τούτων ἔδραμον πρὸς βοήθειαν· ἐνῶ ἡ Εὐγενία, ἀλλολος ὑπὸ τῆς φρίκης καὶ πλήρης αἰσχύνῃς καὶ βδελυγμοῦ, ἔφυγε καταδιωκομένη ὑπὸ τῶν λοιδοριῶν καὶ τῶν διαφόρων κραυγῶν τοῦ ἔμμανοῦς συρφετοῦ.

Ἡ ἐκδικητικὴ δὲ εἰδωλολάτρις μετέβη ἐν τῷ ἄμα μετὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς συνοδίας τῆς πρὸς τὸν ὑπατον Ἀκυλιανόν, ὅπως καταγγεῖλη τὸν μοναχὸν ἐπὶ ἀνηκούστῳ ἀποπειρᾷ: ἀφοῦ ὑπεισηλθε παρὰ τῷ ἡγούμενῳ ὑποκριτικῶς, ὅπως τὸν ἐνοχλήσῃ κατ' ἀρχὰς δι' ἀποπειρῶν μετατροπῆς, ἀπεπειράθη, μετὰ τὴν ματαίωσιν τῶν προσπαθειῶν τῆς, νὰ τὸν ἀτιμάσῃ. Ἀπαξάπασαν τὴν ἀκολουθίαν τῆς εἶχε συναγείρη, ὅπως μαρτυρήσῃ ἐπὶ τῷ ἐγκλήματι. Ὁ δ' Ἀκυλιανὸς ἐξοργισθεὶς ἐπὶ τηλικούτῳ κακουργήματι, ἀμέσως διέταξε νὰ κυκλωθῇ τὸ μοναστήριον καὶ νὰ προσαγάγῃσιν ἐνώπιόν του τὸν τε ἡγούμενον καὶ τοὺς μοναχοὺς, ὅπως τοὺς δικάσῃ.

— Τοιαῦται λοιπὸν αἱ ἀρχαὶ τοῦ σταδίου σας, ἄτιμοι ὑποκριταί; εἶπε διὰ τόνου σοβαροῦ. Μόλις σας ἠνέχθημεν, ἀτιμάζετε τὰς γυναῖκάς μας, περιστρέφεσθε ὡς λύκοι πέριξ τῆς ποίμνης; Τοιαῦτα λοιπὸν διδάγματα σας ἐδίδαξαν ὁ Κύριος ὑμῶν, ὃν σέβω πλέον ὑμῶν, πονηροί; Βεβαίως ὄχι. Ἐστὲ συμμορία κακούργων καθωραϊζομένη δημοσίως δι' ἐντίμου ὀνόματος, ὅπως κρύφα εὐχερέστερον ἀμαρτάνητε. Ἀπολογήθητε λοιπὸν, ἐὰν δύνασθε, κατὰ τῆς ἀποδιδομένης εἰς ὑμᾶς κατηγορίας.

Κατόπιν ἡ κακόπιστος χήρα ἐπανελάβε τὴν πλαστὴν διήγησίν τῆς, διακόπτουσα αὐτὴν συνεχῶς διὰ στεναγμῶν καὶ δακρῶν. Ὅταν δ' ἐπαύσατο διηγουμένη, περιεκαλύφθη αὖθις ἐντὸς τοῦ καλύμματός τῆς μετὰ χειρονομίας αἰδοῦς ἐξαγριωθείσης. Οἱ μοναχοὶ φρίκη καταληφθέντες προσέβλεψαν ἀλλήλους, εἶτα δ' ἐστράφησαν πρὸς τὸν ἡγούμενόν των, οὗ τὴν ἀρετὴν ἐθεώρουν ὑπερτέραν πάσης ὑπονοίας, καὶ ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἤρξαντο ἀπακρούοντες τὴν κατ' αὐτοῦ ψευδῆ κατηγορίαν. Πλὴν δὲ τῆς πολυαριθμοῦ θεραπείας τῆς προδοτίδος, πλεῖστοι γείτονες καὶ τινες παροδίται, ἰδόντες τὸν ἡγούμενον ἐξεληθόντα τῆς οἰκίας ἀμηχανοῦντα καὶ τεθορυβημένον, καὶ θεωροῦντες αὐτὸν καλῆ τῆ πίστει ἔνοχον, προσήρχοντο νῦν νὰ μαρτυρήσωσι κατ' αὐτοῦ ἀνεπιφυλάκτως· οἱ δὲ ταλαίπωροι μοναχοὶ κατεβάλλοντο ὑπὸ τοῦ πλήθους. Οἱ ὀφθαλμοὶ των προσηλοῦντο ἐπὶ τοῦ ἡγουμένου των, καὶ ἡ ἀνθηρὰ νεότης του παρέστη εἰς τινὰς γέροντάς ὑποπτος. — Ἐὰν ἦτο ἔνοχος, ἀνεκραύγαζον, ἡ θεία δίκη ἤθελεν ἐπισκῆψαι ἐπ' αὐτὸν, ὡς αὐταὶ οὗτοι ἀπὸ τοῦδε τὰν παρέδιδον εἰς τὴν ἀνθρώπινον δικαιοσύνην.

Ἀπάντων τὰ βλέμματα ἐστράφησαν πρὸς τὴν Εὐγενίαν, μένουσαν ἐγκαταλειμμένην ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους. Ὅτε συνελήφθη μετὰ τῶν μοναχῶν, εὐρέθη κοιμωμένη ἐντὸς τοῦ κελλίου τῆς· ἔκτοτε δὲ ἴστατο ὀρθία, κάτω νεύουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἔχουσα δὲ τὴν κορδύλην καταβιδασμένην ἐπὶ τοῦ μετώπου. Διετέλει εἰς κρίσιμον θέσιν· διότι, ἐὰν μὲν ἀπέκρυπτε τὸ μυστικὸν τῆς γεννήσεώς τῆς καὶ τοῦ φύλου τῆς, ἤθελε συντριβῆ ὑπὸ τοῦ πελέκεως τῆς ψευδομαρτυρίας· ἐὰν δὲ τὸ ἀπεκάλυπτεν, ἡ θύελλα λυσοῦδῶς ἤθελεν ἐπιπνεῦσει ἐπὶ τοῦ μοναστηρίου, καὶ αὐτὴν πρώτην ἤθελε κατακλύσει, καθότι μοναστήριον, ὅπερ ἐκέκτητο ἡγούμενον νεαράν καὶ εὐεῖδῃ γυναῖκα ἔδει νὰ ὑποκύψῃ εἰς πᾶσαν οἰανδήποτε καταδρομὴν ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν. Καὶ δὲν ἤθελον παράσχει ἀφορμὴν κατακρίσεως κατ' αὐτῆς οἱ φόβοι οὗτοι καὶ αἱ ἀβεβαιότητες, ἐὰν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἠσθάνετο ἀγνὴν τὴν καρδίαν τῆς κατὰ τὰς μοναχικὰς ἰδέας· ἀλλ' ἀπὸ τῆς τελευταίας νυκτὸς τὸ σχίσμα εἶχεν ἐκραγῆ ἐντὸς τῆς καρδίας τῆς, καὶ ἡ ἀτυχὴς συνάντησις τῆς πρὸς τὴν πονηρὰν εἰδωλολάτριδα, συνετέλεσε τὸ ἔργον τῆς ψυχικῆς συνταράξεως, ὥστε δὲν εἶχε πλέον τὴν τόλμην ν' ἀποφασίσῃ ἀποφασιστικόν τι μέτρον καὶ νὰ θαυματουργήσῃ.

Καθ' ἣν λοιπὸν στιγμὴν ὁ Ἀκυλιανὸς τὴν ἐκάλεσε πρὸς ἀπολογία, ἀνεμνήσθη τῆς ἀγάπης ἣν τῇ ἀπένευε καὶ ὠπλίσθη ἐλπίσιν. Μετὰ σεμνοπρεπείας καὶ ταπεινῆ τῆ φωνῆ ἀπεκρίνατο ὅτι ἀθῶα ἦν καὶ ὅτι προσεφέρετο ν' ἀποδείξῃ τοῦτο, ἐὰν ὁ ὑπατος ἤθελε νὰ τῇ ἐπιτρέψῃ νὰ τῷ λαλήσῃ κατ' ἰδίαν. Ὁ Ἀκυλιανὸς, οὐκ οἰδᾷ πως, συνεκινήθη ὑπὸ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς ταύτης καὶ ἐν τῷ ἄμα παρέσχεν αὐτῇ, τὴν αἰτηθεῖσαν ἀκρόασιν. Ὡδηγήθη οὖν ἡ Εὐγενία εἰς τὸ ἐνδότερον τῆς οἰκίας καὶ μετ' αὐτῆς ἐκλείσθη ὁ Ἀκυλιανὸς ἐντὸς θαλάμου κερωρισμένου. Ἄμα ἐκεῖ φθᾶτά, ὕψωσεν ἐπ' αὐτὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἔρριψεν ὀπίσω τὴν κορδύλην τῆς, καὶ τῷ εἶπε: — Ἐγὼ εἰμι ἡ Εὐγενία, ἣν ἡμέραν τινὰ ἐζήτησας εἰς γάμον.

Παρευθὺς τὴν ἀνεγνώρισεν ὁ Ἀκυλιανὸς καὶ ἐπέισθη ὅτι ἦτο αὐτὴ ἐκείνη· ἀλλὰ συγχρόνως κατηγανᾶκτησε, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ του ἀνῆλθεν ἡ ζηλοτυπία, σκεφθεὶς ὅτι ἐκείνη, ἣν ἀνεῦρεν ὡς ἐκ θαύματος, ἀνεπαρίστατο ὑπὸ μορφὴν γυναικὸς, ἥτις ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἶχε ζήσει ἐν μέσῳ ἐβδομήκοντα μοναχῶν. Συγκρατήσας λοιπὸν ἑαυτὸν, καὶ διασκοπήσας αὐτὴν διὰ τοῦ βλέμματός, προσεποιήθη ὅτι οὐδεμίαν πίστιν ἀπέδιδεν εἰς τοὺς λόγους τῆς. — Ὑπολαβὼν δέ: — Τῷ ὄντι, εἶπε, πολλὸ ὁμοιάζεις τὴν ἀνόητον ἐκείνην· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν πρόκειται περὶ τούτου. Κατὰ πρῶτον θέλω νὰ μάθω τί κατέπραξες εἰς τὴν χήραν αὐτήν.

Ἡ Εὐγενία, περίφοβος γενομένη ἐκ τοῦ πρώτου τούτου βήματος, ἔντρομος ἀφηγήθη τὸ συμβᾶν, καὶ ὁ Ἀκυλιανὸς ἐνόησεν ἐκ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς πόσον ψευδὴς ἦν ἡ ἀποδιδόμενη εἰς αὐτὴν κατηγορία. Ἐν τούτοις ἀπεκρίνατο δι'

ἐπιπολαίας ψυχραιμίας. — Τίνοι λοιπὸν τρόπῳ, ἐὰν ἀληθῶς εἶσαι σὺ ἡ Εὐγενία, ἐγένεσο μοναχός, ἐπὶ τίνι σκοπῷ καὶ πῶς τοῦτο δυνατόν;

Πρὸς ταύτην τὴν ἐρώτησιν ἠρυθρίασε καὶ ἐταπείνωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς τὰ μάλα τεθορυβημένη. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἀπήλαυεν ἀορίστου ἡδονῆς ἀνευρισκόμενη τελευταῖον κατέναντι παλαιοῦ γνωρίμου, πρὸς δὲ ἡδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ἑαυτῆς καὶ περὶ τοῦ παρελθόντος βίου της. Χωρὶς λοιπὸν ποσῶς νὰ παρακληθῆ ἐπὶ τούτῳ, διηγήθη ἀφελῶς πᾶν ὅ,τι συνέβη εἰς αὐτὴν ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀφαντος ἐγένετο· οὐδεμίαν μόνον μνεῖαν περὶ τῶν Ὑακίνθων ἐποιήσατο. Ἡ διήγησις αὕτη, δὲν ἀπῆρσεν εἰς τὸν ὕπατον, μετὰ πολλοῦ κόπου ἀποκρύψαντα ἦν ἠσθάνθη εὐχαρίστησιν παριστάμενος ἐνώπιον τῆς ὠραίας Εὐγενίας. Οὐχ ἤττον κατενίκησε τὴν ἀνυπομονησίαν του, ὅπως ἔως τέλους φέρῃ τὴν δοκιμασίαν καὶ κρίνῃ ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς της, ἐὰν διέτέλει εἰσέτι ἡ νεαρὰ ἐκείνη, ἀγνή καὶ ἄμωμος κόρη, ὅαν εἶχε γνωρίσει αὐτήν. — Ταῦτα, πάντα, εἶπεν, εἰσὶν ἱστορία ἀρίστα ἐπινοηθεῖσα. Ἐν τούτοις, οἰκιδήποτε ἂν ἦσαν αἱ πολυμορφίαι τοῦ προσώπου ὅπερ ὑποκρίνεσαι, δὲν ἤθελον θεωρήσει τοῦτο ἱκανὸν συμβεβηκότων τόσῳ παραδόξῳ; ἡ ἀληθὴς Εὐγενία βεβαίως δὲν ἤθελε προτιμήσει νὰ περιβληθῆ τὸ τριβώνιον, καθόσον, ἐξετάζῳ κατ' ἑμαυτὸν, ὁποῖαν ὑπόληψιν, ὁποῖαν ἀξίαν κέκτηται γυνὴ σοφὴ καὶ εὐλαβὴς φέρουσα τὸ τριβώνιον καὶ συζῶσα μετὰ ἐβδομήκοντα μοναχῶν; Τὸ ἐπ' ἐμοὶ λοιπὸν, εἶσαι μικρὸς ἀγύρτης ἀγένειος, οὐδεμίαν ἐμπνέων μοι ἐμπιστοσύνην. Ἄλλως τε ἡ Εὐγενία περὶ ἧς λέγεις ἐκηρύχθη ὡς θεὰ κατηστερίσθη καὶ τὸ ὁμοίωμα της ἴσταται εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ, καὶ θέλει μεταμεληθῆ, ἐὰν ἐμμείνης τῆ βλασφημίᾳ σου.

— Τοῦτο τὸ ὁμοίωμα, ἤλθε τις καὶ τὸ ἐνηγκαλίσθη τὴν παρελθούσαν νύκτα, ὑπέλαβεν ἡ Εὐγενία ταπεινῆ τῆ φωνῆ καὶ βλέμμα ἀόριστον ῥίψασα ἐπὶ τοῦ Ἀκυλιανοῦ, ὅστις πάραυτα ἔμεινε κεχηνός. — Πῶς λοιπὸν ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ βασανίζῃ τὸ πρωτότυπον; Ὁ Ἀκυλιανὸς κρατήσας τῆς συγκινήσεώς του καὶ προσποιηθεὶς ὅτι οὐδὲν ἐνόησεν, ἀπεκρίθη μετὰ ψυχρότητος καὶ ἐν εἴδει συμπεράσματος: Ἐν συντομίᾳ, καὶ πρὸς τιμὴν τῶν ἀτυχῶν χριστιανῶν μοναχῶν, οἵτινες μοι φαίνονται ἀθῶοι, δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω ὅτι εἶσαι γυνή. Προπαρασκευάσθητι λοιπὸν ἵνα δικασθῆς, καθόσον αἱ ἐξηγήσεις σου ποσῶς δὲν μ' ἱκανοποίησαν.

— Ἔστω μοι λοιπὸν ὁ Θεὸς βοηθός! ἀνέκραξεν ἡ Εὐγενία καὶ διαῤῥήξασα τὸν μοναχικὸν χιτῶνα, ὠχρίασεν ὡς λευκὸν ῥόδον καὶ ἐκυρτώθη ὑπ' αἰδοῦς καὶ ἀπελπισίας καταβληθεῖσα. Ὁ Ἀκυλιανὸς τὴν ἔλαβεν εἰς τὰς ἀγκάλας του, τὴν ἐσφιγξεν ἐπὶ τῆς καρδίας του καὶ τὴν ἐκάλυψε διὰ τοῦ μανδύου του. Τὰ δάκρυά του κατέῤῥευσαν ἐπὶ τοῦ ὠραίου ἐκείνου μετώπου, διότι ἐπέισθη, ὅτι ἦν ἐντιμος γυνή. Τὴν μετέφερε λοιπὸν εἰς τὸν παρακείμενον θάλαμον, τὴν ἀπέθηκεν ἑλαφρῶς ἐπὶ πολυτελεστάτης κλίνης καὶ τὴν ἐκάλυψεν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν διὰ πορφυροχρῶν καλυμμάτων.

εἶτα δὲ, περιπτυσάμενος αὐτὴν καὶ αὖθις ἐξῆλθε κλείσας μετὰ προσοχῆς τὴν θύραν. Μεθ' ὃ ἀναλαβὼν τὸ κάτω κείμενον τριβώνιον, θερμὸν ἔτι, ὑπέστρεψεν ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους, ὅπερ τὸν ἀνέμενε, καὶ ἐλάλησεν ὡς ἐξῆς:

— Σὰς ἀναγγέλλω συμβᾶν λίαν παράδοξον! Οἱ μοναχοὶ οὗτοι εἰσὶν ἀθῶοι· πορευθήτωσαν εἰς εἰρήνην! Ὁ ἡγούμενός σας ἦν δαίμων, βεβαίως κατελθὼν ὅπως σὰς ὠθήσῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας. Λάβετε τὸ τριβώνιον του καὶ διαφυλάξατε αὐτὸ εἰς ἀνάμνησιν τοῦδε τοῦ συμβάντος, καθόσον, ἀφοῦ μετεμορφώθη, ἐνώπιόν μου, ἀφαντος ἐγένετο καὶ διεσκορπίσθη οὐδὲ ἴχνος κἄν καταλιπών. Ὡς πρὸς δὲ τὴν γυναῖκα ταύτην τὴν ἀποπειραθεῖσαν τῆ συναρωγῆ τοῦ δαίμονος τούτου τὴν καταστροφὴν σας, αὕτη ὑποπτώς ἐστι γοητείας καὶ θέλει ῥιφθῆ εἰς τὰς φυλακάς. Νῦν δὲ, ἐπιστρέψατε πάντες οἴκαδε καὶ εὐδαιμονεῖτε.

Ἄπαντες ἐξεπλάγησαν εἰς ταύτας τὰς ἀποκαλύψεις, καὶ περίφοβοι παρετήρησαν τὸ ἔνδυμα τοῦ δαίμονος, ἐνῶ ἡ χήρα ὠχρίασε καὶ συγκαλύψασα τὸ πρόσωπον δῆλῃν τὴν ἐνοχὴν της ἐποίησατο. Οἱ μοναχοὶ μεγάλῃν χαρὰν ἐκ τῆς νίκης των ἀπήλαυσαν καὶ ἀνεχώρησαν πλήρεις εὐγνωμοσύνης κομίζοντες μεθ' ἑαυτῶν τὸ κενὸν τριβώνιον, ποσῶς μὴ ὑποπτεύοντες ὅποιον γλυκὺ περιεχόμενον εἶχε ἐγκλεισθῆ ἐντὸς τῆς σκληρᾶς ταύτης ἐνδυμασίας. Καὶ ἡ μὲν χήρα ἀπήχθη εἰς τὴν φυλακὴν, ὁ δὲ Ἀκυλιανὸς μετεκαλεσάμενος παρ' ἑαυτοῦ ἀρχαῖον θεράποντα, ὃ πάσαν παρεῖχε πίστιν, διέτρεξε μετ' αὐτοῦ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὅπως ἀγοράσῃ βαρύτιμα καὶ ἀφθονα ἱμάτια γυναικεῖα, ἅτινα ὁ δούλος μετήνεγκε κρύφα εἰς τὴν οἰκίαν.

Ὁ ὕπατος εἰσῆλθεν ἀρροποδητὴ ἐντὸς τοῦ θαλάμου ἔνθα εἶχεν ἀφήσει τὴν Εὐγενίαν, ἐκάθησεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς κλίνης, καὶ παρετήρησεν ὅτι ἐκοιμᾶτο ἡσύχως, ὡς ἄνθρωπος ἀναπαυόμενος μετὰ μεγάλῳ κάματον. Δὲν ἐδυνήθη ὅμως νὰ κρατήσῃ τοῦ γέλωτός του ὅτε εἶδε τὴν ὡς ἐκ βελούδου μέλανος μοναχικὴν κεφαλὴν της, ἀκουσίως δὲ ἐπέθηκε τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν δίκην ψήκτρας τριχῶν της. Τότε ἀφυπνίσθη ἡ Εὐγενία καὶ ἠνέωξε τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ δ' Ἀκυλιανὸς, διὰ γλυκείας φωνῆς στραφεὶς πρὸς αὐτήν: Ἐπιθυμεῖς λοιπὸν νὰ γίνης σύζυγός μου; ἀλλ' ἡ Εὐγενία μῆτε ναὶ μῆτε ὄχι ἀποκριθεῖσα, ἐφρικίασεν ἑλαφρῶς ὑπὸ τὰ πορφυροχρῶα καλύμματα τὰ καλύπτοντα αὐτήν. Κατόπιν ὁ Ἀκυλιανὸς ἀνεχώρησε, μεταβάς πρὸς ἀγορὰν ἐνδυμάτων καὶ κοσμημάτων, τῶν ἀναγκαιούτων πρὸς ἔνδυσιν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ὠραίας γυναικὸς τοῦ καιροῦ ἐκείνου, καὶ τὴν ἀφῆκε μόνην.

Τῆ αὐτῆ ἐσπέρας, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ὁ Ἀκυλιανὸς ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν παλαιὸν θεράποντά του, ὠδήγησε τὴν Εὐγενίαν μίαν τῶν ἐξοχικῶν του οἰκιῶν, κειμένην ἐπὶ χαριστάτης καὶ μονήρους τοποθεσίας, ἐντὸς δασῶδους δενδρῶνος. Ἐκεῖ δὲ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι ἠνώθησαν εἰς γάμον. Ἐπὶ πολὺ εἶχον ἀναμείνει τὴν ἔνωσίν των· καὶ ὅμως δὲν ἐπόθουν τὸν ἀπολεσθέντα χρόνον, διότι συνηθάζοντο τὴν ἀμοιβαίαν εὐδαιμονίαν των. Καὶ ὁ μὲν Ἀκυ-

λικανός ἐφ' ὅλης τῆς ἡμέρας κατεγίνετο εἰς τὸ ἔργον του, τὴν δ' ἐσπέραν ἤρ-
χετο πρὸς τὴν γυναῖκά του, ἀγόμενος ὑπὸ τῶν θυμοειδεστέρων ἵππων του.
Ἐν ἡμέραις δὲ βροχῆς καὶ θυέλλης, ὅπου ἡ ἀτμόσφαιρα ἦν βαρεῖα καὶ
μελγχολικὴ, ἤρχετο πρὸς τὴν γυναῖκά του ἐνωρίτερον τοῦ συνήθους, ὅπως
ἰλαρύνῃ τὴν προσφιλέη του Εὐγενίαν. Ἡ δ' Εὐγενία, μεθ' ὅσης ζέσεως ἄλλοτε
εἶχε καταγίνειν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀσκη-
τικῆς, μετ' ἴσης ἤδη κατέγινεν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς συζυ-
γικῆς ἀφοσιώσεως. Ὅταν δ' ἡ κόμη τῆς ἀνεφύη καὶ ἐπαρκῶς ἀνεπτύχθη, ὁ
Ἄκυλιανός ὠδήγησε τὴν εὐεῖδῃ σύζυγόν του παρὰ τοῖς ἐκπλήκτοις γονεῦσι,
καὶ οἱ γάμοι τῶν ἐτελέσθησαν μετὰ πομπῆς. Ὁ πατήρ τῆς Εὐγενίας ἐψεύ-
σθη τὰς ἐλπίδας του, ἰδὼν τὴν θυγατέρα του ἀπλήν γυναῖκα γηίνως ἐρῶσαν
τοῦ συζύγου της, ἐνῶ τὴν ἐνόμιζε θεὰν ἀθάνατον ἐν ἀστερισμῷ ἐπουρα-
νίῳ, καὶ μετὰ τινος ψυχικῆς ὀδύνης εἶδεν ἀφαιρούμενον ἀπὸ τοῦ ναοῦ τὸ
ἄγαλμα τὸ ἄλλοτε αὐτόθι λατρευόμενον· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ παρηγορήθη
βλέπων τὴν θυγατέρα του εἴπερ ποτε χαριστέραν καὶ ὠραιότεραν. Ὁ Ἄκυ-
λιανός ἐτοποθέτησε τὸ ἐκ μαρμαῦρου εἰδῶλον ἐντὸς τοῦ ὠραιότερου δωματίου
τῆς οἰκίας του, ἀλλ' ἔκτοτε δὲν ἐπεθύμησε νὰ τὸ περιπτύχῃ, νῦν εὐρῶν
καλλίτερον.

Ἀφοῦ ἡ Εὐγενία μεγέλας προόδους εἰς τὸν γάμον ἔκαμεν, ἐστράφη πρὸς
ἐτέρας σπουδὰς καὶ ἐπεχείρησε νὰ προσηλυτίσῃ τὸν σύζυγόν της εἰς τὸν χρι-
στιανισμόν, ὃν δὲν εἶχε παύσει πρεσβεύουσα καὶ τότε μόνον ἠσύχασεν ὅτε ὁ
Ἄκυλιανός δημοσίως παρεδέχθη τὴν ἑαυτῆς πίστιν. Ἡ ἀγιογραφία προστί-
θησι τίνι τρόπῳ ἄπασα ἡ οἰκογένεια ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην, καθ' ἣν ἐποχὴν
ὁ Οὐαλεριανός, ὁ χριστιανομάχος, παρέλαβε τὸν θρόνον, καὶ τίνι τρόπῳ, ἐπὶ
τῶν ἀρξάμενων τότε καταδιώξεων, ἡ Εὐγενία ἐνδόξως ἐμαρτύρησε καὶ παρά-
δοξα θαύματα πρὸ τοῦ θανάτου ἐτέλεσε. Τὸ κράτος δὲ ὅπερ ἡ Εὐγενία εἶχεν
ἐπὶ τοῦ Ἄκυλιανοῦ ἦν τόσῳ ἰσχυρόν, ὥστε κατώρθωσε νὰ τῇ ἐπιτραπῇ νὰ
προσλάβῃ μεθ' ἑαυτῆς εἰς Ρώμην ἐξ Ἀλεξανδρείας τοὺς δύο ἀδελφοὺς Ἰα-
κίνθους, οἵτινες ἠτύχησαν ἐπ' ἴσης νὰ περιβληθῶσι τὸν στέφανον τοῦ μαρ-
τυρίου· ἐντὸς σαρκοφάγου ἀνευρέθησαν ἐν ταῖς κατακόμβαις τὰ λείψανά των
ἠνωμένα ὡς δύο ἀμνοὶ ἐντὸς νεκρικῆς σινδόνος.

* *
*

Ὡς μέχρι τοῦδε παρετηρήθη, τὴν ὑφὴν τοῦ λόγου τοῦ κ. Κέλλερ χαρακτη-
ρίζει ἡ τῆς εἰρωνείας ἐπίχρωσις ἣν μίγνυσιν εἰς τὰς ἐκφράσεις του, αἱ ὀλι-
σθηραὶ φωταύγειαι αἷς ἡ εὐτραπελικὴ ρίπτει ἐπὶ τοῦ δυσνοήτου ἐκείνου κόσμου
τῶν ἀρχαίων ἀγιογραφῶν. Ἡ αὐτοσχέδιος αὐτῆ ἐποψὶς παράγει ἀρκούντως
ἀλλόκοτον ἀποτέλεσμα ἐν ταῖς δυσὶν ἀγιογραφίαις ταῖς φερύσαις ἐπιγραφὰς
ἡ Παρθένος καὶ ὁ Διάβολος, ἡ Παρθένος ἱππότης, καὶ οὕσαι ἔργα τολμη-
ρὰς ἐπινοήσεως καὶ ἀπροσδοκῆτου πλοκῆς. Ἡ ἄμωμος Παρθένος ἀνθρώπινον

μορφήν λαμβάνουσα, προσέρχεται ὅπως δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς προστα-
τευομένους της. Ὁ κόμης Ζεμπζῶ πωλήσας εἰς τὸν διάβολον τὴν γυναῖκά
του Βερτρὰδην, τὴν ὀδηγεῖ τῇ παραμονῇ τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Βαμπουργου
εἰς τι δάσος διὰ νὰ τὴν παραδώσῃ εἰς τὸν ἀγοραστήν. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν συναν-
τῶσιν ἐκκλησίαν καὶ ἡ Βερτρὰδη εἰσέρχεται ἐντὸς αὐτῆς ἵνα προσευχηθῇ,
ἀποκοιμηθεῖσα δὲ παρὰ τὸ θυσιαστήριον ἀντικαθίσταται ὑπὸ τῆς παρθένου,
ἣν ὀδηγεῖ ὁ κόμης εἰς τὸν πονηρόν· ἡ Παρθένος τότε συνάπτει πάλιν μετὰ
τοῦ διαβόλου καὶ κατορθώνει τὴν διάλυσιν τῆς μετὰ τοῦ κόμητος συμφωνίας.
Ἄλλ' ὁ Ζεμπζῶ ἀποθνήσκει· ἡ δὲ χεὶρ τῆς γυναικὸς του ἔσται τὸ βραβεῖον
ἱπποτικῆς ἀθλῆς. Νῦν δὲ ἡ Παρθένος ὑποκαθίσταται εἰς νεαρὸν ἱππότην, κερ-
δαίνει ἀμέσως τὴν νίκην ὑπὲρ τῆς ὠραίας Βερτρὰδης ἣτις ἐν τούτοις κοιμᾶ-
ται ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας. Ἐν ταύτῃ τῇ διηγήσει εὐρηταὶ ἀσαφῆς ἀνάμνησις
τῆς Ἀθηναῖς μεταμορφώσεως εἰς Διομήδην, ὅπως πολεμήσῃ τοὺς Τρῶας.
Εἰς τὴν μικρὰν Ἀγιογραφίαν τοῦ Χοροῦ, παρατηροῦνται αἱ ἐννέα Μοῦσαι,
ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, καθήμεναι εἰς τὴν οὐρανίαν τράπεζαν μετὰ τῆς ἁγίας Και-
κίλης καὶ ὑπηρετούμεναι ὑπὸ τῆς ἁγίας Μάρθας ἐνδεδυμένης χιτῶνα θερα-
παίνης. Λυπηρόν ἐστίν ὅτι ὁ κωμικὸς οἰστρας τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ πρὸς
τὸν ἀστεῖσμον κλίσις του τὸν παρεκτρέπουσιν ἐνίοτε τῆς εὐθείας καὶ τὸν
ὠθοῦσιν εἰς χυδασιότητας. Τὸ μυθολόγημα, ἐπὶ παραδείγματι, τοῦ Μοραχοῦ
Βιτάλη, κακοῦθους ἁγίου, οὗ ἡ εἰδικότης συνίσταται εἰς τὸ ἐπανάγειν τὰς
παρεκτραπέσας κόρας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, ἐστὶ λίαν ἄχαρι καὶ θίγει
τὸ ὄριον τῆς εὐπρεπείας, ἵνα μὴ εἴπωμεν ὅτι τὸ ὑπερβαίνει. Τούτων οὕτως
ἐχόντων, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ διηγήσεις τοῦ κ. Κέλλερ ἀπο-
καλύπτουσι διάνοιαν ἔξοχον καὶ ζητήματα τρόπου τοῦ γράφειν, ἅτινα ἐπὶ
μᾶλλον καὶ μᾶλλον σπανιώτερα καθίστανται.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ,

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΡΑΓΟΥΜΗ

ΛΟΓΟΛΟΓΙΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΣΥΛΛΟΓῷ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΡΟΕΔΡΕΙΑΝ
ΑΥΤΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ

(ΕΤΟΣ ΙΕ').

Ὁφείλων, συμφώνως πρὸς τὸν κανονισμόν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου νὰ δώσω
λόγον, τῶν κατὰ τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πεπραγ-
μένων, καθ' ὃ διετέλουν πρόεδρος αὐτοῦ, εὐχαρίστως σπεύδω νὰ ἐκπληρώσω
τὸ καθήκον μου τοῦτο.

Κατὰ τὴν λήξασαν ἐτησίαν περίοδον ἐγένοντο αἱ ἐξῆς ὡς πρὸς τὰ μέλη
τοῦ ἡμετέρου συλλόγου μεταβολαί.

Προσετέθησαν ἐν ὄλῳ νέα μέλη 17, ἐξ ὧν ἐξ μὲν εἰς τὴν τάξιν τῶν τα-

κτικῶν, ἑννέα εἰς τὴν τῶν ἀντεπιστελλόντων καὶ δύο εἰς τὴν τῶν ἐπιτίμων. Οἱ εἰς τὰς τάξεις τῶν τακτικῶν μελῶν προσελθόντες εἰσὶν οἱ κκ. Ν. Ρῶκ, Α. Γαρουφαλιᾶς, Ἰω. Αὐγερινός, Ἰω. Μίνδλερ καὶ Ἰω. Κωνσταντινίδης ὡς ἐνεργὰ μέλη καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Α. Τόμπρας ὡς πᾶρεδρον. Οἱ δ' εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐπιτίμων οἱ κκ. Π. Φουκὰρ διευθυντὴς τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς καὶ Εὐγένιος Δεπάστας ἀρχιμανδρίτης. Εἰς δὲ τὴν τῶν ἀντεπιστελλόντων τέλος οἱ κκ. Λουδ. Βιόλας καὶ Γερ. Γιραρδίνης ἐν Ῥώμῃ, Ἐμμ. Πρασσάκης, Ν. Σαλβάγος καὶ Ι. Νικολόπουλος ἐν Μασσαλίᾳ, Δημ. Μητσάκης ἐν Πόρτ-Σαϊδ, Δημ. Χαβιαρᾶς ἐν Σύμῃ καὶ Χριστόφορος Πρινάρης καὶ Α. Γιάκος ἐν Πάτρας.

Μετετέθησαν εἰς τὰ ἀντεπιστέλλοντα μέλη ἐκ τῶν τακτικῶν ἐνεργῶν μελῶν οἱ κκ. Γρ. Μάνος διορισθεὶς γραμματεὺς τοῦ ἐμπορικοῦ γραφείου τῆς Ἑλληνικῆς πρεσβείας Κωνσταντινουπόλεως, Βλάσιος Σκορδέλης διορισθεὶς διευθυντὴς τοῦ ἐν Γριπόλει διδασκαλείου, Μιχ. Ναύτης ἀποκαταστάς ὀριστικῶς ἐν Σύρῳ καὶ Σωτήριος Οἰκονόμος μεταβὰς εἰς Γερμανίαν πρὸς ἐπέκτασιν τῶν σπουδῶν του. Ἔτι δ' οἱ ἐταῖροι τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς κκ. Μ. Βωδουὲν καὶ Β. Ὠσσουλιὲ πᾶρεδρα μέλη, ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν πατρίδα, ἀφοῦ ἀπεπεράτωσαν ἐνταῦθα τὴν τριετῆ μαθητείαν των.

Ἐπανηλθον δ' ἐκ προσκαίρου εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διαμονῆς καὶ κατετάχθησαν εἰς τὰ τακτικά ἐνεργὰ μέλη οἱ κκ. Νικόλαος Γ. Πολίτης, Ἄρ. Προβελέγιος, Γ. Ἀγγελόπουλος, Γρ. Βερναρδάκης, ἔτι δ' ἀποκατέστησαν ὀριστικῶς ἐν Ἀθήναις οἱ ἐν ἐπαρχίαις διαμένοντες συναδελφοὶ κκ. Γ. Φιλάρετος καὶ Ἰω. Μεσολωρᾶς πάντες παλαιὰ καὶ προσφιλεῖς τακτικά μέλη.

Παρητήθη ἐκ τῶν τακτικῶν ἐνεργῶν μελῶν ὁ κ. Τιμολέων Λούης καὶ διεγράφησάν τινες ἕνεκα καθυστερήσεως τῶν πρὸς τὸ ταμεῖον ὑποχρεώσεών των.

Ὁ θάνατος ἀπηνῆς ὡς πάντοτε, ἐστέρησεν ἡμᾶς καὶ ἐφέτος σεβαστῶν προστατῶν καὶ φίλων τῶν ἐπιτίμων μελῶν Ἐμμανουὴλ Κοκκίνου, Λεωνίδα Παλάσκα, Φιλίππου Ἰωάννου, Χρήστου Βάφα, Κωνσταντίνου Νέγγρη, Ἀνδρέου Μόρτδμαν καὶ Ἀρσενίου Πανδῆ.

Ἀνέρχεται λοιπὸν μετὰ τὰς μεταβολὰς ταύτας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐταίρων τοῦ ἡμετέρου σωματείου εἰς 635· ἐξ ὧν 143 ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν τακτικῶν (85 εἰς τὴν τῶν ἐνεργῶν καὶ 58 εἰς τὴν τῶν πᾶρεδρων) 242 εἰς τὴν τῶν ἀντεπιστελλόντων, 181 εἰς τὴν τῶν ἐπιτίμων καὶ 54 εἰς τὴν τῶν ἐκτάκτων.

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὁ Σύλλογος συνῆλθεν εἰς 20 τακτικὰς καὶ 19 ἐκτάκτους συνεδριάσεις. Κατὰ τὰς τακτικὰς συνεδριάσεις ἐνησχολήθη περὶ πάντα τὰ ζητήματα τ' ἀφορῶντα εἰς ὑποθέσεις τοῦ Συλλόγου, τῶν ἐκτάκτων δ' ἀντικείμενον ἦν ἡ ἀνάγνωσις διατριβῶν συμφώνως τῷ κανονισμῷ. Ἐκθέτω δ' ἐν συντόμῳ ἐνταῦθα τὰς ληφθείσας κατὰ τὰς συνεδριάσεις ταύτας ἀποφάσεις.

Καὶ πρῶτον μὲν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐτησίας περιόδου ἐψήφισεν ὁ Σύλλογος κατὰ τὰ εἰθισμένα τὸν προϋπολογισμὸν αὐτοῦ, καθ' ὃν τὰ μὲν ἔσοδα ἀνήρχοντο εἰς δραχμὰς 17,478 84)00, τὰ ἔξοδα εἰς δραχμὰς 16,298, τὸ δὲ περίσσευμα εἰς δραχμὰς 1180 84)00. Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ ψηφισθεὶς προϋπολογισμὸς, ἐκ δὲ τῆς ἐκθέσεως τοῦ ταμίου τοῦ Συλλόγου, θέλετε πληροφορηθῆ λεπτομερῶς περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου σωματείου. Ἐνταῦθα περιορίζομαι ν' ἀναφέρω μόνον ὅτι κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος εἰσεπράχθησαν πραγματικῶς 34,576.95 δραχμαὶ, ἐδαπανήθησαν 33,286.86 καὶ ἔμεινε περίσσευμα ἐκ δραχμῶν 1290.09. Ἐκ τῶν δαπανηθέντων ἀπεδύθησαν δρ. 4000 εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ἀπέναντι τοῦ εἰς αὐτὴν χρέους ἡμῶν τοῦ συνολογηθέντος διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ καταστήματος τοῦ ἡμετέρου συλλόγου. Οὕτω δὲ ἀνέρχεται νῦν τὸ πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν χρέος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου εἰς δραχμὰς 20,716.20.

Τὸ χρέος τοῦτο ἀνήρχετο κατὰ τὸ τέλος τοῦ προπαρελθόντος ἔτους εἰς δραχμὰς 25,000 κατὰ δὲ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐδανείσθη ὁ Σύλλογος παρὰ τῆς Τραπεζῆς δραχμὰς πεντακισχιλίας, ὅπως ἀποτίσῃ τὸ πρὸς τὸν πρῶν ἰδιοκτῆτην τῆς οἰκίας τοῦ συλλόγου Δ. Καψάλην χρέος ἐκ δραχμῶν 7000. Τὸ ποσὸν τοῦτο εἶχε κρατήσῃ ὁ σύλλογος ἐκ τοῦ πληρωθέντος εἰς τὸν Δ. Καψάλην ἀντιτίμου τῆς οἰκίας, ὅπως ἐξασφαλισθῇ κατὰ πάσης ἀπαιτήσεως ἢ ὅποια ἡδύνατο νὰ ἐγερθῇ παρὰ τῆς Κυριακούλας Σδρόλα ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς οἰκίας ταύτης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Κυριακούλα Σδρόλα παρητήθη πάσης αὐτῆς ἀξιώσεως, ἐπληρώσαμεν εἰς τὸν Δ. Καψάλην τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ ποσόν. Νῦν δὲ ὁ Σύλλογος ὀφείλει ἀπέναντι τῆς οἰκίας μόνον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τὸ ποσὸν δραχμῶν 20,716.20. Ὡστε ὁ Σύλλογος ἡδυνήθη ν' ἀποσβέσῃ τὸ λῆξαν ἔτος ἐκ τοῦ ὀλικοῦ χρέους του δραχμὰς 4300 περίπου, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἐπλήρωσε καὶ τοὺς τόκους τῶν πρὸς τὴν Τράπεζαν καὶ τὸν πρῶν ἰδιοκτῆτην χρεωστούμενων ποσῶν. Ἄν δὲ ἀναλογισθῇ τις ὅτι, ὅτε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1878 ἡγοράσθη ἡ οἰκία αὕτη, ὁ Σύλλογος ἐπεβαρύνθη μὲ χρέος 37,500 καὶ σήμερον ἦτοι ἐντὸς διετίας τοῦτο ἡλαττώθη εἰς 20,716 ἦτοι κατα δρ. 17,000 περίπου, δὲν θὰ δυνηθῇ, πιστεύω, ἢ νὰ ἀποδώσῃ ἐπαίνους εἰς τοὺς διαχειριζομένους τὰ οἰκονομικὰ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου.

Ἐν τῷ συνημμένῳ ἰσολογισμῷ τῶν ἐσόδων θὰ παρατηρήσητε ποσὸν ἐκ δραχμῶν 520, ἀντίτιμον 24 τουρκικῶν λιρῶν πρὸς διατήρησιν ὑποτρόφου. Ὁ ἐν Δράμα φιλογενῆς κύριος Ἀσλὰν διατηρῶν ὑπότροφον τὸν φιλομαθῆ νέον Εὐθ. Ἰωαννίδην σπουδάζοντα ἐν τινι τῶν ἐνταῦθα γυμνασίων παρεκάλεσε τὸν Σύλλογον, ὅπως ἀναδεχθῇ τὴν περὶ τούτου φροντίδα καὶ ἐπιβλέπῃ τὰς σπουδὰς τοῦ ὑπότροφου του, ἀπέστειλε δ' ἡμῖν τὸ ἐτήσιον ποσὸν τῆς μηνιαίας ὑποτροφίας. Ὁ Σύλλογος προθύμως ἀπεδέξατο τὴν παράκλησιν, παρέχων οὕτω τὴν ἐλαχίστην ταύτην ὑπηρεσίαν ὑπὲρ ἀγαθοῦ σκοποῦ φιλογενοῦς καὶ φιλοτίμου ἀνδρός.

Αἱ εἰσπράξεις τοῦ Συλλόγου ἠύξησαν καὶ ἕνεκα τῆς αὐξήσεως τοῦ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν ψηφισομένου ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ποσοῦ ἀπὸ 5000 εἰς 8000. Διὰ τὴν αὐξήσιν ταύτην ἦν ὁμοφώνως ἀπεδέξατο ἡ Βουλὴ κατανοοῦσα τὸ χρήσιμον τῶν σχολῶν, ὀφείλει ὁ Σύλλογος χάριτας εἰς τε τὸν τότε πρωθυπουργὸν κ. Χ. Τρικούπη καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως κ. Α. Κουμουνδούρου, οἵτινες ἀμφοτέροι ὑπεστήριξαν τὴν αὐξήσιν τῆς χορηγίας. Ἄφ' ἑτέρου ὁμοῦ ἕνεκα τῶν ἐπικρατουσῶν χρηματικῶν δυσχερειῶν τοῦ δημοσίου ταμείου ἠλαττώθη ἡ εἰς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον παρεχομένη παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν χρηματικὴ χορηγία ἀπὸ 300 εἰς 150 δραχμὰς κατὰ μῆνα. Ἐλπίζομεν ὁμοῦ ὅτι ἡ κυβέρνησις πειθομένη ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ποιεῖται χρῆσιν κοινωφελεστάτην τῶν ὑπ' αὐτοῦ διαχειριζομένων χρημάτων θέλει αὐξήσει καὶ πάλιν τὴν χορηγίαν ταύτην.

Ὅπως καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος πρὸς αὐξήσιν τῶν εἰσοδημάτων τοῦ Συλλόγου ἡ Ἐφορεία διωργάνισεν ἀδεία τοῦ συλλόγου συναυλίαν ἐν τῷ Ὠδεῖῳ καὶ χορὸν εὐεργετικὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Γ. Βασιλείου εὐμενῶς παραχωρηθεῖσα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου. Τῆς συναυλίας μετέσχον διακεκριμένοι μουσικοδιδάσκαλοι καὶ φιλόμουσοι ἐκ τῶν τῆς ἡμετέρας κοινωνίας, πρὸς οὓς ἐκφράζω ἐν ταῦθα δημοσίᾳ τὰς ἐγκαρδίους τοῦ συλλόγου εὐχαριστίας. Τὸν χορὸν δ' ἀνέλαβον ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν προστασίαν αἱ εὐγενεῖς κυρίαι Εὐθυμία Α. Κουμουνδούρου, Ρόζα Σ. Βαλαωρίτου καὶ Ἰφιγένεια Α. Συγγροῦ, αἵτινες πολὺ συνέτειναν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ. Καὶ πρὸς τὰς κυρίας ταύτας ἐκφράζω τὴν βαθεῖαν τοῦ Συλλόγου εὐγνωμοσύνην. Καὶ τὰ μὲν ἔσοδα τῆς συναυλίας συνεποσώθησαν εἰς δρ. 1534.40, τὰ δ' ἔσοδα τοῦ χοροῦ εἰς δραχ. 3888.64.

Δωρεὰς ἐκτάκτους πρὸς τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου ἐκτὸς τῶν πρὸς τὴν Σχολὴν, περὶ ὧν κατωτέρω γενήσεται λόγος, εἶχομεν δύο, τὴν τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ ὁμογενοῦς κ. Ἐμ. Πρασσάκη ἐκ δραχ. χιλίων καὶ τὴν τοῦ κ. Γ. Μαυροκορδάτου ἐκ δραχ. 336. Καὶ τὸν μὲν κ. Πρασσάκην ὁ Σύλλογος ἀνέγραψεν εὐεργέτην δυνάμει τοῦ κανονισμοῦ, πρὸς τὸν κ. Μαυροκορδάτον δ' ἀπέστειλε τὰ ἔνθερμα αὐτοῦ εὐχαριστήρια. Πλὴν τούτου καὶ τὰ τέκνα τοῦ ἀποβιώσαντος ἐπιτίμου μέλους Κ. Νέγρη, ἐδήλωσαν ὅτι προσφέρουσιν εἰς μνήμην τοῦ πατρὸς των δραχμὰς χιλίας ὧν τὴν εἰσπραξίν θέλει ἐπιμεληθῆ ὁ διάδοχος μου.

Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου δι' ἣν χάριτες ὀφείλονται τῷ ταμῖα κ. Σ. Κονοφάκ, ἐπανέρχομαι εἰς τὰς ληθείσας ἀποφάσεις κατὰ τὰς τακτικὰς αὐτοῦ συνεδριάσεις.

Ὁ Σύλλογος κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἀπεφάσισε καὶ ἐξετέλεσε τὴν σύστασιν νέου κοινωφελούς ἰδρύματος τοῦ Ἑπνωτηρίου τῶν ἀπόρων παιδῶν.

Περὶ ἑπνωτηρίου, δηλαδὴ περὶ καταστήματος, ἐν ᾧ νὰ εὐρίσκωσι στέγην καὶ κλίνην οἱ ἀπορώτεροι τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν καὶ νὰ

καταφεύγωσιν ἐπὶ τινὰς νύκτας ἄλλοι στερούμενοι νυκτερινοῦ καταλύματος, καὶ ἄλλοτε ἐγένετο λόγος ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ μακαρίτου συναδέλφου ἡμῶν Ἀριστείδου Ῥαγκαβῆ, ἀλλ' ἡ σύστασις τοῦ ἑπνωτηρίου τούτου καθίστατο ἀδύνατος ἕνεκα λόγων οἰκονομικῶν καὶ δὲν ἤθελεν ἔσως πραγματοποιηθῆ ἄνευ τῆς εὐγενοῦς καὶ φιλανθρώπου προθυμίας τοῦ εὐεργέτου τοῦ ἡμετέρου συλλόγου κ. Ἀνδρέου Συγγροῦ, διαθέσαντος ὑπὲρ συστάσεως τοιοῦτου ἰδρύματος δραχμὰς νέας ἑξακισχιλίας. Εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην συνδρομήν, ἥτις ἐχρησίμευσεν ὡς βᾶσις τῆς συστάσεως τοῦ ἑπνωτηρίου προστέθησαν καὶ ἕτερα ποσὰ ἐκ δωρεῶν καὶ συνδρομῶν, ἐξ ὧν κρινώ ἀξίας μνείας τὴν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς ἐκ δραχμῶν 1000, τὴν τῆς Πιστωτικῆς Τραπεζῆς ἐκ δραχμῶν 600, τὴν τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἐκ δραχμῶν 500, τὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἐκ δραχμῶν 560, τὴν τῆς ἐν Μασσαλίᾳ κυρίας Μαρ. Σ. Ράλλη ἐκ δραχμῶν 690, παραπέμπων περὶ τῶν λοιπῶν εἰς τὴν συναπτομένην ἔκθεσιν τοῦ ἐφόρου τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ταμίου τῆς αὐτῆς σχολῆς, αἵτινες περιέχουσι πάσας τὰς περὶ ἑπνωτηρίου λεπτομερείας.

Τὸ κατάστημα τῶν ἑπνωτηρίων ἐνεκαινίσθη τῇ 2 Δεκεμβρίου 1879 μέχρι δὲ τῆς 31 Αὐγούστου ἐ. ἔ. ἐκοιμήθησαν ἐν αὐτῷ 11,137 παῖδες ἥτοι 44 παῖδες καθ' ἑκάστην νύκτα κατὰ μέσον ὄρον. Καὶ κατὰ μὲν τὰς χειμερινὰς νύκτας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ ἑπνωτηρίῳ εὐρισκόντων στέγην καὶ κλίνην ἀνῆλθε καὶ μέχρις 65 καθ' ἑκάστην ἑσπέραν, τὰς δὲ νύκτας τοῦ θεροῦς κατῆλθε καὶ μέχρις 20. Οἱ κοιμώμενοι ἐν τῷ ἑπνωτηρίῳ πληρόνουσι λεπτὰ πέντε καθ' ἑκάστην νύκτα, ἡ δὲ δαπάνη κατ' ἄτομον καὶ κατὰ νύκτα ἀνέρχεται εἰς λεπτὰ 21.

Ἡ διεύθυνσις τοῦ ἑπνωτηρίου ἀνετέθη κατὰ τὸ λήξαν ἔτος εἰς ἐπιτροπὴν συγκεκριμένην ἐκ τῆς κοσμητείας τῆς σχολῆς, τοῦ ἰατροῦ αὐτῆς καὶ τῶν κκ. Φ. Παρασκευαΐδου καὶ Εὐγ. Ῥαγκαβῆ.

Κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Στεφάνου Ἰωαννίδου, ἀπεφάσισεν ὁ Σύλλογος τὴν σύστασιν Πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς ἐν τῷ καταστήματι αὐτοῦ. Ἐπιτροπὴ συστάσα ἐκ τῶν κκ. Βλ. Σκορδέλη, Π. Ι. Φέρμπου, Σπ. Λάμπρου, καὶ Στ. Ἰωαννίδου, συνέταξε τὸν κανονισμὸν τῆς σχολῆς ταύτης ἐν καὶ ἐπεψήφισεν ὁ σύλλογος. Ἡ σχολὴ αὕτη ἐπὶ τοῦ παρόντος θὰ μεταδίδῃ εἰς τοὺς προσερχομένους τὰς προκαταρκτικὰς γνώσεις τὰς διδασκομένας καὶ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀλλὰ κατὰ τὰς νεωτέρας καὶ τελειότερας μεθόδους λαμβανομένης πάντοτε ὑπ' ὄψιν τῆς ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον ἀναπτύξεως τῶν μαθητῶν. Γὰρ ὑπὸ τῶν μαθητῶν πληρονόμειν διδασκτρα θὰ ἦναι ὅσον τὸ δυνατόν μικρότερα θὰ χρησιμεύσωσι δὲ μόνον, ὅπως καλύψωσι τὰς διὰ τὴν σχολὴν δαπάνας. Πλειότερα δὲν ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ εἶπω περὶ τῆς σχολῆς ταύτης, διότι αὕτη ἤρξατο ἐργαζομένη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς παρούσης ἐτησίως περιόδου.

Ὁ Σύλλογος ἀπεφάσισεν ἐπίσης κατὰ πρότασιν τοῦ κυρίου Ν. Καζάκη

τὴν ἔκδοσιν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν σύστασιν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ, ἐξελέχθη δὲ ἑνεαμελῆς ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κκ. Δ. Πετρίδου τμηματάρχου, Ν. Καζάκη, Ε. Δραγούμη, Τ. Ἀργυροπούλου, Ι. Βάμβα, Ι. Κωνσταντινίδου, Ἰγ. Μοσχάκη, Σπ. Λάμπρου καὶ Βλ. Σκορδέλη, ὅπως μελετήσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐλπίζω δὲ ὅτι κατὰ τὸ ἐνεστὸς ἔτος θέλουσιν ἀναφανῆ τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀποφάσεως ταύτης.

Ληξάσης κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τῆς ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ ὠρισμένης προθεσμίας πρὸς ἀναθεώρησιν αὐτοῦ ἀπεφασίσθη ἡ ἀναθεώρησις τῇ προτάσει 101 τακτικῶν μελῶν. Ἐπιτροπὴ δὲ συνέστη ἐκ τῶν κκ. Ν. Καζάκη, Σ. Δουρούτη, Α. Τομπάζη, Στ. Ναύτη, Κ. Φάραγγα καὶ Μιχ. Π. Λάμπρου, ὅπως ἀναθεωρήσῃ αὐτόν. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐκλέξασα εἰσηγητὴν τὸν κ. Α. Τομπάζην καὶ γραμματέα τὸν κ. Κ. Φάραγγαν ὑπέβαλε τῷ Συλλόγῳ τὸ νέον σχέδιον τοῦ κανονισμοῦ, ὅπερ συνεζητήθη ἐπὶ πολλὰς συνεδριάσεις.

Ὁ νέος κανονισμὸς στηρίζεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων, ἐφ' ὧν καὶ ὁ πρὸ τούτου ἰσχύων, περὶ τρία δὲ μόνον ἀντικείμενα οὐσιωδῶς μετέβαλε τὸν μέχρι τοῦδε ἰσχύοντα κανονισμὸν α') ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν τακτικῶν συνεδριάσεων, ὅστις ἡλαττώθη ὀρισθέντος ὅτι αὗται θὰ γίνωνται ἀπαξ μόνον τοῦ μηνός, β') ὡς πρὸς τὴν κατὰ τὰς συνεδριάσεις ταύτας ἀπαρτίαν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τῶν μελῶν, ὅπως παρρησιάζονται εἰς αὐτάς, ὀρίζων ὅτι πρὸς συγκρότησιν τακτικῶν συνεδριάσεων δεόν νὰ παρρησιάζονται τὸ $\frac{1}{3}$ τῶν τακτικῶν ἐνεργῶν μελῶν καὶ ὅτι τὰ τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη τὰ μὴ παρρησιάζοντα κατὰ τρεῖς συνεχεῖς συνεδριάσεις, μετατίθενται διὰ πράξεως τῆς ἐφορείας εἰς τὰ τακτικὰ πάρεδρα μέλη αὐταὶ μεταβολαὶ αὗται, ὑποδειχθεῖσαι ὑπὸ τῆς πείρας ἐγένοντο ὅπως καταστήσωσιν εὐκολωτέραν τὴν συγκρότησιν τακτικῶν συνεδριάσεων, γ') χάριν λογιστικῆς εὐκολίας καὶ ἐνότητος περὶ τὴν διοίκησιν τοῦ Συλλόγου, ἀπεφασίσθη ἡ συγχώνευσις τοῦ ταμείου τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου. Ἐννοεῖται ὁμοίως, καὶ τοῦτο ἐσημειώθη ἰδιαιτέρως ἐν τοῖς πρακτικοῖς τοῦ Συλλόγου ὅτι τὰ ὑπὲρ τῆς Σχολῆς διδόμενα εἰς τὸν Σύλλογον ποσὰ θὰ δαπανῶνται ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω διὰ τοῦ νέου κανονισμοῦ ἐπενεχθεῖσιν καινοτομιῶν κατηργήθη ἡ τάξις τῶν ἐκτάκτων μελῶν, ἡτις οὐδῶλος ἀπέβη ἐπωφελῆς εἰς τὸν Σύλλογον. Περὶ ἄλλων τινῶν μεταβολῶν ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἐπενεχθεῖσιν διὰ τοῦ νέου κανονισμοῦ κρίνω περιττὸν ν' ἀναφέρω ἐνταῦθα, προσθέτω μόνον ὅτι διὰ τοῦ νέου κανονισμοῦ ἐτέθησαν πλείονες ἐγγυήσεις περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου.

Κατὰ τὰς συνεδριάσεις τοῦ λήξαντος ἔτους ἐγένετο λόγος καὶ ἐλήφθησαν ἀποφάσεις περὶ συστάσεως μουσικοῦ θιάσου ἐκ παίδων τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς τῶν ἀπόρων, ὡς καὶ περὶ ἐνεργείας πρὸς ἀκύρωσιν ἢ πρόληψιν τῶν κακῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ὑπαρχόντων συμβολαίων ἐκμισθώσεως τῆς ἐργασίας

πολλῶν ἐκ τῶν παίδων τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων. Ἐ' ἀποτελέσματα τῶν ἀποφάσεων τούτων θ' ἀναφανῶσιν ἐλπίζω κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο.

Ὁ Σύλλογος κατιδὼν τὸν φιλόανθρωπον σκοπὸν τῆς ἐνταῦθα συστάσεως ἐταιρίας τῶν φυλακῶν προτιθεμένης τὴν ἐπὶ ἀνθρωπίνων βάσεων διοργάνωσιν τῶν παρ' ἡμῖν φυλακῶν, ἀπεφασίσεν, ἂν καὶ αὐτὸς μὴ εὐπορῶν νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν τῆς ἐταιρίας ἑκατοντάδραχμον συνδρομὴν ἐτησίως. Ἡ ἔταιρία τῶν Φυλακῶν διὰ λίαν κολακευτικοῦ ἐγγράφου ἀπεδέξατο τὴν προσφορὰν ταύτην τοῦ Συλλόγου.

Αἱ ἐκθέσεις τῶν διαφόρων ἐξελεγκτικῶν ἐπιτροπῶν τῶν τε ἐνταῦθα καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἡμετέρων ἰδρυμάτων, ὑπεβλήθησαν πᾶσαι ἐγκαίρως, ἀνομολογοῦσαι τὴν καλὴν αὐτῶν κατάστασιν καὶ περιελήφθησαν τυπωθεῖσαι ἐν τῇ ἐμῇ λογοδοσίᾳ τοῦ λήξαντος ἔτους.

Αὗται εἶναι αἱ κυριώταται τῶν ἀποφάσεων τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ληφθεῖσαι κατὰ τὰς γενομένας τακτικὰς συνεδριάσεις.

Αἱ μετὰ τῶν ἐλληνικῶν συλλόγων σχέσεις ἡμῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγκάρδιοι. Νέας δὲ σχέσεις συνήψαμεν τῇ αἰτήσει αὐτῶν μετὰ τῶν ἐξῆς σωματείων 1) τοῦ ἐνταῦθα συστάτος Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου τῶν Κρητῶν, 2) τοῦ ἐν Ῥόδῳ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ὁ Κλεόβουλος, 3) τῆς ἐνταῦθα φαρμακευτικῆς ἐταιρίας ὁ Διοσκουρίδης, 4) τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει συλλόγου τῶν Μεσαιωνικῶν ἐρευνῶν, 5) τῆς ἐν Σμύρνῃ ἐλληνικῆς λέσχης Ὁμήρος, 6) τοῦ ἐνταῦθα μουσικοῦ συλλόγου Ὁρφεύς, 7) τῆς ἐν Σμύρνῃ ἐταιρίας πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ, 8) τοῦ ἐν Σμύρνῃ συλλόγου τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων, 9) τοῦ ἐν Μαδύτῳ τῆς Θερακικῆς Χερσονήσου συλλόγου ὁ Ἐλλησπορτος, 10) τῆς ἐφορείας τῶν σχολειῶν τοῦ ἐν Κρήτῃ δήμου Σπηλιᾶς, 11) τοῦ ἐν Βιτωλίοις Φιλεκπαιδευτικοῦ συλλόγου ἡ Πρόνοια, 12) τοῦ ἐνταῦθα συλλόγου Ὁ ἅγιος Πέτρος 13) τοῦ ἐν Ζακύνθῳ συλλόγου οἱ Ἐλεύθεροι, 14) τοῦ ἐν Ἐρμουπόλει συλλόγου τῶν Ἀνδρίων. Πρὸς πολλοὺς τῶν Συλλόγων τούτων καὶ πρὸς ἄλλους ἐκ τῶν ὄντων ἤδη μεθ' ἡμῶν εἰς σχέσεις, ἀπετείλαμεν ἐξαίτησαμένους βιβλία ἐκ τῆς βιβλιοθήκης ἡμῶν διπλᾶ, ὅταν εἴχομεν, καὶ τὸ ἡμέτερον περιοδικόν.

Καὶ αἱ μετὰ τῶν ξένων δ' ἐπιστημονικῶν σωματείων σχέσεις, ἐξηκολούθησαν κραταιαί. Ὁ ἐν Περσίῳ σύλλογος πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἐλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ, ἐξακολουθεῖ ἀνατιθέμενος ἡμῖν τὴν φροντίδα τῆς διεξαγωγῆς τῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, αἱ δ' ἐνταῦθα σχολαί, ἢ τε Γερμανικὴ καὶ Γαλλικὴ τακτικῶς ἀποστέλλουσι ἡμῖν τὰς δημοσιεύσεις αὐτῶν, τὰς δὲ δημοσιεύσεις αὐτῶν ἐξακολουθοῦσιν ὁμοίως ἀποστέλλουσαι ἡμῖν ἢ αὐτοκρατορικὴ ἀρχαιολογικὴ Ῥωσικὴ ἐταιρία, τὸ ἐν Λονδίῳ φιλελληνικὸν κομητάτον, ἢ βασιλικὴ ἀκαδημία τοῦ Βελγίου, καὶ ὁ Σμιθσόνειος ἐν Ἀμερικῇ σύλλογος ἀλλὰ καὶ νέα σωματεῖα οἷα ἡ Βασιλικὴ Βοημικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν ἐν Παράγῃ, καὶ ἡ Ἀκαδημία dei Lincae

ἐν Ῥώμῃ, ἡ Βενετικὴ ἑταιρεία τῆς προόδου, ἡ ἐν Μομπελλιέ τῆς Γαλλίας Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἐν St. Louis τῆς Ἀμερικῆς ἑταιρεία τῶν ἐπιστημῶν, συνῆψαν μεθ' ἡμῶν σχέσεις διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν δημοσιευμάτων αὐτῶν. Καὶ ἡμεῖς δ' ἀνταπεκρίθημεν εἰς τὴν εὐγενῆ ταύτην προθυμίαν ἀντεπιστέλλοντες τὸ ἡμέτερον περιοδικόν. Οὕτω δὲ μετὰ διαφόρων σωματείων διατηροῦμεν σήμερον σχέσεις ἐν συνόλῳ 112, ἐξ ὧν 79 εἰσὶν ἡμεδαπά, 33 δὲ ἀλλοδαπά.

Τὸ δὲ περιοδικόν τοῦ Συλλόγου ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε ἐπιμελείας τακτικῶς ἐκδιδόμενον ὑπὸ πενναμελοῦς ἐπιτροπῆς συνισταμένης ἐκ τῶν κκ. Εἰρ. Ἀσωπίου, Ἐμμ. Ραΐδου, Π. Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου καὶ ἐμοῦ ὡς προέδρου. Δὲν ἔπαυσε δὲ τόσῳ ὁ ἡμέτερος, ὅσῳ καὶ ὁ λοιπὸς Εὐρωπαϊκὸς τύπος ἀναγράφων ἐκάστοτε ἐπαινετικὰς ὑπὲρ αὐτοῦ κρίσεις, ὁ τελευταῖος μάλιστα καὶ μεταφράσεις καὶ περιλήψεις δημοσιεύων ἐξ αὐτοῦ. Τὸ δὲ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας εὐηρεστήθη ὅπως ἐκδώσῃ ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς γυμνασιάρχας καὶ σχολάρχας τοῦ κράτους, δι' ἧς συνιστᾷ αὐτοῖς ὅπως κατὰ προτίμησιν εἰς τοῦτο ἀποστέλλωνται διατριβαὶ καὶ σημειώσεις περὶ ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων καὶ ἀνακαλύψεων, ὡς καὶ περὶ τῶν σωζομένων λειψάνων ἀρχαίων ἡθῶν καὶ ἐθίμων. Οὕτω δ' ὁ Παρνασσὸς καταστάς ἤδη πλὴν ἄλλων καὶ τὸ μάλιστα ἐνήμερον φύλλον τὸ ἀνακοινοῦν πιστῶς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐν Ἑλλάδι κίνησιν, θέλει ἀναπτυχθῆ ἔτι μᾶλλον.

Κατὰ τὰς γενομένας δεκαεννέα ἐκτάκτους συνεδριάσεις ἀνεγνώσθησαν κατὰ σειρὰν αἱ ἐξῆς διατριβαὶ ὑπὸ μελῶν τοῦ Συλλόγου.

1) Ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωάννου Ἀραβαντινοῦ, τακτικοῦ μέλους, περὶ εὐθύνῃς τῶν ἀρχόντων ἐν Ῥώμῃ.

2) Ὑπὸ τοῦ κ. Ἀνδρέου Κορδέλλα, τακτικοῦ μέλους, περὶ τῶν ἡγαιστειῶν τῆς Μεσογείου καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Πομπηίας.

3) Ὑπὸ τοῦ κ. Νεοκλέους Καζάζη, τακτικοῦ μέλους, περὶ μηδενισμοῦ ἐν Ῥωσίᾳ.

4) Ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξ. Γ. Σκουζέ, τακτικοῦ μέλους, περὶ Φυλακῶν καὶ τοῦ ἐν Στοκχόλμῃ ποιητολογικοῦ συνεδρίου.

5) Ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Πετρῆ, ἀντεπιστέλλοντος μέλους, περὶ τῆς Λέξεως τοῦ Σοφοκλέους.

6) Ὑπὸ τοῦ κ. Ἰγ. Μοσχάκη, τακτικοῦ μέλους, περὶ Θετικῆς Φιλοσοφίας.

7) Ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Ἠλιοπούλου, τακτικοῦ μέλους, Μελέτη περὶ τῆς ποιητῆς τοῦ θαράτου.

8) Ὑπὸ τοῦ κ. Κωνστ. Ξένου, τακτικοῦ μέλους, περὶ τοῦ Ἀρλεκίνου καὶ τῆς Ἰταλικῆς κωμῆδος.

9) Ὑπὸ τοῦ κ. Εὐγ. Ζαλοκώστα, τακτικοῦ μέλους, περὶ Τριβουλέτου τοῦ Βίκτωρος Οὐγώ.

10) Ὑπὸ τοῦ κ. Κωνσταντ. Παπαρηγοπούλου, ἐπιτίμου μέλους, περὶ τῆς πρὸς τὸν Ῥοβέρτον κόμητα Φλαυδρίας ἐπιστολῆς Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ.

11) Ὑπὸ τοῦ κ. Ἀχ. Παράσχου, τακτικοῦ μέλους, ποίημα ἡ Ἑλλάς τοῦ 1821 καὶ ἡ Ἑλλάς τοῦ 1879.

12) Ὑπὸ τοῦ κ. Γρ. Βερναρδάκη, τακτικοῦ μέλους, περὶ τοῦ γεωστὶ ἐν παπύρῳ εὐρεθέντος ἀποσπάσματος τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου.

13) Ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Βάμβια, τακτικοῦ μέλους, περὶ ταμειωτηρίων καὶ ταχυδρομικῶν σωτηρίων τραπέζων.

14) Ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Α. Παλαιολόγου, ἀντεπιστέλλοντος μέλους, ἡ εἰκοσιπενταετηρίς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Ἀλεξάνδρου.

15) Ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Μπαλτῆ, τακτικοῦ μέλους, περὶ συστάσεως ταμείου τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

16) Ὑπὸ τοῦ κ. Σταματίου Κρίνου, ἐπιτίμου μέλους, ἔλεγχος τῆς βοτανικῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων τοῦ Βερνάρδου Λαγκάβελ.

17) Ὑπὸ τοῦ κ. Νεοκλέους Καζάζη, τακτικοῦ μέλους, περὶ βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ.

18) Ὑπὸ τοῦ κ. Λουδοβίκου Βιόλα, ἀντεπιστέλλοντος μέλους, περὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ μύθου τῆς ἀρπαγῆς τῶν Σαβίτων.

19) Ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Πετρῆ, ἀντεπιστέλλοντος μέλους περὶ, Ἀντιγόνης.

Πλὴν δὲ τῶν δημοσίων τούτων ἀναγνωσμάτων ἐγένοντο καὶ δημόσια μαθήματα ἐν συνόλῳ 29 κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐγκαινοσθὲν σύστημα· καὶ δὴ ἐδίδαξαν οἱ ἐξῆς, ἅπαντες τακτικὰ μέλη.

Ὁ κ. Ι. Βάμβιας ὑγιεινῆν.

Ὁ κ. Σπ. Π. Λάμπρος περὶ μεσαιωνικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ κ. Ἰγν. Μοσχάκης περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Γάλλων ρητόρων.

Ὁ κ. Ἀν. Τόμπρας περὶ τῆς συγγενείας τοῦ κατ' οἶκον καὶ δημοσίου βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ὁ κ. Τιμ. Ἀργυροπούλος ἀρχὰς πειραματικῆς φυσικῆς.

Ἐν τοῖς μαθήμασι τούτοις τοῦ κ. Ἀργυροπούλου τὸ πρῶτον ἐφηρμόσθη παρ' ἡμῖν ἡ διδασκαλία διὰ τῆς προβολῆς φωτεινῶν εἰκόνων, ἥτις πρὸ πολλοῦ ἐφηρμόσθη ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ. Ἡ μέθοδος αὕτη οὐ μόνον διευκολύνει τὴν διδασκαλίαν πολλῶν τῆς ἐπιστήμης κλάδων, ἀλλὰ καὶ διεγείρει τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατοῦ, ὅπως ἐναργέστατα ἀπεδείχθη ἐν τοῖς γενομένοις μαθήμασιν. Ὁ ἡμέτερος σύλλογος κομίσας ἐκ Παρισίων ἐκ τοῦ ἐργοστασίου Molteni τὰς πρὸς τοῦτο ἀναγκαίας συσκευὰς θέλει κατὰ τὸ ἤδη ἀρξάμενον ἔτος ἐφαρμόσει τὴν μέθοδον ταύτην καὶ ἐπὶ ἄλλων μαθημάτων ἐκτὸς τοῦ τῆς Φυσικῆς, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τοῦ μαθήματος τῆς ἀρχαιολογίας.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν γενομένων ἐν τε ταῖς τακτικαῖς καὶ ταῖς ἐπιτάτοις συνεδριάσεσι τοῦ Συλλόγου ὡς καὶ περὶ τῶν δημοσίων ἀναγνωσμάτων

και μαθημάτων. Τὴν δ' ἐπέτειον τῆς συστάσεως τοῦ Συλλόγου ἐώρτασαν τὰ μέλη διὰ γεύματος παρατεθέντος ἐν τῇ παρὰ τῇ Φαληρικῇ ἀκτῇ θέσει Μοσχάτο. Καὶ ἡ μὲν διεύθυνσις τοῦ σιδηροδρόμου προθύμως παρέσχε πᾶσαν εὐκολίαν, τὸ δ' ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν εὐμενῶς παρεχώρησε τὴν μουσικὴν τοῦ *Ναυάρχου Μιαούλη* παιανίσασαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

Ἡ δ' ἐφορεία τοῦ Συλλόγου συγκειμένη ἐξ ἑμοῦ ὡς προέδρου, τῶν ἀντιπροέδρων κ. *Ι. Βάμβας* καὶ *Τ. Ἀργυροπούλου*, τοῦ γενικοῦ γραμματέως κ. *Μ. Π. Λάμπρου*, τῶν ἐιδικῶν γραμματέων κ. *Α. Φαρσῆ* καὶ *Α. Ραγκαβῆ*, τοῦ ταμίου κ. *Σπ. Κονοφάου*, τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης κ. *Π. Ι. Φέρμου* καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀναγνώστηριου κ. *Α. Φραβασίλη* συνήλθεν εἰς συνεδριάσεις δεκαεπτὰ, συσκεπτομένη περὶ πάντων τῶν ἀφορῶντων τὸν Σύλλογον καὶ ἐκτελοῦσα τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ. Χάριτας ὀφείλω πρὸς πάντα αὐτῆς τὰ μέλη διὰ τὴν πρόθυμον καὶ ἀδελφικὴν ὑποστήριξιν, ἣν μοι παρέσχον, εὐχαριστίας δ' ὁμοίως ἐκφράζω ἐκ μέρους τοῦ Συλλόγου καὶ πρὸς τὸν ἐπίτιμον πρόεδρον κ. *Κ. Παπαρηγόπουλον*.

Ἐν τῶν συνημμένων ἐκθέσεων τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀναγνώστηριου θέλετε μάθει τὰ κατὰ τὰ παραρτήματα ταῦτα τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ἐνταῦθα περιορίζομαι ν' ἀναφέρω ὅτι κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἐδωρήθησαν μὲν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τόμοι διακόσιοι εἴκοσιν, ἐδέθησαν δὲ τόμοι περὶ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα. Τὸ δὲ ἀναγνώστηριον ἐλάμβανεν ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ περὶ τὰ ἑκατὸν ἐγχώριά τε καὶ ἀλλοδαπὰ, καὶ τὰ μὲν ἐξ ἀγορᾶς, τὰ δ' ἐξ ἀνταλλαγῆς καὶ δωρεᾶς.

Μεταβιβάζω ἤδη εἰς τὰ ἀφορῶντα τὰς σχολὰς τῶν ἀπόρων παιδῶν, ἵνα εἴπω ἥλιγα τινὰ καὶ περὶ αὐτῶν, παραπέμπων διὰ τὰς λεπτομερείας εἰς τὰς ἐπισυναφθησομένας ἐκθέσεις τῶν κοσμητειῶν τῶν σχολῶν τούτων.

Ἐν τῇ σχολῇ Ἀθηνῶν διευθυνομένη κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ὑπὸ τοῦ ἐφόρου αὐτῆς κ. *Α. Διομήδους Κυριακοῦ* καὶ τῶν κοσμητῶρων κ. *Γ. Δουρούτη* ταμίου, *Στ. Νκύτη* γραμματέως, *Ν. Καζάκης*, *Κ. Βάμβας* καὶ *Κ. Λαμπραδαρίου*, ἐνεγράφησαν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος μαθηταὶ 462, ἐφοίτησαν δὲ τακτικῶς 275, ἐξ ὧν εἰς τὸ Α' τμήμα 190, εἰς τὸ Β' 55 καὶ εἰς τὸ Γ' 30. Ἐδιδάχθησαν δὲ οἱ μαθηταὶ ἐφέτος τὰ αὐτὰ οἷα καὶ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη μαθήματα. Ὡς συνήθως δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους ἐγένοντο αἱ δημόσιαι ἐξετάσεις ἐπὶ παρουσίᾳ φιλομούσων πολλῶν, ἐν οἷς ἀναφέρομεν τὸν *Σ. Μητροπολίτην Ἀθηνῶν*, ὅστις οὐ πάύεται ἀείποτε μερμυῶν ὑπὲρ τῆς σχολῆς καὶ προστατεύων αὐτὴν καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας κ. *Ν. Μαυροκορδάτος*. Αἱ ἐξετάσεις ἀπέδειξαν ἀρκούντως τοὺς ἀγαθοὺς καρποὺς οὓς καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος παρήγαγεν ἡ σχολή, πέντε δὲ καὶ ἐφέτος ἀπελύθησαν μαθηταὶ τυχόντες τοῦ βαθμοῦ ἀριστα, εἰς οὓς ἐδόθη παρὰ τῆς κοσμητείας τὸ κεκανονισμένον ἐνδεικτικόν, ὡς ἐφόδιον ἐν τῷ βίῳ.

Πολλάκις ἐγένετο λόγος προκειμένου περὶ τῶν ἐκ τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν

ἀπολυομένων παιδῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς παραγομένων καρπῶν, τί ἄρα ἀπογίνονται κατόπιν οἱ παῖδες οὗτοι καὶ εἰς τί ἐν τῷ βίῳ χρησιμεύει αὐτοῖς ἢ ἐν τῇ σχολῇ παρεχομένη παιδεία καὶ ἠθικὴ μόρφωσις καὶ ἀγωγή;

Ὡς γνωστὸν οἱ ἐν τῇ σχολῇ Ἀθηνῶν φοιτῶντες παῖδες, οἱ πλεῖστοι εἰσὶν ἐκ τῶν μετερχομένων τυχαῖόν τι καὶ προσωρινόν ἐπάγγελμα, ὅσον συνηθέστατα τὸ τοῦ ἐφημεριδοπώλου, τοῦ ὀφιοκομιστοῦ ἢ ὑποδηματοκαθαριστοῦ, ὡς τὸ πολὺ δ' ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως ἐκ Κορινθίας καὶ Γορτυνίας ἀποστελλόμενοι εἰς Ἀθήνας παρὰ τῶν γονέων καὶ συγγενῶν ὅπως πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἠθικῆς μορφώσεως ἣν ἐν τῇ σχολῇ λαμβάνουσιν οἱ παῖδες οὗτοι μάρτυς ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἡμετέρα κοινωνία, ἥτις ἀψευδῶς δύναται νὰ εἴπῃ ποῖαν οἱ παῖδες οὗτοι ἠθικῶς ἔλαβον ἀνάπτυξιν ἐν παραβολῇ τῆς νῦν καταστάσεως αὐτῶν καὶ τῆς πρὸ τῆς συστάσεως τῆς ἡμετέρας σχολῆς. Περὶ δὲ τῆς κατόπιν ἀποκαταστάσεως, ἰδοὺ τὴ συνειπέα ἀκριβοῦς στατιστικῆς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν.

Ἀπὸ τοῦ 1875 ἤρξαντο ἀποφοιτῶντες παῖδες ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων, μέχρι δὲ τοῦ 1879 ἀπεφοίτησαν 70 περίπου μαθηταὶ, οἵτινες εἶναι ἀποκατεστημένοι, ἐνῶ πρότερον μετήρχοντο ἔργον τυχαῖον, ὡς ἀνωτέρω εἶπον. Ἐκ τῶν ἀποφοιτησάντων τούτων παιδῶν, σήμερον δύο μὲν προσελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ὁ μὲν *Δημ. Καραβᾶς* ὡς βοηθὸς τοῦ διδασκάλου τοῦ ἀ' τμήματος τῆς σχολῆς, ὁ δὲ *Κων. Πετρόπουλος* ὡς ἐπιστάτης τοῦ ἀναγνώστηριου τοῦ Συλλόγου, πέντε δ' ἐξἠκολουθοῦσι τὰ περικίτερω μαθήματα τῶν εἰς τὸ γυμνάσιον (*Ἄνδρ. Τσεδάκης*, *Ἐν. Σώχου*, *Γ. Χαρίσης*, *Ἀχ. Δημητρίου* καὶ *Γ. Καπετανάκης*), εἰς δὲ ὁ *Δημ. Ὀρφανὸς* εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον σπουδάζων τὴν μηχανικὴν, εἰς δὲ ὁ *Β. Πολίτης* εἰσῆχθη εἰς τὸ ὄρφανοτροφεῖον Κατζίη-κώστα φροντίδι τῆς κοσμητείας τέσσαρες ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν χωροφυλακὴν ὡς κληροῦχοι οἱ *Β. Λαμπρόπουλος*, *Ν. Λαμπρόπουλος*, *Γ. Μπαρθανάκης* καὶ *Βατ. Κοράκης*, εἰς δὲ ὁ *Στ. Καλλέργης* ὑπηρετεῖ ὡς ναύτης εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Δέκα εἶναι ἀποκατεστημένοι εἰς τὰ χωρία *Καστανιά*, *Λαύρα*, *Μπασι* καὶ *Μπουζι* τῆς Κορινθίας ὡς γεωργοί, οἱ *Δημ. Τσενεράλης*, *Κ. Ζηλεμένος*, *Κ. Λιμπερόπουλος*, *Ἀθ. Καραβᾶς*, *Νικ. Καραβᾶς*, *Δημ. Μουστακούνης*, *Ἀλ. Τριανταφύλλης* καὶ ἕτεροι τέσσαρες ὡς παντοπῶλαι ἢ μεταπράται εἰς τὰ αὐτὰ χωρία καὶ ἰδίως εἰς *Καστανιάν*, οἱ *Δημ. Σκορδάς*, *Α. Τριψιάνας*, *Παν. Μπούρης*, *Γ. Διγένης*· οὗτοι δὲ φροντίζουν καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς τὴν σχολὴν τακτικῶς τοὺς ἐκ τῶν χωρίων ἐκείνων τῆς Κορινθίας ἐρχομένους εἰς Ἀθήνας πολυπληθεῖς παῖδας. Εἰς δὲ εἶνε σταφιδογεωργὸς ἐν Πάτραις ὁ *Α. Πανόπουλος*. Τέσσαρες εἶναι παντοπῶλαι καὶ μεταπράται ἐνταῦθα καὶ ἐν Πειραιεὶ οἱ *Βασίλειος Νικολόπουλος*, *Θ. Βασιλείου*, *Ἰω. Γομβάκης*, *Δ. Ντόκος*, ἕτεροι πέντε μικρέμποροι, ὧν εἰς καὶ μυροπώλης ἐνταῦθα, *Κ. Μαλάμος*, *Ι. Πράπτας*, *Β. Πραπόπουλος*, *Σ. Καλλίλας*, *Σπυρ. Βασιλείου*· δύο οἱ *Χρήστος Λουκᾶς* καὶ *Ἰω. Καλαμάρας* εἶναι λαχνοπῶλαι ἐνταῦθα,

δύο δ' ἕτεροι ὁ Β. Φραντζεσκάκης καὶ Σ. Ζήλος κρεοπῶλαι ὁμοίως ἐνταῦθα ξυλοργουὶ δ' ἔχομεν ἑπτὰ ἐν οἷς οἱ Κ. Ντεμέλης, Ἰω. Παπανικολάου, Γ. Μπογιαντζάκης, Π. Χαρλάφτης, Μιχ. Σάχου, Π. Κουκουλετάκης ἐνταῦθα, ὁ Εὐθύμιος Λαμπρόπουλος εἰς Καστανιάν κτίστας δ' ἔχομεν δύο ἀμφοτέρους ἐνταῦθα τοὺς ἐκ Καστορίας τῆς Μακεδονίας Γ. Ἀλεξίου καὶ Ἀπ. Πέτρου, σιδηρουργὸν ἕνα τὸν Ἰω. Μανιμάνην, ῥάπττην ἕνα τὸν Ἰω. Θεοχάρους, ὑποδηματοποιὸν ἕνα τὸν Ν. Λέλον, λιθοξόον ἕνα τὸν Α. Λάβδαν, στοιχειοθέτην ἕνα τὸν Κ. Μανιμάνην, βιβλιοπώλην ἕνα τὸν Β. Νικολάου, διανομὴ ἐφημερίδων ἕνα τὸν κ. Παναγόπουλον πάντας ἐνταῦθα ἔτι δύο βοηθοὺς γεωμέτρου τοὺς Ματθαῖον Μπρέλην, Σωτ. Λαμπρόπουλον. Πέντε εἶναι ὑπηρεταὶ ἐμπορικῶν γραφείων καὶ καταστημάτων ἐνταῦθα οἱ Κ. Κωνσταντόπουλος, Δ. Παπαδάκης, Ματθ. Γρηγοράκης, Χρ. Κουτσούρης, Γεώρ. Καυκαλιᾶς, εἷς ἠθοποιὸς ὁ Σπυρ. Δημητρακόπουλος, δύο εἶναι ἐμποροῦπάλληλοι, ὁ μὲν Ἀν. Δεσίπρης ἐκ Τήνου ἐν Βλαχίᾳ, ὁ δὲ Ἀπ. Φραγκούλης ἐκ Κορίνθου ἐν Καλκούτᾳ. Τρεῖς τέλος μένουσιν ἔτι ἐν τῇ ἀγορᾷ ὡς ὀψοφόροι ἅπαντες Κορίνθιοι, ὁ Δημ. Μπουρνέζος, Κ. Μπουρνέζος καὶ ὁ Γ. Καρακούσης.

Τὰ δὲ οἰκονομικὰ τῆς σχολῆς, ὡς ἐμφαίνει ἡ ἐν τέλει προσαρτηθησομένη ἔκθεσις τοῦ κ. ταμίου, ἔχουσι συντομώτατα ὡς ἑξῆς. Εἰσεπράχθησαν μετὰ τῶν χρημάτων ὑπὲρ τοῦ ὑπνωτηρίου δραχ. 20,516.05, ἐδαπανήθησαν δρ. 19,903.54 (ἑξ ὧν 10,000 κατετέθησαν ἐντόκως ἐν τῇ Πιστωτικῇ Τραπεζῇ) καὶ παρεδόθησαν μετρητὰ τῷ ταμίᾳ τοῦ Συλλόγου συγχωνευθέντων τῶν ταμείων δρ. 610 51. Ἐκ τῶν πρὸς τὸ ταμεῖον τῆς σχολῆς δωρεῶν δέον νὰ μνημονεύσω τοῦ κληροδοτήματος τοῦ μακαρίτου Λέοντος Μελά ἐκ δρ. 1000 καὶ τοῦ Λαζάρου Κωνσταντίνου ἐκ δραχ. 500· πλὴν τούτων δὲ τῆς δωρεᾶς τοῦ κ. Π. Γ. Ζαρίφη ἐκ δραχμῶν 560 καὶ τῶν ἐτησίων συνδρομῶν τοῦ κ. Θ. Ροδοκανάκη ἐκ δρ. 250, τοῦ δήμου Ἀθηναίων ἐκ δρ. 200 καὶ τοῦ κ. Κ. Νέγρη ἐκ δρ. 100. Ἔτι δὲ τὴν δωρεὰν τοῦ καθηγητοῦ κ. Ι. Σούτσου 300 ἀντιτύπων τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντος φυλλαδίου τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα. Περὶ ἄλλων ἀναφέρουσιν αἱ ἐπισυνημμένα ἐκθέσεις.

Αἱ δ' ἐν ταῖς ἐπαρχίαις σχολαὶ τῶν ἀπόρων παιδῶν εἰργάσθησαν ὁμοίως ἐπιτυχῶς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν τε κοσμητειαῶν καὶ τῶν παρ' αὐταῖς ἐλεγκτῶν, αἵτινες ἐπισυναφθῆσονται τῇ λογοδοσίᾳ. Ἐκ τῶν σχολῶν δ' ἰδίᾳ κρίνω ἀξίαν μνείας τὴν τῆς Σύρου, ἐν ἣ πλὴν τοῦ μουσικοῦ θιάσου, ὅστις συνέστη ἐκ παιδῶν τῆς σχολῆς ὡς πέρυσιν εἶπον καὶ ὅστις προκόπτει, εἰσήχθη καὶ ἡ ὑποδηματοποιία, καὶ δείγματα τῶν ἔργων τῶν παιδῶν ἐξετέθησαν κατὰ τὰς δημοσίας ἐξετάσεις. Εὐχάριστον δ' ἡμῖν εἶναι ὅτι καὶ οἱ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως σταλέντες ἐπιθεωρηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολῶν τοῦ κράτους, ἐπεθεώρησαν καὶ τὰς ἡμετέρας σχολὰς ἀγαθὰς ὑπὲρ αὐτῶν κρίσεις ἐξενεγκόντες.

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος συνέστησε καὶ νέαν σχολὴν

ἀπόρων ἐν τῷ δήμῳ Μυρτουντίων τῆς Ἠλείας διὰ τὰ χωρία Μπράτι, Τραγανοῦ καὶ Μαρκοπούλου, ἅτινα ἐστεροῦντο τέως σχολείου. Οὕτω δ' ὁ Σύλλογος διατηρεῖ σήμερον τὰς ἑξῆς σχολὰς· τὴν σχολὴν ἀπόρων παιδῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν ἄρτι συστηθεῖσαν πρακτικὴν δημοτικὴν σχολὴν, καὶ σχολὰς τῶν ἀπόρων παιδῶν ἐν Καλάμιας, Σύρω, Ζακύνθῳ, Πάτραις, Ἄνδρῳ, Νέᾳ Πικέρνῃ (Ἑλληνοαλβανῶν) καὶ Τραγανοῦ· ἐν συνόλῳ ἑννέα.

Ὡς συνήθως κατὰ τὸ τέλος τῆς ληξάσης ἐτησίας περιόδου προέβη ὁ Σύλλογος εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν διὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀρχῶν αὐτοῦ καὶ ἐξελέξατο ἐπίτιμον πρόεδρον τὸν κ. Κ. Παπαρρηγόπουλον, τακτικὸν πρόεδρον τὸν κύριον Τιμολέοντα Ἀργυρόπουλον, ἀντιπροέδρους τοὺς κκ. Ν. Δαούτην καὶ Β. Σκορδέλην, γενικὸν γραμματέα τὸν κ. Μ. Π. Λάμπρον, εἰδικοὺς γραμματεῖς τοὺς Α. Ἐρακκοῦ καὶ Κ. Σ. Φάραγγαν, ταμίαν τὸν κ. Σ. Κονοφάον, ἐπιμελητὴν τῆς βιβλιοθήκης τὸν κ. Π. Ι. Φέρμπον καὶ διευθυντὴν τοῦ ἀναγνωστηρίου τὸν κ. Ἀλ. Τομπάζην.

Καταστρέφων τὸν λόγον, ἐκφράζω τὰς ἐγκαρδίους μου εὐχαριστίας πρὸς τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, ἅτινα διὰ τοῦ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου ζήλου καὶ τῆς προθυμίας αὐτῶν κατέστησαν εὐχερῆ μοι καὶ εὐάρεστα τὰ τοῦ προέδρου καθήκοντα.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΕΜΟΥ

ΟΣ ΚΑΛΕΙΤΑΙ ΕΝ ΤΑΙΣ ΠΡΑΞΕΣΙ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

ΕΥΡΟΚΛΥΔΩΝ

ΚΑΙ ἑΤΕΡΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ Ε. ΡΕΝΑΝ

Ἀναγνοὺς τὰ ἐν τῇ σελίδι 671 λεγόμενα τοῦ Παρνασσῶ περι πνοῆς καὶ ὀνομασίας τῶν διαφόρων ἀνέμων με ἤλθε κατὰ νοῦν νὰ ἐκθέσω τι περὶ τῆς πλάνης εἰς ἣν ἐνέπεσαν τινες, οὐχὶ τῶν εὐτελῶν, περὶ τῆς πνοῆς τοῦ *Εὐροκλύδωνος*, ὅστις ἀναφέρεται ἐν τῷ κεφ. ΚΖ', § 15 τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων.

Αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς τῶν Πράξεων τούτων, διηγοῦμενος τὰ περὶ τοῦ πλοῦ εἰς ὃν παρευρέθη μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀπὸ Συρίας ἕως εἰς Ῥώμην, φθάνει μέχρι τόπου τινὸς τῆς Κρήτης καλουμένου Καλῶν Λιμένων. Ἀπ' ἐκεῖ λέγει ὅτι ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου μετὰ τοῦ ναυκλήρου, ἀπεφάσισαν νὰ προβῶσιν εἰς τὰ περαιτέρω, μήπως καὶ δυνηθῶσι καὶ φθάσωσιν εἰς τὸν λιμένα τὸν καλούμενον Φοῖνικα, κείμενον δὲ εἰς τὸ δυτικονότιον τῆς νήσου, ἐπειδὴ ὁ ἄλλος λιμὴν δὲν ἦτο ἀσφαλὴς πρὸς παραχειμασίαν.

Ἐποπνεύσαντος δὲ νοτίου ἀνέμου, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ συγγραφεὺς, ὡς ἐνόμισαν οὗτοι ὅτι ἐπιτυχᾶνε ὁ σκοπὸς ἡμῶν, ἀναχθέντες παρεπλέομεν πλησιέστερον τὴν Κρήτην. Μετ' οὐ πολὺ ὁμοῦς ἠγέρθη πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ σκοποῦ τούτου ἄνεμος τυφωνικός ὁ καλούμενος *Εὐροκλύδων* συναρπασθέντος

δὲ τοῦ πλοίου καὶ μὴ δυναμένου ἀντέχειν τῷ ἀνέμῳ ὑπενδίδοντες ἐφερόμεθα κατὰ τὴν ὄθησιν αὐτοῦ κτλ.

Οὗτος ὁ Εὐροκλύδων ἐν τῇ Βουλγάτῃ μεταφράζεται διὰ τοῦ Euroaquilo. Πόθεν ποῦ καὶ πῶς ἐνταῦθα τὸ κλύδων ὅπερ σημαίνει τρικυμίαν μετεμφιέσθη εἰς *aquilo*, ὅπερ σημαίνει ἄνεμον βορρᾶν, ὥστε ἡ τραγελαφικὴ αὕτη ὀνομασία σύνθετος ἐν μιᾷ λέξεως ἑλληνικῆς καὶ ἐτέρας λατινικῆς νὰ δεικνύει ἄνεμον ἀνατολικοβόρειον (Nord-Est); Ἐὰν ὁ ἄνεμος κατήρχετο αὐτόθεν τότε τὸ πλοῖον δὲν ἤθελεν ὠθησθῆ πρὸς τὴν νῆσον Γαῦδον ἢ Κλαύδην, ὡς λέγεται ἐκεῖ, ἥτις κεῖται εἰς τὸν αὐτὸν σχεδὸν παράλληλον τοῦ πλάτους μετὰ τοῦ ὄρμου τῶν Καλῶν Λιμένων, ἀλλὰ νοτιώτερον αὐτῆς, οὐδὲ ἤθελε καταντήσει εἰς τὴν νῆσον Μελίτην, ἀλλὰ πολὺ νοτιώτερον εἰς τὰς μεγάλας Σύρτις πρὸς τὸ μέρος τῆς ἐπαρχίας Τριπόλεως τανῦν καλούμενον κόλπον τῆς Βεγγάζης.

Ὁ κ. Ῥενὰν παρασυρόμενος ὑπὸ τῆς ἐν τῇ Βουλγάτῃ πλάνης, λέγει ἐν τῷ αὐτοῦ Saint-Paul, καθὼς καὶ ἄλλοι τινὲς οὐς ἀναφέρει ἐκεῖ, ὅτι τὴν σήμερον ὁ Εὐροκλύδων οὗτος καλεῖται Gregaglia, δι' οὗ σημαίνεται ὁ ἀνατολικοβόρειος ἄνεμος καὶ ἐν τοσούτῳ ἐν τῷ ἰδίῳ χάρτῃ τῶν ταξιδιῶν τοῦ ἁγίου Παύλου ὃν ἔθεσεν ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου, ἡ Μελίτη τίθεται κατὰ μίαν σχεδὸν μοῖραν βορειότερον τοῦ πλάτους τῆς ἀφετηρίας τοῦ πλοῦ ἀπὸ τῶν Καλῶν Λιμένων, ὥστε ἀδύνατον ἦτο νὰ καταντήσῃ ἐκεῖ τὸ πλοῖον ἐὰν ὁ βικαιότατος καὶ μανιώδης οὗτος ἄνεμος ἔπνεεν ἀπὸ τοιαύτης διευθύνσεως. Ἡ λέξις *Εὐροκλύδων* δὲν σημαίνει ἀπλῶς διεύθυνσιν ἀνέμου τινός, ἀλλὰ κλύδων, ἤτοι τρικυμίαν τοῦ ἀνέμου Εὐρου, ἤτοι τοῦ Ἀπηλιώτου. Οὗτος μικρὸν τι κλίνων πρὸς τὸ νότιον τῶν χειμερινῶν τοῦ Ἡλίου τροπῶν καλεῖται παρ' ἡμῶν, λαβοῦσι παρὰ τῶν Ἰταλῶν, Συρόκος ὡς ἀπὸ τῆς Συρίας ἐρχόμενος καὶ Συροκάδα ὅτε καθ' ὑπερβολὴν μανιωδῶς καταπνέει, ὡς ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει, δι' ἧ καὶ τὸ ἀναφερόμενον δημοτικὸν ἄσμα ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι τοῦ *Πάρασσου* ἀποκαλεῖ αὐτὸν σκύλον.

Ἄρχετ' ὁ Νότος τὸ νερὸ καὶ ὁ κύρ Βοριάς τὸ χιόνι

Κι' ὁ σκύλος Ἀνατολικὸς βίχχει τὸ κουκοσῶλι.

Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ ἀμάθεια τοῦ μεταφραστοῦ,¹ ὥστε ἐν τῷ ἤδη ἀναφερθέντι ἐδαφίῳ «Ἵποπνεύσαντος δὲ νότου δόξαντες τῆς προθέσεως κεκρατηνῶ κέναι ἄραντες, ἄσσον παρελέγοντο τὴν Κρήτην». Τὸ ἄσσον τοῦτο ὅπερ σημαίνει πλησιέστερον, οὗτος ἐκλαμβάνει ὡς κύριον ὄνομα τόπου τινός καὶ γράχει: *Cum sustulissent de Asson, legebant Cretam*, ὡς εἰ ἐλέγετο ἐν τῷ πρωτοτύπῳ κειμένῳ: ἄραντες ἐξ Ἄσσου παρελέγοντο τὴν Κρήτην. Ἄλλ' Ἄσσος πόλις ἢ λιμὴν οὐδεὶς ὑπάρχει ἐν ταύτῃ, οὐδ' ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ πλευρᾷ τῆς Κρήτης; εὐρίσκονται δὲ Ἄσσοι ἐν Φρυγίᾳ καὶ Ἑλλησπόντῳ καὶ Ἠπειρῷ.

¹ Φαίνεται δὲ ὅτι ἐνταῦθα ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος ἠρανίσθη ἀπερισκέπτως, ἐξ ἄλλων ἀρχαιότερων μεταφράσεων. Ὅρα Οἰκονόμου τοῦ πάνυ περὶ τῆς τῶν Ο'. Ἑρμηνείας τ. Δ' σελ. 608 καὶ § 34.

Ἐπιτραπήτω μοι νὰ προσαρτήσω ἐνταῦθα καὶ ἕτερα τινὰ περὶ τοῦ κ. Ῥενὰν, καὶ τε ἄσχετα πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς πνεύσεως τοῦ ἀνέμου τούτου, ἀλλὰ σχετιζόμενα πρὸς τὸ πνεῦμα μεθ' οὗ πολλὰκις ὁ κ. Ῥενὰν λαλεῖ ἐν τοῖς διαφόροις ἔργοις αὐτοῦ περὶ τῆς καταρτήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔχει καὶ τὰς εἰς τὸ νὰ δοξάζῃ συνωδὰ τῷ Βαρωνίῳ ὅτι τὸ λατινικὸν στοιχεῖον μετὰ τῆς λατινικῆς γλώσσης, συνεισέφερον καὶ ταῦτα οὐ μικρὸν εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Νέας Γραφῆς. Κἀπου δὲ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, δὲν ἐνθυμοῦμαι δὲ πλέον τὸ ποῖον, μετὰ τῶν ἄλλων ἐπιχειρημάτων φέρει καὶ τοῦτο τὸ τῆς λέξεως Εὐροκλύδων, ὃν βούλεται οἶον *Εὐροακουίλων*. Ἐτι δὲ ὅτι τὸ ἐν τῷ ἐδαφίῳ 9 τοῦ κεφαλαίου Κ' τῶν αὐτῶν Πράξεων *τριστερον*, εἶναι λέξις προσερχομένη ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ!! Προσέτι ὅτι τὸ ἐν τῷ ἐδαφίῳ 18 τοῦ κεφ. Α' *λακῶ-ῶ* εἶναι λέξις παραφθαρθεῖσα ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ *laqueus* (ὁ βρόχος), ἐν ᾧ αὕτη εἶναι καθαρωτάτη ἑλληνικὴ ἐν χρήσει ἐπὶ πάσης ἐποχῆς.

Πόθεν οὖν προέρχεται ἡ τοιαύτη πλάνη τοῦ κ. Ῥενὰν; Πάλιν ἐκ τῆς παραμέλησεως τοῦ αὐθεντικοῦ κειμένου καὶ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτοῦ εἰς τὸ λατινικόν. Ἐν τῷ μέρει τοῦτο ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἀγορεύων πρὸς τοὺς ἄλλους μαθητὰς, ὅτι ὁ Ἰούδας ἀφ' οὗ ἠγόρασεν ἐν χωράφιον διὰ τῶν ἀργυρίων τῆς προδοσίας, ἀπρηγῆς γενόμενος ἐλάκησε μέσος καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχχνα αὐτοῦ. Ἡ μεταφράσις ὁμῶς λέγει σφαλερῶς: *Et suspensus crepuit medius et difusa sunt omnia viscera ejus*. Ἀλλὰ τὸ *suspensus* (ἀναρτηθεὶς) εἶναι ὄλως ἀντίθετον τῷ *πρηγῆς γενόμενος* ὅπερ σημαίνει *pronus cadens* (δημοτ. πεσὼν πρόμυτα, ἐπίστομα). Ὁ μεταφραστὴς φαίνεται ὅτι ἠθέλησε νὰ συμβιδάσῃ τὴν ῥῆσιν ταύτην μετὰ τῆς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ (ΚΖ' 5) «καὶ ἀπελθὼν ἀπήγγατο» *et abiens laqueo se suspendit*. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον ὅτι ἐπὶ τοῦ συμβεβηκότος τούτου ὑπῆρχον δύο παραδόσεις, ἡ μὲν ὅτι ὁ Ἰούδας ἀπὸ τύψεως συνειδότης ἐλαυνόμενος ἀπέδωκε τὰ ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις λέγων: «Ἡμᾶρτον παραδοῦς αἷμα ἀθῶον» καὶ ἀπελθὼν ἐκουσίως ἀπήγγατο, ἡ δὲ ἕτέρα ὡς τίθεται ἐν τῇ ἀγορεύσει τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὅτι ἐκ θείας δίκης καὶ ἀμεταμέλητος πεσὼν ἐπίστομα διεσπάσθη καταμεσῆς, ὡς δὲ δημοτικῶς λέγομεν *ἔσκασε*, καὶ ἐξεχύθησαν ὅλα τὰ ἐντόσθια αὐτοῦ. Ὅθεν τὸ *suspensus* ἐκεῖνο τῆς Βουλγάτας εἶναι ἀποπῶτατον, καθότι πῶς ὁ *πρηγῆς γενόμενος*, ὡς λέγει τὸ αὐθεντικὸν κείμενον, ἔξαφνα εὐρίσκεται ἐκ βρόχου ἀναρτώμενος; Αὕτη ἡ παράλογος πρόθεσις τοῦ μεταφραστοῦ καὶ ἡ ὑπόληψις τοῦ κ. Ῥενὰν πρὸς τὴν Βουλγάταν, παρέσυρον αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἐκλάβῃ ὅτι τὸ ῥῆμα *λακῶ-ῶ* προέρχεται ἀπὸ τῆς λατινικῆς λέξεως *laqueus*: ὁ βρόχος τῆς ἀπαγχονίσεως.

Ἐσχάτως ἀπεβίωσεν ἐν Λονδίῳ ἡ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας γνωστὴ γενομένη ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ πάσῃ ἀμερικανὴ ποιήτρια Estella Anna Lewis εἰς ἡλικίαν 50 περίπου ἐτῶν ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας. Γεννηθεῖσα ἐν Βαλτιμόρῃ ἐκ πατρὸς τοῦ κ. Delmonte Robinson καὶ μητρὸς ἀπογόνου τῆς οἰκογενείας Ormond καταγομένης ἐξ ἰσπανικοῦ οἴκου τῆς Ναβάρρας, ἔδειξε παιδιόθεν μεγάλην πρὸς τὴν ποίησιν κλίσιν, ἀπὸ τοῦ παρθενωγείου ἀκόμη ἐν ᾧ ἐσπούδαζε παρὰ τὴν Νέαν Ὑόρκην γράψασα στίχους ἀξιόμνηαις καὶ ἐλκύσασα τὴν προσοχὴν τοῦ διασήμου Ἀμερικανοῦ συγγραφέως Edgar Allan Poe ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ ὁποίου φίλη διετέλει. Νυμφευθεῖσα νεωτάτῃ τὸν νομομαθῆ κ. Lewis δὲν ἔπαυσεν ἐπιτιδομένη εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν μουσῶν καὶ ἐδημοσίευσεν ἐπανειλημμένως διάφορα αὐτῆς ἔργα, οἷον τὴν λυρικὴν συλλογὴν Records of the Heart καὶ ἄλλα ἐπιγραφόμενα Child of the Sea καὶ Myths of the Minstrels, περὶ ὧν πολὺν ἐποιήσατο λόγον ἡ ἀμερικανικὴ δημοσιογραφία, καὶ ὧν ἐγένοντο λαμπραὶ εἰκονογραφημέναι ἐκδόσεις καὶ πολυτελεῖς. Ἡ ποιήτρια περιηγήθη δις εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο σχετιζομένη πρὸς τὰ διαπρεπέστερα πρόσωπα τῆς ξένης φιλολογίας, ἔβλεπεν αὐξάνουσαν τὴν περὶ αὐτῆς φήμην καὶ νέας ἐμπνεύσεις ὑψηλὰς διὰ νέων τῆς ἀλλεπαλλήλων ἔργων ἐμελοποιεῖ, συνθέσασα καὶ δράματα, τὸ μὲν Helemar ἐπιγραφόμενον, τὸ δὲ The Kings stratagem (1873), πλὴν δὲ τούτων καὶ ἐν πεζῷ γράψασα ἐπιφυλλίδας εἰς τὰς ἀγγλοαμερικανικὰς ἐφημερίδας καὶ σειρὰν ἐπιστολῶν περὶ τεχνῶν, γραμμάτων, κριτικῆς, μεστὰς ὠραίων περιγραφῶν, πάντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τὸ ὄνομα STELLA, ὑφ' ὃ κυρίως ἐγένετο γνωστὴ. Κατὰ τὰς περιηγήσεις τῆς πρὸ ἐτῶν, φαίνεται ἐπεσκέφθη καὶ τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸ κλίμα τῆς ὁποίας, ἐνώπιον τῶν ἀθανάτων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν μεγάλων παραδόσεων, τὸ πνευμά της ἠσθάνθη νέαν ἔξαρσιν καὶ ἐτρέπη εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας μετ' ἀγάπης ἐκτάκτου. Αἱ ἐντυπώσεις αὗται, δι' ὧν ἐγεννᾶτο ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς φλογερὸς ὁ πόθος τοῦ ἰδανικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τὴν παρηκολούθησαν καὶ εἰς Λονδίον, ὅπου ἐπανακάμψασα ἐγκατέστη διερχομένη ὥρας πολλὰς καθ' ἑκάστην ἐν μελέτῃ εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον. Καρπὸς δὲ τῆς τιαυτῆς ἀναζωογονήσεως τοῦ ποιητικοῦ ταλάντου αὐτῆς καὶ τῆς ἐντροφήσεως εἰς τὰ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον ἔργον τῆς, τὸ ἀριστον, ἡ **Σαπφώ**, τραγωδία εἰς πράξεις ἕξ, ἐκδοθεῖσα ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν κκ. Trübner καὶ Sias ἐν Λονδίῳ. Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῆς τούτῳ ἐξεδηλώθη ὅλη ἡ λυρικὴ δύναμις τῶν κλισθημάτων τῆς, ἀνέζησαν ἐν πολλοῖς φθόγγοι τινὲς τῆς Λεσβίας Μούσης,

ἀπετυπώθη διὰ χάριτος λόγου καὶ δι' ἱριδος φαντασίας ὁ χρωματισμὸς τῆς λυρικῆς ποιήσεως τῶν λυρικωτέρων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς εὐκλείας, τέλος, ἐφάνη ὅτι εὐρέθη γυνὴ δυναμένη νὰ αἰσθανθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς τοὺς παλμοὺς ἐκείνους τῆς πρώτης τῶν ποιητριῶν εἰς τε τὸ κάλλος τῶν ἰδεῶν καὶ τὸ μαρτύριον τῆς καρδίας τὸ μέγα.

Εὐρίσκετο ἤδη εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἐβδόμης ἐκδόσεώς του τὸ κάλλιστον τοῦτο ἐπὶ ἑλληνικωτάτης ὑποθέσεως λυρικὸν δράμα, ὅτε ἐγένετο γνωστὸν ἐκ τύχης καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ἔπρεπε πρώτιστα νὰ ἀντηχῆσῃ. Διερχομένη ἐξ Ἀθηνῶν φίλη πιστὴ τῆς ἀμερικανίδος Σαπφῶς ἡ ἐλλόγιμος δεσποινὴς Ἀμαλία Buckland ἐκ Νέας Ζηλανδίας μετὰ τῆς ἀδελφῆς τῆς, ἀνέφερε περὶ τοῦ δράματος εἰς τὸν γνωρισθέντα ὑπ' αὐτῆς κ. Ἰωάννην Καμπούρογλον, μέλος ἀρχαίου τοῦ Παρνασσοῦ καὶ συντάκτην τῆς γνωστῆς Ἐφημερίδος, ἐπανακάμψασα δ' εἰς Λονδίον, ἀνεκοίωσε τῇ ποιητρίᾳ τὰ ἔργα τὰ φιλολογικὰ τοῦ νέου Ἑλλήνος· ἀμέσως δ' ἐκείνη ἔπεμψε πρὸς ἀντεκτίμησιν τὴν Σαπφῶ τῆς μετ' ἐπιστολῶν περὶ τῆς μεγάλης χαρᾶς ἣν προξενεῖ αὐτῇ ἡ ἐν Ἑλλάδι ἀντήχησις τῶν στίχων τῆς. Ἐκ δὲ τῶν ἀπείρων βιβλιοκρισιῶν ἐν τῷ ἀγγλικῷ τύπῳ καὶ τῶν ἄλλων τῆς δύσεως ἐθνῶν περὶ τῆς Σαπφῶς καὶ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ ἔργου ἐγένετο ἰκανὸς λόγος ἐν τῷ παρ' ἡμῖν τύπῳ, ἰδίως δ' ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἐφημερίδι περίληψις τῆς ὑποθέσεως τοῦ δράματος, ἥτις τοὺς πάντας ἔθελξεν. Ἀνηγγέλθη ἡ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν τοῦ ἔργου ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Καμπούρογλου, τῇ βοηθείᾳ τοῦ γλωσσομαθοῦς κ. Α. Φραβασίλη, ὅπως διδαχθῇ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς, ἀπερίγραπτος δὲ ἦτο ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς ποιητρίδος ἀνταποκρινομένης εἰς τὰς ἐντεῦθεν εἰδήσεις ταύτας καὶ διαλαλούσης, ὅτι ὄνειρον τοῦ βίου τῆς εἶνε ν' ἀκούσῃ, ὅτι ἀπὸ ἑλληνικῆς σκηνῆς ὑπὸ Ἑλλήνων ἠθοποιῶν ἀπηγγέλησαν μεταπεφρασμένοι εἰς τὴν θείαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν οἱ στίχοι τῆς.

Ἀλλὰ μοιραῖος ἐπῆλθεν αὐτῇ ὁ θάνατος ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ φιλολογικοῦ συνδέσμου, ὅστις δι' αὐτῆς θὰ ἀπετελεῖτο μεταξὺ τῆς νεαρᾶς ἡμῶν φιλολογίας καὶ τῆς ἀγγλικῆς διὰ τῆς τόσον φιλελληνικῆς ταύτης ποιητρίδος, ἐν ἣ ὁ ἀνεγνωρίζομεν ὑπὸ τὸ περίβλημα ἐκλεκτῆς ἀγγλικῆς γλώσσης ἀπαύγασμα ὁπωσοῦν παραμυθητικὸν τῆς αἴγλης τῶν ποιητριῶν τῆς λυρικῆς ἐκείνης σχολῆς, ὧν τὰ συναισθήματα τόσον καλῶς ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ ἐν ἑαυτῇ· παραμυθητικὸν, διότι βλέπομεν τὴν ἐξασκουμένην ἐπιρροὴν τῆς ἀθανάτου ἡμῶν ἀρχαίας φιλολογίας καὶ εἰς τὰ ἐκλεκτότερα πνεύματα τοῦ νέου κόσμου, ὧν ἐν ἦτο καὶ ἡ ἀώρως νεκρωθεῖσα ἀμερικανὴ ποιήτρια αὕτη.

Αἱ ἐφημερίδες τοῦ Λονδίνου μετὰ λύπης ἀνήγγειλαν τὸν θάνατόν τῆς παραθέτουσαι καὶ βιογραφίαν αὐτῆς, ἐνῶ ὀλίγας ἡμέρας πρὶν προεκέρυττον νέαν ἔκδοσιν τῆς Σαπφῶς μετὰ προσθηκῶν τῆς ποιητρίδος ἐφ' ὅσων ἐξ Ἀθηνῶν ἀνεκοινώθησαν αὐτῇ, καὶ νεωτάτην ἄλλην ἔκδοσιν τῶν λυρικῶν τῆς Records of the Heart. Ἀπαρμύθητοι πάντες εἰσὶν οἱ λαβόντες τὴν πικρὰν ταύτην

ἀγγελίαν καὶ ἐκ τῶν πρώτων μία ἡ ἀγαπητὴ τῆς φίλης Amélie Buckland ἐν Λισβόνη καὶ οἱ πολλοὶ ἐν Λονδίῳ καὶ ἀλλαχοῦ λόγοι φίλοι τῆς. Δι' ἐπιστολῆς τοῦ κ. J. H. Edwards, ἀντιπροσώπου τῶν γνωστῶν ἐν Λονδίῳ καταστημάτων τῶν κκ. Trübner ἀνεκοινώθη τῷ κ. Καμπούρογλω τὸ τελευταῖον πρὸ τοῦ θανάτου τῆς λυρικὸν ποίημά τῆς, ἀνέκδοτον ἔτι, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ προστεθῆ εἰς τὴν νέαν ἔκδοσιν τοῦ ὅλου τόμου, συγκινητικὸν δὲ λίαν ἰδίως διὰ τὴν ἀξιοπαρατήρητον προαίσθησιν ἣν ἐνέχει, ὅτι ἔμελλεν ὁσονούτω νὰ ἀποθάνῃ, ἐνῶ ἦτο ὑγιεινὴ, ζωνρὰ, εὐθυμὸς καὶ εἰργάζετο εἰς τὰς μελέτας τῆς ἀκούραστος, ὡς πᾶντοτε. Τὸ ποιημάτιον τοῦτο, γραφέν ὑπὸ τὸν νεφελώδη τοῦ Λονδίνου οὐρανὸν, εἴμεθα εὐτυχεῖς δυνάμενοι νὰ δημοσιεύσωμεν πρῶτοι ἐνταῦθα, ἀντιπαρθέτοντες μεταφράσιν εἰς τὸ πεζόν, ἀλλὰ στίχον πρὸς στίχον φιλοτεχνηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Φ. Παρρασκευαΐδου. Ἴδου αὐτὸ ὡς μνημῶσινον τρυφερόν :

THE REQUEST.

When this life shall cease to be
Lay me not in this cold clime
Where there is no melody
On the birds' or zephyr's chime
Where the icy mountains frown,
And the moon looks bleakly down
Hearts are all too cold to weep
O'er the humble poets sleep.

Bear me to my sunny land
Where the airs are pure and bland;
Where the birds are ever singing,
Fountains springing, softly singing,
Blossoms blushing into bloom
Breathing every where perfume;
Where the Chesapeake is flowing,
Where the placid skies are glowing,
Where my father's ashes lie,
Where the guardian seraphs sigh,
And above the early dead
Angels' dewy tears are shed,
Lay me in my silent sleep
Where warm hearts will come and weep.

Μετάφρασις

Η ΑΙΤΗΣΙΣ.

Ὅταν ἡ ζωὴ μου αὕτη παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ,
μὴ μὲ κοιμισθεῖ ἐν τῷ ψυχρῷ τούτῳ κλίματι,
ἐνθα ἔλλειπει ἡ μελωδία
ἀπὸ τοῦ ἄσματος τῶν πτηγῶν καὶ τοῦ ζεφύρου,
ἀνθα τὰ παγερὰ ὄρη συνοφρυοῦνται
καὶ ἡ σελήνη ψυχρὰ βλέπει κάτω (τὴν γῆν)
καὶ αἱ καρδίαι πᾶσαι εἶναι πολλὸ ψυχραὶ ἵνα θρηνησῶσιν
ἐπὶ τοῦ ταπεινοῦ ὕπνου τῆς ποιητρίδας.

Φέρετέ με εἰς τὴν ἠλιοφώτιστον γῆν μου,
ὅπου ὁ ἀῆρ εἶναι καθαρὸς καὶ πρᾶος,
ὅπου τὰ πτηνὰ ἄδουσιν ἔσαι,
αἱ πηγαὶ ἀναβλύζουσιν, ἀπαλὰ φλοισβίζουσαι (κωδωνίζουσαι),
τὰ ἄνθη ἀνοθοῦν ἐν ἐρυθρήματι
ἀποπνέοντα παντοῦ εὐωδίαν,
ὅπου ὁ Τσίζαπηκ (ποταμὸς) ῥέει,
ὅπου οἱ γαλήνιοι οὐρανοὶ ἀπαστράπτουσιν,
ὅπου τοῦ πατρός μου κεῖται ἡ κόνις,
ὅπου ὁ φύλαξ Σεραφεῖμ ἀναπέμπει στεναγμόν
καὶ ἐπὶ τῶν νεαρῶν νεκρῶν
ἀγγέλων δροσοβόλα δάκρυα χύνονται,
κοιμισατέ με ἐν τῷ σιγῶντι ὕπνῳ μου,
ὅπου θερμαὶ καρδίαι προσερχόμεναι θὰ θρηνησῶσι.

Κατὰ τὴν ἐκφρασθεῖσαν ταύτην ἐπιθυμίαν τῆς ποιητρίδας, ὁ νεκρὸς τῆς μετὰ τὴν κηδείαν κατετέθη προσωρινῶς ἐν κατακόμβῃ τοῦ Λονδίνου, ἵνα ἐκεῖθεν μετακομισθῆ καὶ ταφῆ ὑπὸ τὴν γεννέτειραν γῆν αὐτῆς.

Εἰς τὴν ἀκτίνα τὴν ἀμυδρὰν, ἣν τὸ σελαγίσαν τόσον μακρὰν ἄστρον τῆς ποιητικῆς τῆς φήμης ἔρριψε τελευταῖον κ' ἕως ἐδῶ, ἰδοὺ στίλβει τὸ δάκρυ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ποιήσεως συνοδεῦον τὴν νεκροπομπὴν ἐκείνης, ἣτις τόσον ὠνευρεῖθῃ ἐν τῇ ζωῇ τῆς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπίσης ἐθρήνησε τὸ σβεσθὲν μεγαλειὸν τῆς ἀρχαίας ποιήσεώς τῆς καὶ εἰς αὐτὸ πάλιν ἐπανεύρισκεν ἐν τοῖς τελευταῖοις τῆς ἀνακούφισιν διὰ τὰς τόσας πιέσεις, ἅς τὸ στήθος τοῦ ποιητοῦ συχνὰ αἰσθάνεται ἐν τοῖς συγχρόνοις.

Εἴη εἰς μνήμην αὐτῆς ἀφθιτον ἐν ἡμῖν ἡ σύντομος αὕτη νεκρολογία.

A. Ω.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Ὁρόσημον οἰκίας πωληθείσης εἰς ἀπότισιν χρέους.

Πρὸ τίνος ἀνευρέθη ἐν Πειραιεὶ κατὰ τὸ Δ. ἄκρον τοῦ λόφου τῆς Μουνηχίας (Καστέλλας) τεμάχιον λίθου φαιοῦ, ὕψους 0,44, πλάτους 0,19, πάχους 0,05 τεθραυσμένον τὴν ἀριστερὰ τῷ ὀρθῶντι κάτω γωνίαν καὶ περίξ δὲ περικεκομμένον, τὴν δ' ἄλλην ἐπιφάνειαν ἀμελῶς εἰργασμένην φέρον, πλὴν καὶ οὕτως ἀρκούντως παρέχον γινῶσιν τοῦ σκοποῦ δι' ὃν κατασκευάσθη. Διότι σώζεται κάλλιστα ἔχουσα, διὰ γραμμάτων ἀνωμάλως πως τὰ κατὰ τοὺς στίχους ἐχόντων, ἡ κατὰ τὸ ἔνω ἡμισυ ἐπιγραφή, κατὰ τὸ δε τὸ πανομοιότυπον ἀντίγραφον :

ΟΡΟΣ ΟΙΚΙΑΣ
ΠΕΠΡΑΜΕΝΗΣ
ΕΠΙΓΡΑΦΕΙΑΣ
ΙΣΤΑΙΣ ΤΟΙ
ΣΜΕΤΑΓΑΝ
ΤΑΡΕΤΟΥ ΑΛ
ΩΠΕΚΗΘΕΝ
ΧΙΛΗΝΗ

Ἦτοι Ὅρος οἰκίας
πεπραμένης
ἐπὶ λύσει ἔραν
ισταῖς τοῖς
μετὰ Παν
ταρέτου Ἄλ
ωπεκῆθεν

Ἐξ ἀπλῆς τῆς παραθέσεως φαίνεται ὅτι ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἐπιγραφὴν ἐκ τῶν ὑπαγομένων εἰς τὸ πραγματικὸν τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων δίκαιον, καὶ μάλιστα ἐπιγραφὴν τύπου τελειοτάτου, φέρουσαν πάντᾳ ὅσα ἀπητοῦντο ἐπὶ τοιούτων δηλωτικῶν τῆς θέσεως τοῦ κτήματος, ὃ ὄριζον. Εἶνε ἐκ τῶν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις συνήθων ὄρων, τῶν εἰς πολλὰς τάξεις δυναμένων νὰ διαιρεθῶσι, κατὰ τὸ περιεχόμενον. Εἰς τὴν τάξιν εἰς ἣν ἀνήκει οὗτος περιλαμβανονται καὶ ἄλλοι μὴ φέροντες πάντες τὸν αὐτὸν τύπον· πρῶτος δὲ πάντων οὗτος διαφέρει τῶν μέχρι τοῦδε εὑρεθέντων· διὸ δημοσιεύσας αὐτὸν εὐθὺς ὡς εὑρέθη, ἐσημείωσα ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἕτερος τοιοῦτος, ἐννοῶν διὰ τούτου, ὅτι δὲν παρουσιάσθη ἕτερος φέρων ἀκριβῶς τὸν αὐτὸν τύπον. Καὶ εἶνε περίεργον τοῦτο, ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῶν εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον ὑπαγομένων οἱ πλεῖστοι διαφέρουσιν ἀλλήλων, τινὲς δὲ καὶ ὁμοιάζουσιν, οὐδεὶς δὲ, ὡς ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, ὑπάρχει μέχρι τοῦδε, ὃ φέρων ὅλως τὸν αὐτὸν τύπον τῶν νῦν δημοσιευομένων. Διότι ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐλλείπει μία τῶν φράσεων, πάντοτε (ἢ λέξις ἐρανισταῖς μετὰ τῶν προσδιορισμῶν ἢ ἡ φράσις ἐπὶ λύσει), ἐν ᾗ αὕτη παρέχει ἡμῖν καὶ ταύτας. Τῶν ἐλλείψεων τούτων ἀποδοτέον τὴν τῆς ἐννοίας τῶν ἐρανιστῶν εἰς τὴν μὴ ὀπαρξίν πολλῶν τοιούτων, τὴν δὲ τῆς φράσεως ἐπὶ λύσει εἰς τὴν συνήθη χρῆσιν, ἐξ ἧς εὐκόλως καὶ παραλειπομένη ἐλαμβάνετο ἔξωθεν. Καὶ περὶ μὲν τῶν ὄρων γενικῶς καὶ τῆς διαίρεσεως αὐτῶν καὶ κατατάξεως κατὰ χρόνους, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἐν αὐτοῖς λέξεων καὶ τοῦ τόπου καὶ τρόπου τῆς ἰδρύσεως, ἄλλοτε διὰ πλατυτέρων. Χρόνοι δὲ τοῦ ἐνταῦθα δημοσιευομένου πρέπει συμφώνως πρὸς τὸν τύπον τῶν γραμμάτων νὰ τεθῶσιν οἱ Μακεδονικοί. Τῶν γραμμάτων ἢ κατὰ στίχους διεύθυνσις οὐχὶ ἐν πᾶσι κανονικὴ. Ἐκ τῶν ὀκτῶ στίχων, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ ἐπιγραφὴ οἱ τέσσαρες προτελευταῖοι χωροῦσιν οὐχὶ κανονικῶς τὴν εὐθεΐαν, τοῦ τετάρτου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἔχοντος μικρότερον μῆκος τῶν λοιπῶν. Βλάβη ἐκ προστριβῆς ἐπῆλθεν εἰς τὸ ξ τοῦ α' στίχου τὸ τελικόν, τὸ ξ ἐξ ἴσου τὸ τελικόν τοῦ ε' στίχου, τὸ Ν τοῦ ε'. Ἐν τῶ τρίτῳ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς στίχῳ, κατὰ τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς τὸ Ι τῆς προθέσεως ΕΠΙ ὑπάρχει χαραγὴ τις τοῦ λίθου βαθυτέρα τῆς γλυφῆς τῶν γραμμάτων, δυσδιάκριτον τὸ στοιχεῖον ἀπεργαζομένη ἐν τῶ αὐτῷ δὲ στίχῳ καὶ σφάλμα τι τοῦ τεχνίτου φαίνεται, γρά-

ψαντος ἐν τῇ λέξει ΛΥΞΕΙ ἀντὶ τὸ Λ τὸ γράμμα Α. Ἀγορασθεῖσα νῦν ἡ ἐπιγραφὴ κεῖται ἐν τῷ δημοτικῷ Μουσείῳ Πειραιῶς.

Ἐν Πειραιεὶ 22 Δεκεμβρίου 1880.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ
καθηγητῆς τοῦ ἐν Πειραιεὶ γυμνασίου.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ λήξαντος μηνὸς ἰσοπεδουμένης τῆς πρὸς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ Βαρβακείου Λυκείου διόδου εὑρέθη ὑπὸ βάρους ἐλάχιστον ἄγαλμα Ἀθηναῖς ῥωμαϊκῶν μὲν χρόνων ἀλλὰ τέχνης σχετικῶς καλῆς, ὕψους ἀπὸ τοῦ ἀκροῦ τοῦ λόφου τῆς κόρυθος μέχρις ἀκρας τῆς βάσεως 1,05 βαῖνον ἐπὶ βάσεως τετραγωνικῆς ὕψους μὲν περίπου 0,19 πλάτους 0,40 καὶ πάχους 0,30. Εἰκονίζεται δὲ διὰ τοῦ ἀγάλματος τούτου ἡ Ἀθηναῖς ἰσταμένη καὶ στηριζομένη μὲν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός, τὸν δ' ἀριστερὸν ὑπεγείρουσα καμπτόμενον πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ στηριζόμενον ἐλαφρῶς ἐπὶ ἀκρων τῶν δακτύλων, τῇ δεξιᾷ Νίκην ἔχουσα, τὴν δ' ἀριστερὰν ἀναπαύουσα ἐπὶ τῆς κυκλοτεροῦς ἀσπίδος, ἡδὺ καὶ ἤρεμον πρὸς τὰ πρόσω ἀποβλέπουσα καὶ τὰ χεῖλη χαριέντως πως διαστέλλουσα. Τὸ ἄγαλμα παρακατατέθη ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ δημάρχου Ἀθηνῶν.

Ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ ἀνευρέθη μέρος οἰκῆματος, γωνία δηλαδὴ οἰκίας ἢ ὀμὲν τῶν τοίχων ἀπ' Α. πρὸς Δ. ὃ δὲ ἀπὸ Β. πρὸς Ν. χωρεῖ. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου ἔσωθεν εἰς ὕψος 0,80 περίπου ἑκατοστῶν, διεσώθη μέρος τοιοχογραφίας ἐπὶ στρώματος ἐξ ἀμμοκονίας ἀπλῆς. Ὁ τοίχος ἦτο διηρημένος φαίνεται κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν τῆς Πομπηίας. Τὸ σωζόμενον τοῦτο εἶναι διηρημένον διὰ ταινίας ὀριζοντίου ἀπλῆς μέλανος χρώματος, φαίνεται δ' ἐν τοῖς δύο διαμερίσμασι πτηνόν, εἶδος κύκνου, χρησιμεύων ὡς διάκοσμος καὶ κίων ἀρράβδωτος.

Ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίας ἀποπερατώσας τὴν κατάταξιν τοῦ ἐν Μυκῶνῳ ἰδρυθέντος μουσείου τῶν Δηλιακῶν ἀρχαιοτήτων ἐπανῆλθεν. Ὁ ἀριθμὸς τοῦ καταλόγου ἀνῆλθεν εἰς 1762 ἔργα, ἐξ ὧν ἔργα πλαστικῆς 246, ἀρχιτεκτονικῆς 56, ἐπιγραφῶν 1030, χαλκᾶ 53 καὶ πήλινα 375, ἐξ ὧν 220 ἐνεπίγραφοι λαβαὶ ἀμφορέων. Ἐκ τῶν ἔργων τῆς πλαστικῆς 27 μὲν εἶναι τέχνης ἀρχαϊκῆς, 10 τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης, 107 δὲ τῆς παρακμῆς καὶ 99 τεμάχια πλαστικῶν ἔργων.

Αἱ περὶ τὸν λέοντα τῆς Χαϊρωνείας ἀνασκαφαὶ ἄς ἀνέλαβεν ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψίν τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Σταματάκη ἔληξαν, εὑρεθέντων ἐν συνόλῳ 255 νεκρῶν ὥστε 45 ἐκ τῶν τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβαίων ἀπέσχον ὡς φαίνεται τῆς μάχης, εἴτε λόγῳ ἀσθενείας, εἴτε καὶ ἀπόντες ἀλλαχοῦ συνεπέα ἀποστολῆς, εἴτε καὶ διότι (ὅπερ

καὶ τὸ πιθανώτερον) ὁ ἀριθμὸς τῶν τριακοσίων τοῦ ἱεροῦ λόγου δὲν ἦν συμπληρωμένος. Ὁ κ. Π. Σταματάκης, ἐκόμισεν ἐν Ἀθήναις δύο ἢ τρεῖς τῶν περιεργότερων σκελετῶν, οἵτινες θέλουσιν ἐκτεθῆ ἐν τῷ Μυκηναίῳ μουσεῖῳ. Πλειότερα δ' ἐν γένει περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἐλπίζομεν νὰ γράψωμεν ἐν προσεχεῖ τεύχει.

— Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου κατὰ τὴν ἄγουσαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον ὄδον ἀριστερᾶ τῷ ὀδεύοντι παρὰ τὴν γέφυραν καὶ ἐν θέσει καλουμένη ὑπὸ τῶν ἐγγυρῶν «Μνηματάκια», ἀνεφάνησαν τὰς ἀρχὰς τοῦ λήγοντος ἡδὴ μηνὸς ἐκ τῶν βροχῶν τάφοι, ὧν ὁ εἰς ἦτο καταφανέστατος τοῖς διαβάταις. Ὁ σχολάρχης Ἐρμουπόλεως κ. Α. Βλαστός συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ δημάρχου Ἐρμουπόλεως προέβη εἰς ἀνασκαφὰς καὶ ἀνεῦρε τρεῖς τάφους. Ἐν τῷ πρώτῳ τούτων μήκους μέτρων 2,08, πλάτους 0,60 καὶ βάρους 6,40 ἐκτισμένῳ δι' ἀσβέστου καὶ κεκαλυμμένῳ διὰ λίθων προσηρμοσμένων ὁμοίως δι' ἀσβέστου, ἀνευρέθη δακτύλιος χρυσοῦς φέρων ὡς κόσμημα ἀνθύλλιον βάρους 2,75 γραμμάρων, σπλεγγίς, ἀγγεῖον χαλκοῦν φέρον μακρὰν λαβὴν, πέντε ὑάλινα ἀγγεῖα, ὀστῆϊνον μικρὸν κόσμημα, χάλκινον ἄλλο ἀγγεῖον διὰ τρητὸν καὶ τρεῖς σκελετοὶ ἀνθρώπινι κάλλιστα διατηρούμενοι. Εἰς τοὺς παρακειμένους δύο τάφους καὶ τοὶ μετ' ἐπιμελείας ἀνασκαφέντας οὐδὲν ἀνευρέθη φαίνεται δ' ὅτι εἶχον ἐν ἄλλοις χρόνοις ἡδὴ συληθῆ. Οἱ τάφοι αὗτοι εἶναι Ῥωμαϊκῆς ὡς φαίνεται ἐποχῆς, τὰ δ' ἐν αὐτοῖς εὑρεθέντα κατετέθησαν ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ γυμνασίου Ἐρμουπόλεως.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ.

Τὴν 29 Δεκεμβρίου συνεκροτήθη ἡ τετάρτη μηνιαία συνεδρία τοῦ Συλλόγου. Τὸν λήξαντα μῆνα ἤρξατο τῶν δημοσίων μαθημάτων αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀέρος ὑπὸ φυσικὴν καὶ χημικὴν ἐποψίαν ὁ καθηγητῆς κ. Θ. Μιχαλόπουλος, ἐποίησατο δὲ δημοσίον ἀνάγνωσμα περὶ Ἀλεξανδρείας ὁ καθηγητῆς κ. Κ. Νεστορίδης.

Τὴν 17 τοῦ λήξαντος μηνὸς ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐν τῷ χωρίῳ Τραγανοῦ τοῦ δήμου Μυρτουντίων τῆς Ἠλείας, συσταθείσης δαπάναις τοῦ Συλλόγου σχολῆς ἀπόρων παιδῶν. Διδάσκαλος τῆς ἐν λόγῳ σχολῆς διορίσθη ὁ ἱερὸς Γεώργιος Καρουσιώτης.

Ἐπεφηρίσθησαν οἱ Ὀργανισμοὶ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ ἀναγνωστηρίου τοῦ Συλλόγου.

Παρὰ τῷ ὑπνωτηρίῳ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν Ἀθηνῶν ιδρύθη καὶ Θεραπευτήριον χάριν τῶν ἀσθενούντων παιδῶν.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Δ' ΤΟΜΟΥ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Α' ΑΡΧΑΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Κ. Σ. Κόντου (Συνέχεια ἀπὸ τοῦ Γ' τόμου). § 6 Ἐνέδρα οὐχὶ Ἐνεδρα σ. 21. § 7 Ἀναζωπυρεῖ, ἀναζωπυρεῖται, ἀνεζωπύρησεν, ἀνεζωπυρήθη κτλ., οὐχὶ Ἀναζωπυρεῖ, ἀναζωπυροῦται, ἀνεζωπύρωσεν, ἀνεζωπυρώθη κτλ. Καὶ ἀναζωπύρησις, οὐχὶ ἀναζωπύρωσις σ. 24. § 8 Μαῖμου=μιμῶ. Πίθηκος καὶ ἀδοκίμως Πίθηξ σ. 120. § 9 Τὸ ἐστῶς, καθεστῶς, ἐνεστῶς κτλ., οὐχὶ τὸ ἐστός, καθεστός, ἐνεστός, κτλ. σ. 185. § 10 Χοροειδῆς χιτῶν, οὐχὶ χοροειδῆς σ. 288. § 11 Ἄστυ, ἀστίτης, ἀστός, ἀστικός, ἀστειός, ἐξ οὗ ἀστειζομαι (ἀστεισμός, ἀστεισμός) καὶ ἀστειεύομαι. Ἀστικός, οὐχὶ ἀστυκός σ. 346. § 12 Ἐπιβουλεύομαι ἀντὶ τοῦ ἐπιβουλεύω, καὶ ἐπιβουλεύω τινὰ ἀντὶ τοῦ ἐπιβουλεύω τινὶ εἶνε τοῦ παρακμακός ἐλληνισμῷ ἴδια σ. 519.

Τὸ νεωστὶ εὑρεθὲν ἀπόσπασμα τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἡ τραγωδία εἰς ἣν ἀναφέρεται ὑπὸ Γρ. Ν. Βερναρδάκη σ. 126.

Περὶ τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους ὑπὸ Ν. Πετρῆ σ. 337.

Σχεδιάσματα συγκριτικῆς ἐτυμολογίας. Περὶ τοῦ ἀπὸ τίνων ἰδεῶν ἐκλήθησαν ὁ θάνατος καὶ ἡ ζωὴ ὑπὸ Κ. Λαμπρόλλου σ. 897.

Περὶ ληψὶς τῶν Γλωσσικῶν παρατηρήσεων τοῦ καθηγητοῦ Κόντου. (Ἴδε τὰ περιεχόμενα καὶ τῶν προηγουμένων τόμων). Ἐμαρτημένον εἶνε τὸ ἐνεδρα ἀντὶ τοῦ ἐνέδρα σ. 21, τὸ ἐν τῷ τοῦ Παπίου λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων Λευκόπετρα 22, τὸ ἀσκοπήρα ἀντὶ τοῦ ἀσκοπήρα, ὡν χεῖρον εἶνε τὸ Ἴπποδακτρα οὗ ἡ ὀρθὴ γραφὴ ἀναντιλέκτως εἶνε Ἴππου ἀκτρα ὡς Ἴππου κόμη, Ἴππου κρήνη. Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ κηπούρευμα εὑρίσκεται γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ κήπου ῥεῦμα 23. Οὐχὶ ἀεργός ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐλέγγο, ἀλλ' ἀεργός, ὅπερ συναρθεῖν ἐγένετο ἀργός· παρὰ δὲ τοῖς παλαιοῖς ἐπικοῖς, ἀεῖποι' ἀυναίρετον ἐξεφέρετο διὰ τὸ πρὸ τοῦ Ε ὀπάρον δίγαμμα, οἷον ἀφεργός (Πρβ. καὶ παλαεργός, δημοσεργός κτλ.). Ἐτι δὲ τὸ Λακωνικὸν γαβεργός=γαφεργός=γεωργός 23. Ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ μόνος ὁ δυσύλλαβος τύπος (ἀργός) ἦτο συνήθης, ὅπως δ' ἀγνωστος ὁ τρισύλλαβος (ἀεργός), οὗ ἐγένετο ἐνίοτε χρῆσις ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ Ἑλληνισμῷ 24. Δεινῶς σφάλλαται Πηγήγιος ὁ Κορίνθου γράφων «τὸν ἀργὸν κατ' ἐπένοθεσιν ἀεργὸν οἱ Δωριεῖς λέγουσιν» 24.—Τὸ ἐκ τοῦ πῦρ γενόμενον ῥῆμα ἐπερατοῦτο εἰς ΩΩ-Ω οἷον πυρῶ-ω, ὅθεν πυρῶσω, πυρωτός, πύρωσις (Πρβ. καὶ ἐμπυρῶ-ω). Λέγεται δὲ καὶ ἐμπυρεῖω καὶ ἐμπυρῖζω κτλ. Ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ ζῶπυρον παραχθέν ζωπυρῶ καὶ ἀπλοῦν καὶ σύνθετον ἐξεφέρετο πάντοτε εἰς ΕΩ-Ω καὶ ΕΩΜΑΙ-ΟΥΜΑΙ ὅθεν ζωπυρῶσω, ζωπύρησις κτλ. 24. Ἀσίστατος δὲ εἶνε καὶ ὁ τύπος ζωπυρῖζω 27. Φιλῆδες δὲ μάλιστα τῷ ῥήματι ζωπυρεῖν ὁ Ἰουδαῖος Φίλων 26, παρατηρητέον δ' ὅτι κακῶς εἶνε παρ' αὐτῷ γεγραμμένον ζωπορηται ἀντὶ τοῦ ζωπυρῆται 28. Τὸ ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου κείμενον «ζωπυροῦν: ἐξάπτει ποιεῖ» ὁ Μουσούρος μετέγραψε «ζωπυροῦν: ἐξάπτει ποιοῦν», ὁ δὲ Μεινίκιος «ζωπυροῦν: ἐξάπτει ποιεῖν». Ἀλλ' ὁ Κόντος ἀναγινώσκει «ζωπυροῦν: ἐξάπτει», ἀποβάλλων τὸ κακῶς ἐκ τῶν ἡγουμένων ἐπαναληφθῆν ποιεῖ 27, ὀρθοτέραν δὲ νομίζει τὴν ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Φωτίου (λ. ζωπυρῶσαι κτλ.) γενομένην ἀνάγνωσιν τοῦ Σαλλιῆρου τῆς ὑπὸ τοῦ Νεβήρου γενομένης 25. Τὸ κατὰ τὴν περιτοσύλλαβον κλίσειν ἐκφερόμενον πίθηξ, πίθηκος, πίθηκι κτλ. εἶνε τοῦ ἐκβαρβαρωμένου ἑλληνισμοῦ Ἰδίου, οὐδὲις δὲ οὐτ' ἐν πεζῷ λόγῳ οὐτ' ἐν ἐμμέτρῳ χρῆσιν αὐτοῦ ἐποίησατο. Οὐδὲν δ' ἀκριβῆς διδάσκει ὁ Λημάνσιος λέγων ἀορίστως ὅτι καὶ πίθηξ καὶ πίθηκος λέγεται· δεινῶς δ' ὁ Σειδιῆρος σφάλλαται γράφων ὅτι τοῦ πίθηξ φαίνεται ὅτι μόνος οἱ ποιηταὶ ἐποιούνοτο χρῆσιν 123. Τὸ ὄνομα οὐ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἐγένετο χρῆσις, ἐξεφέρετο κατὰ τὴν ἰσοσύλλαβον κλίσειν, οἷον ὁ πίθηκος τοῦ πιθήκου κτλ. 124. Ἐν τῷ

228. Τὰ ἐννέα περιστέρια 901. Ἡ κερὰ θάλασσα 903. Ἀποσπάσματα 670, 673, 677, 768, 770.

Δημώδη ἄσματα: Ὁ ἀνδρειωμένος σ. 481. Οἱ ἀδελφοὶ Βλαχόπουλοι 482. Ὁ ἐπίβουλος ἐραστής 483. Ὁ δόλιος ἐραστής 485. Ὁ κύρ Βοριᾶς 676. Ἀποσπάσματα σ. 593—603, 666—676.

Ἑρμηνεῖα δημῶδων λέξεων. — Ἀδρασκελιζῶ: διασκελιζῶ, υπερπηδῶ 604 ἢ οὐ ὄνομα ἀδρασκελισμα: διασκελισμός 605. Ἀνεμικαῖς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Γορτυνίᾳ: τὰ ἐν τῷ ἀνεμοστρόβιλῳ δαιμόνια. Ἀνεμογαζοῦ: ὁ ἀνεμοστρόβιλος καὶ μεταφορικῶς: τὸ ἄτακτον παιδίον 763, 765. Ἀνεμορροπὴ (ἀνέμου ριπή) καὶ ἀνεμος: ὁ διάβολος ἐν Λευκάδι 763. Ἀπόγειο: ἡ κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα παγερὰ πνοὴ τοῦ ἀνέμου Καταβατοῦ (ἴδ. κατωτ.) 667, 678. Ἀστραπόβολοι: βράχοι διασχισμένοι ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ οἱ ἀποδίδονται ἱεραιτικαὶ ἰδιότητες 587. Ἀστροπέλιαια πέφτουν: ἀστράπτει 596. Δερνουνταὶ οἱ Καροὶ: ἄκριτος εἶνε ἔτι ἡ πάλῃ τῶν ἀνέμων 666. Δρημημόνη ἐν Πελοποννήσῳ (ἴδε κατωτέρω: ῥεμμονέ) 602. Ἐστῆσεν τοῦτο τὸ πωρονὸν ζωνάριον: ἐπεφάνη τὴν πρωΐαν ἢ Ἴρις ἐν Κύπρῳ 606. Ἐξφο: ὁ σίφων ἐν Εὐδείῳ Πόντῳ 773. Θεῦκό ἢ Θεοτικὸ νερό: τὸ ὕδριον (πρὸ. «τὸ ἐκ Διὸς ὕδωρ») 604. Θεοπόντοι καὶ Θεοποντιᾶ: ἡ ὀρυχθία βροχὴ 600. Καταβατοῦ: ὁ χαλεπώτατος πάντων τῶν ἐν Ἀραχῶδῃ ἀνέμων 666, 671, 678, οὗ ἡ παγερὰ πνοὴ λέγεται: Ἀπόγειο 667, 678. Κατουραεὶ ὁ Θεός: ἐπὶ διηγεοῦς βροχῆς ἐν Ἀραχῶδῃ καὶ ἄλλαχοῦ 604. Κρησέρα (κρησάρα): τὸ λεπτότατον κόσκιον τὸ καὶ σήτα 602. Σουθεσιαὶς ἢ Ἐωθεσιαὶς (ἔξωτικαί): αἱ Νεράιδες ἐν Ἠπειρῷ 769. Πατήματα: αἱ βαθμίδες τῆς κλίμακος 601. Ρεμμόναι: κόσκιον μεγάλας ἔχον ὄπας ἐν Παρνασσίδι, ἔξ οὗ καὶ ῥήμα ῥεμμονίζω 602. Σαγανόκια (= πινάκια): ἡ στρογγυλὴ δίνη τοῦ ἀνέμου ἐν Κορινθίᾳ 763. Σήτα: τὸ λεπτότατον κόσκιον τὸ καὶ κρησέρα 602. Σέφουνας: ὁ σίφων 772. Σιφουναζοῦν ἢ σιφουναζοῦν ἐπὶ τῶν ὕψων ἐνδύματων ἄτινα ξηραίνει: ὁ ἄνεμος 772. Σιφουνακὸ: ἡ μετὰ σφοδροῦ ἀνέμου βαγθαία βροχὴ 772. Σκόπουλο: μικρὸς ἀσκός 603. Σταλάζει: βρέχει 601. Στοχεῖα: οἱ ἄνεμοι ἐν Παρνασσῷ 667· γενικώτερον δέ: ὄντα δαιμονικά καταλαβόντα τὴν θέσιν τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δαιμόνων geniloci 668. Στοχειδῶν πάλασμα: οἱ περὶ τὸν Παρνασσὸν φοβεροὶ ἀγῶνες τῶν ἀνέμων τὸν χειμῶνα 667. Συρμοί: τὸ μέρος δι' οὗ διέρχονται τὰ στοιχεῖα 763. Ἡ σζήμια: κημὸς ἐν Κύπρῳ 606. Τελώνια: τὸ ἠλεκτρικὸν φαινόμενον «οἱ Διόσκουροι», ἴδια δέ: δαιμόνια ἐν τῷ ἀέρι διαιτώμενα καὶ τὰς ἀνερχομένας ψυχὰς «τελωνοῦντα» 598 (πρὸ. 587) Τὸ πῆρεν ὁ Βοριᾶς: ἐνίκησεν ὁ Βορρᾶς ἐν τῇ πάλῃ τῶν ἀνέμων 666. Φιζὸ (ὄφις): ὁ κατὰ πρόσωπον σφυρὸς τῶν ἀνέμων μετὰ νιφετοῦ καὶ χαλάζης ἐν Θεσσαλίᾳ κάλλ. 763. Χαμηλοπούμπουρη: ἡ πλησίον ἀκουομένη ἰσχυρὰ βροντὴ ἐν Κύπρῳ 593. Ψαχάδα (ψεκάς): ψιλλὴ βροχὴ καὶ ῥῆμα ψαχαδιάζει τὸ ἄλλως ψιχαλιζει 602. Ὄνόματα ἑλληνικὰ τῶν ἀνέμων: Ἀνατολικός, Βοριᾶς 671. Θρακικὸς 672. Καταβατοῦ, Αἰβάς 674, Μέγας 672, Μπάτης, Νότος (ὁ Νοτιάς, ἢ Νοτιά, Νοτιά) 671. Ὄνόματα ξενικὰ τῶν ἀνέμων ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἑλλήσι ναυτικῶς: Τραχυμόνα κτλ. κτλ. 671.

Ῥαδὰ Ἀνδρέα Κάλβου τοῦ Ζακυνθίου σ. 893—896. Δημογέροντες Σμύρνης 205, ὄνόματα Σμυρναίων 205—217. Διαμαντὴ Ρουσίου 204 συγγράματα 206 καὶ διαθήκη 214. Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς τοῦ Λειμῶνος ἐν Λέσβῳ 591. Σχολεῖα καθηγητῶν καὶ μαθητῶν ἐν Ἑλλάδι 422. Κυρὰ Παρασκευὴ ἐν Σύρῳ διηγήθη τῷ Hahn τὰ παραμῦθια 229.

Σύλλογοι, Ἐταιρίαι καὶ Ἀδελφότητες. — Ἀρχαιολογικὴ ἐν Ἀθήναις Ἐταιρία 83. Ἑλληνικὴ ἐν Σμύρῃ λέσχη ὁ «Ὀμηρος» 985. Ἐταιρία ἐν Σμύρῃ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ 88, 985. Ἐφορεία τῶν σχολείων τοῦ ἐν Κρήτῃ δήμου Σπηλιᾶς 168, 985. Σύλλογος τῶν Ἀνδρίων, ἐν Ἐρμούπολει Σύρου 744, 985. Μουσικὸς Σύλλογος «Ὀρφεὺς» ἐν Ἀθήναις 88, 985. Σύλλογος «ὁ Ἅγιος Πέτρος» ἐν Ἀθήναις 744, 985. Σύλλογος «οἱ Ἐλευθεροὶ» ἐν Ζακύνθῳ 744, 985. Σύλλογος τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων ἐν Σμύρῃ 83, 985. Σύλλογος «Ἑλλησποντος» ἐν Μάδύτῃ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου 168, 985. Σύλλογος τῶν Μεσαιωνικῶν σπουδῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει 985. Φαρμακευτικὴ Ἐταιρία ἐν Ἀθήναις ὁ «Διοσκουριδῆς» 985. Φιλεκαπαιδευτικὸς Σύλλογος τῶν Κρητῶν ἐν Ἀθήναις 985. Φιλεκαπαιδευτικὸς ἐν Ρόδῳ Σύλλογος ὁ «Κλεόβουλος» 985. Φιλεκαπαιδευτικὸς ἐν Βιτωλίοις Σύλλογος «Πρόνοια» 336.

Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός.

Ἐκδοσις τῶν κατὰ τὸ ΙΕ' ἔτος ἐν τῷ Συλλόγῳ γενομένων σ. 979 (πρὸ. 88, 167, 253, 335, 420, 501, 743, 836, 943, 1000). Ἀριθμὸς τῶν μελῶν 980 (πρὸ. 168, 336, 836). Προϋπολογισμός, ἔσοδα καὶ ἔξοδα 743, 981. Δωρεὰ 982 (πρὸ. 88, 744). Ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ 421, 985. Ἐφορεία 421, 988, 991. Ἐπιτροπὴ περὶ συστάσεως βιβλιοθήκης τοῦ λαοῦ 335, 420. Ἀποφάσεις 981. Περὶ ἀναθεωρήσεως τοῦ κανονισμοῦ 984. Ἀναγνωσθεῖσαι διατριβαὶ 986 (πρὸ. 88, 167, 253, 943, 1000). Ἐσπερινὰ μαθήματα 88, 1000, διὰ τῆς προβολῆς φωτεινῶν εἰκόνων 987. Βιβλιοθήκη καὶ Ἀναγνωστήριον 988. Περὶ τῆς οἰκίας τοῦ Συλλόγου

981. Ἐορτὴ τοῦ Συλλόγου 336, 988. Ἐπιστολὴ τῆς κυρίας Ἐλίας· Θρ. Ζαΐμη 914 (πρὸ. 836.) Σχέσεις πρὸς ξένα σωματεῖα 744, 985. Συνδρομὴ εἰς τὴν Ἐταιρίαν τῶν φυλακῶν 420. Ἐπιτροπὸς τοῦ κ. Ἀσλάν 1000.

† Ἀποθανόντα μέλη τοῦ Συλλόγου 980. Γουλιέλμος Βάγνερ ἐν Ἀμβούργῳ 331, 336. Χρῆστος Βάφας 504, Φίλιππος Ἰωάννου 421, Ἀνδρέας Μόρδτμαν ἐν Κωνσταντινουπόλει 88, Κωνσταντῖνος Νέγγης 744. Αἰωνίδια Παλάσκας 88. Ἀραβίνας ἱερεὺς Πανδῆς ἐν Κερκύρᾳ 744, ἅπαντες ἐπίτιμα τοῦ Συλλόγου μέλη.

Περιοδικὰ τοῦ Συλλόγου. — α) Παρνασσός 986. Ἐγκύκλιος τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως πρὸς τοὺς γυμνασιάρχους συνιστῶντων τὸν «Παρνασσόν» σ. 4· ἔτερα ἐγκύκλιος τοῦ αὐτοῦ ὑπουργοῦ πρὸς τοὺς αὐτοὺς περὶ ἀποστολῆς εἰς τὸν «Παρνασσόν» εἰδήσεων ἀρχαιολογικῶν, δημοτικῆς ὕλης κλπ. 504. Ἡ ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ἐπιτροπὴ 4. — β) Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα Ἀποσπάσματα ἔξ αὐτῶν σελ. 228, 481, 901.

Σχολαὶ τῶν Ἀπόρων παιδῶν ὑπὸ τοῦ Παρνασσῷ ἰδρυμένα 990. Αὐξήσις τῆς χορηγίας τῆς Βουλῆς σ. 336, 744, 982. — Σχολαὶ Ἀθηνῶν. Κοσμητορες καὶ ἔφορος 421. Διδάσκαλοι 744. Ἀριθμὸς μαθητῶν 167, 254, 336, 741, 836, 988. Ἐξετάσεις 501, 988. Μουσικὸς θίασος 335, 984. Δωρεὰ 336, 421, 744, 990. Κορὸς 88. Διανομὴ πέλων 336. Ὄνόματα ἐπαγγέλματα καὶ διαμονὴ τῶν ἀπὸ τοῦ 1875 μέχρι τοῦ 1879 ἀποφοιτησάντων μαθητῶν 989. Σχολαὶ Καλαμῶν. Ἐξελεγκτῆς 744. — Σχολαὶ Ἐρμούπολεως Σύρου. Ἐφορος κτλ. 836. Ἐξετάσεις 420, 501. Μουσικὸς θίασος 88, 420. Δωρεὰ 88, 336. Συνδρομὴ τοῦ δήμου Ἐρμούπολεως 253. Ἐδρευτικὴ παράστασις 107. Ὑποδηματοποιεῖον 167, 420. — Σχολαὶ Ζακύνθου. Ἐξελεγκτῆς 744. Ἐφορος καὶ ταμίας 836. — Σχολαὶ Πατρῶν. Κοσμητορες 254. Ἐφορος καὶ ταμίας 836. — Σχολαὶ Ἀνδρου 991. — Σχολαὶ Νέας Πικερῆς (τῶν Ἑλληνοαὐθλων) 991. — Σχολαὶ Τραγανοῦ Ἠλείας. Ἐγκλίαια αὐτῆς 1000. Ἀποστολὴ βιβλίων παρὰ τοῦ Συλλόγου 744.

Ἐννομήτρια. Διευθυντῆς σ. 836. Ἀριθμὸς φοιτῶντων παιδῶν 167, 254, 336, 983. Δωρεὰ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως 88. Δωρεὰ ἑτέρων 421, 836, 913, 983. Θεραπευτήριον 1000.

Πρότυπος δημοτικὴ Σχολὴ ἐν Ἀθήναις σ. 253, 983. Σκοπὸς αὐτῆς 335. Ἐφορεία 421. Ἐγκλίαια καὶ διδασκαλοὶ 744. Μαθηταὶ 836.

Γ' ΝΕΩΤΕΡΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ὁ γελωτοποιὸς Τριβουλέτος τοῦ Οὐγκῶ ὑπὸ Ε. Γ. Ζαλοκώστα σ. 57.

Ὁ Ἀρλεκίνος καὶ ἡ Ἴταλικὴ κωμῳδία ὑπὸ Κ. Γ. Ξένου σ. 192.

Ἡ Δέσποινα τῆς Λυῶν ἢ ἔρωσ καὶ ἔπαρσις δρᾶμα εἰς πράξεις πέντε τοῦ Βούλβερ Αὐττων μεταφρ. ἐκ τῆς ἀγγλικῆς ὑπὸ Μ. Ν. Δαμιράλη σ. 776.

Ἐστέλλα Ἄννα Lewis ποιήτρια Ἀμερικανίς 994.

Βενετὸς λευθοῦχος σχολιαστῆς τοῦ Δάντου 947. Μετάφρασις ἀποσπασμάτων ἐκ τοῦ δράματος τοῦ Οὐγῶ «ὁ βασιλεὺς εὐθυμῆ» 58—73. Δίδυμοι, δρᾶμα νέον Β. Οὐγῶ 254. Ὁ ἔμπορος τῆς Βενετίας, δρᾶμα Σαίξπηρου 254. Σαπῶ, τραγωδία τῆς Ἀμερικανίδος Ἐστέλλας Lewis 994, καὶ τὸ ὅσταν αὐτῆς λυρικὸν ποίημα μετὰ μεταφράσεως Φ. Παρασκευαίδου 996. Γαλλικὴ Ἀκαδημία 168, 254, 947. Βασιλικὴ Βασημικὴ ἔταιρία τῶν Ἐπιστημῶν ἐν Πράγᾳ 744. Σμιθσόνειος Ἐταιρία ἐν Ἀμερικῇ 744. Ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ βῶσσο ποιητοῦ Πουσκίνοῦ 661. Σλαβοελληνολατινικὴ ἐν Μόσχᾳ Ἀκαδημία· Ἑλληνες καθηγηταὶ αὐτῆς προσεκληθῆσαν διὰ πρεσβευτῶν ἐπιτήδεις ἀποσταλέντων πρὸς τοὺς Πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς, πρῶτοι δὲ ἐστάλησαν τῷ 1685 οἱ ἀδελφοὶ Λεχοῦδαϊ, Ἰωαννίκιος καὶ Σωφρόνιος ἱερομόναχοι διαμείναντες μέχρι τοῦ θανάτου αὐτῶν 34—35. Ἰδρυσις Πανεπιστημίου ἐν Σιβηρίᾳ 918. Ἐκδοσις καταλόγου πάντων τῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐκτυπωθέντων ξένων βιβλίων 917.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Τὰ Περσικὴν ἀγάλματα ὑπὸ Ἰουλίῳ Schubring μεταφρ. Σ. Π. Α. σ. 77

Ἀρχαῖαι τοιχογραφίαι ὑπὸ Σ. Κ. Σ. σ. 85.

Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης ὑπὸ Σ. Κ. Σ. σ. 86.

Ὀλυμπιακαὶ ἀνασκευαὶ ὑπὸ Π. Καββαδία σ. 151, 408, 487.

Πειραικαὶ Ἀρχαιοτήτες. Ἐρμῆς Πειραιῶς σ. 153. Ὄρος Μουνιχίας (μετὰ

σχήματος) σ. 411. Θέατρον Πειραιῶς σ. 413, 574. Ταμίας παρ' Ἐρήβοις σ. 489. Νέον ὄροσημον Πειραιῶς (μετὰ σχήματος) σ. 494. Τέσσαρες ἐπιτύμβιοι στῆλαι Πειραιῶς (μετὰ σχήματος) σ. 496. Τὸ Θέατρον τὸ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ σ. 577. Ἀνάγλυφον ἀναθηματικὸν (μετὰ σχήματος) σ. 831. Ἐπιγραφή ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς Μουνιχίας (μετὰ σχήματος) σ. 832.

Ζεὺς τῆς Γάζης σ. 155.

Ψῆφισμα Ἀττικὸν ἐκ τῶν πρὸ Εὐκλείδου εὑρεθὲν ἐν Ἐλευσίνι ὑπὸ Π. Εὐστρατιάδου γενικοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων σ. 156, 247 (πρβ. 250). Ἀζμπων ὁ χρησιμολόγος ὑπὸ Σ. Κ. Σ. σ. 159.

Τιμητῆριος Κερκυραϊκῆ ἐπιγραφή ὑπὸ I. A. Ρωμανοῦ καθηγητοῦ σ. 162.

Ἐπιγραφή ἐπιτάφιος (ἐν τῷ δήμῳ Ἀνακτορίων τῆς ἐπαρχίας Βονίτσης) ὑπὸ Ἰω. Ν. Σταματέλου σχολάρχου σ. 163.

Τυρηνικὸν κάτοπτρον ὑπὸ Σ. Κ. Σ. σ. 164.

Ἡ ἐν τῷ Ἡρακλεῖᾳ ἔπαυλις τῶν Πεισῶνων καὶ ἡ ἐν αὐτῇ βιβλιοθήκη ὑπὸ Δομινίκου Comparesetti ἀνάλυσις Σ. Κ. Σ. σ. 217

Ἄγαλμα ὑπνούσης Μαινάδος ὑπὸ Ἀρθ. Μιχαῆλε σ. 249. (πρβλ. σ. 169.)

Τὰ νεκρικὰ μνημεῖα τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ Felix Ravaisson μετάρρ. Σ. Κ. Σ. σ. 448.

Ῥωμαϊκὰ ἀρχαιολογήματα ὑπὸ Σ. Κ. Σ. σ. 578.

Ἐπιγραφή Ἑλληνικῆ Σελινούντος ὑπὸ Π. Χιώτου σ. 580.

Τοῦ Ὀμήρου ἡ πέτρα ἡ τὸ Δασκαλεῖο καὶ ἡ περὶ αὐτῆς παράδοσις τῶν κατοίκων τῆς νήσου Χίου ὑπὸ Κ. Α. Παπαζῆ καθηγητοῦ σ. 640.

Αἱ ἐν Δήλῳ ἀνασκαφαὶ ὑπὸ Π. Καββαδία σ. 655.

Τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Κωνσταντινουπόλεως σ. 65, 7.

Νέα οἰκία Πομπηίας ὑπὸ Σ. Κ. Σ. σ. 658.

Ἡλιακαὶ σημειώσεις (μετὰ σχημάτων) ὑπὸ Ἰαν. Χ. Δραγάζτη σ. 733.

Ἐπιγραφαὶ Λαρῦμων τῆς Κερίας ὑπὸ Δημοσθένους Χαδίαρᾶ σ. 834.

Ὁ ἐν Θεισόχ τῆς Ἀρκαδίας ναὸς ὑπὸ Π. Καββαδία σ. 740.

Εὐρήματα ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ Α. Α. Ρ. σ. 908.

Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ Ῥωσίας μετάρρ. Σ. Κ. Σ. σ. 910.

Ἀρχαιολογικὴ ἐν Ἀθήναις Ἐταιρία σ. 83, 419, 581, 659.

Γερμανικὴ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολ. Σχολή σ. 84, 165, 250. Ἐορτὴ Βιγ-γελμάννου 912.

Ῥωσικὴ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὴ καὶ φιλολογικὴ Σχολή σ. 582.

Ῥωσικὴ ἔταιρία χάριν ἀνασκαφῶν ἐν Βουλγαρίᾳ σ. 582.

Ἐταιρία πρὸς διατήρησιν τῶν ἀρχαίων μνημείων ἐν Λονδίῳ σ. 582.

Ἀνασκαφαὶ καὶ Ἀρχαιοῦτες.

α' Ἐν Ἑλλάδι

Ἐν Ἀθήναις ἐν τῇ παρατῆν Ἀγίαν Τριάδα ἀρχαίᾳ νεκροπόλει σ. 83 (τάφοι ἐν οἷς λήκυθοι μετὰ γραφῶν, σκευὴ ἐπίχρυσα καὶ φύλλα χρυσοῦ· ἔπι δὲ τὸ ὑψιστον μέρος τοῦ ἐξωτέρου ἀρχαίου τοίχους τῆς πόλεως), 166 (τάφοι μετὰ ληκύθων. Πρβλ. σελ. 251).— Παρὰ τὸ Δίπυλον 581 (λήξις τῶν ἀνασκαφῶν).— Ἐν Ἀκροπόλει 251 (δύο ἀνάγλυφα Νίκης), 417 (ἀνάγλυφον ἀρματῆδρομίας ἐν ᾧ αἱ ἡνίαί τῶν ἵππων θὰ ἦσαν ποτε ἐζωγραφημέναι διότι οὐδὲν ἄλλως παρίστανται διὰ γλυφῆς· μάρμαρον ἔχον γλυφὴν ὄφρος περὶ ἐλαίαν ἐ-

πιγραφαί), 906 (τεμάχια ἀναγλύφων, διπλοῦς Ἐρμῆς).— Παρὰ τὸ Βαρβάκειον 999 (τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοίχος ὡς τῆς Πομπηίας).— Παρὰ τὸ Στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον 166 (ἄγαλμα γυναικός. Πρβλ. σελ. 249).

Ἐν Δαυλίᾳ τῆς Φωκίδος σ. 84 (λίθινος πέλεκυς, δακτύλιοι χρυσοὶ κλπ).

Ἐν Δήλῳ σ. 582, 655 (ἀκέφαλος Ῥωμαϊκὸς ἀνδρῆς· δύο ἀκέφαλα ἄγαλματα Ἀφροδίτης, ὃν τὸ ἕτερον παραπλήσιον τῆς Κνιδίας τοῦ Πραξιτέλους οἰκία ὡς αἱ τῆς Πομπηίας τὴν τε κατασκευὴν καὶ τὴν διαίρεσιν).

Ἐν Ἐριμουπόλει Σύρου σ. 100 (τάφοι Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐν οἷς χρυσοῦς δακτύλιος).

Ἐν Ἡλείᾳ σ. 733 (ἀνάγλυφον οἰκόσημον ἐν τῇ κώμῃ Καβάσιλα), 734 (τὸ πλείστον μέρος Γοτθικοῦ ναοῦ ἐν Ἀδραβίδα· κιονόκρανον Δωρικὸν ἐν χωρίῳ Σαμπάναγα· μέρος θυρώματος μεγαλοπεπεστάτου), 735 (πλαξ ἐπιτύμβια ἐν τῇ κομοπόλει Λεχαιῶν), 737 (ναῖσκος βυζαντιακὸς κατάγραφος ἐν Δίβρῃ), 739 (πινάκιον χαλκοῦν φέρον δυσανάγνωστον λατινικὴν ἐπιγραφὴν καὶ ἔτος 1208 ἐν Δίβρῃ).

Ἐν Θεισόχ τῆς Ἀρκαδίας σ. 740 (σηκὸς ναοῦ, τμήματα κεράμων ὧν τινα φέρουσι τὰ γράμματα Ο]ΟΠ).

Ἐν Θεσσαλονίκῃ σ. 167 (ἄγαλμα Ἐρωτος σκυθρωπὸν Παρίου μαρμάρου καλῆς τέχνης).

Ἐν Ἰστιαίᾳ σ. 382 (τέσσαρες ὄρας μακρὰν αὐτῆς ὑπάρχουσιν ἐρείπια μεγάλης πόλεως, ἐν οἷς ἀνευρίσκοντι νομίσματα φέροντα τὴν Ἀρτέμιδα, καὶ ἐρείπια ἀρχαίου ναοῦ τιμωμένου νῦν ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας), 383 ἐρείπια λουτροῦ θολωτοῦ νῦν λουτρὸν τῆς βασιλισσας).

Ἐν Καστελλορίζῳ σ. 462 (ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ὑπάρχουσι δώδεκα μεγάλοι μονόλιθοι γρανίται μετακομισθέντες ἐξ ἀρχαίου ναοῦ τῶν Πατάρων τῆς Λυκίας, σ. 463 (τάφος ἀρχαῖος μετ' ἐπιγραφῆς: Λύκος διὰ λοξῶν γραμμάτων, ἐν τινι δὲ φρουρίῳ σώζονται τὰ σήματα τῶν Ἀρραγωνίων καὶ ἀλλαγῶν τὰ πτερύγια τῶν Ἴπποτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ἀρχαῖον σπήλαιον μετὰ Ἴωνικῆς πύλης καὶ ἀετώματος).

Ἐν Κλειτωρίᾳ σ. 743 (ἄγαλμα μέγα στρατηγοῦ σαρκοφάγος ἐνεπίγραφος).

Ἐν Κύπρῳ σ. 742 (ἀνάγλυφον παριστῶν παρθένον ἐρειδομένην ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης φορούσης τὸν φρυγικὸν πῖλον).

Ἐν Ναυπλίῳ σ. 251 (τάφοι, κοσμήματα χρυσοῦ ὡς τὰ τῶν Μυκηνῶν).

Ἐν Ὀλυμπίᾳ 151 (ἄγαλμα Τύχης ἀκέφαλον, κεφαλὴ Ῥωμαίου αὐτοκράτορος), σ. 152 (νεκρικὴ κεφαλὴ ἢ κεφαλὴ τῆς Νίκης τοῦ Παιωνίου· ἄκρος ἀριστερὸς ποδὸς τοῦ Ἐρμού τοῦ Πραξιτέλους), 153 (πληθὺς χαλκῶν καὶ πηλίνων ἀγαλματίων παριστῶντων ἀνθρώπους, βόας, ἵππους καὶ ἄλλα· ἢ κεφαλὴ τοῦ ἐκ Κνωσοῦ ταύρου ἐκ τῆς ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Λούδρου μετόπης τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, πολλὰ τεμάχια τῆς Ἀερναίας Ὑδρας· γυναικεῖα Ῥωμαϊκῆ κεφαλὴ ἔχουσα ὠραίαν διάθεσιν τῆς κόμης· κορμὸς μαρμαρίνου ἀγαλματίου τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ῥωμαϊκόν), 408 (ἀρχαῖα πωγωνοφόρος κεφαλὴ χαλκοῦν ἀρχαῖκὸν ἀγαλματίον περιεργον), 409 (ἢ κεφαλὴ τοῦ βρέφους Διονύσου ὃν φέρει ὁ Ἐρμῆς, πολυτιμωτάτη διότι εἶνε ἢ μόνη σωζομένη κεφαλὴ βρέφους πρβ. σ. 250), 410 (κεφαλὴ Ἡρακλέους ἔχουσα ἔχνη ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ· κεφαλὴ Λαπιθίδος ἢ ὠραιοτάτη μετὰ τὸν Ἐρμῆν τοῦ Πραξιτέλους· ἢ κεφαλὴ τῆς Ἴπποδαμείας ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος), 418 (Βυζαντιακὰ ἐπιγρα-

φαι), 487 (σταυροί, Βυζαντιανή λυχνία, βυζαντιανή εκκλησία, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι τὰ σλαβικά δῆθεν οικήματα ἐν οἷς εὐρέθησαν ταῦτα εἶνε χριστιανικά. Δύο μωσαϊκὰ ἀμιλλώμενα πρὸς τὰ τῆς Πομπηίας, Ζεὺς χαλκοῦς ἄριστον ὑπόδειγμα ἀρχαϊκῆς ἐργασίας. Δύο χαλκᾶ ἀγαλμάτια Διὸς γυμνοῦ καὶ ἐτόιμου νὰ ἐξακοντίσῃ τὸν κεραυνόν, ὡς εἰκονίζεται ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Ἡλείων. Ἀγαλμάτιον χαλκοῦν ἀρχαϊκὸν παριστῶν ἄνδρα κληνῆρη καὶ κρατοῦντα φιάλην πολλὴν ὁμοιότητα ἔχον πρὸς τὰ Ἑτρουσικιά. Χαλκῆ πωγωνοφόρος κεφαλὴ ἀθλητοῦ φυσικοῦ μεγέθους, ἔχουσα πρόσθετα τὰ χεῖλη, τῶν καλλίστων τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης χρόνων καὶ τὸ τελευταῖον μέγα εὔρημα τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀνασκαφῶν αἵτινες πενταετίαν ὄλην διαρκέσασαι ἔληξαν τὸν Μάϊον τοῦ 1880) πρβ. σ. 582 912.

Ἐν Ὀρχομενῷ σ. 907, 908 (ἀνασκαφὴ τοῦ θησαυροῦ τοῦ Μινύου τᾶφος· μέγας πῖθος Ῥωμαϊκός.

Ἐν Πάτραις σ. 659 (ἐρείπια ναῖσκου βυζαντιανοῦ τῆς ἀγίας Παρασκευῆς τάφοι Ῥωμαϊκοί, ἐπιγραφαί).

Ἐν Πειραιεῖ (ἴδε ἀνωτέρω Πειραιεῖ ἀρχαιοτήτες).

Ἐν Ραμνοῦντι σ. 167 (τρεῖς μαρμαρίναι κεφαλαὶ καὶ τεμάχιον ἀναγλύφου).

Ἐν Σάμῳ σ. 253 (φρέαρ λελατομημένον ἐν βράχῳ μετὰ βαθμίδων ἀνεύρεσις ἐν αὐτῷ εἰς βῆθος 22 μέτρων πλακὸς ἐνεπιγράφου), 660 (τάφοι ἐν οἷς ἀγγεῖα, τρία φύλλα χρυσαῖ καὶ κομβία ὑάλινα καὶ ἀνάγλυφον μετ' ἐπιγραφῆς), 743 (ἀνάγλυφον ἐνεπιγράφου).

Ἐν Σκιλλοῦντι σ. 418 (κρηπίδωμα ναοῦ καὶ τεμάχιον κίονος Δωρικοῦ).

Ἐν Σκοπέλῳ σ. 419 (σαρκοφάγος ἐν ᾧ ὑάλινον κηροπήγιον).

Ἐν Τανάγρα σ. 83 (δύο τάφοι μετὰ ψηφιδωτοῦ ἐδάφους), 165 (ἐπιγραφαί 23 καὶ 20 εἰδώλια· ζεύγος χαλκῶν πτεροιστήρων).

Ἐν Χαιρωνείᾳ σ. 999 (ἀνεύρεσις 225 σκελετῶν ἐκ τῶν τοῦ Ἰεροῦ Αἰχίου. πρβλ. σ. 500, 581, 743).

ε' Ἐξω τῆς Ἑλλάδος

Ἐν Βαγδάτῃ σ. 660 (ἀγαλμα χρυσοῦν ἐβδομήκοντα ὀκάδων).

Ἐν Γάζῃ τῆς Συρίας σ. 155 (κολοσσαία προτομὴ Διὸς ἐκληφθεῖσα ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν Ἀράβων ὡς ἡ τοῦ γίγαντος Γολιάθ).

Ἐν Καπρέᾳ σ. 913 (ἀγαλμάτιον ἐρείπια Ῥωμαϊκῆς ἐξοχικῆς οἰκίας).

Ἐν Πομπηῆα σ. 420 (μεγάλῃ οἰκίᾳ μετὰ τοιχογραφιῶν καὶ λουτροῦ, ἄπερ σπάνιον ὀρειχάλκινος Φαῦνος κόσμημα βρύσεως κρατῶν ἀσκῶν ἐξ οὗ ἔρρεε τὸ ὕδωρ), 658 (ἀνασκαφὴ οἰκίας λίαν περιέργου μετὰ καλλίστων τοιχογραφιῶν).

Ἐν Ῥώμῃ σ. 416 (κατὰ τὴν Φαρνεσίην, ὑπόγειος τάφος περιέχων κάλπας, ἐπιγραφάς, ἀγάλματα ὧν ἐν φέρει ἔχνη χρυσώσεως), 908 (ἐρείπια κυκλοτεροῦς οἰκοδομήματος μετὰ κίωνων καὶ ἀναγλύφων· λίθοι ἐπιτύμβιοι ἀρχαῖον λατομεῖον, τμήμα τοῦ Σερβιανοῦ τείχους, ἀνάγλυφον θυσίας ταύρου, ὀρειχάλκινον σύμπλεγμα, θάβρον ἐνεπιγράφου, ἀγαλμα).

Ἐν Σελινοῦντι σ. 580 (Ἑλληνικὴ ἐπιγραφή).

Ἐν Συδάριδι σ. 913 (χρυσᾶ πινακίδες μετ' ἐπιγραφῶν περὶ τῶν Ὀρφικῶν μυστηρίων).

Παράστασις λεοντομαχίας ἐπὶ τῆς λεπίδος Μυκηναίου Ξιφιδίου ἀριστοῦργημα τέχνης 415. Δύο γινῶμαι ὑπάρχουσι περὶ τῶν νεκρικῶν παραστάσεων 449· νέα γινῶμη καθ' ἣν τὰ ἀνάγλυφα τὰ παριστῶντα σκηναὶς ἀποχαιρετισμοῦ 453 συνένωσιον μᾶλλον παριστῶσιν, παριστωμένων τῶν ζώντων μικροτέρων κατὰ τὸ ἀνάστημα 455. Πόθεν ὠνομάσθησαν grottesques τὰ νῦν λεγόμενα ἀραβουργήματα 459. Ἡλυσιακὰ δειπνα 457. Ὑπνος 461. Ζεὺς Μεγιστεὺς καὶ Ἀπόλλων Μεγιστεὺς ἐλατρεύοντο ἐν τῇ νήτῳ Μεγίστη 464. Ζεὺς Λαβραῦνδης 597. — Ὑπόμνημα περὶ τῆς διαθέσεως τῆς κόμης παρ' Ὀμήρῳ 254.

Ἐπιγραφαί σ. 154, 158 (πρβλ. 247, 250), 162, 164, 166, 418 (Βυζαντιαναί), 464 (ἐν Καστελλορίζῳ ἀνέκδοτοι), 491 (ἐφηβικῆ), 494 (μετὰ σχήματος), 496 (μετὰ σχήματος), 497, 500 (ἐν ἰθάκῃ βουτροφιδὸν ἐπτάστιχος), 580, 660, 735, 736 (μετὰ σχήματος) 738, 739 (Λατινικὴ πανομιοτύπος), 907 (ἐν Ἀκροπόλει), 911, 912, 998.

Μουσεῖα ἐν Ἀθήναις: Τὸ Βαρβάκειον σ. 83, 166, 167, 119, 500 (ἀγαλμάτιον Πανὸς ἄπου), 659 (συνετάχθη κατάλογος τῶν ἐν αὐτῷ εἰδωλίων ἐξ ὀπίτης γῆς ὑπὸ I. Μαρτᾶ). Τὸ κατὰ τὴν ὁδὸν Πατησίων 251 (ἐκομίσθη τὸ ἐν Ὀρχομενῷ ἀνάγλυφον). Τὸ ἐν τῷ Μετσοβείῳ Πολυτεχνείῳ (ἐνθα· τὰ Μυκηναῖα καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ συλλογὴ Ἰωάννου Δημητρίου, 660. — Ἐν Δημητσάνῃ τῆς Ἀρκαδίας οὗ ἰδρυτῆς καὶ ἔφορος ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἱερώνυμος Βογιατζῆς 740. — Ἐν Μυκόνῳ: Τὸ τῶν Δηλιακῶν ἀρχαιοτήτων 742, 999. — Ἐν Πειραιεῖ 413. — Ἐν Τανάγρα 165. — Ἐν Κωνσταντινουπόλει 657.

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Περὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ μύθου τῆς ἀρπαγῆς τῶν Σαβίνων, ὑπὸ L. Viola μετάφρ. M. Π. Α. σελ. 257.

Νεοελληνικὴ μυθολογία. Δημῶδεις μετεωρολογικοὶ μῦθοι ὑπὸ N. Γ. Πολίτου σ. 585, 665. Ἀστραπὴ καὶ κεραυνός σ. 586. Τελώνια σ. 598. Βροχὴ σ. 600. Ἴρις σ. 604. Καταιγίδες σ. 665. Ἄνεμοι σ. 670. Ἄνεμοστρόβιλος σ. 762. Σίφωνες σ. 772.

Τὸν περὶ ἀρπαγῆς τῶν Σαβίνων Ῥωμαϊκὸν μῦθον ἐπέχειργάσθη χεῖρ Ἑλληνικὴ 269. Διὰ τὴν οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι ῥίπτουσι στάκτην εἰς τὴν θάλασσαν 587. Διὰ τὴν ἐν ὧρα καταιγίδος οἱ Κύπριοι καταβαίνουσι ἀπὸ τοῦ ἵππου 587. Ἴχνη τοῦ περὶ Γίγαντομαχίας ἀρχαίου μύθου ἐν Ζακύνθῳ 587 καὶ ἐν Χίῳ (λίθος τοῦ Σαμψῶν) 588. Ἐν Κων]πόλει ὅταν βροντᾷ πιστεύουσιν ὅτι ὁ προφήτης Ἡλίας τρέχει ἐπὶ τοῦ ἄρματός του 589. Ἐν Σύρῳ ὁ φονεὺν ὄφιν τί κερδαίνει 589. Κατὰ κοινὴν πρόληψιν ἡ βροντὴ διώκει τὸν δρᾶκοντα 589 καὶ ὁ κεραυνὸς κατακαίει τοὺς δαίμονας 590 (χωρὶα ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ 589 καὶ τοῦ Ψελλοῦ 590, ἐν οἷς ἀποδοκιμάζεται ἡ πρόληψις αὕτη). Παρομοία πρόληψις ἐν Καλαβρούτοις 592. Ὁ προφήτης Ἡλίας σχετίζεται πρὸς τὸν ἥλιον καὶ ταυτίζεται μετὰ τῶν μετεωρολογικῶν φαινομένων 592, οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπικαλοῦνται αὐτὸν πρὸς ἀποτροπὴν τῶν θυσελῶν 593. Διάφοροι ἐκφράσεις περὶ βροντῆς ὑποκρύπτουσαι μυθολογικὰς ἐννοίας 594. Πέλεκυς (κεραυνὸς λίθος, ὧν πλεῖστοι εὐρηγται ἐν Μαραθῶνι καὶ Εὐβοίᾳ) μετὰ μαγικῶν ἐπιγραφῶν 596. Διάλογος ἐν χειρογράφῳ τῆς

ἐν Λέσβῳ Μονῆς τοῦ Λειμῶνος περιέχων ἀπορίας καὶ τὰς λύσεις αὐτῶν περὶ φυσικῶν φαινομένων 591. Δεισιδαιμονίας δοκίμιον ὑπὸ Καραγιάννη 583. Ἀνέκδοτον χειρόγραφον κατὰ βρυκολάκων 838.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἐγκυκλοπαιδεῖαν τοῦ δικαίου ὑπὸ τοῦ Ν. Καζάκη σ. 5.
Περὶ θετικῆς φιλοσοφίας ὑπὸ Ἰγνατίου Μοσχάκη σ. 96.
Ψυχολογικαὶ καὶ ἠθικαὶ μελέται. Αἰσθήματα τῶν ζώντων πρὸς τοὺς νεκροὺς ὑπὸ Φραγκίσκου Bouillier μετὰφρ. Σ. Α. Βλαστοῦ σ. 107.
Ἡ γλωσσομαθεῖα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ Κ. Α. Παπαζῆ σ. 357 (πρβ. σ. 477 καὶ 849).
Ἐπὶ τῆς γλωσσομαθεῖας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ Κ. Λαμπρόλλου σ. 477.
Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς γλωσσομαθεῖας τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ Σ. Κ. Παπαγεωργίου σ. 849.
Εἰς κινέζος κοινωνιστῆς κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὑπὸ C. de Varigny μετὰφρ. Α. Παγκάλου σ. 505.

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Μετεωρολογικὴ ἀποψις τοῦ ἔτους 1879 ὑπὸ Δ. Κοκκίδου σ. 87.
Κρίσεις τοῦ Δοσιεῖου διαγωνισμοῦ πρὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι γεωργίας σ. 52.
Ἡλεκτρικὸς λύχνος τοῦ Ἐδισσον μετὰ σχήματος ὑπὸ Τ. Ἀργυροπούλου σ. 74.
Τὸ ἡφαίστειον Ἀργαῖος μετὰ σχήματος ὑπὸ Μ. Π. Λάμπρου σ. 146.
Σήραγγ τῶν ὄρων ἀγίου Γοθάρδου ὑπὸ Ε. Δ. σ. 245.
Δύναμις τῶν ἀτμομηχανῶν ὑπὸ Ε. Δ. σ. 888.

Φυτὰ Ἀμερικῆς κατὰ τῶν ὄρων καὶ τῆς λύσεως 255. Ἐλαιον ἐκ σπόρων βάμβακος 255. Νέοι μικροὶ πλανῆται 423. Ἡλεκτρικὸν ρεύμα πρὸς δάμασιν ἵππων 424. Ὑπόμνημα περὶ διώρυγος ἐνούσης τὸν Ἀτλαντικὸν καὶ τὴν Μεσόγειον 424. Συσκευὴ δι' ἧς ἀκούουσιν οἱ κωφοὶ audiphone 424. Ὁδηγία κατὰ τῆς φυλλοξήρας 915. Πειράματα ἐφαρμογῆς τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτὸς εἰς τὴν γεωπονίαν 918. Ἡ πανώλης διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ἰμβραῆμ πασᾶ 330. Ἡ ἐν Πόρῳ πανώλης τῷ 1837 εἶνε ἡ τελευταία ἐμφάνισις αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι 330. Πῶς ἐγένετο ἡ διάγνωσις τῆς πανώλους ἐν Πόρῳ ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἱατροῦ Dumont 329. μάρτης = ὑπόλοιπος 328.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

Περὶ βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ ὑπὸ Ν. Καζάκη σ. 270.
Περὶ ταμειωτηρίων καὶ ταχυδρομικῶν ταμειωτηρίων ὑπὸ Κ. Χ. Βάμβα σ. 296.

ΙΣΤΟΡΙΑ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ὁ Ἕλληνας κληρικὸς Σερκρεῖμ μετὰφρασις ἐκ τῆς Ῥωσικῆς ὑπὸ Κ. Α. Παλαιολόγου σ. 28.

Περὶ τῆς πρὸς τὸν κόμητα Φλανδρίας Ῥοβέρτον ἐπιστολῆς Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου σ. 89.

Ἱστορικὴ ἀναθεώρησις τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσιπενταετηρίδα ἐν Ῥωσίᾳ γενομένων μεταρρυθμίσεων καὶ βελτιώσεων ὑπὸ Κ. Α. Παλαιολόγου σ. 169.

Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ τοῦ ἐν Σμύρνῃ διδασκάλου Διαμαντῆ Ῥωσίου (1706—1747) ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως σ. 203.

Ἀνέκδοτον νόμισμα Μιχαὴλ Παλαιολόγου αὐτοκράτορος Νικαίας 1260—1261 (μετὰ σχήματος) ὑπὸ Π. Λάμπρου σ. 325.

Ἡ πανώλης ἐν Πόρῳ τῷ 1837 ὑπὸ Γ. Κ. Τ. σ. 327.

Γουλιέλμος Βάγνερ ὑπὸ Σ. Π. Λάμπρου σ. 331.

Τὸ Ἀρτεμισιον ὑπὸ Γ. Ν. Φιλαρέτου σ. 381.

Δύο Ἐπαναστάσεις, Α' 1830 σ. 425, 608. ὑπὸ Ν. Καζάκη.

Ἡ νῆσος Μεγίστη (Καστελλόριζον) ὑπὸ Α. Σπυρίδη σ. 461.

Τὸ ἀρχαιοφυλακεῖον Κερκύρας. Μέρους α', Τὰ κατὰ τὴν Βενετικὴν ἐποχὴν σ. 528. Μέρους β', Τὰ μετὰ τὴν Βενετικὴν ἐποχὴν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων σ. 745 ὑπὸ Ν. Τ. Βουλγάρεως.

Καθηγητοῦ Τέλλου καὶ Δ. Πανταζῆ συζητήσεις περὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Σοφοκλέους. σ. 552.

Δύο Νορμανδοὶ τυχοδιώκται σ. 584.

Ἀνέκδοτον νόμισμα τῆς Ὑπᾶτης (μετὰ σχήμ.) ὑπὸ Π. Λάμπρου σ. 742

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ἐγκρατέρησις διήγημα τοῦ Ἰταλοῦ Ἐδμόνδου de Amicis μετὰφρ. Σ. Π. Α. σ. 79, 148, 235.

Ἡ μικρὰ κόμητσα ὑπὸ Ὀλταβίου Feuillet μετὰφρ. Ε. Δ. Ροῦδου σ. 317, 386, 465, 566, 648.

Ὁ Ταναγραῖος κερκαμεὺς μετὰφρ. Μ. Π. Α. σ. 875.

Ὁ Μοναχὸς Εὐγένιος ὑπὸ Keller μετὰφρ. Κ. Ι. Δραγοῦρη σ. 967.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Ὁθωμανικὴ παροιμία 42. Τί εἶνε τὸ πρῶτιστον προσὸν πολιτικοῦ ἀνδρὸς κατὰ τὸν Goethe 89. Ὁ μάντις Λάμπων ὁμνῶν ἀντι νὰ εἴπη: μὰ τὸν Ζῆνα, ἔλεγε: μὰ τὸν γῆνα 161. Τί ἀπεφῆνατο περὶ τῶν χειρογράφων ὁ μέγας Βεντλῆτος 187. Τιμοθέου καὶ Φιλέλου στοίχημα 196. Διατί τὸ ἔνδυμα τοῦ Ἀρλεκίνου εἶνε διαφόρων χρωμάτων 197. Εὐφυσιολογία Ἀρλεκίνου 202. Τρία Διηγήματα Ὀλλανδικὰ ὧν ἕκαστον περιέχει ἐν μόνον τῶν τριῶν φωνηέντων α, ε, ο, 254. Προφητεία Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιὴλ περὶ τῆς Ἰρλανδίας 255. Οἱ νῦν ὑπάρχοντες Ἰουδαῖοι εἶνε ὅσοι καὶ ἐπὶ Δαβὶδ 256. Μῆκος διαφόρων σηράγγων 255. Τὰ ἐν Γερμανίᾳ τῷ 1879 δημοσιευθέντα βιβλία 256. Κοιμηθέντες ἐν τοῖς ὑπνωτηρίοις τῶν Παρισίων 256. Καταθέσεις κτλ. ἐν τοῖς ταμειωτηρίοις τῆς Ἰταλίας 305. Σχολεῖα, διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ ἐν Ἑλλάδι 422. Αἱ ἀρίστες εἶνε ἀρίστη τροφὴ παράγουσαι ζωμὸν ὡς τοῦ βοείου κρέατος εὐχρυσὸν καὶ ὄρεπτικόν 423. Παλαιὰ εἰκὼν Βυζαντιτικῆ τοῦ Σωτήρος ἐν Μόσχᾳ, ἔργον τοῦ αὐτοκράτορος Ἐμμανουὴλ 662. Προφητεία Ῥω-

σική περί συντελείας τοῦ κόσμου καὶ περί ἀλώσεως τῆς Κων]πόλεως 663. Κώδων λίθινος ἐν Ῥωσικῇ μονῇ 664. Ἀνέκδοτον χειρόγραφον περιέχον δη- μῶδη ἄσματα μετὰ τῆς μελωδίας αὐτῶν 837. Γεωγραφικοὶ πίνακες τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ε΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδα 839 καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ 840. Ἕλληνες ἐν Γαλλίᾳ 914. Μυρμηκῶν ἦθη καὶ ἔθιμα 915. Θάνατος ἐκ λύσσης μετὰ τέσσαρα ἔτη 918. Κάμπαι ἀφανίζουσαι τὰ ὠά τῶν ἀκρίδων 918. Θεραπεία τοῦ ἀνθρακός τῶν προβάτων διὰ δαμαλισμοῦ 918. Παράδοξος ἀσθένεια τῶν καρβίδων 918. Οἱ Βενετοὶ ἀδελφοὶ Ζενο ἐπεσκέφθησαν ληγούσης τῆς ΙΔ΄ ἑκατονταετηρίδος τὴν ὕστερον κληθεῖσαν Ἀμερικὴν 919. Νεοελληνικὴ μετάφρασις τῆς Καινῆς Διαθήκης τῷ 1703 ὑπὸ τοῦ ἐκ Σμύρνης Σεραφεῖμ Πωγωνάτου ἐν Λονδίῳ 32.

Συνέδρια. — Ἐν Βρυξέλλαις ὑπὲρ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας 423. Ἐν Μεδιολάνοις ὑπὲρ τῶν πενομένων ἐργατικῶν τάξεων 423. Ἐν Πα- ρισίοις περί ἀποστολῆς ἐμπορευμάτων ταχυδρομικῶς 920. Ἐν Βενετίᾳ τῆς γεωγραφίας 920.

Ἀπεικονίσματα καὶ Σχήματα. — σ. 74. (ἠλεκτρικὸς λύχνος τοῦ Ἐδισσον), 147 (νόμισμα Σευήρου Ἀλεξάνδρου), 325 (ἀνέκδοτον νόμισμα Μιχαὴλ Παλαιολόγου), 412 (ὄρος Μουνιχίας), 419 (νέον ὄροσημον Πειραιῶς) 496 (ἐπιτύμβιος στήλη ἐν Ἡλείᾳ), 641 (ἔδρα ἐν Χίῳ), 936 (ἐπιτύμβιος στήλη ἐν Ἡλείᾳ), 739 (πανομοιότυπον Λατινικῆς ἐπιγραφῆς), 742 (ἀνέκ- δοτον νόμ. Ὑπάτης), 832 (ἀνάγλυφον ἀναθηματικὸν ἐν Πειραιεῖ), 833 (πανομοιότυπος ἐπιγραφή Μουνιχίας).

Π. Ι. Φ.

Σελ. 56 στ. 14 γρ: ἀγωνοθέτης—85, 5 κἀτ: αἵτινες πάντοτε (πρόβ. σελ. 253)— 446, 16 κἀτ: ξυλισμὸς—454, 23: ΑΘΗΝΑΙΟΝ—197, 5: Ἀτελλανῶν—247, 22: (σελ. 156)—253, 16: ληκῶτων—321, 13: ἀποτίνων—421, 18: ἐφορείας—565, 15: πανωλεθρίαν—613, 10 κἀτ: Guizot—648 σημ: 566—849, 13 καὶ ἐφ' ἐξῆς: Παπαζῆ —897, 7 κἀτ: μεταφορικῶς διὰ τοῦ σκότους καὶ τοῦ φωτός, ἐν δὲ τῇ ἑλληνικῇ κτλ. —909, 24: τείχους—912, 2: ἐτέθη τὸ ξ ἀντὶ τοῦ σ κτλ.—915, 21: ὁπᾶς—(ἴδε καὶ σελ. 367 στῆχ. 21 καὶ 22 καὶ σελ. 840).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ 1880

Ἀργυρόπουλος (Τιμολέων).—Ἠλεκτρικὸς λύχνος τοῦ Ἐδισσον (μετὰ σχή- ματος) σ. 74—76.

Βάμβας (Κ. Χ.) — Περὶ ταμειουτηρίων καὶ ταχυδρομικῶν σωτηρίων τρα- πεζῶν σ. 296—309.

Βεργαρόδakis (Γρ. Ν.) Τὸ νεωστὶ εὑρεθὲν ἀπόσπασμα τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἡ τραγωδία εἰς ἣν ἀναφέρεται σ. 126—145.

Βιόλιας (Λουδοβίκος) — Περὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ μύθου τῆς ἀρπαγῆς τῶν Σα- εῖνων γυναικῶν σ. 257—270.

Βλαστός (Στέφανος). Φραγκίσκου Bouillieri Ψυχολογικαὶ καὶ ἠθικαὶ με- λέται· αἰσθήματα τῶν ζώντων πρὸς τοὺς νεκροὺς σ. 107—119

Βούλγαρης (Ν. Τ.) ἐν Κερκύρα. — Τὸ ἀρχιεπιφυλακτεῖον Κερκύρας σ. 528 —552, 745—762, 859—875.

Δαμηγάλης (Μ. Ν.) — Bulwer Lytton ἠ Δέσποινα τῆς Λυῶν ἢ ἔρωσ καὶ ἔπαρσις δρᾶσις εἰς πράξεις πέντε ἐκ τῆς ἀγγλικῆς σ. 774—830.

Δραγάτης (Ἰάκ. Χ.) ἐν Πειραιεῖ. — Πειραικαὶ ἀρχαιότητες σ. 153—155, 411—415, 489—497 (μετὰ δύο σχημάτων), 574—578, 831—833 (μετὰ δύο σχημάτων), 997-999. Ἠλεικαὶ σημειώσεις (μετὰ δύο σχημάτων) σ. 733—739.

Δραγούμης (Ἐμμανουήλ). — Σήραγξ τοῦ ὄρους ἀγίου Γοθάρδου σ. 245 —247. Δύναμις τῶν ἀτμομηχανῶν σ. 888—892. Λογοδοσία περί τῶν ἐν τῷ συλλόγῳ κατὰ τὴν 6΄ προεδρείαν αὐτοῦ γενομένων σ. 979—991.

Δραγούμης (Κωνστ.). — Γεμμανοῦ μυθολόγου εὐτράπελοι ἀγιογραφίαι. Ὁ μοναχὸς Εὐγένιος (ἐκ τῆς γαλλικῆς) σ. 965—979.

Εὐστρατιάδης (Παναγιώτης) — Ψήφισμα Ἀττικὸν ἐκ τῶν πρὸ Εὐκλείδου σ. 156—159 καὶ 247—249.

Ζαλοκόστας (Εὐγένιος Γ.). — Ὁ Γελωτοποῖδς Τριβουλέτος τοῦ Οὐγῶ σ. 57—73.

Καββαδίας (Παναγιῆς). — Ὀλυμπιακαὶ ἀνασκαφαὶ σ. 151—153, 408— 411, 487—489. Αἱ ἐν Δήλῳ ἀνασκαφαὶ σ. 655—656. Ὁ ἐν Θεισόᾳ τῆς Ἀρκαδίας ναὸς σ. 740—742.

Καζάλης (Νεοκλῆς). — Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἐγκυκλοπαιδείαν τοῦ δικαίου σ. 5—21. Περὶ βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ σ. 271—288. Δύο ἐπαναστάσεις Ἀ΄ 1830 σ. 425—448, 608—639. Εἰσαγωγή εἰς τὸ φυσικὸν δίκαιον σ. 921—945.

Κοκαλίδης (Δημήτριος) — Μετεωρολογικὴ ἀποψις τοῦ 1879 σ. 87.

Κόντος (Κωνστ. Σ.). — Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις σ. 21—28, 120—126, 185—191, 288—296, 346—357, 519—527.

Κορομηλάς (Δ. Α.). — ἠ Ἀνακρέων μῦθος εἰς πράξεις τρεῖς σ. 679—731.

Λάμπρος (Παῦλος). — Ἀνέκδοτον νόμισμα Μιχαὴλ Παλαιολόγου αὐτοκρά-

τορος Νικαίας 1260—1261 (μετὰ σχήματος) σ. 325 — 327. Ἀνέκδοτον νόμισμα τῆς Ὑπάτης (μετὰ σχήματος) σ. 732.

Λάμπρος (Μ. Π.).—Τὸ ἠφαιστειὸν Ἀργαῶς (μετὰ σχήματος) σ. 146—148. Ὁ Ταναγραῖος κεραμεὺς διήγημα ἐκ τῆς Γαλλικῆς σ. 875 — 887. Juliette Lamber: Ἀνδρέας Κάλβος (1796 — 1859) μετὰφρ. σ. 892—897.

Λάμπρος (Σ. Π.).—Τὰ περγαμηνὰ ἀγάλματα ὑπὸ I. Schubring μετὰφρ. σ. 76—79. — Ἐγκαρτέρησις διήγημα E. de Amicis μετὰφρ. σ. 79—82, 148—151, 235—245. Γουλιέλμος Βάγνερ σ. 331—334. W. Lang: Μία Νεοελληνικὴ μυθιστορία (ἐκ τῆς γερμανικῆς) σ. 398—408.

Λαμπρόλλος (Κυριακός). — Ἐπὶ τῆς γλωσσομαθείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σ. 477—480 (πρβ. σ. 357 καὶ 849). Σχεδιάσματα συγκριτικῆς ἐτυμολογίας περὶ τοῦ ἀπὸ τίνων ἰδεῶν ἐκλήθησαν ὁ θάνατος καὶ ἡ ζωὴ σ. 897—981. Περὶ τοῦ ἀνέμου ὃς καλεῖται ἐν ταῖς πράξεσι τῶν Ἀποστόλων *Εὐροκλύδων* καὶ ἕτερά τινα περὶ τοῦ κ. Ρενάν σ. 991—993.

Λασκαρίδου (Αἰκατερίνη).—Περὶ Φροβελιανῶν νηπιακῶν κήπων σ. 946—965.

Μιλχάιφερ (Ἀρθούρος).—Ἀγαλμα ὑπνούσης Μαινάδος σ. 249—250.

Μοσχάκης (Ἰγνάτιος).—Περὶ θετικῆς φιλοσοφίας σ. 96—107.

Ξένος (Κ. Γ.).—Ὁ Ἀρλεκίνος καὶ ἡ Ἰταλικὴ κωμῆδία σ. 192—203.

Πάγκαλος (Α.).—C. de Varigny: Εἰς κινέζος κοινωνιστὴς κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα (ἐκ τῆς Γαλλικῆς) σ. 505—519.

Παλαιολόγος (Κ. Α.). ἐν Ὀδησσῷ. — Ὁ Ἕλλην κληρικὸς Σεραφεῖμ (ἐκ τῆς Ῥωσικῆς) σ. 28—51. Ἱστορικὴ ἀναθεώρησις τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσιπενταετηρίδα (1855 — 1880) ἐν Ῥωσίᾳ γενομένων μεταρρυθμίσεων καὶ βελτιώσεων σ. 169—184.

Πανταζῆς (Δημήτριος).—Καθηγητοῦ Τέλφου καὶ Δ. Πανταζῆ συζητήσεις περὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Σοφοκλέους σ. 552—556.

Παπαγεωργίου (Σ. Κ.) ἐν Παρίσις. — Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς Γλωσσομαθείας τοῦ Ἰησοῦ σ. 849—858 (πρβ. 357 καὶ 477).

Παπαδόπουλος Κεραμεὺς (Ἀθανάσιος) ἐν Σμύρνῃ. — Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ τοῦ ἐν Σμύρνῃ διδασκάλου Διαμαντῆ Ῥουσίου (1706—1747) σ. 203—216.

Παπαζῆς (Κωνστ. Α.) ἐν Χίῳ. — Ἡ γλωσσομάθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σ. 357—381 (πρβ. σ. 477 καὶ 849). Τοῦ Ὀμήρου ἡ Πέτρα καὶ τὸ Δασκαλειὸν (τὸ καὶ Δασκαλόπετρα λεγόμενον) καὶ ἡ περὶ αὐτῆς παράδοσις τῶν κατοίκων τῆς νήσου Χίου (μετὰ σχήματος) σ. 640—647.

Παπαμιχαλόπουλος (Κ. Ν.). — Ὁ Ἄρσιος Πάγος κατὰ Σόλωνα σ. 841—849.

Παπαρρηγόπουλος (Κωνσταντῖνος). — Περὶ τῆς πρὸς τὸν κόμητα Φλανδρίας Ῥοβέρτον ἐπιτολῆς Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ σ. 89—96.

Πετρῆς (Νικόλαος) ἐν Ναυπλίῳ. — Περὶ τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους σ. 337—346.

Πῖος (Ἰωάννης) ἐν Κοπενάγη. — Δημῶδες Ἑλληνικὸν παραμῦθιον ἀνέκδοτον: Οἱ δύο ἀδελφοὶ κ' οἱ σαράντα ἐννευὰ δράκκοι σ. 228—235.

Πολίτης (Ν. Γ.). — Νεοελληνικὴ Μυθολογία: Δημῶδεις μετεωρολογικοὶ μῦθοι σ. 585—608, 665—678, 762—773.

Ραγκαβῆς (Α. Α.). — Εὐρήματα ἐν Ῥώμῃ σ. 908—910.

Ροῦδης (Ἐμμανουὴλ Δ.). — Ὀκταβίου Feuillet: Ἡ μικρὰ κόμησσα μετὰφρ. σ. 317—325, 386—397, 465—477, 566—573, 648—655.

Ῥωμανὸς (Ι. Α.) ἐν Κερκύρᾳ. — Τιμητῆριος Κερκυραϊκὴ ἐπιγραφή σ. 162—163.

Σακελλάρηπουλος (Σ. Κ.). — Ἀρχαῖαι τοιχογραφίαι σ. 85. Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης σ. 86. Λάμπων ὁ χρησμολόγος σ. 159—162. Τυρρητικὸν κάτοπτρον σ. 165. Ἡ ἐν τῷ Ἡρακλείῳ ἔπαυλις τῶν Πεισῶνων καὶ ἡ ἐν αὐτῇ Βιβλιοθήκη ὑπὸ D. Comparetti σ. 217—228. Ανασκαφαὶ τῆς Φαρνεσίνης σ. 416. Ravaisson: Τὰ νεκρικὰ μνημεῖα τῶν Ἑλλήνων μετὰφρ. σ. 448—461. Ῥωμαϊκὰ ἀρχαιολογῆματα σ. 578. Νέα οἰκία Πομπηίας σ. 658. Ἀνασκαφὴ Ἀκροπόλεως σ. 906. Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ Ῥωσίας σ. 910—912.

Σκουζῆς (Π. Γ.). — Κρίσις Δοσιείου διαγωνισμοῦ περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι γεωργίας σ. 52—57.

Σπυρίδης (Α.). — Ἡ νῆσος Μεγίστη (Καστελλόρριζον) σ. 461—465.

† *Σταματέλος* (Ἰωάννης) ἐν Λευκάδι. — Ἐπιγραφή ἐπιτάφιος σ. 163—164. Λεξιλόγιον τῆς Τραπεζουντίας διαλέκτου σ. 309—317.

Τ. (Γ. Κ.). — Ἡ πανώλης ἐν Πόρῳ τῷ 1837 σ. 327—331.

Φ. (Π. Ι.). — Πίναξ τῶν περιεχομένων ἐν τῷ Δ' τόμῳ τοῦ *Παρνασσού* σ. 1001—1015.

Φιλάρετος (Γ. Ν.) ἐν Χαλκίδι. — Τὸ Ἀρτεμίσιον σ. 381—385.

Χαβιαρᾶς (Δημοσθένης) ἐν Σύμῃ. — Ἐπιγραφαὶ Λωρύμων τῆς Καρίας σ. 834.

Χιώτης (Παναγιώτης) ἐν Ζακύνθῳ. — Ἐπιγραφή Ἑλληνικὴ Σελινοῦντος σ. 580—581.

Ω (Α.). — Ἀμερικανὶς ποιήτρια Estella Anna Lewis σ. 994—997.